

**Хуманитарните науки и бъдещето на
човечеството
GA 69e**

Рудолф Щайнер

I.	<u>Хуманитарните науки и бъдещето на човечеството</u>	9 декември 1910 г.
II.	<u>Как да опровергаем теософията?</u>	27 ноември 1911 г.
III.	<u>Как да оправдаем теософията?</u>	29 ноември 1911 г.
IV.	<u>Как да опровергаем теософията?</u>	8 януари 1912 г.
V.	<u>Как да оправдаем теософията?</u>	10 януари 1912 г.
VI.	<u>Задачите на духовното изследване за бъдещето</u>	25 септември 1912 г.
VII.	<u>Духовната наука и човешкият живот</u>	26 септември 1912 г.
VIII.	<u>Истини на духовното изследване</u>	2 януари 1913 г.
IX.	<u>Грешки в духовното изследване</u>	3 януари 1913 г.
X.	<u>Истини и заблуди на духовното изследване</u>	11 януари 1913 г.
Единадесети.	<u>Истини и заблуди на духовното изследване</u>	14 май 1913 г.
XII.	<u>Духовната наука и духовните цели на нашето време</u>	8 ноември 1913 г.
XIII.	<u>Теософия и антиеософия</u>	10 ноември 1913 г.
XIV.	<u>Духовната наука и духовният светоглед върху целите на нашето време</u>	7 декември 1913 г.
XV.	<u>Теософия и антиеософия</u>	9 декември 1913 г.
XVI.	<u>Духовната наука и духовният светоглед върху целите на нашето време</u>	3 януари 1914 г.
XVII.	<u>Теософията като стремеж през целия живот</u>	4 януари 1914 г.
XVIII.	<u>Духовната наука и духовните цели на нашето време</u>	1 декември 1913 г.
XIX век.	<u>Теософия и антиеософия</u>	27 януари 1914 г.

XX.	<u>Духовната наука във връзка с религиозните и социални движения на нашето време</u>	13 март 1911 г.
XXI.	<u>Духовната наука и бъдещето на човечеството</u>	30 януари 1911 г.
XXII.	<u>Заратустра, неговото учение и неговата мисия</u>	31 януари 1911 г.
XXIII.	<u>Природата на духовно-научното знание и неговото значение за човешкия живот</u>	17 май 1912 г.
XXIV.	<u>Задачата и целта на духовната наука и духовното търсене в наши дни</u>	4 март 1914 г.

I. Хуманитарните науки и бъдещето на човечеството

В сцената, в която е помощник на гробаря, поетът кара датския принц Хамлет да говори за стойността на мъртвия Цезар пред една велика и значима историческа личност. Хамлет на поета е разтревожен и унил:

Великият Цезар, мъртъв и превърнат в глина,
би могъл да затвори дупка, достатъчно добре, от суровия север.
О, дано земята, до която светът е треперел,
би могла да прегради вятъра и времето със стена.

Не е изненадващо, че тези идеи са хрумнали на Хамлет в памет на великия Цезар, когато в мрачния му ум е можело да се замисли, че от цялото тяло, от човешкото същество, от всичко, което упражнява силата на волята, не остава нищо от тялото, от човешкото същество, от всичко, което упражнява силата на волята, нищо освен купчина външна материя, която, разбита на атомите си и разтворена, би могла да се използва за „залепване на стена“ тук или там; но същият този ход на мисли е доста показателен за преобладаващото настроение на нашето време. Има отличен наръчник от Хъксли за физиологията, в смисъла на нашето сегашно научно разбиране, който е преведен и на немски. Още на една от първите страници ще намерите препратка към думите на Хамлет, които току-що ви бяха казани, но казани съвсем сериозно в края на „Първата лекция“:

Невъзможно е да се проследят с каквато и да е степен на сигурност тези скитания, които са непроменливи и обширни от тези, замислени от древните мъдреци, които са вярвали в доктрината за преселението; но е вероятно рано или късно някои, ако не и всички, от разпръснатите атоми да се съберат в нови форми на живот. Слънчевите лъчи, прониквайки в растителния свят, комбинират някои от скитащите атоми на въглеродна киселина, вода, амоняк и соли, за да произведат растения. Растенията се поглъщат от животни, животните се поглъщат взаимно, човекът поглъща както растения, така и животни; и затова е лесно възможно атомите, които някога са били съществена част от забързания мозък на Юлий Цезар, сега да влизат в състава на Цезар, негъра в Алабама, или на Цезар, домашното куче на някое английско домакинство.

Не искаме да мислим догматично и да разсъждаваме логично, а да разгледаме как един изтъкнат натуралист от деветнадесети век като Хъксли е могъл да стигне до подобни заключения, основани на най-съкровения си чувства. Вече не искаме да питаме: Какво става с физическите компоненти, когато тялото на човек се превърне в прах?, а искаме да насочим вниманието си към волята, въплътена в човешкото същество, към неговото самоосъзнато его, и да обърнем внимание на пътищата, които тази духовна душа поема, въпреки че иначе човекът се чувства принуден да пита не кой път поема духът, а кой от външната материя поема.

Скоро ще видим, че има тясна връзка между преобладаващото настроение на времето и одобрението за спечелване на сърцата на хората, когато им се казва, че могат да станат щастливи или поне здрави, ако спазват определени правила, ядат само това или онова, къпят се по специален начин, обличат се по реформиран

начин и т.н.; но те реагират зле, когато им се говори за факта, че духовното съдържание на идеи, истини и прозрения, с които изпълваме душата си, се превръщат в живи сили, които хармонизират нашето вътрешно същество, целия ни живот, правят го силен и устойчив на всички възможни атаки и ни дават сили да изпълним житейските си задачи.

Като обяснение, бих искал само да посоча как страхът и тревожността правят хората бледи, как чувството на срам ги кара да се изчервяват и как душата влияе на тялото и има по-широк ефект, отколкото обикновено се предполага. Но ако продължите да посочвате, че мислите на духовния мироглед ни водят до духовни висоти, че правилният начин на мислене от този вид има здравословен ефект върху хората, както духовно, така и физически, ще открием силно съмнение или откровено неверие у огромното мнозинство от нашите съвременници, и в много случаи само защото хората от нашето време са станали твърде мързеливи да мислят, за да приложат умствените и духовни усилия, необходими за работа с подобни възгледи. Както книгата на Хъксли, така и преживяванията, които трябва да се направят навсякъде в живота, показват по характерен начин, че нашата епоха е започнала да вярва само във външно материалното и очевидното. Деветнадесети век ни донесе тези условия.

Духовната наука сега далеч не отхвърля огромните постижения на естествената наука, които този век ни е предал заедно с почти неизчислимо богатство от факти. Необходимо е обаче да се отбележи, че определени понятия са се промъкнали в сърцата на хората и са се вкоренили там, превръщайки се, така да се каже, в мода, така че им е трудно да решат да вярват в духовното, без да се опитват да си го представят материално. Но в резултат на това човечеството е заплашено от ментален хаос в близко бъдеще, объркване по отношение на най-важните неща, от които ще избира само едно и затова ще се позова отново на „физиологията“ на Хъксли, а именно понятието за живот, доколкото е очевидно и, така да се каже, самоочевидно. Така [там] се казва:

Но в действителност непосредствената причина за смъртта винаги е прекратяването на дейността на един от трите органа: мозъчния ствол, белите дробове или сърцето.

По този начин, човек може да бъде незабавно убит от нараняване на част от мозъка, наречена [...] продълговат мозък, както може да бъде причинено от обесване или счупване на врата. Или смъртта може да бъде пряк резултат от задушаване чрез удушаване, обесване или удавяне, или с други думи от потискане на дихателните процеси. Накрая, смъртта настъпва незабавно, когато сърцето спре да изпомпва кръв. Тези три органа, мозъкът, белите дробове и сърцето, следователно донякъде фантастично се наричат триадата на живота.

В крайна сметка обаче животът има само два крака, на които почива - белите дробове и сърцето; защото смъртта от мозъка винаги е само косвена последица от ефекта, който увреждането на този орган оказва върху белите дробове или сърцето. Дейността на мозъка спира, когато дишането или кръвообращението спрат. Но ако кръвообращението и дишането се поддържат изкуствено, тогава човек може да отстрани мозъка, без да причини смърт.

Така че, ако Хъксли смята, че може да запази живота с тези средства, тогава при определени ограничения няма възражения срещу това, но все пак бих искал да повдигна въпроса дали това всъщност все още може да се нарече живот. Вероятно всеки присъстващ би казал благодаря за такъв живот. Следователно, подобно твърдение в научен труд, който се задълбочава в най-съществените понятия, доказва, че днешният свят е забравил как да мисли за понятия като „живот“ по точен начин.

Но всеки, който, както е редно, осъзнава, че мислите и чувствата, които предимно таим, могат да направят тялото здраво или болно, скоро ще осъзнае и колко е трудно да предадем ясни понятия в бъдещето. С неадекватни понятия в душата си за живота и смъртта, за духа и душата, ние сме поставени в състояние на ума, което скоро ни кара да се съмняваме във всичко възможно в нас, парализира духовните сили в нас и ни пречи да изпълняваме адекватно задълженията си в живота; все повече и повече ще става пусто в душата и духа на човека, такъв човек накрая ще бъде потопен в безсилие и отчаяние. Внимателният наблюдател предвижда, че човечеството може да бъде доведено до тежко положение по този път и може да види, че началото на това вече се полага на места, особено когато най-напредналата наука е съвместима с такива понятия, които имат почти убийствен ефект върху нашата душа и дух, а по този начин и върху нашето тяло.

Наред с това възниква и нещо друго, а именно нужда, която отново е потисната от хаос от понятия, но въпреки това отново се раздвижва в душата и занимава ума: хората говорят толкова много за развитие от несъвършени житейски условия към по-съвършени, но там, където би било най-необходимо да се говори за тези неща, хората не искат да вярват в тях, когато става въпрос за човешката душа. Но тази човешка душа има все нови нужди от епоха до епоха, винаги иска да живее в по-напреднали обстоятелства; душата на дванадесети век все още е различна от тази на деветнадесети век. Не става въпрос за външни неща, за образование и ерудиция, а за различния начин и схващане за живота, което се развива за душата от епоха до епоха.

Тази вечер можем да засегнем само темата за живота; показателно е, че почти всеки човек чувства нуждата да развива определени неща емоционално и интелектуално, които в по-ранните културни епохи са били приемани на доверие. В миналото цели епохи са били много повече доминирани от определени общи преценки и всички души са били заети с едни и същи идеи. Днес, от друга страна, стремежът към независимост все повече се утвърждава в душите на хората, да намерят опорни точки в себе си, да докоснат в себе си причината и източника на съществуване, пред лицето на морални заповеди и преценки от всякакъв вид. Нашето време обаче страда от факта, че много хора позволяват на тази нужда да почива в много отношения или изцяло на почвата на душата. Тя не може да възникне, защото е заглушена от хаоса на живота; и такива хора след това потъват

във вярата си в авторитета - която изглежда още по-страшна, защото се позовава на материално нематериалното - като винаги повтарят, че „науката“ е установила и доказала това и онова. По-голямата част от хората не могат сами да проследят и изследват как е установено това и затова авторитетът на науката е прераснал в страховита обща величина.

Тези две школи на мисълта са в конфликт помежду си. Ако духовната наука иска да установи правилна връзка с тези две сили, тя трябва да преследва стриктно целта да направи възможно хората да задоволят в най-истинския смисъл на думата дълбоките нужди, които възникват в тях. Бих искал да отбележа, че в по-ранните десетилетия въпросите за съдбата на душата, произхода на човека и източниците на целия духовен живот са били разглеждани по съвсем различен начин, отколкото днес. Бих искал да насоча вниманието ви към една водеща личност, при която това може да се види в нейната уникална духовна конституция, в нейните чувства и възприятия. Гьоте, когото имам предвид тук, рядко се е изказвал по тази тема без особен външен подтик, но по случай погребението на Виланд, когото е почитал много, той е говорил с близък до себе си човек за това какво мисли за съдбата на душата след смъртта. Гьоте е отговорил на зададения му въпрос:

[Виланд сега] няма да направи нищо дребно, нищо недостойно, нищо несъвместимо с моралното величие, което е поддържал през целия си живот. [...] Унищожаването на такива високи сили на душата никога не може да бъде въпрос в природата при никакви обстоятелства; природата никога не се отнася толкова разточително с капитала си [...] Що се отнася до личното оцеляване на нашата душа след смъртта, според мен това е така. То не противоречи на многогодишните ми наблюдения върху природата на нашите и на всички същества в природата; напротив, дори излиза от тях с нова убедителност. Но между другото, колко или колко малко от тази личност заслужава да продължи, е друг въпрос и точка, която трябва да оставим на Бога.

След това Гьоте развива определена йерархия на душите, които той тук нарича монади, което ги прави подходящи за различни дейности; той счита тези монади за безсмъртни и в своето по-висше развитие, участващи активно в развитието на световната система, и след това продължава:

Сигурен съм, че вече съм бил тук хиляди пъти, както ме виждате сега, и се надявам да се върна още хиляди пъти. [...] Но това не означава, че ограничавайки наблюденията си върху природата, се поставят ограничения и на вярата ни. Напротив, предвид непосредствеността на божествените чувства в нас, лесно може да се случи знанието да се появи като мозайка, особено на планета, която е била изтръгната от пълния си контекст със слънцето, оставяйки всяко наблюдение непълно, поради което само чрез вярата то получава своето пълно допълнение. [...] Веднага щом човек започне от принципа, че знанието и вярата не са там, за да се отменят взаимно, а да се допълват, тогава навсякъде ще се получи правилното нещо.

Гьоте всъщност е усвоил естествените науки на своето време; той ги е обогатил и чрез начин на мислене, който е жив в духовното. Ето защо е още по-интересно да се изпита как всички тези неща се отразяват във възгледа на Гьоте, как животът на душата след смъртта е могъл да бъде оформен според неговите нужди, въз основа

на целия му дълъг личен и научен житейски опит, и да се види как Гьоте, според своя духовен мироглед, е бил далеч от съвременния материалистически мироглед, който все повече се е развивал. Така че от всеки зависи да си изгради представа за духовния мироглед чрез цялата си мисловна конфигурация.

По това време все още не е бил познат сега широко разпространеният и научно пропагандиран мироглед за „монизма“. Хората все още не са били толкова тревожно загрижени, че между хората и висшите животни не трябва да се отваря пропаст [...]; по-скоро са вярвали в тази пропаст във физически смисъл и ако са искали да я преодолеят, са мислили в дълбоко материалистически термини [...]. Хората са искали да имат нещо материално различно, тъй като не са могли да го намерят в идеята, че нещо духовно може да се намери като отличителен фактор. Затова са претърсили цялото тяло, меките тъкани и скелета и са открили специална междучелюстна кост в горната челюст на животните, която хората очевидно не са притежавали. С това те са вярвали, че са открили дълго търсената, възвишена разлика между хората и животните, а лековерните, материалистично настроени хора са били склонни да приемат това без повече приказки. Гьоте е изследвал тези състояния и е открил, че предчелюстната кост е присъствала преди раждането, тоест в развиващия се човек, но че постепенно се е сляла напълно със съседните части до раждането. Повече подробности за това откриваме в научните трудове на Гьоте, в които той посвещава специален трактат с подробни илюстрации на изучаването на „*ossis intermaxillaris*“ и защитава откритието си срещу Зьомеринг (1785) и Кампер в специални писма, в които обаче подчертава, че разликата между човека и висшите животни не се намира в индивидуалното материално, а в духовното, което се извисява могъщо над животното. Ако вземем предвид какво е казал Гьоте – според Йоханес Фалк – в деня на погребението на Виланд за душата и духа, техните трансформации и съдби след смъртта: как е размишлявал през дългия си живот и когато сега сравнява това, което вярва, че е открил, с това, което може да се наблюдава научно, чувствено, тогава двете се помиряват без противоречие. По онова време човек все още би могъл да каже това като учен, като истински натуралист, без да се окаже в конфликт с възгледите за живота на душата в нейната специална област и тази за материалната страна на живота. Дори в средата на деветнадесети век това все още е така с един пионер-натуралист, споменат по име, който е направил повече от всеки друг за познанието за трансформацията на животинските форми на живот, но който, показвайки тяхното развитие, стига до заключението, че казва:

Вярвам, че всички органични същества, които някога са живели на тази земя, са произлезли от първоначална форма, в която Създателят е вдъхнал живот.

Това беше Чарлз Дарвин. Той също е могъл да гледа безпрепятствено в духовния свят, без да влиза в конфликт с резултатите от своите изследвания. Трябва да се отбележи, че английският оригинал съдържа тези думи, но първият немски превод и

последващите му издания не ги съдържат. За толкова кратко време вече не е било възможно да се свърже възгледът за духовния свят с дарвинизма, който вече е бил много по-сурово замислен. Така, във всички така наречени популярни представяния, днес чуваме и четем, че всеки, който все още се придържа към влиянието на духовния свят, е фантазьор и глупак, тъй като самият Дарвин е показал, че всичко духовно е функция на физическото. Разбира се, няма нищо по-лесно от това да се опровергае духовната наука по този начин, ако се преведе във възгледа. Ако тази или онази част от мозъка се разболее, тогава, в определена аналогична връзка, душата се разболява; ако мозъкът постепенно се износва, тогава и душата се износва и затова душата трябва да се мисли като неразривно свързана с материята като форма на изразяване. В края на краищата, Дарвин така или иначе е премахнал духовния свят - макар че това не е така.

Днес живеем във време, когато вече е сериозно търсене на истината да се направи изповед, както е направил Гюте, и въпреки това да се стигне до разбиране с науката, както е направил Гюте, който е успял да поддържа душата като съществуваща съвсем правилно. Днес изглежда невъзможно да се съчетаят външната, материалната наука и придържането към духовния свят. Днес живеем в епоха, натрупала почти неуправляемо количество емпирични резултати, където е невъзможно за индивида да се ориентира във все по-разделените научни дисциплини, където е напълно замаяно да се ориентира точно за това, което науката е „установила“, точно както е трудно да определи сам какво му дава точна преценка, здравословен общ поглед върху духовната наука.

И така, ето я тази духовна наука и твърди, че притежава и прилага същия начин на мислене и логика като всяка друга наука днес, която не само приема, че душата съдържа нормалната сила на познанието за ежедневието и научния живот, която, така да се каже, всеки нормален може да приложи, но се придържа към убеждението, че в човешката душа спят сили, които могат да бъдат развити, така че животът в духовния свят да бъде разкрит на съответния човек, както е и на наблюдателя, надарен с очи и другите сетива на външната, материална среда. Не всеки може да развие духовните си очи и уши в живота и да стане духовен изследовател, но не всеки може да работи в лаборатория, да бъде астроном и т.н., не всеки има нужда да работи като изследовател по такива начини. Само малцина могат да го постигнат в достатъчна степен, но могат да го провъзгласят на другите и всеки човек има нещо в душата си, което му пречи да се посвети на всичко, което се съобщава със сляпа вяра; това са: логика и здравословно чувство за истина. Посланията, които получава, могат да го просветлят; той може да ги съпостави с живота, да ги изпита и да натрупа опит от тях, за да види дали имат лечебен и благотворен ефект там и сами по себе си.

По този начин духовната наука се поставя в живота. Чрез силата на душата си, човекът се превръща в инструмент на духовно-научното изследване. Обаче,

изискването всички резултати да бъдат доказани на всеки с абсолютна сигурност и по всяко време е също толкова невъзможно за духовната наука, колкото и за външната материална наука и нейните изследователи. Последните казват, че тяхната наука изисква абсолютна обективност, а не вътрешнодушевни неща и преживявания, но всеки, който говори по този начин, не познава духовно-научното изследване в истинската му същност.

Когато някой, освен външните впечатления, се потопи във вътрешния душевен живот, той първо ще се сблъска със собствените си вътрешни душевни преживявания, които са различни за всеки индивид, но в действителност душата постепенно поема по различни пътища. Начинаещият духовен изследовател отначало няма да донесе на своите близки нищо, което да го засяга само; той първо трябва да се развие до точката, в която ще почувства, че е навлязъл с егото си в една напълно нова сфера, която няма нищо общо с неговата личност като такава. Тогава неговите духовни прозрения ще покажат същата обективност, каквато например сетивното ни око ни показва, че розата пред нас не е зелена, а червена, както могат да видят и други здрави очи. Тогава вътрешният душевен опит се трансформира в пълна обективност, тогава духовният изследовател чувства, че неговите преживявания са независими от неговите субективни чувства и е постигнал сигурност във визията си, от която резултатите от духовното изследване са били провъзгласявани тук многократно.

Нашето време изисква обективност. Това трябва да се уважава, но първо трябва да разгледаме нейния ефект от гледна точка на здравословно чувство за истина. В края на краищата, целият корпус на външната наука говори ясен език; за нашето време тя изисква признаване на онези резултати, които се получават чрез изследователски методи, както е посочено в „Мистерия на човека“ от Лудвиг Дайнхард, където е показано, че науката, която до известна степен се доближава до духовната наука със своите методи, въпреки това постига хармония между външното изследване със своите средства и вътрешното изследване чрез метода на духовната наука. Книгата ни показва нуждата на настоящето време да получи това, което е необходимо от областта на духовната наука, което прави възможно човек да се постави с увереност в позицията, която трябва да заеме в живота.

Посочихме, че духът е този, който дава сила на човешкото същество, не определено място на пребиваване или определено лекарство, а в дългосрочен план само онзи мироглед, който води до центъра на духа. Науката, накратко характеризирана по-горе, се чувства принудена да поеме ролята, която естествената наука е имала преди това за човечеството.

Повечето от присъстващите знаят как духовната наука демонстрира истинността на една концепция, въпреки че голяма част от образования свят свива състрадателно рамене към нея, а именно към повторното въплъщение. Може да се припомни, че пренебрежителното говорене за нея ще има същата съдба като твърдението на по-

ранната естествена наука, че стършелите са се развили от конски труп, без яйцата си, както се е преподавало през XVII и отчасти още през XVIII век, в които подобни твърдения са били систематично представяни, така например освен това, че от магарешки трупове оси и т.н. са се развили директно от речни кални червеи и дори риби са се развили директно, докато Франческо Реди енергично не възрази срещу това и не установи принципа: Живите същества могат да произлязат само от подобни живи същества; възглед, който днес обикновено се приема за даденост, не само за Дю Боа-Реймон и Вирхов, докато Франческо Реди през XVII век едва е избегнал съдбата на Джордано Бруно, защото е бил смятан за еретик.

Днес научното мнение е, че когато човек се роди, той е повлиян единствено от наследството си от предците си; но това е неточно наблюдение. Духовната наука постулира, че душата се обединява с физическото тяло, което бащата и майката могат да ѝ предложат. След това душата развива това физическо тяло и в по-нататъшния ход на развитието си придобива средствата от заобикалящата я среда. Но духовното и психическото могат да бъдат проследени до по-ранни въплъщения; и както живите същества могат да произлязат само от живи същества, така и духовното и психическото могат да възникнат само от духовното и психическото. По този начин настоящият живот на земята на всеки човек е и отправна точка за по-късни животи на земята и по този начин може да се обясни независимостта на човешката душа. Ще дойде времето, и то не е далеч, когато способностите на гениалния човек вече няма да се проследяват само до физическите му предци, както Гьоте го изразява, когато казва:

От баща си имам ръста,
сериозния начин на живот,
от майка си - веселия характер
и желанието да разказвам истории.
Прародителката ми беше любимка на най-красивите,
което ме преследва от време на време;
прародителката обичаше бижута и злато,
което може би потрепва в крайниците ми.
Не могат ли елементите
да бъдат отделени от комплекса,
какво тогава може да се нарече
оригинално в цялото нещо?

Днес хората обичат да посочват, че геният не е в началото, а в края на поредица от развития и това доказва, че е наследен. Това е хубав аргумент! Трябва да е обратното, защото обстоятелствата в този контекст изобщо не стоят така. Човекът естествено придобива физически свойства, точно както е естествено за него да се намокри, когато падне във водата. За да се спаси тази странна теория, се казва, че качествата на бащата, например, са останали латентни, защото не са се проявили у сина, както са се проявили у него. Падаща от покрива керемидата също има латентния

потенциал да убие някого; с такива странни предположения може да се докаже всичко и това е така и с потенциала, който не е бил налице у прародителя, но се е проявил у потомка.

Има по-задълбочени изследвания в областта на по-нисшите форми на живот. Беден учител [монах] в австрийска Силезия [Бърно в Моравия] на име Мендел открил в опитите си да постигне хибридизация на растенията, че очакваните свойства не се появяват в следващото поколение, а в поколението след него. Така че хората са били също толкова търпеливи по отношение на самото наследяване, колкото сега като цяло го пренебрегват.

Научният материализъм нарича теософите фантазьори и дуалисти, които не разбират нищо от монизъм, когато поддържат възгледа, че душата използва силите, придобити в последния живот, за да оформи подходящо тяло с материалните средства, с които разполага – възглед, който е също, и по-чисто, монистичен, а именно от духовна страна. Тези изкривени умове на духовните учени вече няма да бъдат изгорени, станали сме твърде хуманни за това, но те се опитват да ги изложат на подигравки и унищожение, като им се подиграват. Обикновено се повдига едно възражение срещу завръщането на душата, а именно, че човек не може да си спомни минал живот; човек изобщо не знае нищо за него. Четиригодишно дете също все още не може да прави аритметика, но ние даваме възможност за неговото развитие и след десет години то ще може да прави аритметика.

Същото важи и за нашия преглед на минал живот - ние сме едва в началото на нашето развитие и тук, както и в много други области, е поне възможно да има напредък, преди всяка душа да стигне до все по-голямо разбиране на миналите животи. В настоящия живот има кратки периоди от детството, които не могат да бъдат запомнени, но въпреки това настоящото аз вече е присъствало по това време. Вие нито ще искате, нито ще можете да отречете това, въпреки че не сте в състояние да го запомните. По този начин, възможността или невъзможността за вашето спомняне няма нищо общо с вашето по-ранно реално съществуване и с миналия живот на вашата душа в решаващия смисъл.

Но защо не можем да си спомним по-ранни животи на земята? Паметта ни в сегашното тяло се връща до точката на развитие, където аз-ът преживява себе си. В началото на живота ни на земята това все още не е издигнато в съзнание, но моментът, в който се случва, съвпада с началото на възможността за запомняне. Така егото формира, така да се каже, външната стена; докдето съществува его-съзнанието, дотук се простират съзнанието и паметта. Но от това произтича и възможността да се третира това его по такъв начин, че то да се трансформира от състоянието, в което обикновено съществува в човека, в по-висше състояние. Следователно трябва да преодолеем сегашното си его-съзнание; не е лесно да го направим и ще спомена само един намек.

Можем да се освободим от това да гледаме назад, ако сме способни да гледаме към бъдещето. За да направим това, трябва да приемаме всичко, което ни идва от настоящето, със спокойствие и хладнокръвие, с хладнокръвие и да почитаме световното провидение без тревога. Трябва да бъдем невъзмутими от похвали и порицания, радост и болка; душата ни трябва да стои неподвижно, спокойно очаквайки всичко, независимо дали то предвещава живот или смърт, болка или удоволствие, докато почита мъдростта на световното ръководство. Ако наистина сме способни да видим такава перспектива в бъдещето, тогава резултатът ще бъде преглед на миналото; нашият поглед ще се разшири първо към последния предишен, а след това и към по-ранните земни животи.

Въпреки че днес познаващият може да потвърди предполагаемия ефект от подобни упражнения, в допълнение към многото други необходими и по-трудни дела, е лесно да се прецени, че това е просто теория. Но познаващият, който говори от собствения си опит, няма да се възпрепятства от това, независимо дали човек иска да го чуе и да прецени правилно неговите съобщения, точно както това възпрепятства Франческо Реди, когато е бил наречен еретик, и точно както не притеснява онези, които се занимават с духовна наука по задълбочен начин, когато са наречени фантазори и изкривени умове.

При по-задълбочено задълбочаване в същността на културното развитие, човек ще стигне и до въпроса: Каква е моята позиция по отношение на великото развитие на човечеството, особено по отношение на християнството? Преди Христос, хиляди години хора вече са живели; така че на какво биха могли да основат предимство тези, които са живели с него и след него, за да им бъде позволено да възприемат Христовия импулс, а не и тези, които са живели преди Христос? Днес човечеството е напреднало до такава степен, че може да задава такива дълбоки въпроси.

Особено в наше време, когато хората все повече се учат да мислят научно и исторически, такива въпроси трябва да възникнат. Тогава се появява духовната наука и казва: една и съща душа е преживяла събитията преди и след появата на Христос. Такова възражение не съществува за духовно-научния мироглед. Същите души са тези, които учат в живота преди, както и след това. Тези идеи, които отчасти ни показват и рецидиви, винаги ще ни дават смелост и сила да се изправим пред живота наново, в който можем да разпознаем отново напредъка в достатъчно дълги периоди от време.

Тези, които са ме слушали да говоря многократно, ще знаят защо духовната наука може да си позволи да говори за всички клонове на естествените науки и да оценява техните методи, цели и напредък. Гьоте можеше да каже за себе си, че когато позволява на научния си поглед да се издигне във възвишените духовни сфери, той винаги може да разпознае естествените науки в процеса. Духовната наука винаги трябва да се чувства като фермент и да работи в този смисъл, за да не стане пропастта между духовния и външно-материалистичния поглед върху науката

твърде голяма, за да може постепенно да се постигне хармония, която е способна да даде на душата радост и сила, сили, които предлагат перспектива за успех и напредък.

Когато се подчертава, че здравата душа може да живее само в здраво тяло, това трябва да се разбира в смисъл, че само здравата душа е била в състояние да подготви здраво тяло за свое жилище, а не обратното. По този начин духовната наука не само елиминира противоречията в теорията, но и прогонва всяка плахост и слабост на душата, така че човечеството да може да израсне здраво и силно, за да изпълни своите задачи. Започвайки от социалното сътрудничество, тогава може да се постигне здравословно изкачване до висините на материалното и особено духовното развитие, както е предопределено за човечеството. Тогава човекът ще бъде все по-способен да извлича духовните тайни от духовните светове и да ги пренася във физическия свят, като по този начин опложда живота там с тях. Но душата е мястото, където двата свята се докосват. Човечеството може да стане и да остане силно и здраво, ако позволи това, което можем да обобщим с думите: „От далечни светове, мистериозни и загадъчни“

Богатото изобилие от материалност

То се влива в дълбините на душата

От висините на света, пълно със съдържание

Проясняващата светлина на духа.

Те се срещат в човека

, за да образуват реалност, пълна с мъдрост.

II. Как да опровергаем теософията?

Темата на днешната ни лекция може на пръв поглед да изглежда изненадваща. Но теософията не иска просто да донесе послания на свръхсетивни изследвания, а иска да ги остави да се влеят в човешкия живот, носейки сила и радост от работата за живота. Тя иска да бъде вид изкуство на живота, макар и при определени условия. Тя не е нещо, което иска да се утвърди бързо, а по-скоро теософията черпи от източници на дълбоко познание. Следователно, тя не може да се стреми да спечели много хора; не е доктрина, която иска да се промотира с фанатизъм в широки кръгове. [Движение от този вид трябва да се дистанцира от фанатизма.] Теософът трябва да направи противоположността на фанатизма свое най-важно качество – [разбирането на хората трябва да бъде отличителен белег на теософа.] Той трябва да може да проникне [в душите на другите], в душите на противниците [и да получи разбиране за оправданите опровержения].

И кой би искал да отрече, че има много какво да се каже срещу теософията по дълбоко оправдан начин? В края на краищата, теософията или духовната наука говори за най-свещените и достойни въпроси и го прави повече на сърцето, отколкото на разума. А сърцето е лесно склонно да се предаде на неща, които биха могли да говорят за повишаване на жизнеността. За да се проникне в дълбините на това, което теософията означава, е необходимо дълго пътуване, което в никакъв случай не предприемат всички, които са съгласни с теософския живот от сърце. Ако някой се заеме с теософията в наше време, трябва да признае, че това е много трудно. Натрупват се една грижа след друга. Следователно, един научно образован човек, по-специално, не може лесно да се ориентира – с истинско чувство за истина. Освен това днес има много неща, които се наричат теософия, но които не са много полезни. Следователно, първо трябва да бъдат описани елементарните принципи на това, което бихме искали да наречем теософия, [преди да преминем към самите проблеми].

Преди всичко, трябва да сме наясно със структурата на човешкото същество. Човекът не се състои само от физическо тяло, не само от това, което можем да възприемем с нашия обвързан с мозъка ни ум, но трябва да се твърди, че физическото тяло е интегрирано със сума от висши, свръхсетивни явления, а именно, на първо място, етерното или жизнено тяло, чрез което физическото тяло е пронизано навсякъде. Етерното тяло гарантира, че физическото тяло не следва силите на външния физически свят. То следва тези сили само когато е изоставено от етерното тяло при смъртта. Тогава физическите сили действат върху компонентите на човешкото тяло и ги карат да се разпаднат и разтварят. Съществуването на това етерно тяло може да се определи чрез ясновидско изследване. Но може да се види и че е необходимо, че се нуждаем от борец срещу иначе неизбежния физически

разпад. Други живи същества също са надарени с етерно тяло, стига да са живи същества. Растенията също го имат.

В допълнение към това, човешките същества имат и съзнателна душа или астрално тяло. Това е общото ни с животинския свят. То е носител на всички импулси, страсти и желания, които имаме в живота си. Това, което вече нямаме общо с животните, е това, което наричаме наше човешко чувство за себе си. Фактът, че можем да кажем „аз“ на себе си, ни прави човешките същества върхът на творението. От момента, в който детето стане способно да каже „аз“ на себе си, започва нашето човешко съзнание, нашата памет. Следователно ние правим разлика между физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и Аз.

Но това не е единственият начин, по който теософията се различава от общоприетото схващане. Тя също така разглежда вътрешното ядро на съществото на човека, Аз-а, като нещо повече от просто земно съществуване между раждането и смъртта. Теософията се стреми да покаже, че не всичко, което се изразява чрез Аз-а в човек, е определено само в един живот. По-скоро това централно ядро на човешкото същество идва от по-ранни етапи на съществуване. В известен смисъл, човешкото същество формира собственото си тяло, преди да влезе напълно в него със своето чувство за себе си. След това е и допълнителното твърдение на теософията: След смъртта човекът само изхвърля физическата си обвивка, но ядрото на неговото същество също продължава да живее след физическата смърт, само за да влезе по-късно в обновен физически живот.

Променящата се съдба на човешките същества може да бъде разбрана само чрез схващане на повтарящите се животи на едно и също човешко същество на земята. Виждаме един човек да живее нещастен и нещастен живот, докато друг е щастлив. Науката трябва да се запита за причините за това огромно неравенство в житейските съдби. Духовната наука твърди, че човек е изградил собствената си съдба в предишния си живот; в зависимост от това как живее сега, ще се оформи и неговата съдба в бъдещия живот.

Че това може да е така, е до известна степен очевидно от хода на настоящия му живот. Ако някой емигрира в Америка например, съдбата му ще бъде оформена по същество от това, което е бил в Европа. Това, което е научил тук, ще бъде много важно за неговия напредък и начина, по който живее там. Дали е бил обушар или банкер тук например, ще окаже много значително влияние върху начина, по който живее живота си там. Но след като е прекарал известно време в Америка, той ще е научил нови неща и ще се е превърнал в различен човек. За да узрее човек, са необходими различни съдби; това не може да се случи в един живот между раждането и смъртта. Плодовете на предишните ни животи узряват за нас в настоящия живот и това, което научаваме сега, ще е от полза за по-късния ни живот.

По този начин теософията учи за безсмъртието на централната сърцевина на човешкото същество. Между смъртта и новото раждане душата преминава през много различни, чисто духовни състояния с по-голяма продължителност. Относно състоянието на сън, теософията казва, че в това състояние физическото и етерното тяло остават в леглото; астралното тяло и егото, тоест това, което е носител на съзнанието, се появяват и живеят по време на сън в свръхсетивни светове.

Цялото се явява като затворена система. Ще видим по какъв начин теософията черпи знания за тази система. Това се случва чрез ясновидско изследване. Как се придобива тази способност? Може да се каже, че тези ясновидски сили могат да бъдат събудени у човека чрез медитация. По този начин душата може да бъде превърната в инструмент за духовно изследване и всъщност в изследване, което е също толкова точно и методично, колкото изследването, за което химиците и физиците използват физически средства, за да изучават материята. По този начин спящите сили се изваждат на повърхността в човешкото същество. Спомняме си думите на Гюте за духовните очи и духовните уши, които могат да бъдат отворени у човека.

След като казахме това, ще се обърнем към възраженията срещу теософията. Разбира се, не можем да изчерпим всички възражения срещу теософията. Ще разгледаме само няколко, които могат да представляват сериозни и съществени трудности за едно честно убеждение. Ако сте напълно под влиянието на съвременната наука, може да стигнете до следното заключение, когато за първи път изучавате теософията; можете [с право] да кажете: Да, вярвам, че жените, които не са критично настроени [които не изследват критично науката, а следват поривите на сърцето] и не са се научили да мислят логично, могат да решат своите световни загадки чрез тази духовна наука. И що се отнася до мен, същото важи и за мъжете, които не познават науката. Просто обърнете внимание на това: вие вярвате, че се нуждаете от етерно тяло като носител на жизнените сили в тялото. Не знаете ли, че по този начин аматьорски се връщате назад към времето, когато се е предполагало, че органично образуваните вещества не могат да бъдат произведени в лаборатория, а само в живия организъм? Следователно, в онези дни е трябвало да се приема, че във всички живи същества действат специални жизнени сили. Но прогресивните изследвания [през деветнадесети век] показват, че най-простите от тези вещества могат да бъдат произведени в лаборатория по чисто химичен път, точно както могат в жив организъм. Това нанесе фатален удар на старата доктрина за жизнената сила – *vis vitalis* – или жизнения етер, защото доказва, макар и първоначално само в най-простите организми, че органичната структура на природата е изградена по същия начин като неживата, неорганичната. Много сериозна и достойна мисъл е, че след като е поставено началото на химическото производство на органичното, то ще продължи, дори ако малко вещества могат да

бъдат произведени по този начин в момента. Това е експериментално доказателство, че същите закони важат както за неживото, така и за живото. Следователно е невежество, когато теософията все още говори за факта, че животът в тялото може да бъде обяснен само чрез живо тяло. Такъв изследовател може да каже: Това, което фините изследвания трябваше постепенно да се стремят да изяснят, вие, теософите, просто искате да улесните с вашето фантастично жизнено тяло. Твърдите, че това е видимо за свръхсетивната способност на познанието, но горното доказва, че то изобщо не е необходимо, не е необходимо. Но сериозно първо изискване за сериозното познание трябва да бъде то да не прави ненужни предположения. Този, който преценява нещата така, както би трябвало да правят теософите, би трябвало да чувства, че в подобно възражение има много сериозност и достойнство.

Но нека погледнем по-нататък. Теософията твърди, че астрално тяло и его са необходими, за да се обяснят феномените на съзнанието. Наистина можем да признаем това, което казват дори строги изследователи като Дю Боа-Реймон, че това, което преживяваме в себе си като вътрешен живот, не е възможно от чисто материални процеси в мозъка. Така че нека приемем, че засега трябва да се справим без обяснение и да напишем известния „Ignorabimus“ под него. Но оправдано ли е да се каже, че когато нещо различно, нещо свръхсетивно, се появи от материята, това е независима същност? Противник на теософията би могъл да каже това с известно основание. Той би могъл да посочи магнитни сили, които наистина произлизат от неорганично вещество, магнита, и са свързани с него. Така че в края на краищата, свръхсетивна сила като магнетизма се произвежда от материалното вещество. Освен това, не е по-различно с развитието на другите сили, например със силата на гравитацията, която е свързана с планетите. Защо да не е същото с това, което научно познаваме като състояния на възбуда на мозъка и какво се случва в съзнанието и вътрешния живот на човека? Няма абсолютно никаква принуда да се обясняват феномените на съзнанието по различен начин. Дори това, което все още не е изследвано, може да се обясни по този начин. Във всеки случай, прибързаното предположение за астрално тяло, което да обясни тези процеси, е аматорско. Дори там, където все още сме принудени да останем невежи, трябва търпеливо да чакаме сериозни изследвания, които да кажат нещо по въпроса. Това, което някога е било ужасът на ужасите в науката, така наречената теория на потенциалностите [в психологията], е зад гърба ни. Там е била изградена система, основана на предпоставката, че ако душата може да мисли, тогава тя има потенциала да мисли. Тя може да чувства, следователно има потенциала да чувства. Според това, душата е била система от нищо друго освен вложени понятия за капацитет, без да осъзнават, че те не са обяснили нищо, а само са поставили думи на мястото на нещо. Сега опонентът може да каже: Не е ли вашето астрално и

етерно тяло също толкова нещо вложено и неразпознато, колкото е била старата доктрина за капацитета? Такова нещо с право може да бъде възразено. Така че теософията не е за някой, който стои на почвата на задълбочени съвременни научни знания. За такъв човек теософията изглежда донякъде дилетантска в сравнение с изискванията на строгото изследване. Освен това, теософията казва: По време на сън астралното тяло и егото напускат човешкото тяло заедно със съзнанието. Тъй като те не присъстват с това, което остава в леглото, те все пак трябва да се намерят някъде. Къде другаде би трябвало да присъстват, освен в духовния свят? От друга страна, сериозната наука пита: Необходимо ли е да се привежда специално, свръхестествено обяснение за това състояние на сън, когато научно дадените обяснения са достатъчни? Напълно възможно е сънят да се обясни съвсем просто. Научно приложеният метод разглежда въпроса по съвсем различен начин. Той казва: Когато сме будни, организмът се износва. Токсините се образуват в резултат на дейността, извършвана от възбудения мозък по време на будно състояние. Когато се натрупат толкова много токсини, те убиват съзнанието чрез механично или химическо действие, което означава, че настъпва сън. Сега не работят органите, които иначе генерират съзнание, а други органи, които продължават да работят в човешкото същество, които от своя страна унищожават отровите в тялото, произведени от дейността на органите на съзнанието и т.н. Такава саморегулираща се хипотеза е напълно възможна. Но ако е възможно да се обясни редуването на сън и бодърстване с него, тогава не е позволено да се каже нищо друго за това. Теософската теория е поне смело предположение. Истинските факти ще могат да бъдат обяснени само постепенно и дотогава човек трябва да се придържа към очевидното и най-просто обяснение на тези явления.

А какво да кажем за теософското твърдение за повторението на земните животи? Теософията показва как човекът се развива от детството; това не може да се обясни само с наследяване. Децата на едни и същи родители са коренно различни и т.н. Следователно, трябва да се добави нещо, което не е наследено, което вече присъства в жизнения зародиш на новороденото човешко същество и което може да се обясни само с повторение на животи на земята. Например, близнаците могат да бъдат различни въпреки едновременното наследяване.

Научното възражение срещу това е следното: Това, което съставлява същността на човек, не е нещо, което се наследява от един баща или майка, а от дълга верига от предци. Ако теософията сега казва: Ако приписвате всичко на наследственост, защо изобщо има някаква индивидуалност в развитието на всеки човек? Възражението е следното: Следователно хората трябва да са различни, защото толкова много различни влияния се вливат в живота на всеки индивид [което има трансформиращ ефект върху хората от ранно детство нататък]. Геният е особено добър пример за това. Той се появява, надарен със специални качества, които обаче вече можем да

открием в различните предци. В случая с гения, те след това се комбинират в общ сбор. Брентано обяснява душевната работа при гениите като способност за бързо сглобяване на мисли и по този начин само с известно увеличение спрямо обикновената човешка мисловна дейност. Тази по-лесна мобилност в мозъчните молекули може да се наследи само. Духовният изследовател обаче казва: Това всъщност не е много логично. Геният е в края на наследствена линия; той трябва да е в началото на същата, ако трябва да бъде наследен от потомците. Възражението [срещу това] за по-лесната възбудимост в мозъка на гения трябва да се приложи и следователно може да се заключи от страна на науката: тази повишена възбудимост кара мозъка да се износва по-бързо. Чудно ли е, че репродуктивният процес е засегнат при гения, защото мозъкът му се износва по-бързо? Това е основателно възражение. Съвременната наука обаче е особено подозрителна към това, което се нарича ясновидски талант. Трябва да признаем, че екстрасензорните преживявания съществуват. Такива възприятия са различни от естественото възприятие. Това се случва и патологично при това, което обикновено наричаме халюцинации, например. Затова не е изненадващо, когато ученият казва: Къде е възможността да се разпознае истината и да се установят обективни факти? Откъде знаем, че това не са просто субективни преживявания? Строгий учен внимава да нарича научно само това, което може да бъде обективно проверено. Но строгите научни епистемологични методи не са приложими към резултатите от обучението в хуманитарните науки. Това, което уж се представя на ясновидеца, е само свят от образи. Дори при патологични състояния това са само спомени за реалността. Оказва се например, че ясновидците са могли да виждат влак само откакто съществуват влаковете. В книгите за ясновидски преживявания откриваме само това, което всъщност е присъствало в момента, комбинирано малко по-различно. В края на краищата, то е съчетано от топлината и студа, светлината и сянката на реалния живот. Например, казва се, че астралното тяло е синьо, червено, жълто и т.н., точно както познатите физически бои. Това са цветовете на физическото, както се виждат, така че нищо ново. Такива явления имат патологичен произход, са само халюцинации и всъщност не добавят нищо ново към познанията ни. Самата способност да се комбинират външни свойства е напълно достатъчна, за да ги обясни.

Теософите трябва да разберат, че подобни възражения възникват от най-дълбоките, най-сериозни размисли именно на най-сериозните съвременници. Онези, които са остарели в научните идеи, не се убеждават лесно от теософските възражения. Но теософията идва и с религиозни, морални и етични идеи и импулси. Може ли това да е вярно?

Първото възражение, което идва на ум, е следното: ако теософията гледа на живота по такъв начин, че настоящият живот се разглежда като резултат от минали преживявания, тогава интересът към самия живот намалява. Подобен възглед

следователно се равнява на обучение по фатализъм. Това е парализа на живота, когато можете да си помислите: „Имам време; има много животи пред мен.“

Възражението всъщност е тривиално за приемане, но е практически правилно, защото хората наистина са небрежни по природа.

А перспективата за свръхсетивния свят, как се изразява етично? Непременно по такъв начин, че интересът към практическия живот намалява. Можете да видите това например у твореца, който не иска да се посвети на практическото. Такъв поглед към живота прави човека аскетичен, враждебен към живота и парализиращ, вместо стимулиращ. Често се виждат прекрасни хора сред теософите, които живеят в един вид „земя на облачните кукувици“. Жените, по-специално, лесно се установяват, че са се самозабравили и са откъснали от реалността. Това не може да бъде опровергано логически, а само чрез самия живот.

Освен това, може да се каже: Вие сте превърнали етиката в резултат на егоизма.

Според вас, който върши добро, очаква награда под формата на кармично обезщетение. Който върши зло или иска да върши зло, се въздържа от него от страх от съответното зло в следващия живот. Значи доктрината за кармата всъщност е доктрина за образованието? Висша форма на егоизъм! Каквото човек посее, това трябва да пожъне - [това] в крайна сметка е егоистичен принцип на живота. По този начин, теософията е също етично и морално животоопасваща.

Освен това, вие пренасяте божествената световна справедливост в самия човек, като го оставяте да изработи съдбата си в различни земни животи. По този начин вие пренасяте това, което иначе живее в Божеството извън нас като наказващ или възнаграждаващ Бог, в самия човек. По този начин човекът бива обожествяван.

Къде е свободната любов на Бога, когато божественото се пренася в собственото вътрешно същество на човека? Във вътрешното същество на човека? - Противникът може да каже: Противоречи на истински религиозния мироглед, когато човек пренася саможертвата на Бога, изкуплението на човека от божествената благодат, във вътрешното същество на самия човек.

Подобни възражения биха могли да бъдат умножени многократно. Предаността към външен Бог е фундаментално условие на етиката и религията и това не намира оправдание в теософията. Ето как може да се изрази; и ние, като теософи, трябва да се научим да разбираме това напълно, само тогава можем да се предпазим от фанатизъм. Тук могат да бъдат дадени само най-важните насоки. Те трябва да ни учат и на толерантност към опонентите ни. Не бива да се опитваме да ги победим, а преди всичко да се стремим да се научим да ги разбираме.

Нека сега покажем с пример как трябва да се разбира това. През 1868 г. философът Едуард фон Хартман написва книга, наречена „Философия на несъзнаваното“.

Въпреки че част от нея е неметодична, несвършена и не ни е полезна, тя се основава на определени духовни принципи и засяга дълбоки екзистенциални въпроси. Тази книга предизвиква голямо външение при публикуването си. В края на

краищата това е времето на царуването на най-крещящия материализъм. Тази книга по странен начин трогва фанатичните материалисти като Хекел и други дарвинисти. Те намират книгата за изключително аматьорска. Публикувани са много контрааргументи срещу книгата. Но едно анонимно опровержение предизвиква особено голямо вълнение. То представя всичко, което може да се възрази срещу книгата на Едуард фон Хартман, по такъв методичен и пълен начин и с такава проникателност, че Оскар Шмит например казва: „Жалко е, че неизвестният автор не се е идентифицирал.“ Самият Хекел казва: „Той трябва да се идентифицира и ние ще го смятаме за един от нашите.“ Скоро второто издание на това писание се налага. Този път анонимният автор се самоназова: това беше Едуард фон Хартман! Второто издание не постигна същия успех сред опонентите на Хартман – [похвалите им скоро затихнаха.]

Това е добър пример за това как човек може да вижда отвъд опонента си и да преценява по-правилно в негов интерес, отколкото в самия негов интерес. Може да се каже още много, но засега трябва да се задоволим с казаното. Не е нужно най-лошото, за да се види как теософията произлиза. Затова трябва да се стремим да се научим да разбираме опонентите си.

Опитах се да покажа как теософията може да бъде опровергана. Вдругиден би трябвало да стане ясно дали опровержението е окончателно или въпреки това могат да се изложат аргументи, които ще бъдат валидни срещу тази борба - която, както видяхме, може да се води с известно основание.

III. Как да оправдаем теософията?

Може да се нарече лекомислено, ако първо се опитаме да опровергаем теософията, а след това се опитаме да я оправдаем, тъй като лекторът очевидно не вярва в самото опровержение.

Но аз вярвам в това съвсем сериозно! За мен не става въпрос за опровергаване на опровержения, а по-скоро бих искал да го използвам, за да посоча важни неща за великите загадки на знанието. В известен смисъл вярвам в правилността и тежестта на повдигнатите възражения. За да илюстрирам какво имам предвид, бих искал да ви разкажа една малка история.

В едно село младият син на едно семейство бил избран да вземе от пекаря дневните кифлички, необходими за семейството. Винаги получавал десет кройцера за пътуването. Този малък син не бил много добър по математика и затова не се интересувал много колко кифлички получава за шестте кройцера. Сега обаче един приемен син дошъл да живее със семейството за известно време и той бил добър по математика. Този приемен син започнал да смята колко кифлички може да получи за шест. Тъй като една кифла струвала два кройцера в този град, той трябвало да получи пет кифлички. Но момчето било донесло шест кифлички. Приемният син се изненадал и казал: „Това не е правилно, две по пет е десет. Значи получава само пет кифлички.“ Но на следващия ден отново имало шест кифлички, въпреки правилното изчисление на приемния син. Как се връзвало това? На това място било обичайно да се дава по една кифла за всеки десет кройцера. Ето как пъзелът бил решен. Така че било вярно, въпреки че изчислението било правилно. Резултатът от изчислението нямал нищо общо с правилността на въпроса. И двете бяха правилни сами по себе си, макар че не се съгласуваха едно с друго. Точно както аз самият вярвах в правилността на изчислението като малко момче, което бях, така и днес вярвам в правилността на възраженията срещу теософията, които изложих.

Възраженията и опроверженията имат определено качество, а именно, че могат да бъдат правилни, без самият въпрос непременно да е грешен. Може би ще ме упрекнат за едно нещо, а именно, че представям някои неща по оживен начин и говоря с един и същ патос „за“ и „против“.

Но ако самите неща са правилни, тогава те могат да бъдат представени със същата живост. Обикновено е по-лесно и по-удобно да се критикува, отколкото да се оправдава. Бих искал да илюстрирам това с пример.

Главният редактор на голям вестник имал намерение да публикува интересно седмично приложение. Имало обаче само няколко подходящи редактори за такъв вестник, които да пишат достатъчно остроумно и интересно, за да пленят аудиторията, към която се е насочил. Но тъй като бил умен човек, знаел как да си помогне. Редица талантиливи млади господа били наети да не правят нищо по цяла седмица, освен да седят в кафенета и да четат вестници, а след това просто

трябвало да опровергават всяка статия, която ги е интересувала. Със събраното мъжът пълнел седмичния си вестник, който се чел с удоволствие и се продавал добре, защото остроумната критика е нещо, което се харесва на хората. Нещо като критик гъделичка във всяка душа. В това занимание младите господа са се превърнали в блестящи полемисти и някои от тях сега заемат уважавани позиции. Това е, за да се покаже, че изобщо не е трудно да опровергаваш нещо, да го критикуваш, ако не искаш нищо повече.

Нашата задача днес е по-трудна, защото искаме да покажем как да се установи теософията.

Нека първо да разгледаме възражението, че е аматьорско да се предполага, че към физическото тяло трябва да се добави етерно тяло. Бих ви напомнил казаното за теорията за жизнената сила, която отдавна е научно преодоляна. Когато стана възможно сглобяването на материални структури в лаборатория, пътят за изместване на жизнената сила беше ясен. И може да се каже, че ще дойде време, когато ще бъде възможно химически да се произвеждат и по-висши и най-висши органични структури в лаборатории. Следователно, може да се определи само като невежество, когато, въпреки такъв научен прогрес, теософията все още говори за напълно излишен етер или жизнено тяло.

Все пак, трябва да се подчертае един момент. Много хора смятат великия Готхолд Ефраим Лесинг за особено просветен ум. Освен това, днес със сигурност бихме се съгласили със следното изречение: Никой не може да се счита за просветен, ако не е против вярата в духове. Но сега Лесинг казва следното:

Вече не вярваме в духове? Кой казва това? Или по-скоро, какво означава това?

[...] По този въпрос, по който може да се каже почти толкова „за“, колкото и „против“, който не е решен и не може да бъде решен, преобладаващият начин на мислене е дал предимство на аргументите „против“; малцина мислят по този начин, а мнозина искат; те вдигат шум и задават тона; най-голямото множество остава мълчаливо и безразлично, мислейки по един или друг начин, слушайки с удоволствие посред бял ден за призраците, които се подиграват и разказват с ужас в тъмната нощ.

Няма доказателства срещу това, само нашите модели на мислене са се променили. Същото важи и за теорията за жизнената сила. Нашите модели на мислене за нея са се променили. Това обаче не предоставя никакви доказателства срещу нея.

Същото важи и за научното възражение: не ни е нужно етерно тяло. Това е просто промяна в мисленето, която може да се превърне отново в обратното, както можем да видим достатъчно често. В миналото хората дори са вярвали, че могат изкуствено да създадат цяло, малко човешко същество, така наречения хомункулус. Въпреки това, горното възражение би било валидно още повече, тъй като виждаме, че именно вярващата в хомункулусите човешка раса напълно вярва в свръхестествен свят. В стая с много мръсотия обикновено има много мухи. В

миналото това се е обяснявало с допускането, че мухите идват от мръсотията. Сега знаем, че мръсотията само създава условията; тя улеснява влизането на мухите.

По същия начин, поради различни начини на мислене, преди е било лесно за свръхсетивното да навлезе в сферата на човешката дейност.

Случайно си купих „Freidenkerkalender“ („Календар на свободомислещия“) онзи ден, в който намерих есе от един свободомислещ човек. Този човек не е против теософията, за която, надявам се, не знае нищо, но е против това да се учи децата от ранна възраст да вярват в свръхестествен свят. Преди да заспят, човек се моли с тях божествен дух да ги защити и т.н. Това са глупости, срещу които човекът изглежда много се противопоставя. Той се бори срещу тях и казва, че днес не бива да искаме да налагаме на децата неща, които децата нямат по собствено желание. – Може само да се препоръча да изведем очевидното заключение от това. Децата също не измислят език сами. Следователно човекът всъщност би трябвало да е против това да се учат децата на език. Но защо човекът не е направил такива заключения? Причината е, че този човек е просто изключително против всичко свръхестествено. Той иска да докаже навсякъде лъжливостта на свръхсетивното и затова не обръща внимание на логическите аргументи. Да осъжда всичко свръхсетивно се е превърнало в навик на мислене, от който не може да се измъкне, дори и да иска - но не иска. Това често се случва в живота. В крайна сметка не логическите аргументи решават въпроса, а навиците на мислене.

Това повдига въпроса: Има ли начин да се развият такива навици на мислене, които могат да се превърнат в оправдани навици? Истинската наука постулира принципа, че само онези неща трябва да бъдат изтъквани от учения, които могат да бъдат проверени от всеки по всяко време. Според съвременната наука, това е точно това, което теософията не може да направи. Защото теософията се отнася до източници, които душата развива чрез себе си чрез средствата на медитацията. Интимните вътрешни процеси трансформират душата и тогава в нея се пробуждат духовни очи и духовни уши. Човек вече не съди с обикновените сетивни инструменти, достъпни за всеки. Но строгата наука трябва да изключи точно това, което има само субективна валидност.

Това е възражение, което може да бъде разрешено само чрез опит. Следователно, първо, трябва да се определи дали е вярно, че науката решава само обективно.

Второ, вярно ли е, че духовната наука решава субективно?

Първото изискване не се отнася за научните изследвания навсякъде. В математиката например не всеки може да провери даден въпрос по всяко време. Всеки знае, че питагоровата теорема е вярна. Но не всеки трябва да може да я провери. Обаче тези, които не могат да я проверят, защото не разбират достатъчно математика, не доказват нищо против нея.

Математиката обаче носи само истини, които се отнасят до взаимовръзки. Но дали резултатите от математическата наука се отнасят и до обективния свят и се оказват верни в него [...] зависи от други неща.

Математически структури не се срещат в природата. Няма такова нещо като триъгълник сам по себе си, нито математически правилен кръг и т.н. Това никога не може да бъде представено външно, но може да бъде изчислено и представено вътрешно.

Не е ли това в съответствие с ясновидския опит? [Само най-ниските нива на душевния опит изглеждат субективни. Тези, които отиват по-нататък, винаги стигат до едни и същи преживявания. Математиката се разглежда като жив фактор в свръхсетивните светове, както са смятали Платон и други.]

Може да се каже, че човешкият организъм е „аз-изиран“ по същия начин, по който може да се каже, че Бог „геометризира“.

Бих искал да ви дам пример за ефективността на свръхсетивното във физическото тяло. Ако наблюдаваме човек, който се стреми към знание - не просто учен, а търсеща, бореща се, интернализирана душа - когато видим такъв човек отново, след като не сме го виждали десет години, забелязваме промяна в чертите му. Виждаме тогава как относително малкото количество свръхсетивна работа се отпечатва външно върху тялото му. Такава промяна може дори да показва определен вид вътрешна борба за психолога. Но има граница на еластичността на тялото. Когато вече няма място за външна трансформация на чертите, тогава решенията на загадките, с които човек се е борил, идват до човека. Това може да се каже ясно. Вътрешният опит първо се изразява във външния сетивен свят на човешкото същество, едва след това може да навлезе в съзнанието.

Как се сравнява това с преживяванията на един студент, изучаващ духовната наука? Обучението на ясновидците трябва да създава съзнателни състояния на сън. Като прави съзнанието възможно дори по време на сън, то може да внесе в съзнанието сили, които иначе биха били твърде слаби, за да го направят. Така че само волеви идеи, които не са стимулирани от нищо външно. Такова обучение може да отнеме много време. Но когато стане ефективно, може да се определи определено преживяване. За ученика идват вътрешни преживявания, първоначално като сън, който не може да бъде схванат. След това човек усеща съпротива от собствения си мозък. Това постепенно отстъпва. След това идва времето, когато човек може да превърне усетеното в понятия. Отначало е като дете, човек всъщност не знае за него, след което постепенно се увеличава до съзнателно преживяване. Тогава ясновидецът преживява неща, които се представят чрез самите себе си вътрешно като непосредствена сигурност, като вътрешно обективни. И всички ясновидци преживяват едно и също нещо в това.

И така, на какво се основава духовната наука? Не на нещо, което може да бъде проверено от всеки, а на факта, че има възможност да се развием в самото духовно

същество и по този начин да черпим истина директно от вътрешното си същество. След като осъзнаем, че съществува свръхестествено, тогава възраженията срещу него са съвсем различни. Те са обективно правилни възражения, които не могат да бъдат опровергани.

Вземете например възражението, че теософското обяснение за състоянието на сън изобщо не е необходимо, защото теорията за саморегулацията обяснява процесите много по-просто. Но има и други саморегулатори освен съня. Часовникът например е отличен саморегулатор, но – както никой няма да отрече – той може да се осъществи само чрез дейността на мисълта, чрез ума на часовникаря. Защо същото да не важи и за хората? Виждаме тогава, че самото възражение е правилно, но че изобщо не е приложимо, тъй като нищо не може да се реши чрез него.

Но все още съществуват етичните и моралните възражения срещу теософията. Ами те? Възражението срещу доктрината за кармата, че тя може да доведе до егоизъм, защото добрите дела са последвани от награда, а лошите дела – от наказание, е в известен смисъл вярно. То може да доведе до това някой да не прави добро заради доброто, а заради наградата. Шопенхауер веднъж е казал: „Да проповядваме морал е лесно, да оправдаваме морала е трудно.“ С обикновена морална проповед, че човек трябва да прави добро, като цяло няма да постигнете много. Все едно някой да каже на печката: „Скъпа печка, твоята съдба, твой морален дълг е да отопляваш стаята; затова, моля те, бъди толкова добра и действай съответно.“ Ако нищо друго не се случи, вероятно вътре в печката ще остане студено. Но ако вземете дърва и запалите огън в печката, ще постигнете целта на печката по-бързо и ефективно.

Разбира се, проповядването помага на хората малко повече от печка, но обикновено не много повече. Оправдаването на морала – запалването на вътрешния огън у хората – е по-важно. Затова нека законът на кармата първо тихо да работи върху егоизма на хората и по този начин да ги разпали за добро. Основното е, че целта е постигната. Може да се каже и за една двойка, че те възпитават добре децата си само от егоизъм. Трябва ли тогава по-скоро да не го правят? Основното е децата да станат добре възпитани хора в резултат на доброто образование. Дори ако родителите са мислили само за себе си и личните удобства, които добре възпитаните деца могат да им донесат, любовта към образователната работа ще дойде естествено. Така добротата първоначално може да възникне от егоистични мотиви, а след това, чрез навика да се прави добро, безкористността ще възникне естествено от егоизма.

Нека сега вземем случая с някой, който казва: „Ще се върнем така или иначе, така че защо да се занимаваме сега? Искam да се наслаждавам на живота си сега, все още имам време в по-късен живот да стана достоен човек.“ Ако вярваме в закона на кармата, трябва да осъзнаем, че подобно отношение ще има своите последици за следващия живот. Последицата ще бъде, че настоящото му поведение, дори намерението му да стане достоен, ще го затрудни.

След това имаме и други възражения. Казва се, че ясновидецът заимства идеите си само от физическия свят, точно както при халюцинациите. Това са само спомени за обикновени сетивни неща, но облечени във фантастично объркана форма, точно както например примитивните религии извличат представата си за Бог от човека и т.н.

Сега обаче, духовна връзка между трима души може да бъде доказана чрез ясновидство, единият от които е мъртъв. Има много такива добре потвърдени преживявания. Ще ви разкажа, както винаги правя, само едно реално събитие, което се е случило точно както се е случило и може да бъде проверено.

Една двойка живеела със сина си, но синът се разболял и починал след един ден. Това бил тежък удар за родителите. Затова те били много заети със сина. След месеци и двамата родители сънували един и същ сън. Синът им се явил и им казал, че е погребан жив. На следващата сутрин си разказали за съня и се оказало, че и двамата са преживели едно и също нещо в съня си, че и двамата са имали един и същ сън. Сега искали да са сигурни и да го изкопаят. За съжаление, властите попречили на разкопаването, но факт е, че и двамата са имали един и същ сън. Сега сънят все още не е реалност, но в такива случаи сънищата са осъзнаване на това, което проблясва в съзнанието от свръхсетивните светове.

Как трябва да се разбира това, може да се види от добре познатия сън на жената на фермера, която в съня си сякаш чува назидателна проповед от пастора и след събуждането си чува пеенето на петел, който я е събудил, и по този начин, в завръщането се съзнание на проповед, е събудила образа на проповед, тъй като е мислила за назидателните думи на пастора, преди да заспи. Образите в съня се определят от нашите нагласи и преживявания. От това става ясно, че дори ясновидските описания, въпреки че са дадени в ежедневни образи, могат да съдържат правилни, свръхсетивни преживявания. В противен случай би могло да се каже и: Не виждам нищо в книгата освен черни букви и печатарско мастило. Това, което вие четете от нея, изобщо не мога да намеря в нея.

Това може да е вярно за някой, който не може да чете навътре, но по отношение на съдържанието е изключено за някой, който се е научил да чете.

Сега стигаме до религиозните възражения: от самообожествяването на човека чрез теософията. Фактът, че човек пренася Бога в собственото си вътрешно същество, докато истинската религиозност изисква преданост към външен Бог, води до самовъзвеличаване, тъй като изкушава човека да каже: Аз самият съм бог.

Това отново не е напълно неоправдано възражение. Но можем да кажем и това, което, основано на живо чувство, изразява теософската истина. Вие имате божествена искра в себе си, неразвита, в зародишно състояние. Трябва да я развивате все повече и повече. Следователно е нарушение на дълга спрямо Бога във вас, ако не се стремите постоянно към съвършенство.

Не е достатъчно теософът пасивно да се предаде на Бога – както правят някои благочестиви християни – а трябва да изисква активна преданост, както гласи поговорката на Павла: „Не аз, а Христос в мен“.

И така, обожествяването изглежда малко по-различно, защото то постоянно води до импулси за съвършенство, превръщайки самоправедността на човека във вечен императив на дълга.

И тук виждате: възражението не е необходимо да се опровергава, въпреки това казаното от теософията стои на солидна основа. Защото е вярно: търсещата душа не е нужно да се отрича, когато копнее за безсмъртие, а намира навън това, което живее в нея.

IV. Как да опровергаем теософията?

От лекциите, които имах привилегията да изнасям тук в продължение на много години, ще стане ясно, че светогледът, от който е извлечено съдържанието на тези лекции, се основава на много специфично, може да се каже, отношение, или поне че поне едно такова отношение е свързано с този светоглед, което може да се дефинира по-точно, като се каже: Не е възможно да се изнесе правилна лекция в рамките на теософията или духовната наука, ако душата не е пропита с определена толерантност към всяка система от вярвания, вътрешна толерантност, която може да донесе всеотдайно разбиране на всеки вид вярвания. Защото действителната школа на мисълта, която се разглежда в рамките на духовната наука, има смисъл само ако се държи далеч от всичко, което може да се нарече фанатизъм и сектантство. Такива неща са толкова разпространени в наше време, че когато някой гледа на света от своя гледна точка, той е склонен да си помисли, че всеки с различен начин на мислене трябва да е глупак или поне лишен от сериозно чувство за истина или от способности за възприемане и съвестност. Само по външни причини би било жалко, ако теософията отдаде почит на подобни фанатични чувства, защото трябва да се признае, че за да се постигне задълбочено и всеобхватно разбиране на теософския мироглед, е необходимо много търпение и време за онези, които желаят да проникнат дълбоко в него. Голяма част от нашите съвременници, които черпят своите убеждения от духовната наука или теософията, не го правят въз основа на задълбочено познаване на всички основни принципи на истината, а по-скоро, разбираемо, формират своите убеждения от определени емоционални и сантиментални интереси. Това не означава, че на последните е отказано правото им! Естествено, всеки има лично право на собствено убеждение, но е също толкова невъзможно да се защити напълно мирогледът на духовната наука, ако убеждението е придобито само по този начин. Освен това, тъй като е възможно да се запознаем с духовната наука само чрез трудна, всеотдайна работа, е разбираемо, че някои от нашите съвременници се чувстват отблъснати от теософията и като правило това не са хората с най-лошо чувство за истина. Трябва да ни е разбираемо, че при сегашното положение онези от нашите съвременници, които черпят своите убеждения от науката и културата, ще срещнат много трудности да стигнат до теософията; особено за такива хора опроверженията и противоречията се трупат в изобилие пред лицето на това, което им се изправя като теософия. Но да се говори за злонамереност би противоречало на толерантността, която теософията винаги трябва да практикува. Следователно, задачата за тази вечер трябва да бъде да се даде картина на съмненията, пред които може да се изправи честният търсач на истината, когато се обърне към теософията, а след това задачата за лекцията вдругиден - „Как да оправдаем теософията“ - е как тези съмнения могат да бъдат разсеяни.

Дори днешната лекция да изглежда донякъде смущаваща, това е така, защото е предназначена да се постави на мястото на опонента и да представи основните насоки на неговите основателни съмнения и опровержения. Това също така най-добре ще постигне това, което трябва да се покаже, а именно, че възраженията на опонентите трябва да се приемат възможно най-сериозно. Не искам да представя мнението си, а да направя сериозен опит да се поставя напълно на мястото на опонента, без да засягам онези леко формулирани възражения, на които вече е отговорено с това, че опонентът трябва да се опита да опознае по-отблизо теософията. По този начин не искам да се занимавам с незрелите, а по-скоро с опасенията, които наистина възникват за онези, които от културата на настоящето искат да вземат предвид теософския мироглед и след това не могат да се съгласят с теософията, защото в противен случай биха трябвало да скъсат с всичко, което произтича от културата на настоящето, култура, чиито основания не могат да бъдат опровергани и която по-скоро трябва да повдига оправдани и напълно обосновани възражения, които теософията като такава трябва да признае, без да е в състояние да ги опровергае в същата степен.

Затова първо бих искал да ви представя откъс от теософския мироглед, по начина, по който той вече е обяснен възможно най-подробно в много лекции. Преди всичко, в теософията ще откриете предположението за свръхсетивен свят зад света на сетивата и ума. След това теософията се позовава на определени методи на изследване, които се различават от това, което се преподава в наше време чрез методите на изследване и мислене. Светът на сетивата, казва се, учи, че е обясним от самия себе си и за тази цел не е необходимо да се търси свръхсетивен свят зад него. Или пък други изразяват мнение, че зад сетивния свят наистина трябва да се предположи свръхсетивен свят, но че човек не може да го проникне, следователно трябва да се допуснат границите на познанието.

Теософията подчертава, че човекът, с обикновеното си съзнание, е зависим от външния свят на интелекта и освен това от вътрешното наблюдение на душата, но че е възможно и вътрешният живот на душата да се издигне на високо ниво на развитие. Когато това се случи чрез определени вътрешни упражнения, практикуващият, ако практикува по правилния начин и с достатъчно упоритост, ще се сблъска с висш трансцендентален свят от дълбините на душата си, докато развива духовните и умствените си способности, така че достатъчно напредналият изследовател в областта на духовния свят може да разпознае трансцендентални факти. Тогава човек, развит по този начин, ще може да мисли за природата на човека по различен начин от обикновеното съзнание, което може да разпознае само частта от средата, която може да бъде възприета чрез сетивата.

Сега обаче теософията учи, че с повишено съзнание в самото човешко същество могат да бъдат разпознати три свръхсетивни части. А именно, „етерното тяло“ все още е активно във физическото човешко тяло като действителен оживител и

оформител на физическото тяло, което може да се открие и при животните и дори при растенията, и което работи, за да гарантира, че веществата, съставляващи външното тяло, не следват иначе присъщите си сили и закони, докато са под влиянието на етерното тяло в организма, а едва след смъртта, когато отново са оставени на себе си. Теософията или тайната наука разпознава трети аспект на човешката природа в така нареченото астрално тяло; всяко живо същество, което развива съзнание, прави това чрез силите на астралното тяло, което прониква във физическото и етерното тяло, които откриваме при хората и животните, но не и при растенията. Човешката природа обаче има четвърти елемент, така нареченото его, което издига човека над животинското и по този начин го представя като венец на земното творение.

По-нататъшното проучване и по-дълбоко проникване в познанието за човека разкрива, че човекът се различава съществено от спящия, когато е буден; духовната наука учи, че в последното астрално тяло с егото се отделя от физическото и етерното тяло и последните две отиват в духовния свят. Но в този свят и двете са обградени от тъмнина от заспиването до събуждането, тъй като за нормално развития човек без неговите физическо-етерни инструменти и без инструмента на неговия ум нищо не е възприемаемо, а с тях само във физическия свят, защото той все още не притежава никакви органи за разпознаване на духовния свят.

В този поглед върху будния живот, духовната наука посочва, че всичко, което човек е преживял чрез сетивата си в ума си, и всичко, което му се е случило като късмет или нещастие, е отложено в душата му, която го пренася през портата на смъртта във висшите духовни крайници на човешкото същество. Те остават с човека по определен начин, а именно като Аз, астрално тяло и като същност на етерното тяло. С тези елементи на своето същество човекът претърпява преживявания в духовния свят след смъртта, в които след това събира сила от всичко и го преработва по уникален начин, за да може след това, след по-дълго или по-кратко време, да се премести обратно във физическо тяло, което му е предоставено по линията на наследството. По този начин то ще получи определени качества от родителите, но основните способности ще бъдат формирани в него, тоест във физическото му тяло и следващите по-висши членове, от собственото му духовно-душевно ядро, което през живота си между смъртта и новото раждане, в чисто духовния свят, при различни физически и земни условия, е имало допълнителни преживявания, които са го довели до развиване на сили, правещи го годен за нов живот на земята. Всичко, което човекът е преживял под формата на важни мисли, импулси и чувства, се пренася в нов живот, така че това, по своята особеност, е отчасти следствие от предишния(ите) живот(ове).

Различните елементи на човешката природа принадлежат към няколко свята; духовно-менталният е с по-ранен произход от физическо-етерната част, така че можем да говорим за духовно-ментален свят, предшестваш физическия свят, който

е, така да се каже, по-ранно въплъщение на нашата земна планета. Трябва да обърнем поглед към това и много други неща, както и към бъдещите формации на същата, за да добием представа за основата на теософската наука.

Ако човек със сериозен научен ум подходи към подобни идеи, ще остане с впечатлението, че всичко, което хуманитарните науки и науката през последните няколко века са изследвали, е обърнато с главата надолу, например фактът, че физическото тяло, във всичките му органи, е пронизано от етерно тяло, което се разглежда като носител на живота. Не би ли трябвало всеки, който се е потопил в науката, особено тази от последните два века, да каже, че с такава гледна точка теософията заема аматьорска позиция, която не е оправдана с нищо, защото какво е това етерно тяло, ако не възраждането на жизнената сила, която е била нарушена от осемнадесети век насам? Химичните съединения, смеси и разделяния могат да бъдат обяснени със силите, които могат да бъдат разпознати в химията и физиката! Освен това се наблюдават и някои съединения на вещества, които се образуват само в живия организъм, а не във външната, неорганична природа; затова в миналото се е казвало, че в живия организъм има жизнена сила, която прониква в органите му по особен начин.

През деветнадесети век науката постига напредък с Либиг и Вьолер, а именно в това, че тези двама изследователи също произвеждат в своите лаборатории съединения, които очевидно биха могли да се образуват само в живия организъм, без да претендират за предполагаемата жизнена сила на организма. Какво е по-естествено от това да се предположи, че след като такива съединения са били произведени извън организма, те биха се появили и вътре в живия организъм без помощта на предполагаемата жизнена сила? Ако науката беше достатъчно развита, нямаше да има причина да се предполага, че други, по-сложни вещества не биха могли да бъдат произведени в бъдеще, и то в лаборатория, без помощта на така наречената жизнена сила.

Ако продължим този ход на мисли, в крайна сметка трябва да се убедим, че живият организъм съдържа само онези сили, които могат да бъдат открити в природния свят, така че с достатъчен научен прогрес биха могли да бъдат представени дори просто организирани живи същества! Трябва лесно да се признае, че фактът, че тази възможност все още не съществува, по никакъв начин не противоречи на възможността за подобни надежди на по-късен етап. Какво тогава е етерното тяло на теософията, освен трансфер на жизнената сила, отдавна отхвърлена от науката? Какво друго е очевидно, освен че теософията не познава горепосочения обхват на научните открития и обоснованите перспективи, свързани с тях? Нищо друго освен чисто мирянско мислене, само дилетантството е предположението за етерно или жизнено тяло.

Това възражение е напълно оправдано от нашата интелектуална култура и един сериозен учен не може лесно да го отхвърли.

Но ако сега погледнем това, което характеризирахме като астрално тяло, носител на съзнанието, виждаме, че тези проявления на съзнанието се представят като свръхсетивни преживявания и всичко, което знаем за мисли, усещания, чувства и импулси на волята, принадлежи на свръхсетивния свят. Природоучените от деветнадесети век също са стигнали дотук; достатъчно е само да си спомним известната реч, произнесена през 1872 г. от Дю Боа-Реймон в Лайпциг за границите на естественото познание. Според тогавашния преобладаващ възглед, мозъкът се е смятал за съставен от атоми, така че не е било възможно да се проникне до разбирането как проявленията на съзнанието трябва да произтичат от постоянното или променящото се положение на тези атоми. Тази радикална разлика между външните проявления вече е била сериозно забелязана от естественоучените по това време, които са вземали предвид веществата и свръхсетивните душевни преживявания. Последните са били разглеждани като постоянни съпътстващи първите. Животът на идеите се променя например с по-голям или по-малък приток на кръв към мозъка, така че феномените на съзнанието са обвързани с материални процеси и следователно естественият учен не намира разлика между такива феномени и например силата на гравитацията, която също е свръхсетивна и може да бъде възприета само в своите ефекти, а не сама по себе си, също толкова свръхсетивна, колкото и съзнанието. Тя е обвързана с вещества, които се привличат взаимно обратнопропорционално на квадрата на разстоянията и право пропорционално на масите [...].

Съответно, например, Бенедикт казва в своето „Seelenkunde“: Феномените на съзнанието в нашия душевен живот не се различават по своята привързаност към веществата на нашето тяло от гравитацията, магнетизма, [електричеството] и други подобни; защо такива или подобни сили не биха могли да произлизат от нашия мозък като тези сили като съпътстващи явления на материалните процеси?

Твърдението, че феномените на душата са нещо различно от съпътстващите явления на материята, не може да бъде защитено срещу точните научни разсъждения, че феномените на душата са нещо различно от съпътстващите явления на материята. И трябва да признаем: принципът на Бенедикт е такъв, от който човек от гледна точка на съвременната култура не може лесно да се откъсне, а вместо това би трябвало да приеме, че душевните сили на човека биха били освободени в смъртта и по същия начин гравитацията би трябвало да може да се откъсне при разрушаването на материала, за да премине междувременно в специална сфера, един вид гравитационно царство [гравитационен рай], докато не намери възможност да се прероди в нова материя. Това е логично възражение, което научната съвест не може лесно да преодолее.

Нека се обърнем към това, което теософията казва за феномените на съня и бодърстването; за разлика от това, съвременният учен смята, че обяснението, че свръхсетивната част от съществото излиза от спящия човек, е напълно неуместно.

Затова ще се опитаме да обясним съня и бодърстването, като предположим, че душевните процеси са свързани с веществата на тялото, както гравитацията е свързана с всяко физическо вещество. Следователно приемаме, че бодърстващата дейност, чрез износването си, води човешкия организъм до състояние, в което отделните органи вече не са в състояние да поддържат будно съзнание, а именно по такъв начин, че се произвеждат и натрупват определени отрови, които в крайна сметка карат човека да заспива. Тъй като съзнанието по този начин се угасва по време на сън, настъпва чисто [животинската], или по-скоро [вегетативната] дейност на човешкото същество, която отново изработва умората или токсичните вещества, така че то се регенерира и може отново да влезе в съзнанието на бодърстването. По този начин, бихме имали саморегулиращ се механизъм в съня и бодърстването през целия живот. Това е обяснение, което е изцяло в съответствие с нашия материалистичен начин на мислене. Хипотези от този вид могат да бъдат обосновани подробно, ако са погрешни, но поради материализма; тук зависи главно от това дали могат да бъдат мислени логично, без да се допуска, че когато заспиш, нещо излиза от човека и се връща при него, когато се събуди. Така че, от своя гледна точка, научното мислене трябва да отхвърли теософското обяснение за съня и бодърстването.

В доктрината за повтарящите се животи на земята се намираме на напълно несигурна основа по отношение на последните условия, докато духовно-научното мислене може да си представи настоящия живот само като ефект от предишни животи. Но в естествено-научното мислене има и модели, които сочат към това, така че например, според така наречения биогенетичен закон, всички животни и хора трябва да преминат през всички етапи на по-ранното развитие на своите предци. Човешкият зародиш показва рибни форми 21 дни след оплождането, което показва, че в отдавнашни времена физическите му предци са били рибоподобни; следователно, в настоящия процес на развитие има известна индикация за по-ранни телесни състояния. Така биха могли да се характеризират стари състояния на развитие. Въпреки това, скоро става очевидно, че не е възможно да се обяснят всички характеристики на човек от неговите предци, а само като се приеме духовно-душевна сърцевина на битието, например като се посочи, че децата на едни и същи родители всъщност би трябвало да са много по-сходни, отколкото обикновено са близнаците.

Но всичко това няма да е достатъчно за научното мислене, което възразява, че всяко човешко същество трябва да възникне от смесването на характеристиките на бащата и майката във взаимното им взаимодействие, така че съответно децата на различна възраст на родителите биха трябвало да приемат различни форми, тъй като биха възникнали от най-разнообразни съотношения на смесване. Освен това, на настоящия етап на напреднали изследвания, или точно въпреки него, научното

мислене може да каже: Кой би трябвало да може да оцени фините структури на смесващия се зародиш?

Освен това, на съвременния материалистически мислител му се струва лекомислено да иска да проследи най-разнообразните свойства до по-ранни животи; защото първо би трябвало да се елиминира всичко, което се е случило в ранното детство.

Така например, в случая със скулптор, човек би бил изкушен да проследи изключителен талант до минал живот, докато това би могло също толкова лесно да се обясни с факта, че въпросният човек е имал чест и стимулиращ контакт със скулптури и художници в младостта си. (Вече не знаем със сигурност, но това е оказало влияние върху подсъзнанието.) Никога не може да се бъде твърде внимателно при събирането на цялата необходима информация, за да се даде подходящо и правилно обяснение.

В науката съществува нещо, наречено полезна работна хипотеза. Например, слънчевата светлина се е разглеждала като излъчване на фино светоносно вещество, което се разпространява от слънцето до планетите, включително нашата Земя. Но тъй като това не можело да обясни всички светлинни явления, била приета хипотезата или теорията за космическия етер, въпреки че никой не може директно да докаже дали дадено вещество тече или етерът се движи на вълни. Но ако теорията за вълнообразността е правилна, тогава тя може да се използва за обяснение на явленията светлина и цветове и за тяхното прогнозиране при определени условия. Дори ако процесите протичат по различен начин, тази теория се оказва полезна. Подобно е и с дарвинистката теория, която цитира рибата като междинно звено в развитието на човека; в края на краищата е възможно да се разберат например перките на рибите като първоначален крайник за двигателните органи на висшите животни и т.н., и да се доведат по-нисшите животни в тяхното развитие до висши в най-разнообразните органични области чрез тази обяснителна хипотеза с човека във връзка.

Предположението за повтарящи се животи на земята би могло да се окаже плодотворно при обяснението на щастливи или нещастни физически и социални условия на живот. Но сериозно, човек не може да третира прераждането и кармата по същия начин, по който един естествоизпитател постъпва с работните си хипотези, защото в естествената наука имаме само едно обяснение за много явления; ние проследяваме много явления до един-единствен принцип. Така, както вече беше посочено, висшите животни могат да бъдат проследени до рибоподобни предци, предположение, което може да бъде издигнато до закон чрез безкраен брой случаи и проследено до един-единствен принцип. От друга страна, за всяко човешко същество би трябвало да измислим нова хипотеза за всеки от многото предишни животи; ако един естествоизпитател се опита да направи това в своята област, то би било обявено за абсолютно недопустимо, тъй като, напротив, той се стреми да намери общо обяснение за колкото се може повече отделни събития.

Идеята, че всички човешки същества живеят според кармата, е само абстракция, защото всеки човек трябва да бъде проследен до собствения си минал живот. По този начин човек би могъл по най-разнообразни начини да създаде оправдани трудности от съвестното мислене, повдигайки безброй възражения от научна гледна точка.

Но особени възражения възникват за материалистично-научния мислител, когато наблюдава как духовният изследовател призовава по-висша, духовна визия, за която изследователят му казва, че може да се формира само чрез висши душевни сили, при което този духовно-научен метод на изследователя е диаметрално противоположен на материалистично-научното изискване, че на всяко място, по всяко време и за всеки човек, при условие че са изпълнени основните предпоставки, трябва да е възможно потвърждаване на установеното твърдение, съвсем независимо от процесите във вътрешността на душата му. Те са напълно без значение за научния изследовател за прилагането на неговия изследователски метод; по-скоро вторият и третият изследовател трябва да могат да определят същото като първия. Това фундаментално изискване противоречи на духовно-научния метод, според който нещо може да се изследва чрез развиване на субективни психически сили; но това е неприемливо за научния изследовател; резултатите от такъв изследователски метод са недоказуеми за него. Следователно той може да ги класифицира само в сферата на простото вярване, към което всеки може да се отнесе както желае. Следователно, всичко това изглежда неприемливо за материалистично мислещия човек и за всеки, който подхожда към теософията със свои собствени методи и след това преживява какво и как тя изследва и учи. Многобройни други възражения възникват в моралната, религиозната и духовната сфера на живота. Възражава се, че според теософския възглед това, което преживяваме, е следствие от предишни животи, а мислите и действията от настоящия живот са причина за явленията в идния живот; възражава се, че такъв възглед води до егоистичен морал и поведение, ако злото води до нещо, което трябва да бъде компенсирано с болка и т.н., докато доброто би донесло щастие и радост. Не би ли се развил егоистичен морал, ако поради посочените причини човек се въздържа от злото и практикува добро? В сравнение с такова егоистично схващане за морала, това, което срещаме от материалистическия възглед за морала, изглежда като героизъм, който приема, че със смъртта явленията на съзнанието угасват като пламък, чието гориво е изгоряло; възглед, който приема, че делата на индивида не печелят нищо за него самия, а че техните последици, добро и зло, протичат само в общия световен процес. Дори ако тази теория може да бъде опровергана, тя все пак зависи от външната реалност, не от логически причини, а от ефекта, който подобна теория има в живота.

Сред благородните умове на Запад откриваме гореописаните възгледи за материалистическия морал, например в мюнхенския Frohschammer, който излага

едно много забележително морално възражение, когато казва: До какво води постоянното повтаряне на духовно-душевно ядро? До възгледа, че именно това, което ние тук, в живота, считаме за една от най-благородните взаимоотношения, а именно любовта между половете, е причината за многократното, безкрайно, затваряне на една душа след друга във физическо тяло; следователно, аз считам прераждането за морално осъдително. Всеки, който се посвещава на съзерцанието на трансценденталния свят, който се отвръща от външния свят и изпада в състояние на отчуждение от него чрез отричащ живота аскетизъм, по никакъв начин няма да счита прераждането за етично или морално учение. Личните преживявания на духовния изследовател могат и лесно ще бъдат посрещнати с противоречие и как можем да бъдем сигурни, че тези субективни преживявания не са просто илюзия? Подобно мнение е и теоретично опровержимо, но за всеки, който се опитва да реши дали да се обърне към теософията, подобни съмнения тежат много тежко на душата, особено когато са съчетани с примера на Кеплер, който, както знаем, е практикувал и астрология, своеобразна форма на астрономия, включваща високи духовни понятия. От него научаваме как е бил многократно принуждаван да съставя хороскопи за видни личности, а след това тревожно се е чудил дали да обясни бъдещите събития изцяло или по-скоро да ги съобщи със завоалирани термини. Така можем да видим, че дори великият Кеплер, въпреки научната си съвест, понякога се доближава до шарлатанство. Бездни от особен вид се отварят при прехода от стара към нова наука, на границата на която стои фигурата на Кеплер. Ако такъв значим човек, както се смята, не винаги е защитен от съмнителни неясноти, как обикновеният човек може да развие непоколебимите качества, когато достигне до свръхсетивни прозрения в несвободно и често незряло състояние, за да бъде носител на непоколебимо чувство за истина при всички обстоятелства! Така възниква страхът, че ясновидските качества, когато проникват във висши духовни светове, водят до нечестност като страничен ефект от подобни способности, и затова противниците на теософията казват: „Морално спорен е дори методът, а не самото развитие, което би трябвало да доведе до виждане във висши светове.“ Така например виждаме как Фауст е придружен от Мефистофел, носителя на магически сили; можем да усетим колко близо му се доближава това, когато Гьоте го кара да каже:

Ако можех да премахна магията от пътя си, да забравя заклинанията напълно...

Това, което не е лесно заложено в човек, по този начин го подхожда отвън като изкушение към неморалност.

В религиозен план, един от най-благородните или може би най-благородният възглед за човека е, че той стои пред божествено същество, което го е създало и изкупило. Какво прави теософията за това върховно божествено същество? Тя разглежда душата и духовното ядро на аза като искра в цялостта на божественото същество; човешкото его върши добро и зло, носи изкуплението в себе си и не

гледа нагоре към Бога на възмездната справедливост, който вместо това е преместен в собствената душа и може да доведе човешкото същество до заблуда за неоправдано уважение. Следователно, ядрото на чувството и възприятието на религията, чувството за детинство, е в опасност да бъде изопачено в поклонение на самоправедността.

Така видяхме как теософската линия на разсъждение и общият възглед за света и живота и т.н. са несъвместими с тези на други мислители. Например, човешката съвест не може да бъде разбрана външно, но тук научният мислител казва – сравнете книгата за съвестта от д-р Пол Рий – че съвестта е крайният резултат от човешкото развитие. В лицето на този възглед духовната наука трябва да развие вътрешна толерантност и да не описва опонента като капка или дори като злонамерен човек, а да отговори на неговите възражения, които изглеждат достойни за разглеждане поради тяхната тежест. Съвременните учени наистина изискват съвсем различни начини за доказване на свръхсетивните истини на висшите светове, например по начина, показан от Лудвиг Дайнхард в първата половина на книгата му „Мистерията на човека“, където той води до предположението за оцеляване след смъртта и до разбиране за оцеляването на същата индивидуалност, която е идентична с тази на физически-земния живот. Този път често е бил опитван от честни учени и можем да видим, че всички те са водени от едни и същи установени феномени до една и съща хипотеза, че след смъртта човекът съществува като дух.

Например, така наречената кръстосана кореспонденция би могла да направи значително впечатление на изследователите, работещи в тази област, при която двама или повече души, подтикнати от дълбините на душите си, записват едно и също нещо, което след това колективно сочи към наскоро починала личност, която е била лидер или ентусиазиран участник в движение, което си е поставило за цел да изследва подобни взаимовръзки, и това граничи със съвестността на аргументацията и пълнотата на същата, както изисква естественият учен в своята област на феномените, когато в такава кръстосана кореспонденция дама в Индия изпраща посланията от духовния свят, дошли до нея чрез използването на скритите ѝ сили на душата, до личност в Лондон, на адрес, който ѝ е даден по същия окултен начин и обратно. Сега има два типа: от една страна, има хора, които се оставят да бъдат убедени в съществуването на трансцендентален свят посредством процеси, граничещи с научни методи, като Вебер и Цьолнер; От друга страна, има хора като философа Вундт, който вярвал, че споменатите по-рано изследователи нямат право да правят такива важни заключения от наблюдаваните явления, че ученият е твърде лековерен и наивен за наблюдение и преценка и че фокусникът е най-подходящият изпитващ за това. Той посочва събитията по време на среща, на която медиум с внимателно завързани очи демонстрира образци на отлично четене на мисли и на която на импресариото е била дадена информацията, която да бъде предадена на

листове хартия. След това импресариото очевидно енергично сигнализиращо на медиума какво е записано и след това го попитало какво има на листчето хартия. Медиумът заявил това с голяма сигурност. Внимателното наблюдение изключило всякакви съгласувани сигнали и въпреки това медиумът възпроизвел най-странните и сложни послания. Обяснението на това явление било дадено от фокусник, който разпознал импресариото като вентрилоквист, чийто медиум, без да говори, само движел устните си по време на посланията. Професор Вебер, който, както вече беше посочено, се интересуваше силно от изучаването на окултните явления и свръхсетивните светове, се беше убедил в тяхната реалност чрез своите експерименти; веднъж той видял майстор на ръчни изкуства да работи с банкнота, която той накарал да нарасне до огромни размери пред очите на публиката си, без помощта на четириизмерни сили, а само използвайки своите умения за ръчна изкуства. Вебер бил изключително развълнуван, когато видял това. Следователно, може да възникне скептицизъм, когато става въпрос за проверка от страна на учените.

В първия споменат експеримент за кръстосана кореспонденция дори не е необходимо да се възразява, че някой в Индия може да е прочел адреса на дама в Лондон, без да го запомни, и може несъзнателно да си спомни този факт от него; човек наистина би могъл напълно да повтори целия експеримент, за да елиминира подобни съмнения. Но освен това, ако някой иска да докаже нещо чрез експерименти с такива писания, особено че починала личност все още живее като индивидуалност в духовен свят, лесно се изкушава да иска да докаже твърде много, тъй като трябва да се допусне възможността, че ефектът, дори на починал човек, върху хората, които все още живеят, като духовно движение, което продължава да вибрира след смъртта им, и следователно преждевременното доказателство за идентичност е поставено под въпрос. Точно както електрическите вълни могат да се разпространяват по цялата земя чрез безжична телеграфия, така е възможно дейността и мисленето на човек да продължат да имат ефект години след смъртта му без помощта на механични средства, без да е необходимо да се предполага оцеляването на човешката индивидуалност след смъртта.

Така, както вече чухме в краткото време на тази лекция, има възражения след възражения, без самите те да са избрани като лесни възражения, така че човек би трябвало да заеме становището, че теософията не може да бъде съгласувана със съвременната наука. В следващата лекция ще бъде направен опит да се покаже дали този тест не може да се направи по друг начин.

За да илюстрираме това предварително, може да си припомним, че когато през 1867 г. е публикувана „Философия на несъзнаването“ на Хартман, в която, наред с други неща, е показана неподходящостта на чисто материалистическия възглед, например този на Дарвин, сред естествените учени е настъпила буря от негодувание, в която аргументите от труда на Хартман са били описани като

дилетантство. Появяват се много опровержения, сред които и едно, озаглавено: „Несъзнаваното от гледна точка на произхода...“. В него е събрано всичко, което е възможно да се каже срещу „Философията на несъзнаваното“. Това писание се оказва най-доброто против презумпциите на Хартман, а Ернст Хекел казва, че самият той не може да напише нищо по-добро от анонимния автор на това отлично опровержение. След това самият Едуард фон Хартман се самоопределя като автор, бурята от одобрение скоро утихва и хората вече не искат да го признават за член на материалистическата школа на мисълта, след като той показва, че може да каже всичко, което може да се каже от противоположната страна, ако заеме позицията на опонентите си.

Но дали подобни възражения могат или не могат да бъдат приети, или в първия случай има ли възможност теософията да докаже своята теза и да опровергае възраженията? Следователно, трябва да се опитаме да изградим гледна точка в рамките на духовната наука, от която теософията може да бъде установена. Ако това е възможно, тогава ще стане ясно дали представените по този начин аргументи са оценени от противниците на теософията, дали тя действително е способна да опровергае възраженията на тези лоялни противници и да покаже какво все още има да каже.

V. Как да оправдаем теософията?

Ако онзи ден се бяхме опитали да се поставим в позицията на нашите противници на теософския или духовно-научния мироглед, и ако днес последният мироглед ви бъде представен в основните му форми, бих ви помолил да не тълкувате задачата ми като опит да разглобя парче по парче това, което е било изградено онзи ден, тоест да играя един вид игра с понятия; защото това би ми се сторило лекомислено. Вече беше подчертано, че не ставаше въпрос за произволно изброяване на казаното в лекомислени възражения срещу теософията от хора, които нямат добра воля да се запознаят със съдържанието и същността на тези мирогледи, а беше подчертано, че трябва да се изтъкват само онези причини, които трябва да се разглеждат като сериозни, тежки възражения и които затрудняват днешните културни хора да се обърнат към теософията с най-съкровени си убеждения, въпреки добрата си воля.

Но тъй като тези, които са ме слушали да изнасям лекции от теософски характер преди, могат да предположат, че не се опитвам да опровергая теософията, днес всичко представено трябва да се разглежда като вид опровержение на онзи ден и ви моля да имате предвид, че трябва да използвам различен тон, отколкото бих го направил за други лекции, обясняващи теософските истини. В противен случай бяха представени фактически доказателства в подкрепа на теософските истини; това, което ще бъде казано днес, трябва да бъде оспорено по-скоро по логически преценка на това от онзи ден, от по-абстрактна гледна точка, което ще изглежда напълно разбираемо с оглед на възраженията, които бяха повдигнати, в определени граници, като основателни.

Само по себе си изглежда странно да се опитваме да представяме аргументи за и против въпрос, за който се твърди, че е и трябва да бъде част от нашето културно наследство; странно, защото лесно би могло да доведе до преценката, че осъждане, установено за един човек, не може да се приема за други. Решението често е доста трудно, така че на първо място трябва да се обърне внимание на въпроса за убедителността на човешкия разум за или против даден въпрос. Едва тогава е възможно да се запитаме дали наистина толкова много зависи само от убедителността на човешкия разум, дали само той може да реши за или против даден въпрос със своите основания, или това не се случва по такъв непосредствен начин.

Всеки знае, че нещо може да бъде представено с голяма проникателност, докато човек не осъзнае, че доказателствата, които първоначално изглеждат толкова убедителни, вече не са достатъчни, когато обхватът на визията се разшири.

Следователно възниква въпросът дали само доказателствата карат хората да решат дали да приемат или отхвърлят нещо. Може да изглежда лесно да се прецени, че нещо е правилно, когато доказателствата говорят за него, и грешно, когато говорят

против него, но от културната история знаем, че с течение на времето хората по никакъв начин не са били решаващи в доказателствата, които биха могли да бъдат представени за или против нещо, а се е свеждало и все още се свежда до неща, които са по-решителни от доказателствата на човешкия разум, когато става въпрос за вярване, че нещо е истина.

Това може да се илюстрира със следния пример: Тази година за първи път се появи така нареченият календар на свободомислещия, в който има и аргумент от автор, чиято любов към истината трябва да бъде безусловно призната; този автор казва, че човек не трябва да учи децата си на нищо, което се основава на идеи за божествени или други трансцендентални неща. Авторът на въпросната статия заема монистично-материалистическа гледна точка и смята, че трябва да се изкаже срещу вярвания от свръхестествен вид, като например съществуването на душата, Бог и т.н. По този начин той се позовава на нещо, което може да се каже, че има голяма тежест за много мислещи хора, а именно, че децата не трябва да бъдат учили нищо друго освен това, което може да се развие от естествената им човешка природа; от друга страна, да се внесе нещо от свръхсетивните светове в тяхното развитие е нещо чуждо, защото оставени на себе си, те биха стигнали до сетивния свят. Това е логично за съвременните педагози, които не виждат детето като чувал, който може да се пълни произволно с идеи и т.н.

Подобни възгледи могат да изглеждат съвсем естествени и подходящи за всеки, а подобно представяне ще се стори и на читателя на календара като абсолютно безупречно доказателство. Но колкото и трудно да е да се опровергае авторът с всички средства на неговата гледна точка, преценката се променя, когато човек разшири кръгозора си. Ако например едно дете беше отгледано на пустинен остров, където би могло да му се попречи да научи езика на хората, въпросът изглежда съвсем естествен: Ако се запази установеният по-рано принцип и се предложи на детето само това, което природата му вече му предоставя сама по себе си, би било почти невъзможно такова дете да се научи да говори. От това следва, че при мисленето трябва да се вземат предвид всички съответни фактори.

Великите хора винаги са признавали за основен принцип стремежа да запазят мисленето си свободно и независимо в тази посока, да схванат идеите си от възможно най-широк хоризонт. Пример за начина, по който мислят такива хора, който би трябвало да се отнася за мислители и личности, които несъмнено се считат от повечето за много безпристрастни мислители и които най-просветените умове на настоящето са свикнали да разпознават като свои, е лесно да се цитират множество примери от опита, които показват, че човешкото суеверие се придържа към много неща, които действително съществуват, но само са погрешно схващани; например, много хора вярват в духове, които са независими от физическото тяло. За разлика от това, за някои изглежда очевидно, че човек трябва да е лишен от всякакво просветление, ако не се съмнява в съществуването на такива безтелесни духове.

Много от тези, които обвиняват такива вярващи в грубо суеверие, посочват Лесинг като пионер на съвременната мисъл; можем напълно да подкрепим тази оценка в смисъл, че той е извел природата на мисленето си от широк хоризонт. Той казва: Вече не вярваме в духове? Кой го казва? Или по-скоро, какво означава това? Означава ли нещо подобно: Най-накрая стигнахме дотам в прозренията си, че можем да докажем невъзможността за това; някои неопровержими истини, които противоречат на вярата в духове, са станали толкова общоизвестни, толкова постоянно присъстват дори на най-скромния човек, че всичко, което спори с тях, непременно трябва да му се струва нелепо и абсурдно? Не може това да означава. Сега не вярваме в духове, така че може да означава само: по този въпрос, за който може да се каже почти толкова „за“, колкото и „против“, който не е решен и не може да бъде решен, настоящият начин на мислене е дал предимство на аргументите „против“; малцина са по този начин, а мнозина сякаш го искат; те вдигат шум и задават тона; мнозинството е мълчаливо и безразлично и мисли по един начин днес, а утре по друг, слушайки с наслада посред бял ден подигравки на духове и разказвайки за тях с ужас в тъмнината на нощта. Какво да кажем за легенда на съвременната мисъл, представена по този начин? Дали той изпитва грубо суеверие, ако иска да приема други възгледи и области на знанието като логически обосновани аргументи, ако изразява мнението си в смисъл, че те печелят или губят тежест в зависимост от това дали човек разширява или стеснява хоризонтите си? В първия случай веднага възникват напълно нови възможности. Не тежестта на доказателствата е решила въпроса в полза на съществуването на духове, а навикът да се мисли, който е насочен към факти, които отнемат доказателствата за тяхното съществуване. Така че трябва да се опитате да предадете какво кара хората да придават на своите възгледи доказателствена сила, тежест. Важното са нашите мисловни навици и тук ще можем да видим, че би имало и всъщност съществуват очевидно сериозни причини срещу отхвърлянето на етерното тяло, както го учи теософията.

Духовната наука ни казва, че това етерно тяло прониква във физическото тяло и третира собствените си и абсорбираните вещества по такъв начин, че организъмът да може да живее. Възражено е, че химическата наука е способна да произвежда определени химични съединения извън живия организъм в лабораторията и че следователно се стига до заключението, че всички тези процеси и съединения, които могат да се наблюдават в живия организъм, сега също са причинени от същите външни сили и че се очаква, че поне най-простите живи организми могат да бъдат произведени в лабораторията в някакъв момент. Въз основа на тези факти и съображения, концепцията за етерното тяло се счита за ненаучна; защото никой няма право да се съмнява, че науката няма да може да произвежда жизнени явления и живи същества в бъдеще.

Всичко това не се основава на причини и доказателства, а на навици на мислене. Това може да се докаже исторически. В миналото никой не се е съмнявал в свръхестественния произход на живота, защото алхимиците например и всички останали учени от по-ранни векове са вярвали, че могат да създадат цял „хомункулус“ от необходимите вещества в лабораторията; странно явление! Какво е било необходимо за такива мислители – които не бива просто да отхвърляме като

глупаци, като се има предвид, че в бъдеще няма да бъдем възприемани като поголеми глупаци, защото сме били достатъчно късогледи, за да ги смятаме за такива – какво е било необходимо да предположат, за да не виждаме вече неразрешимо противоречие? Трябва да приемем идеята, че животът е навсякъде, не се ограничава само до живите организми и техните възможности за наследяване, но че може да се случи във всички подходящо комбинирани вещества, където е нужно само да се предположи, че животът е налице – стига само да му се даде възможност да се разгърне по един или друг начин. Ако нещо живо възниква, не може да се приема, че възниква само това, което е налично на определено място, точно както мухите не възникват просто от пръстта, върху която скоро се появяват. Ако съберем необходимите вещества при подходящи условия в лабораторията, не можем да направим нищо друго, освен да предоставим възможност на живот да дойде при тях. Правейки това обаче, не бива да ограничаваме понятието за живот до живите организми, които са кристализирали от наличните вещества, тъй като животът е вездесъщ и използва всяка възможност да се изрази, например като зародиш в правилно подредени вещества.

Подобен възглед е необичаен за нашето време, но не може да бъде логически отхвърлен. В известен смисъл е трудно да се стигне до цялостна представа за живота чрез методите на теософията; за да ви помогна, бих искал да започна с нещо, изказано онзи ден, за да ви насоча към концепцията и приемането на етерното тяло.

Казано е, че има начин да се обяснят бодърстването и сънят по различен начин от теософията, като се твърди, че астралното тяло с егото се изплъзва от физическото тяло, което остава съединено с етерното тяло, и че тези последни две части на съществото след това се обединяват в духовния свят по време на сън. За разлика от това, изглежда напълно логично, когато феноменът на съня се представя по такъв начин, че по време на бодърстване в сетивния свят, чрез своята интелектуална и мускулна дейност, човек натрупва така наречените вещества на умора в органите си, които вече не му позволяват да развие силата да продължи да живее, докато е буден. Тогава противодействащите сили на организма се утвърждават, съзнанието за бодърстване угасва и тези сили след това възстановяват организма по време на сън, така че той е способен да работи отново с пълна сила с всичките си органи и така нататък. Много натуралисти смятат, че редуващото се състояние на сън и бодърстване се основава на саморегулация на здравия организъм, така че не е необходимо да се приема, че за да се обясни сънят, духовна част се отделя от физическо-етерното тяло, премахва го и двете части развиват възстановителна дейност - без никакво действително самосъзнание.

Подобно възражение може да бъде препъни камък за някой, който иска да се обърне към теософията, и следователно подобно възражение не бива да се подценява от съвестен човек. Но дори и да приемем, че организъмът е

саморегулираща се система по отношение на съня и бодърстването, че нарушенията, причинени в органите от умора, се компенсират от възстановяването на жизнените сили, въпросът все пак трябва да се постави, и то принципно и фундаментално: Какво може да направи организъмът за органите си по време на сън? Това трябва да е резултат от специална жизнена дейност, когато очите, ушите, мозъкът, нервната система и другите вътрешни органи са надарени с нова жизнена сила по време на сън. Но каква е природата на това възстановяване на органичната дейност? Дали е нещо подобно на това, което иначе е в организма, например на постоянно активните човешки бели дробове, които се грижат за дишането, тъй като те също трябва да бъдат пропити с вътрешния органичен живот с храна и органични сили? Тази вътрешна органична дейност, която подхранва белите дробове, не може сама по себе си да бъде причина за движението; и усвояването на кислород от въздуха от самите бели дробове не може да бъде заменено от това вътрешно хранене, защото то няма нищо общо с него. Същото важи и за мозъка и нервната система, които също се снабдяват и подхранват вътрешно. Но вътрешното възстановяване на мозъка и нервната система, което се случва по време на сън, има също толкова малко общо с усещанията и възприятията, които протичат през сетивата ни, и с мислите, които протичат през мозъка ни.

По този начин, вътрешната органична дейност не може да даде нищо, което да кара сетивата и мозъка да мислят, да чувстват органи, иначе нещо би могло да бъде предоставено от спящия човек по отношение на душата му, точно както ако някой иска да определи нещо за вътрешната природа на кислорода чрез вътрешното органично хранене на белите дробове. Следователно, можем с право да кажем: снабдявайки органите си с вътрешна органична сила, нашият организъм не е дал нищо, което е способно да ги изпълни със собствените си идеи, и затова не е дал на белите дробове абсолютно нищо, за да ги снабдява с кислород отново и отново. Така това, което се усеща, това, което е съдържанието на душата, идва при човека от съвсем различен източник.

Съответно, безспорно е да се говори за факта, че в будния човек присъства нещо абсолютно различно от това в спящия, точно както водата (H_2O) присъства под формата на отделните части водород (H) и кислород (O); водата не може да бъде представена, ако присъства само водород (H) без кислород (O). Така че трябва да снабдим и спящия човек, който присъства без духовно съдържание, т.е. отвън, което го допълва към будността.

Сега трябва да сме наясно с факта, че дори позитивистките мислители като [Хюм] не твърдят, че това, което наричаме „Аз“, може да се открие в каквато и да е органична дейност. Само по себе си то винаги намира само топлина, студ, удоволствие, болка, радост, болка, привързаност, отвращение и т.н. По този начин егото живее и е обвързано с такива дейности; то трябва да ги привлече в

организма, когато се събуди, както кислородът трябва да бъде преобразуван във водород ($O + 2H = H_2O$), за да се образува вода.

С подобни съображения човек остава в съгласие с естественонаучните възгледи и методи; други светогледи, които не действат по този начин, по този начин са в противоречие със собствените си факти, с правилно наблюдаваните факти на естествената наука и методите на същата, срещу които буквално грешат.

Теософията не отдава почит на дуализма, както не бихме нарекли дуалист човек, който вижда във водата не абсолютно единство, а вещество, образувано от водород и кислород или което може да бъде разложено на тези две. Няма противоречие между теософията и естествената наука; и двете стоят на твърдата основа на фактите, но това зависи от тяхното тълкуване.

От тази гледна точка, ние сме основателни да кажем, че всичко, което има пряко съществуване само по себе си, трябва да се разглежда изолирано от организма, така че следователно трябва да подхождаме към човешкото духовно съдържание отделно от неговия физически организъм.

Това ни води до оправданието на това, което се утвърждава като езотеричен метод на теософията, но което, в съответствие със своята специфична природа, трябва до известна степен да се разминава с изискването на естествената наука, а именно, че духовният живот трябва да може да бъде наблюдаван по всяко време и от всеки човек. Човек може да го разглежда само в неговите присъщи закони. Духовният изследовател трябва да предизвика в собствения си духовен живот процес, който не е повлиян отвън, като внася в наблюдението си определени идеи чрез медитация, концентрация и волята си, които единствени изглеждат подходящи за езотерично изследване. Той отделя душата от връзката ѝ с тялото, сякаш я дисектира и по този начин прави от вътрешния живот на душата процес, който може да се види ясно и е необходимо да бъде само символичен. [В противен случай човекът е стимулиран от външни процеси, но за да освободи душата от физическото, човек използва собствената си воля, за да постави идея, за предпочитане символични идеи, в центъра на своята умствена дейност в медитацията.] Единствената разлика от външното познание е, че връзките на умствената дейност с нещо друго не се вземат предвид по отношение на съдържанието. Например, в медитацията мислите не е нужно да изобразяват нещо, което реално съществува, както не е нужно да бъде така нареченият розенкройцерски кръст, черен кръст, ограден от седем червени рози, а ние само се питаме: Какво прави подобна идея в душата, какво допринася тя за нашето развитие? Важно е какво постигат мислите в душата ни.

Когато позволим на подобни неща да ни въздействат, ние опознаваме дейността на душата в духовния свят. За душата настъпва състояние, подобно на това на съня, без обаче съзнанието да престава; съдържанието му ѝ е дадено като свръхсетивно, при което изследователят разпознава свръхсетивния свят в неговата реалност. Може да

се възрази, че това е само субективен процес на душата, но за истинския познавач на подобни процеси това възражение не важи: за него това са просто прозрения на математически истини, като например, че сборът от трите ъгъла на равнинен триъгълник винаги е равен на $2R = 180^\circ$, истина, която човек разпознава чисто в душата; фактът, че и другите я смятат за истина или не, не допринася с нищо за познаването на тази математическа истина; тя се доказва сама по себе си. Също толкова глупаво е да се каже, че когато някой стига до психически процеси чрез определени упражнения, това е само субективна сигурност на собствената му душа. Когато някой започне с упражнения от умствен характер, първоначално се сблъсква с всякакви капани, грешки и самозаблуди; само че те са субективни. Отвъд това, след достатъчен напредък, възниква увереността, че човек има нещо обективно пред себе си, или по-скоро го преживява в себе си. Това вече не са субективни убеждения. Това би било възражение, сякаш някой иска да каже, че не бива да се занимава с математика, защото тя създава трудности от субективен характер; въпреки това, нещо обективно може да се демонстрира в края на пътя.

Но някой би могъл да повдигне и друго възражение, а именно, че пътят към свръхсетивното познание не може да се сравнява с този на математическото познание, защото последното има само формална стойност. Осъзнаването, че $3 \times 3 = 9$ не доказва, че в света има 3×3 неща = 9 неща или че сборът от трите ъгъла в един плосък триъгълник е равен на 180° , не би съществувало в действителност по този начин, следователно не би трябвало да има свръхсетивни факти, съответстващи на вътрешнодушевните процеси. Налице ли са такива факти или не? Би трябвало да се покаже, че не само ние, хората, мислим математически, но и самата математика действа извън нас, както казва например Платон: „Бог прави геометрия!“ Ако признаем това, тогава математическите закони са реални и присъстват в света. Така и правилно възприетите душевни процеси трябва да присъстват отвън като реални неща. Така например, ние откриваме само в себе си това, което наричаме „Аз“ във вътрешното му развитие и това, което съвпада с нашето душевно съдържание на мисли, чувства, воля и т.н. Не е ли то просто нещо субективно? Какво гарантира неговата обективност? Дали то действа и се вплита и във външния свят? Между раждането и смъртта човешките същества се развиват по такъв начин, че си спомнят до определен момент от младостта си. Паметта им не стига до преди този момент, въпреки че никой не би твърдял, че тя не е възникнала до четвъртата или петата година от живота; в края на краищата, те вече са били живи няколко години преди това. Човешкото съзнание трябва да се развива по такъв начин от този момент нататък, че първо е трябвало да възникне.

Но какво е било в човека преди като его съдържание? Можем да отговорим на следния начин: В първите години от детството човекът развива извивките на мозъка си и едва когато тази работа е завършена, когато инструментът на интелекта е изваян от индивидуалността, едва тогава възниква его съзнанието за самия човек;

то съответства на инструмента, който е на разположение сега, а той - на развиващото се его. Така теософията показва, че всичко, което по-късно се преживява чисто вътрешно, е било предварително разработено от нашия мозък. Първият живот на детето показва, че мозъкът му е „азизиран“; това, което по-късно става съдържание на душата, е било преди това творчески присъстващо в човека, в първите години като външна аура, а по-късно като вътрешна.

Тези процеси изпълняват това, което трябва да докажем, а именно външно, това, което преди това е било там вътрешно. Следващият експеримент може да изясни това: Когато духовният изследовател прилага всички свои упражнения върху себе си и поставя душата си под влиянието на същите, той в крайна сметка ще забележи, че се събужда с душа, която се изплъзва от физическо-етерните телесни обвивки - процес, който иначе би бил възможен само чрез заспиване. В първия етап духовният изследовател изпитва независимост от физическото си тяло. Тогава той знае, че изпитва следното в себе си: Възприемам съдържание независимо от органите на тялото си, но не мога да концептуализирам това съдържание, защото те са свързани с мозъка и това е мъчително вътрешно състояние за мен, което се пренася и в обикновеното телесно съзнание. По отношение на изразяването на своите висши духовни преживявания, човек тогава има нещо идиотско.

Ако необходимите упражнения продължат с желязна енергия, тогава това, което е било освободено във все по-самостоятелната душа по отношение на свръхсетивните преживявания, отива като силов ефект във физическото тяло и се изразява в понятия, това, което преди това е било преживявано само духовно, без участието на мозъка, точно както детето постепенно развива мозъка си, за да изрази това, което по-късно иска да изрази като преживяване. - Така се действа на етапи. Духовната и душевна същност трябва да е присъствала още от самото формиране на тялото, тъй като тя трябва да работи от духовния свят върху по-нататъшното му развитие. И така тя работи във физическата организация със своите сили, които черпи от натрупаните и обработени ресурси от предишни земни животи.

Така виждаме: всеки, който иска да стигне до разбиране на себе си, непременно трябва да се справи с възраженията на съмняващите се, за да разпознае истинското им значение, и е принуден да търси по-широки гледни точки. Но никой не бива лекомислено да осъжда онези, които не могат да се доближат до теософията.

Освен това, онзи ден бяха повдигнати важни възражения в етичен, морален и религиозен смисъл; твърдеше се, че вярата в кармата, с нейните награди и наказания, може да направи хората егоистични и трябва да се признае, че подобни тесни възгледи могат по някакъв начин да доведат до егоизъм. Но тук бих искал да се позова на Шопенхауер, когато той казва:

Лесно е да се проповядва морал, но е трудно да се установят морали!

Последното означава да се представят онези неща, които водят до морално поведение. Ако това е възможно за теософията, тогава външни хора биха могли да кажат, че кармата поражда егоисти, като се има предвид, че това трябва да е само преходно състояние, с осъзнаване на чувство за поетична справедливост чрез различни животи на земята. Например, родителите искат да образуват децата си правилно, за да могат да ги издържат и да се грижат за тях в напреднала възраст. Това е егоистично, но има ефекта, че такива деца стават истински хора, че родителите виждат надеждите си изпълнени и изпитват радост от упорития труд на децата; по този начин техният егоизъм се трансформира в склонност към безкористна радост от добрия напредък и личностното им развитие.

Така например, в една донякъде груба илюстрация на кармата се казва, че добрите дела на човек носят награда, докато злите дела водят до болка и страдание. Ако човек действа съответно, дори ако е повлиян и от егоизъм, доброто ще има реципрочен ефект върху него и той постепенно ще се превърне в неегоистичен човек.

Моралът може да бъде оправдан само като се започне от истинската, егоистична човешка природа и се вземе предвид кармата; това постепенно превръща егоистичния човек в морален, безкористен.

Ако някой би повдигнал различно морално възражение, а именно, че някои родители обичат децата си като част от себе си, като наследници на собствените си качества, и че би било неразумно или дори невъзможно за тях да приемат или дори да си представят, че чуждо за тях духовно-душевно ядро би слязло от духовните светове, за да се противопостави, така да се каже, на физическите им родители, можем да отговорим, че е съществувала дълбока вътрешна близост, която е довела детето до тази конкретна двойка като следствие от любовни взаимоотношения от по-висш вид, които са съществували още преди раждането и са развили силите, които са позволили на духовно-душевната част на съществото да достигне по-специално до родителите си – сили, които са се развили от по-ранни земни животи и също така позволяват по-нататъшно благоприятно развитие само с тялото, наследено от родителите му.

Ако някой каже, че чрез прераждането човек си приписва един вид самоправедност, без да подчертава своята принадлежност към Бога, и по този начин се противопоставя на справедливия Бог, тогава с по-широк хоризонт може да се каже: Ако човек чувства, че божествената сила действа в него, би било направо неразбираемо да не си приписва божествена същност, която трябва и може да се развива все по-високо от живот на живот, защото в противен случай човек извършва грях веднага щом си помисли, че трябва да отрече искрата на Бога в себе си, когато вместо да я развива, я изкривява в карикатура. Така че най-възможният подход към божествения идеал е свещен религиозен дълг на теософа.

Искаме да вземем предвид всички възражения на нашите опоненти, но също така искаме да отбележим в аргументите „за“ и „против“, че това не се преодолява лесно чрез доказателства и противоречия, а чрез разширяване на хоризонтите ни в душевния ни живот отвъд всяка ограниченост в нашата култура. Това е, което теософията или духовната наука трябва да донесе на хората от нашата култура и след това да ги издигне отвъд чисто физически-сензитивния свят.

Ако някой сега се опита да черпи от свръхсетивния свят, за да развие по-нататък и да се свърже тясно с лабораторни методи за своите резултати и прозрения, той може да приложи някои от тях успешно, но да се провали с други. Това би било същото като когато възникнат съмнения относно определени научни факти и се осъзнае, че отделни детайли не са правилни в своето тълкуване и приложение; но по този начин придобитият възглед може, когато различните факти се подредят, да се кондензира в обоснована хипотеза, която е разнообразна, постепенно се развива все по-добре и в своята цялост, подкрепена от все по-чести потвърждения, в крайна сметка се превръща в теория. Тогава трябва да кажем, че възражението, което някои хора правят, че подобни хипотези за свръхсетивни светове противоречат на всички предишни възгледи, е също толкова сериозно, колкото това на известна Академия на науките [в Париж], която искаше да отхвърли съществуването на метеорити, когато се съобщаваше, че са паднали, дори ако самите камъни бяха представени.

Така, в този случай от далечното минало, както и в настоящето, не фактите трябва да бъдат коригирани, а възприятията; тоест, хоризонтите на хората трябва да се разширят под влиянието на духовната наука в техните изследвания и убеждения. Тук си имаме работа с духовна сфера, която има свои собствени закони, различни от тези на материалната сфера, тъй като последната показва само възникването и изчезването. Ако подчертаем привидно тривиалния факт, че душевните процеси в мозъка работят по определен начин подобно на гравитацията в материалните маси, тогава можем също да признаем, че тази гравитация, ако Земята можеше да спи, би се проявила независимо, и освен това с право да предположим, че тя ще надживее материята като независима сила. Можем да изразим тези истини и по следния начин:

Нещата в необятността на пространството говорят на човешката душа;
душата може да ги побере в хода на времето!

Но човешката душа живее в знание,
неограничена от необятността на пространството
и необезпокоявана от хода на времето,
в царството на вечността
и намира в духовното царство
най-дълбоката причина за собственото си съществуване.

VI. Задачите на духовното изследване за бъдещето

Когато днес се обсъжда духовната наука в смисъла, в който е предвидена тук, често може да се наблюдава, че хората не само изразяват противоположни мнения по този или онзи концептуален въпрос, но и се обръщат срещу него по почти страстен начин, сякаш е нещо, което би възникнало от произвола на този или онзи човек и би трябвало да се появи на света само чрез този произвол. Всеки, който има малък поглед върху интелектуалния живот, такъв какъвто се е развивал до наши дни, такъв какъвто се е подготвял от дълго време, много скоро ще може да види, че тази духовна наука или духовно изследване не е просто нещо, което просто трябва да възникне от произволните намерения на някакъв ум, а нещо, което иска да отговори на импулса, на копнежа на времето. И всеки, който може би е способен да погледне малко по-дълбоко в този импулс, този копнеж на времето, ще може също така да възприеме, с известно внимание, как тези импулси, които водят неопределено и все още днес сякаш инстинктивно, в бъдеще ще стават все по-определени и категорични, все по-значими и все по-интензивни; така че духовното изследване, по начина, по който е казано тук, съответства на подтиците на времето. Задачата на днешните и утрешните лекции, които имам честта да ви изнеса, е да представят това.

По принцип е съвсем лесно да се разбере, че днес хората носят със себе си много популярни вярвания и идеи, които са си изградили, за да изградят мироглед; но те възразяват, когато духовните изследвания искат да навлязат в духовния живот на днешния ден и твърдят, че освен това, което човешкото разбиране може да разбере, освен това, което обикновеният ум, който намира своето удовлетворение в разбирането на научните изследвания, може да разбере, че освен всичко това, в човека има нещо, което е обозначено с имена, които са толкова ужасни за мнозина, като „етерно тяло“, „астрално тяло“ и „носител на егото“, така че човекът не се състои само от веществата на външния свят, но че той трябва да носи в себе си и свръхсетивни елементи, като свръхсетивното етерно тяло или астралното тяло, което е напълно свръхсетивно и е в основата на физическата организация, и носител на действителното его, най-дълбоката фундаментална същност на човека. Също толкова лесно е да се подиграваме, също толкова лесно е да изграждаме очевидни опровержения от популярни концепции срещу подобно знание; и когато освен това духовно-научното изследване иска да използва методите си, за да изследва условията на живот и съществуване на човешката природа, иска да покаже, че иска да достигне отвъд раждането и смъртта, отвъд това, което сетивата и обикновената наука могат да изследват, тогава подобно твърдение сякаш противоречи на всичко, което сме свикнали да четем или чуваме днес.

И все пак, чрез това духовно изследване, трябва да се обърне внимание на това, което Лесинг вече е включил повече или по-малко външно в нашия духовен живот; и то трябва да бъде оживено чрез духовно изследване.

Това духовно изследване трябва да покаже на човека, че в неговите свръхсетивни органи се намират сили, които се простират отвъд този земен живот; така че човек трябва да говори не само за един, а за повтарящи се земни животи, така че човекът, човекът, в цялото си съществуване, трябва да изследва своето същество чрез духовната наука: напред отвъд раждането, първоначално в духовното си съществуване; след това в по-ранните земни животи и отново в бъдещето, в по-късните земни животи.

За духовната наука, цялото съществуване на човек може да бъде разделено на последователни земни животи, които са отделени един от друг от това, което се намира между смъртта и новото раждане: от чисто духовно съществуване в свръхсетивни светове.

В началото съвременният човек може да има много възражения срещу това проникване в духовния свят; то му се струва доста фантастично. И именно тези, които познават условията и основите на духовната наука, ще намерят за разбираемо, че в съвременната душа може да възникне голяма съпротива срещу подобни твърдения. И така, сред възраженията откриваме твърдението: Ние пренебрегваме съществуването и това, което първо се представя на нашите сетива, ни показва, че имаме затворен свят в сетивното съществуване, който може да бъде познат от самите нас.

Това е било стремежът на редица велики, сериозни мислители през втората половина на деветнадесети век: да напрегнат всички сили на мисълта, за да обяснят отвътре това, което се представя пред човешкия интелект! Много е направено през деветнадесети век, за да се утвърди такъв мироглед, да му се дадат морални опори, морални цели и също така да се утеши човешката душа от него. И не най-лошите души са се стремели към материалистичен, позитивистичен мироглед.

Това е един от видовете съпротива, с които човек се сблъсква, когато говори за духовни изследвания или духовна наука.

Второто е нещо, което човек открива при хора с различно убеждение, а именно, че зад този сетивен свят се крие свръхсетивен свят, хора, които разпознават такъв свръхсетивен свят, но не могат да признаят, че силите на човешкото познание и възможностите на човешкото изследване са подходящи за проникване в свръхсетивното съществуване.

Независимо дали става въпрос за съмнения или възражения от философска страна, уважаеми присъстващи, великият философ Йохан Готлиб Фихте е казал всичко необходимо срещу всички тези възражения преди много години, преди век, когато той, по начина, по който можеше да се каже по онова време, е изнесъл лекции в новоосновения Берлински университет през 1811 и 1813 г. и е облякъл в думи това,

което може да се види чрез духа. Още в началото Йохан Готлиб Фихте е казал на публиката си: Представете си тълпа от хора, които са родени слепи и все още живеят като слепи, и един от тях би бил гледач, който говори за светлина и цветове. Тогава тези хора биха казали: Той говори за нещо фантастично, което не съществува.

От тяхна гледна точка, те са прави, защото това, което може да се знае за един свят, зависи от това дали човекът притежава органа да го възприеме. Свръхестествен свят може да бъде допуснат само от някой, който, както се е изразил Гьоте, има духовното око да види този свят като реалност.

Сега, начинът, по който тази духовна наука или духовно изследване се представя в съвременната литература, не се ограничава само до представяне на резултатите или това, което току-що беше посочено с няколко думи. Литературата не само представя резултатите от изследванията, но можете да намерите и например в моето писание „Как да познаваме висшите светове“ и във втората част на моята „Окултна наука в общи линии“ как човешката душа наистина развива в себе си органа, за да гледа в духовния свят. И този орган е достъпен за всеки, стига да върви по правилния път.

Ако някой се роди сяп, може да се каже, че може да му е отнета способността да разпознава светлината и цветовете доживот. С духовното око обаче е възможно всеки да го събуди; във всеки има сили, които спят.

Тъй като днес ще говорим за „задачата на духовната наука за бъдещето“, можем само накратко да се докоснем до целите и същността на самата тази духовна наука. Нещо от това, което тласка към тази духовна наука, е, така да се каже, навсякъде [решено], където и да погледнете, особено в най-добрите умове на подготвящото се ново време, подготвящото се духовно бъдеще.

Сред многото неща, които биха могли да бъдат споменати, нека само цитирам добре познатата поговорка на Гьоте, където той казва, основавайки се на дълъг житейски опит, чрез проникновено наблюдение на реалността на съществуването – можете да намерите пасажа в „Разговори с Екерман“ – той казва: „Човек може да е преживял много неща в живота, може да се е сблъсквал със съществуването по много начини – в напреднала възраст човек ще стане мистик.“

И тъй като Гьоте е поддържал този възглед, той също е завършил своя Фауст като мистик в края на втората част на „Фауст“, въпреки че го е изобразил и като практична душа.

Какво всъщност има предвид Гьоте, когато казва, че хората стават мистици в напреднала възраст? По принцип всеки може да изпита това, като сравни цялото настроение, цялото състояние на душата си, в младостта си и след това, когато достигне определена възраст: преминал си през живота, формирал си определен възглед, определени вътрешни възгледи, към които развиваш много специфично отношение, емоционална и сетивна позиция.

В младостта могат да бликат [цели и] идеали, миогледи – бликащи светогледи; човек може да има усещането: те са там, издигнати от него. И когато човек погледне назад към детството, особено може да види как все още не може да говори за това как душата и тялото пораждат активност и изразителност. Това, което човек може да наблюдава в себе си в младостта, произлиза от неопределените основи на душевния живот.

По-късно можем да видим, че това, което сме постигнали в себе си, излиза от душата. Но след това идва моментът, когато все повече и повече от това, което се разгръща в света около нас, се отразява съзнателно в душата и ние знаем, че преживяното от нас сега се събира в душата ни по такъв начин, че може да хвърли светлина върху други неща. Ставате по-богати вътрешно.

Колко свеж се чувстваш отвътре в напреднала възраст показва какви възгледи си проектирал от себе си в младостта си. В напреднала възраст ставаш много по-независим от физическото. Човек има вътрешно преживяване, което всяко човешко същество може да има, дори без духовна наука: преживяването да стане независим от душата си, от физическото си тяло, от личността си. И тази вътрешна същност, Гьоте я усеща, когато казва, че човек става мистик в напреднала възраст. Той има предвид: човек има духовна форма, от която може да хвърли светлина върху външния свят.

И ако разгледате, бих казал, намерението на тази Гьотеова душа, особено в този момент, можете да кажете: Той го е усещал, както в младостта, така да се каже в по-ранните човешки епохи, човек живее в хармония с това, което е и външно, физически. Тялото расте, става все по-силно и по-силно; всички индивидуални функции стават по-силни. Това се случва във всеки живот. Всяко човешко същество достига това, което може да се нарече връх в живота, и всяко човешко същество достига това, което може да се нарече упадък. Всички ние усещаме упадъка на живота. Но именно по време на упадъка на физическия живот ние усещаме все повече и повече това вътрешно богатство, тъй като ни е позволено да приписваме повече вътрешна преценка на света; ние усещаме вътрешната независимост от външния упадък.

Ако сме се развили здравословно, чувстваме, че ставаме по-пълноценни, по-богати на съдържание, когато описваме слизането на живота. Оттук идва и въпросът, независимо от всичко, въпросът за това какво идва след смъртта, след като сме преминали през портата на смъртта - след като преминем през портата на смъртта в духовния свят?

Целта, независима от личното, е именно да си кажете: Натрупвате богатство през целия си живот, което непрекъснато се увеличава. И когато животът е станал все по-богат и по-богат, все по-пълнен със съдържание, тогава той губи тялото. Дали това, което човек е събрал, преминава през целия му живот, отива ли в нищото? Това е въпросът - не този, който е причинен от страха от смъртта или от някакво

субективно чувство, а когато такива сили стават все по-богати и по-богати, тогава възниква въпросът: трябва ли те да изчезнат в нищото, когато човек премине през портата на смъртта? Не. Можем да възприемем в себе си как, по същество, нещо вътре в нас, което е нашата вътрешна душевна сърцевина, работи върху нашето външно, физическо съществуване през целия ни живот. Най-добре можем да разпознаем това, когато наблюдаваме променящите се състояния между будност и сън и се запитаем какво се случва там.

Една външна, експериментална наука не може да отговори на това. Но как отговаря духовната наука? Влизаме в човешкото същество, когато то заспива, и то усеща как се отчуждава все повече от силите, чрез които движи крайниците си; чувства, че се измъква от земно-телесното. Но в момента, в който това се случва, съзнанието угасва. Духовното изследване казва: случва се нещо много специално: физическото тяло и етерното тяло остават в леглото; но това, което наричаме астрално тяло и носителят на егото, се оттеглят от момента на заспиване до момента на събуждане. Само вътрешните сили на тези не се пробуждат; ето защо тогава тъмнината на безсъзнанието се разпростира около човека.

Духовното изследване показва, че силите в това астрално тяло и този носител на Аза на човешкото същество, които са толкова слаби в обикновения ежедневен живот, че човекът не може да ги осъзнае по време на сън, могат да бъдат разпалени. Това се постига чрез истински духовни методи. Прави се чрез това, което се нарича медитация и концентрация. Ако човек се стреми да се превърне в инструмент за истините на духовния свят, той може да го направи чрез медитация и концентрация. Много е нужно за това. Тук ще дам само един пример. Представете си, че имате чаша, която е празна, и една, която е пълна с вода до една четвърт, и наливате вода от пълната чаша в празната чаша, и сега си представяте, че това не води до това, което обикновено се случва, а именно, че чашата, от която той налива, става по-празна, а че като налива в другата чаша, чашата, от която той налива, става все по-пълна и по-пълна!

Трябва сами да формираме подобни алегорични идеи, без да твърдим, че са реални. Ако човек винаги остава в рамките на разума си и е наясно, че идеята му е алегорична, той може да има определено чувство за нея. Това тогава може да изрази по-висша истина, например за човешката любов.

Любовта е понятие, което е практически невъзможно да се проумее. Но можете да изразите индивидуалните качества на любовта чрез символи.

Този, който излива благите сили на своята любов в сърце, нуждаещо се от любов, ще забележи, че не губи нищо от силата си на любов, а че чрез това даване силата му става все по-голяма и по-голяма. Той ще може да използва символа на чашата за тази любов, която не става по-празна, като се излива в друго, а по-пълна.

И когато човекът събере всичките си мисли, концентрирайки ги върху такъв символ, когато човек има търпението да концентрира душевните си сили отново и отново

върху такъв вътрешен мисловен живот, тогава той извиква спящите сили от душата си и достига състояние, в което се превръща в истински инструмент за съзряване на света зад сетивното възприятие.

В това състояние човекът наистина преживява, извън тялото си, това, в което иначе съществува само в съня си; и може да постигне състояния, които не са сън, но са подобни на съня, тъй като е извън себе си, след като е излязъл от себе си с астралното тяло и егото. Тогава той е в духовния свят. Духовният свят тогава му се разкрива. Самоопитът е доказателство, че той живее в свръхсетивната реалност. И тогава човекът осъзнава, че той е това, което не зависи от инструмента на тялото, а по-скоро формира самата форма на тялото.

И когато това духовно око се отвори, тогава той забелязва, докато детето влиза в света чрез раждането, това свръхсетивно действие и формиране в човека.

Едва тогава се обясняват нещата, които външните изследвания изваждат наяве, когато сме способни да забележим как от все по-отчетливата физиономия на детето се развива все по-отчетливата физиономия на детето, как се развива речта, как се развива все повече мозъкът, как се постига изправената походка.

Духовният изследовател показва кой всъщност е истинският работник в целия процес на човешкото развитие.

Духовното не се развива от физическото, [не от един-единствен зародиш] при раждането или зачеването, но духовният изследовател може да наблюдава как духовното се появява от духовния свят и как то първоначално създава физическото тяло.

По този начин човек следва човешкото същество отвъд границите на живота, както прави в природата, както прави с растенията, където следва зародиша от една година до следващата; следва края и го свързва с началото. Следва зародиша, докато той се развива в растението. Духовният изследовател не просто следва свръхсетивния човек в живота му между раждането и смъртта, а го следва отвъд портата на смъртта. Това, което Гюте казва, мистичното, се следва от човека, който знае, че това, което се възпроизвежда, е духовното. И той вижда как то става все по-независимо и независимо, когато тялото се разлага.

Точно както семето остава, когато всичко останало увяхне и след това се развие в ново растение, така е и с духа. И докато все повече и повече от физическата ни обвивка се губи с възрастта, тази духовна част става все по-силна и по-силна, и то по такъв начин, че е обогатена чрез всички свои преживявания и сега е способна да прави това, което не е могла да прави в началото на живота.

В началото на живота то е изградило [определено] тяло. По време на живота човек преживява, че вече не може да го използва след смъртта. Но във вътрешната душа има семената за изграждане на нов живот. И преминавайки през портата на смъртта, можем да видим как силите за изграждане на нов живот са станали по-силни.

И така, чрез духовно изследване, можем да видим как човекът е готов да изгради ново тяло, като събира сили между раждането и смъртта, за да изгради ново тяло за себе си.

Духовният изследовател прилага точно същите методи, които се използват за наблюдение на природата отвън; само че той ги прилага по такъв начин, че човекът, който иска да ги приложи, трябва да развие органите за свръхсетивно виждане. Тогава това, което той обяснява, става разбираемо за онези, които все още не могат да виждат в духовния свят, разбираемо от всичко, което е в хармония с явленията на външния живот.

Така става разбираемо, че това учение за завръщането на човека, на творческата душа, която живее в него и не е ограничена от раждането и смъртта, може в началото да изглежда фантастично. След това, от днес, човекът достига определена точка в своя поглед върху света, до онази точка, която е като зората, в която е стоял Джордано Бруно.

Как е стоял той там - Джордано Бруно - когато е направил знанието си независимо от науката? Ако днес естествените науки трябва да се осланят на това, което се основава на външното, тогава е достатъчно само да се каже: Още преди Коперник, преди Кеплер, преди Галилей, хората са насочвали умовете си в пространството и са откривали закона на света точно както той се е случвал извън външните им сетива; а той - Джордано Бруно - замества външния закон с вътрешното си зрение. Те са се спирали на сетивния възглед, онези, които са наблюдавали разпространението на широките небесни сфери и са виждали синия небесен свод като почиващ върху диск.

Какво каза Джордано Бруно срещу този възглед? Той каза: Това, което виждате като син небесен свод, е само чрез ограничението на вашето око. От всяка точка окото гледа в един безкраен свят! Той каза това въз основа на Коперник. А Коперник не беше подготвил система, основана на сетивния опит, а това, което Коперник даде в своята система, той го получи чрез мисленето, чрез вътрешната сила на човешката душа.

Така душата не трябва да се осланя на това, което науката представя като знание. И въз основа на вътрешните сили, Джордано Бруно е могъл да каже: Това, което възприемате със сетивата си, този външен небесен свод, не е нищо повече от границата на вашето зрение!

Духовният изследовател казва: границата между раждането и смъртта и това, че ние вярваме, че човешките същества са затворени в тези граници, със сигурност може да се сравни с „границите“ в небето, които са били предполагани въз основа на сетивното възприятие преди коперниковия мироглед. И точно както прави Джордано Бруно, духовната наука сочи към безкрайната необятност на човешката душа. И точно както синият небесен свод идва от факта, че сетивата не виждат по-

далеч, така и вярата, че животът е ограничен от смъртта, идва от факта, че ограниченото зрение не вижда по-далеч от физическата смърт.

Мнозина днес стоят с духовната наука на същата точка, където е била естествената наука преди три века; и копнежът на настоящето време, на нашето време, се противопоставя на тези процеси. Който проследи хода на мисълта в последните времена, вижда как естествената наука и мисленето са се развивали от триумф към триумф - мислене, което е свързано с естествената наука и с външното възприятие. Всеки, който следва този път, със сигурност ще бъде почитател на естествената наука, когато става въпрос за развитието на научното, и никъде духовната наука не се занимава с борба срещу чудните успехи на естествената наука. Но когато тази естествена наука застане пред душата ви, тогава нещо друго застана пред човешкото същество по отношение на човешкия живот.

Няма да теоретизирам тук; нека разгледаме конкретен случай. През февруари 1901 г. на небето внезапно се появи звезда, само за да изчезне още на следващия ден. След като изглеждаше ярко осветена, на следващия ден тя почти не виждаше осезаема светлина.

Без значение колко правилна може да е научната хипотеза, как научният ум гледа на тази звезда? Той си представя, че има двойна звезда, че едната звезда ще се сблъска с другата, ще се разпръсне и ще се разтвори в мъглявина. Ярکو пламване от сблъсъка, след това изсветляване, затъмнение от разпръскването.

И как научният ум подхожда към тази странна мистерия? Ако мислим изцяло в потока на мисълта, вплетен чрез Джордано Бруно и Коперник, тогава две световни тела се сблъскват. Джордано Бруно описва погледа към безкрайната необятност, слънцето с неговите планети, на които живеят същества. Там се сблъскват светове. Милиони същества могат да загинат при такъв сблъсък. Целият този живот е основан в това, което е трептене и в пръскането и е унищожен. Какво евентуално ни казва науката за това, което се случва там горе при външния механичен сблъсък? Там космическите тела се разпадат на мъглявини и от тази мъглявина ще се образува нова слънчева система, ще се развият растения, по-късно животни, човешки форми - докато такъв сблъсък не се случи отново.

Такова знание е достъпно за мисленето, свързано с науката. - Не бива да се казва нищо против величието на това мислене. Как може човек да не се възхищава на това мислене - на това, което е постигнато през деветнадесети век чрез спектралния анализ, чрез напредъка в биологията. Но освен това, което току-що поставихме пред душите си, има и нещо друго, което може да ни покаже колко безсилно е всяко мислене, което току-що се е оформило върху това проблясващо и разпръскващо се звездно събитие.

Когато видим майка, живееща с детето си, виждаме как тя преживява как душата на детето се издига нагоре; виждаме тази майка, свързана с първите етапи на съзряване, опитите за говорене и ходене; виждаме я обединена с детето в любов;

след това виждаме тази майка на смъртното му легло, гледайки как детето умира. Виждаме мъката на майката и усещаме как в нас се заражда въпросът: Защо се е родило? И какво е това в душата, която влезе в раждането, която ми даде такава интимна радост, което сега е изчезнало в нищото?

Ето ни въпросът за живота. И знаем, скъпи мои присъстващи, че срещаме такива въпроси на всяка крачка, въпроси, на които не можем да отговорим с външните сетива, но които можем да видим да живеят в един ъгъл на душата.

А сега нека погледнем отвъд това, което естествената наука може да ни каже за цялата световна система, и ще се почувстваме безсилни пред въпросите, отнасящи се до човешката душа. Такива неща не могат да бъдат разсеяни с безстрастно втрещване; такива неща животът многократно поднася на душата ни.

Когато милиони живи същества са мъртви, загиват при сблъсък - това, което науката може да ни каже за цялото това възникване и умиране на същества и какво представляват те, не се доближава до това, което пита човешкото сърце, когато седи на смъртното легло на любим човек и се чуди за съдбата на живота!

Ако наблюдаваме мисленето и дейността на времето, днес, по отношение на тези неща, ни се представя голяма промяна в сравнение с миналото. Достатъчно е само да се върнем към времето на Гьоте, за да видим как дори най-просветените изследователи - освен френските моралисти - твърдят нещо подобно на историята на сътворението и казват: Това е бил просто животът на това, което днес се представя като знание. Какво е било тогава в историята за сътворението на Моисей?

Човекът е в духовния свят и едва по-късно се добавя материалният. Този светоглед дал на човека картина на света, в който човекът вече бил в него, и тя била такава, че казвала на тази човешка душа: Това, което толкова чудесно навлиза в живота, принадлежи на първото вещество на земята - и ти самият принадлежиш на него. И все повече и повече на негово място се появява светоглед, който вижда само механични световни събития. Виждате как звездно образувание се разпада и си представяте, че се формира нов свят, точно както си представяте, че се формира нова планетарна система. Често съм използвал образа на това, което се случва, когато вземете определено вещество, маслено вещество, което образува капки, разрежете лист хартия наполовина и го прокарате през голямата капка като екваториална равнина, след което забодете игла в листа хартия, започнете да го въртите и след това видете как малките капчици всъщност се разделят. И по този начин всъщност виждате нещо като планетарна система, разгръщаща се в малък мащаб, както се разгръща в голям мащаб навън. И кой не би повярвал в това? Има само един недостатък: когато показва нещо, не бива да се забравят най-важните неща, не бива да се забравя, че нищо не би се случило, ако учителят не беше там и не се обръщаше! Така че човек не го представя напълно, ако забрави

основния фактор: движещата сила! Така че дори теоретично тази „световна система“ има дупка.

Но тогава става напълно необяснимо как тази световна душа може да се обвърже с развиващото се, така че един ден да излезе от своята нищожност на тази сцена. И все повече се развива този възглед, че само механичното е призвано да обясни света. От древни времена до наши дни, все повече се е налагало убеждението, че всички явления трябва да бъдат обяснени само механично. Целият човешки живот постепенно е станал механичен.

И така се стигна дотам, че дойде времето, когато душата, със своите въпроси, стои неразбираемо пред това, което съвременното мислене е способно да види, и не знае мост към това, което казва науката. И докато душата се чуди – духовната наука има отговор!

Имаше време през деветнадесети век, когато сериозно се вярваше, че мислите възникват от мозъка, когато се говореше за мислите като за мозъчни вибрации. Как е възможно движенията в мозъка да са пряко свързани с мислите? Откъде изобщо се появи цялата тази механична наука?

И така се случи, че в по-ново време, поради необходимите условия на това време, способността на старите времена да надникнат в духовното е била изгубена. Хората не са разпознавали същността на мислите; не са знаели как да погледнат мисълта. И затова човек е можел да вярва, че единствено във физическото тяло, където е вкоренена душата, се крие същността на човека. Но дори и да се оспори тази душа, тя все още е там и се проявява в съвременния прогрес на света. - Следователно, с течение на времето, се е наложил стремежът да се консултират други ефективни същества, освен механичните.

Как един важен историк и ценител на изкуството, Херман Грим, се е изправил пред живота по своето време? Той не е знаел нищо за духовната наука, но си е поставил голяма задача, която е споделил с онези, които са искали да го слушат. Веднъж ми обясни този план; всичко, което ни е дал подробно, е било само част от един по-голям план. Той е искал да работи върху велико произведение, в което е искал да обясни, че не механични сили действат в цялостното съществуване на света, а „творческо въображение“! Това, което е творческо въображение в човека, е творческа сила извън него - така е казал той.

И през деветнадесети век е живял един философ: Якоб Фрошамер, в Мюнхен, който се е стремил да представи това човешко въображение като най-същественото нещо. Когато той показва, че не само силите, в които микроскопистът вярва днес, се формират в ембриона, но и подозира творческото въображение като формираща сила, това съответства на тогавашния стремеж да се намери и нещо духовно, да се обърне погледът към действителното, творещия дух, който се показва като надхвърлящ възникването и прекратяването, сред триумфите на науката. Защото възникването и

прекръстването са свързани с появата на природата; докато творческият дух е това, което остава.

И в наше време виждаме колко сериозно хората смятат, че макар човек да трябва да действа в съответствие със съвременната наука, що се отнася до природните явления, душата не може да не се издигне в духовното, което живее и прониква в света.

Днес може да се наблюдава едно интересно явление. Във всяка книжарница на гарата вече можете да си купите странна книга: Тази книга, въпреки че съдържа много неточности, е важно явление на времето; тя се казва: „Върху критиката на времето“ от Валтер Ратенау. Тази книга е написана от „практик на живота“, който вижда тази механизация навсякъде в научния и интелектуалния живот с просто око и който, особено в първите глави на тази книга, представя великолепен разказ за това как човешките понятия са станали механични, как социалният живот е станал механичен.

Той представя всичко това със стилуса на разумния човек, на човека, който гледа на реалността. Но именно такъв практикуващ живота, който е обзет от живата същност на душата, ни показва стремежа и копнежа за духовното в нашето време. Там ще намерите например смислени пасажки. Душата зове към духовното:

То копнее за смисъл, който е отвъд доказателното [...]. Времето търси [...] своята душа.

Търси душата си, времето - така си мисли той,

и ще го намери; признавам, че против волята на механизацията. Тази епоха

—нашите—

не се интересува от развитието на душата у човека; целта му беше да направи света използваем и следователно рационален, да разшири границата на чудото и да скрие отвъдното

—

да разберат истините.

Въпреки това, ние сме заобиколени от мистерия, както винаги. Тя изплува от всяка гладка повърхност на мисълта и от всяко ежедневно преживяване е нужна само една крачка.

да проникне

към центъра на света. Трите еманации на душата: любовта към творението, към природата и към божествеността, не можеха да бъдат ограбени чрез механизация на индивидуалния живот; за живота на цялото тя се изпари до незначителност. Хуманитаризмът потъна до студено съжаление и задължително благосъстояние, но въпреки това той означава етичния връх на цялата епоха; любовта към природата се превърна в сантиментално неделно удоволствие; любовта към Бога, замъглена от регламентирането на митологично-догматичните ритуали, влезе в служба на интересите в този и отвъдния свят и по този начин беше подозирана не само от неблагоприятни натури.

Вероятно няма нито един път, по който човек да не би могъл да намери душата си [...]. Но човечеството няма да поеме по никакви околни пътища. Няма да има пророци и религиозни основатели [...]. Никое обединено изкуство на света няма да донесе душата си, защото изкуството е [вече] огледало [...] на душата, а не неин създател.

Така че един „практик на живота“ говори за копнежа и стремежа на душата. Много в книгата е погрешно; но едно е вярно: тези, които чувстват така, смятат, че истината за душата вече не се говори в наше време. Религиозните основатели са отхвърлени. Той смята, че дори екзотеричното учение вече не се приема.

Но стремежът на самото време е да свърже отново душата с духовното.

И този копнеж се удовлетворява от това, което духовната наука може да предложи. Духовното изследване показва, че човек може да открие в себе си такова разгръщане на силите, дремещи в душата му, че да може директно да се потопи в това, което ни заобикаля свръхестествено. И тогава погледът в тези необятности завладява материалното.

Ние гледаме и усещаме не само човешкото тяло, вградено във физическото съществуване, но чрез него и душата, вградена в духовното съществуване.

Разширяваме погледа си отвъд раждането и смъртта.

Точно както естествената наука е разширила погледа ни отвъд синия небесен свод – както естествената наука казва: тази граница, която човекът си е поставил, трябва да бъде разширена, така и духовната наука казва: това, което механичната наука, механичният мироглед – който произтича само от ограниченото човешко познание – разширеното човешко познание ще надхвърли това, ще надхвърли тази граница, точно както естествената наука е надхвърлила границата на синия небесен свод.

Точно както духовната наука вижда стремежа и копнежа на своята душа в нашето време, точно както „времето търси своята душа“, така тя ще продължи да развива живота на тази душа, ще се стреми към по-нататъшното ѝ развитие.

Светоглед, изграден върху фантазия, не може да устои; проблемът на Херман Грим никога не би могъл да бъде решен. Но виждаме как у онези, които са запазили свежестта на този копнеж на душата, се заражда желанието да погледнат навън към духовното и душевното, което е отвън в света. И знаем, че сме част от него, точно както тялото ни е част от материалното.

Духовната наука иска да даде на хората това, което душата желае. И ако се запитаме: Какво ще трябва да прави духовната наука в бъдеще? Когато всички хора, които чувстват копнеж в себе си за произхода и съдбата на душата, задават въпроси, ние ще посочим не абстрактни понятия, а гладните души и ще се стремим да дадем на тези гладни души това, което те ясно показват, че желаят.

Духовната наука не говори за неясна братска любов, а за това да стои до хората по такъв начин, че да иска да даде това, за което копнее човешката душа. Тогава човек може да чуе това или онова възражение, подигравки и още по-лошо – човек ще го намери за разбираемо именно като духовен изследовател, ще може да разбере хората, които от тяхна гледна точка днес не могат да постъпят по друг начин, отколкото противниците на естествената наука са правили преди векове: да провеждат еретични процеси. Разбира се, те вече не палят огньове, но действат

според модата на времето: отнасят се към хората, които се стремят към истината, като към фантазори и се стремят да ги очернят чрез подигравки и богохулство. Но това не притеснява тези хора, защото за тях единственото важно нещо за истината е, че тя - истината - се показва на душата като оправдана чрез собствената си същност и че наистина може да насърчава, оплодява и издига този живот и да устои преди живота.

Че последното може да се случи, ще бъде темата на утрешната лекция, която в известен смисъл ще бъде продължение на днешната.

По отношение на истината може да се каже, че този, който представя истината по начина, по който току-що беше обсъдена, може да си каже: Разбира се, всички човешки стремежи винаги са били подвластни на грешки и голяма част от тях лесно ще могат да се промъкнат в това, което духовният изследовател търси, дори за него, като грешка. Той е добре наясно, че грешката може да се промъкне по-лесно, отколкото във външния свят на сетивата. Но няма значение - ако само умът е там, за да търси истината, тогава дори най-малкото нещо, което се случва в тази област, може да се сравни с великите неща, които са се случили в служба на науката. Дали хората осмиват истината или не, не е важно. Защото са възможни само две неща: или това, което се разпространява, е грешка - тогава тя ще бъде изкоренена от стремящия се, търсещ истината ум, от търсещия истината ум на човека, защото търсещият истината човек няма да толерира грешка - или ако това е истината, тогава никакви подигравки, никакви неоправдани лични възражения, нищо няма да може да спре тази истина, която има силата да триумфира!

В световната история също така [понякога се случва] неща [и] съществата да бъдат провъзгласявани. Но по отношение на истината може да се каже: Без значение как ѝ обръщате гръб, без значение къде хората могат да ѝ се противопоставят и колкото и дълбоко да е заровена истината в най-дълбоките шахти, всичко това ще бъде преодоляно! Защото истината винаги е намирала начин да проникне обратно в човечеството и да бъде полезна и благотворна и да продължи своя триумфален поход чрез развитието на човешкия дух.

VII. Духовната наука и човешкият живот

Уважаеми присъстващи! В вчерашната лекция се опитах да покажа, че целите и същността на духовното изследване, както е предвидено тук, съответстват на порива и копнежа на настоящето време, че те по същество отговарят на нуждите на човешките души, които са се подготвяли дълго време до наши дни и които сега са ясно възприемаеми за всеки, който иска да види, за всеки, който просто иска да разбере правилно себе си. Сега човек може, особено когато разглежда въпроса за значението на това духовно изследване или духовната наука за живота, за непосредствения, може да се каже, напълно активен живот на човешкото същество, да се върнем към вчерашната забележка, защото човек може най-добре да разбере значението на едно нещо за живота, когато за първи път види определени пориви и нужди, произтичащи от живота, които това нещо изисква. Днес много хора очакват [удовлетворяващ] мироглед. Духовното изследване или науката ще го осигурят. Това, от което се нуждае душата, когато нейното „аз“ иска да развие характера си, е това, което много хора днес очакват от един вид заключение, което може да се извлече от наистина напредналата естествена наука на нашето време. За някои неща това със сигурност е оправдано; обаче внимателното наблюдение на случващото се в нашето време ясно ни показва колко много неща не могат да бъдат постигнати по този начин, как животът на настоящето толкова копнее, толкова силно копнее за изследване, за духа.

Могат да се цитират много факти; тук ще бъде представен само един от най-скорошните. На 18 септември на Събранието на природолюбителите в Мюнстер професор фон Ветщайн изнесе лекция за значението на биологията, науката за живота, за културата и живота; тоест, [той посочи] с пълно основание как може да се види в хода на деветнадесети век, че светогледът трябва да бъде представен по популярен начин, който да се основава на постиженията на естествената наука. И той подчерта как естествената наука е напреднала стабилно и как тя е трябвало да бъде разбита от науката с това, което е трябвало да бъде показано за човешката душа в материалистичната епоха; и с пълно основание се опита да запази спокойствие, наблюдавайки факта, и да не прави прибързани заключения по онези светогледни въпроси, които могат да навлязат в сферата, където човешкото мислене се отклонява към това, което наистина е неоправдано.

Всъщност, духовната наука не иска нищо повече от това да следва подобни съвети по свой собствен начин и в своята област; не като достига до истината за живота чрез всякакви заключения и косвени доказателства за мирогледа от външни сетивни факти, а като събужда спящите сили на душата, това, което Гьоте описва като „духовни очи“, наблюдавайки какво стои зад сетивния свят, зад битието в сетивата като цяло и с което човешката душа смята, че е свързана.

Това е, което копнее нашето време и живот. И ако духовната наука е за постигане на истината, тогава начинът, по който тя може да се отнесе към живота по начин, който го опложда и лекува, трябва да бъде такъв, че всяка душа да намери удовлетворение. Следователно, това искане може да бъде отправено в отговор. И тук може да се каже едно нещо: духовната наука трябва да изпълни едно нещо, ако иска да отговори на нуждите на живота: тя трябва да има силата, независимо от определено висше образование, независимо от развитието на този или онзи факт на науката, независимо дори от определена висота на философския мироглед, да проникне и в най-простия ум, който трябва да върши ежедневната си работа като човешко същество и няма време да се занимава подробно с тази или онази отделна наука. Духовното изследване трябва да бъде общодостъпно. За да избегна погрешно разбиране, бих искал да добавя, че духовното изследване трябва да бъде в пълна хармония с науката на времето и не трябва да противоречи на нейните справедливи изисквания. Най-строгият изследовател с най-строгите си изисквания може да дойде и духовната наука трябва да може да му отговаря. И всеки, който се занимава със сериозната литература на духовната наука, ще види как може да бъде това.

Но е важно също така, че то изважда наяве неща, които всяка душа, независимо от образованието, може да разбере. И тук бих искал да отговоря не с теория, а с един вид факт. Бих искал да спомена не факт, който е взет директно от самата духовна наука, а факт, който всъщност сочи към нещо, което се е случило преди появата на духовната наука, но което показва как душите, които копнеят за склонност към духовния свят, се разбират помежду си по забележителен начин, независимо от нивото си на образование. Ще цитирам нещо, което свидетелства за такова разбиране и което ще се случи в по-голяма степен, когато духовната наука се утвърждава все повече и повече в душите, които се нуждаят от нея.

Морис Кариере, един от най-приятните и замислени философи на нашето време – тук може само да се отбележи, че той е бил един от онези, които винаги са ценяли високо идеализма на философията във време, когато материализмът е завладявал големите въпроси на светогледа – в работата си върху културното развитие на човечеството, той не само показва как духовното действа в развитието на човечеството, но и как истинската наука може да бъде съгласувана с истинските нужди на душата по отношение на големите въпроси на съществуването и с връзката между светогледа и религията. Сега самият Морис Кариере разказва за едно забележително преживяване, което е имал точно докато се е опитвал да покаже как духовното действа в стремежа към човешкото развитие и как великата фигура на Христос Исус се вписва в човешкото развитие. Тогава той получава поредица от страници от ръкописа по пощата. Те идват от един обикновен човек. Името му също никога не е било известно. Казва се Карл Цойнер. Във време, когато вълните на революционния живот са били високи, той някак си е нарушил закона и

е бил затворен. Хвърлен е в затвора. И сега той разказва как се е отчаял от приятелите, които са се борили с него за външни цели, от остатъците от религиозното образование в училището, как е бил самотен. Разказва как тогава е чул позната песен отдалеч в затвора си. Разказва как това е вдъхновило душата му, как особени сили са се раздвижили в душата му. Записвал е мисли, които постепенно са дошли в пробуждащата се душа в затвора.

Точно когато започнете да четете тези страници, попадате на странни изречения, особено в началото. Той казва нещо от рода на: „Когато погледна собствената си душа и след това това, което ме заобикаля, чувствам в душата си същата същност, която живее във всички неща отвън, и се чувствам в собствената си душа като част от цялата световна душа.“ И оттам той започва да формира своите представи за хода на световната история, описвайки как духът в хората, които постепенно са се развили, е активен.

Защо Мориц Кариере е намерил това за толкова изненадващо? Изненадващо е, когато сравните тези страници на простия човек с това, което Мориц Кариере е написал, основавайки се на познания за съвременната наука и изследвания върху културното развитие на света. Ако вземете предвид основните му идеи, те са почти съгласие до последната дума между двамата - простия човек и високообразования философ. Простият човек в своето уединение, който призовава само най-съкровениите си душевни сили, пише нещо, което е същото като това, което философът черпи от кладенците на знанието. Тоест, когато става въпрос за въпроси на миросгледа, ако човек иска само да търси, има разбирателство между този, който търси в душата си, и този, който търси този път въз основа на всеобхватно познание. Това ни показва как е възможно разбирателство чрез духа между най-образованата и най-простата, най-примитивната душа. И ако в даден случай това е било възможно дори без духовната наука, въз основа на определени понятия и идеи, тогава можем да кажем: Първо, насърчаването на такова съгласие съответства на подтиква на настоящия ни живот. Съответства на духа на нашето време, че души от всички съсловия и степени на образование трябва да общуват за най-дълбоките си нужди; и второ, такова общуване ще бъде още по-необходимо, когато душите не е нужно да идват при духа чрез понятия и идеи, които изтръгват от вътрешното си същество – които са като сенки в сравнение с това, което духовната наука може да даде – а чрез духовната наука това ще бъде постигнато още повече.

Това означава, че нашето време е изправено пред предизвикателството да намери начин за постигане на общо разбиране на фундаменталните въпроси на съществуването и ние сме стигнали до вратата към тяхното практическо решение чрез духовната наука.

Това означава, че духовната наука е способна да се намесва директно в живота. Съществува обаче едно възражение срещу тази духовна наука, както подчертават някои хора, особено когато става въпрос за поставяне на това общо разбираемо

знание в правилната му перспектива. Те казват: Да, но първо се учи, че този, който прониква в духовния свят, събужда спящата душа. А това, което е казано в моето „Познание за висшите светове“, изисква дълго пътуване, преди човек да може да получи прозрение за този духовен живот. Как може да се говори за общо разбираемо, когато само този, който е преобразил душата си, може да я проникне? Това възражение е разбираемо и все пак не е напълно оправдано, защото това е необходимо изискване духовният изследовател да установи фактите на духовния свят за себе си. Духовният изследовател може да изследва духовни факти, които са важни за живота. След това той може да ги формулира, да ги изрази с думи, понятия и идеи и да ги съобщи на широката общественост. Духовното обучение е необходимо за изследване; но когато тези факти са налице и формулирани в понятия, думи и идеи, тогава дори най-простият ум може да ги разбере, всеки може да ги разбере. Не е нужно нищо повече от това да се предадем на тези идеи, понятия и думи без предразсъдъци; защото случаят с тези духовни факти е такъв, че когато позволим на тези идеи да ни въздействат, те се доказват. Те могат да ни дадат всичко, от което се нуждаем от тях за целите на практическия живот - повдигането, укрепването и възстановяването на здравето ни, което изискваме от тях. Това, което истинските духовни изследователи могат да дадат на света, винаги може да бъде проверено от науката! Тези неща, разбира се, може да не издържат проверката на повърхностната критика, но могат да издържат истинската проверка. Но това, което горе-долу всички казват и чувстват, е, че трябва да признаят общо насочване на човешкото познание към висшия свят. Но щом човек навлезе в детайлите на духовното изследване, щом започне да описва наблюденията на духовния свят, да описва какво се случва между смъртта и новото раждане, това, което се нарича развитие на човечеството, според импулсите, дадени от духовната наука. Накратко, когато се дават подробности, нашите съвременници често се отдръпват. Те търсят общо указание, без това - признават те - човешкият живот, укрепващият, здравият, не би могъл да съществува. Но когато човек навлезе в детайли, когато описва природата и нещата на духовния свят, тогава веднага възниква същото възражение: никой не може да проникне там горе, не можем да знаем нищо за това. Ето ни до момента, уважаеми присъстващи, където духовната наука първо ще трябва да се запознае с това, което наистина са изразени нужди на живота, но това, което човек иска само в общи линии.

Нека ви дам още един конкретен пример за това как човечеството търси нов отговор на нуждите на душата. Бившият президент на Харвардския университет, САЩ, говори за това, наричайки го нужда от нова религия. Духовната наука не иска да основава нова религия; духовната наука няма нищо общо с формирането на секти; тя иска да разбере старите, иска да изследва в духовното от какво се нуждае човешката душа. Нашите съвременници вярват, че този стремеж към духовно изследване е стремеж към нова религия. Д-р Елиът е посочил как нашите житейски

нужди ни тласкат към духовната наука. Д-р Елиът, който дълго време е бил начело на науката и е бил президент на университет, е изразил следното по същество: Хората винаги са приемали, че душата е различна от тялото, въпреки че е присъща на него. Всеки вярва, че в човека има жива, управляваща, своеобразна същност или дух, който е самият той. Това е нещо толкова фундаментално реално, колкото тялото. То е най-активната част от човешкото същество и е признато като такова: и това винаги е било така и винаги ще бъде така.

Когато човек чуе подобни думи, може да заключи, че дори хора с широко образование имат този порив и стремеж.

Могат да се дадат много примери; навсякъде ще се види, че духът е посочен от нуждата за живот, а не от знание, но по особен начин, който показва какво отвращение все още съществува към детайлите за това как те трябва да бъдат представени чрез духовната наука.

Когато някой, като д-р Елиът, посочва нуждите на времето, това позоваване е донякъде все едно някой би казал по отношение на естествената наука: Никой не може да отрече, че има природа, природа, която поражда същества в пространството, природа, която причинява събития във времето, които имат начало и край и т.н. Някой, който посочва природата по този начин, може да бъде сравнен с някой, който посочва духа, както прави д-р Елиът. Но може ли някой да бъде доволен от факта, че има природа с различни живи същества и събития?

Удоволетворяващото е, че човек може да излезе и да възприеме отделните конкретни същности. Не абстрактното удовлетворява хората, а детайлите; фактите трябва да излязат пред душата ни. Това, което никога не би могло да удовлетвори никого по отношение на природата, е това, което все още би трябвало да удовлетвори мнозина по отношение на духовното – празна обобщеност, абстракция.

Но хората все още отказват да навлизат в детайлите, в детайлите, във фактите на духовния свят, които блестят от духовната наука, точно както отделните факти на природата блестят от естествената наука.

Духовната наука днес стои на същата основа, на която е стояла естествената наука преди четири века, когато е започнала да разглежда природата чрез нейните средства. Докато вчера се посочваше, че човек навлиза в детайлите на естественонаучните въпроси, днес трябва да се посочи, че първо трябва да свикне да мисли за детайлите на духовния живот по същия начин, както за детайлите на природните процеси; и как не е достатъчно да се знае, че има общи природни продукти, как естественият учен трябва да прави разлика например между овес и пшеница, така и човек ще се нуждае все повече и повече от детайлите на духовните факти. Точно както човек не може да подхожда към естествените нужди по един и същи начин с пшеницата и овеса, така и човек не може да подхожда към духовните нужди с общи препратки към духовния свят. Когато е необходима тази или онази

утеха или когато тази или онази черта на характера трябва да се излее в душата, тогава трябва да се дадат подробности и факти. Това е пътят, който духовната наука трябва да поеме. И тъй като тази тенденция към общото доминира в света днес, виждаме от индивидуалните неща, които се изискват, как, макар хората да признават, че настоящият им живот съдържа копнеж за духа, който има оплождащ ефект върху душата, която изпълва, когато е задоволена, никой не може да каже нищо точно за най-съществените неща, защото хората обикновено се съпротивляват на индивидуалното.

От тази реч на Елиът можем да извлечем и друго изречение, в което той говори за това как изгражданият духовен мироглед сякаш се прилага към всички научни постижения на новата ера и ще се занимава с радостта и живота.

По този начин той се противопоставя на старостта, смъртта и т.н. Пред очите си имаме дистанциране от смъртта и траура, смъртта и греха, от страна на онези, които казват на хората какъв трябва да бъде животът на душата, когато са преминали през портата на смъртта. Д-р Елиът настоява, че всичко това е ненужно в новия светоглед, че той трябва да се занимава с живота и радостта. Това е напълно в съответствие с възгледа на нашето време, който се фокусира върху живото дело и вижда причини да направи живота силен и радостен. Това е напълно оправдано. Оправдано е също така да се каже, че новият светоглед трябва да се занимава с живота и радостта; и в контраст с това, изречението звучи прекрасно: новият светоглед трябва да игнорира смъртта и траура. Все още има едно сериозно възражение: колкото и човешкото мислене да не иска да се занимава с това, смъртта и траурът ще се занимават с човека и ще показват своето съществуване на човека, и животът винаги ще изисква, за да може човек да го разбере, да знае нещо за смъртта и нейните загадки, а радостта ще изисква сили, които отново ни издигат, когато траурът ни тежи.

Но именно това е целта на духовната наука: да събуди в душата онова, което води до оправданото, сигурно убеждение, че човешкото съществуване в истинската му природа не е част от външния сетивен свят, а е с вечна природа, преминаваща от живот в живот. И това осъзнаване на най-дълбокия живот в неговия индивидуален живот ще донесе само знанието за истинския живот, което Елиът изисква, защото като знание то знае как истински живият винаги побеждава смъртта. И това знание ще знае как да извлече от дълбините на душата силите, които произтичат от духовното и които знаят как да ни повдигнат отново, когато външният живот ни потиска чрез скръб или нещо друго.

Можем да вземем факт от човешкия живот, факт от духа на нашето време и след това да направим заключенията си за това какво може да получи животът на индивида от резултатите от духовното изследване.

Всеки човек преживява, че животът му е млад, че напредва и че най-накрая се достига кулминационна точка, след което той отново се спуска. Той преживява как

постепенно вехне това, което нарича свое физическо тяло. Една повърхностна наука току-що е заключила от този факт, че духовното зависи от физическото. Тъй като мозъкът вехне така, че външен стимул на интелекта е невъзможен, човек прави заключението, че душевно-духовното вехне заедно с физическото. Това е все едно да заключим от неизползваемостта на пианото, че свирачът вече не би бил там. Ако се позволи на духовната наука да се влее в живота, това, което тя знае от духовния свят, тогава душата ще има сили към старостта, които се намесват в живота по лечебен начин. В моето малко писане за образованието на детето можете да видите как духовната наука се намесва и в детайлите на практическото образование. Колко често човек чува хора да дават всякакви образователни съвети. Тези, които познават живота, често се тревожат от подобни общи изречения и правила, а тези, които следят внимателно литературата, ще видят колко неадекватни са тези реформистки идеи на днешния ден за растящото човешко същество. Но когато човек знае от духовните изследвания как, при напълно различни условия, човешкото същество расте в различните години и периоди от живота си, как физическото тяло се развива до седмата година, как след това образователните мерки имат напълно различен ефект от седмата до четиринадесетата година, когато се формира етерното тяло, и от четиринадесетата до двадесет и първата година, когато се развива астралното тяло. Само когато човек знае как се диференцират тези епохи в човешкия живот и как човешкото същество се развива в точно диференцирани етапи, само тогава е способен да установи такива принципи от природата на човешкото същество, които наистина извеждат наяве това, което се крие в душата. Бъдещето ще покаже как животът може да бъде обогатен от такава педагогика, която е взета от духовната наука; защото всеки, който подхожда към живота по такъв начин, че да се създадат условия, за да дадем на душата силите, които събуждат живота в определени моменти, тогава винаги трябва сам да вижда какво може да стане духовната наука за всички хора. Където и да стои човекът, той не може да придобива само теоретични знания. Вместо това, духовната наука дава на човешката душа наистина духовна субстанция, духовна храна, която действа в душата и се усвоява, ако мога да използвам тривиалния израз, и винаги поддържа душата мека, вътрешно активна, пълна със съдържание и осъзнаваща себе си. Това е знание, което е необходимо в живота и ще бъде необходимо все повече и повече.

Тогава, когато животът започне да запада, когато бръчките започнат да се появяват по лицата ни и косата ни започне да побелява, тогава ние не само притежаваме теософско знание, но чрез духовно-научен поглед върху живота носим в себе си живо ядро, което е пълно със съдържание, преживява себе си все повече и повече, докато външната обвивка пада, и човешкото същество чувства вътре: Ти оставяш настрана обвивката и тялото, физическото, но в себе си носиш силата да преминеш

през духовния свят, да получиш нова сила там за изграждане на нов живот.

Казването на това навътре в себе си дава сигурност.

Това важи като цяло за всички хора. В известен смисъл духовната наука ще помага на хората все повече и повече да преодолеят това, което естествено трябва да възникне, ако човек не усеща живия дух.

Друг факт, който е особено важен в нашето време, е нервността. По определен начин всеки днес усеща какво се разбира под епоха на нервност, защото тя е вътрешно свързана с определени формирани понятия. Колко често човек чувства това или онова безсилие, този или онзи недостатък, този или онзи порок, в смисъла на материалистичния светоглед, така че човекът гледа към своите предци, към своята наследствена линия.

В поезията често се изобразява как човек, чувствайки се обременен от предците си, си казва: Това е наследствено предразположение, това не може да се промени.

Продуктът на подобно състояние на духа е слабост, отчаяние - никой наблюдател не бива да пропуска как това всъщност прави хората слаби.

Днес човек се сблъсква със странни преживявания. Материалистичните изследователи, по-специално, говорят за нервността на нашето време, както винаги са правили материалистичните обяснения. Съвсем наскоро беше публикувана книга от австрийски учен, който, колкото и да е любопитно, свързва цялата предразположеност с един израз: че всичко в човека се основава на физическия и химичния състав на неговия организъм, дори и на характера му. И ако прочетете книгата по-нататък, се случва нещо странно: авторът дава съвет. Човек би си помислил, че може да очаква да се вземе някакво лекарство, което да помогне при химико-физическия дисбаланс; въпросният господин не препоръчва никакви хапчета, поне не в много случаи, а по-скоро препоръчва укрепване на характера чрез морални средства, чрез всякакви душевни неща!

Не искаме да спорим с времето си в такива области. Искаме да съсредоточим вниманието си върху въпроса: откъде трябва да се вземат нещата, които правят човек, отчаян от това или онова заболяване - физико-химичните условия, които изграждат характера му - откъде трябва да се вземат средствата, за да го направят борец срещу нервността си, срещу неврастенията си?

Духовната наука ще отговори: Когато хората осъзнаят, че е било също толкова грешка да се твърди, че комплексът от характеристики на детето произтича единствено от наследството от родителите, когато човек направи това заключение, това е също толкова грешка в наблюдението, колкото е било някога грешка в наблюдението, когато през шестнадесети век, а дори и през седемнадесети, се е казвало, и не само миряни, но и учени изследователи са вярвали в това, че висши животни, дори риби, могат да възникнат от неодушевена субстанция.

И настъпи голяма революция, когато италианският натуралист Франческо Реди заяви: Живите същества никога не могат да възникнат от неживи. Живите същества

могат да възникнат само от живи същества. С големи трудности Франческо Реди избегна съдбата на Джордано Бруно.

Същото трябва да се каже и за духовното и душата: духовното и душата могат да произлязат само от духовното и душата. Ние гледаме назад към духовното и душата, което е семето в по-ранни времена за нашия настоящ живот. Чувстваме несправедливостта на това, което носим в себе си като съдба, като предразположения, като духовно-душевени притежания, предполагаемо само нещо наследено от нашите предци, и осъзнаваме, че то е вкоренено в духовното, което сме придобили в по-ранни времена. Тогава човешкото същество осъзнава, че в него има нещо освен наследените черти. И доколкото осъзнава това, не е нужно да гледа наследените си черти и да си казва: „Трябва да ги нося.“ Не, духовният изследовател, когато е разпознал своята душевна сърцевина, трябва да се стреми да укрепи силите си и да им помогне да се развият.

По този начин духовната наука ще окаже влияние върху живота, правейки го здрав, и човекът ще се позиционира здраво в него.

Това основно показва другия резултат от изследването на живота: социалния. Нашето време първоначално има само тенденцията - макар и оправдана - да изучава външната подредба, как човек трябва да създаде тази или онази институция, за да могат хората да намерят своето съществуване. Вътрешната тенденция носи духовната наука, как хората трябва да изведат вътрешното си същество навън, за да израснат в живота и да се задържат в него.

Всичко това ще включва факта, че това време трябва да осъзнае, че не се занимава с мъртва теория в духовните изследвания, а че самите жизнени сили се пробуждат. В резултат на това епохата ще разпознае реалността на това, което идва от духовната наука, ще го преживее, защото духовната наука ще се овладее в живота. Така човекът, който носи духовната наука в себе си, ще се изправи пред живота по различен начин, който е невъзможен без духовната наука, но който животът ще насърчава все повече и повече. Когато духът, душата, бъде схваната като реалност, когато се осъзнае, че душата е реалност, тогава вече няма да има липса на разбиране за сериозния факт на живота, че от здравословното, мощно разбиране на сърцевината на душата текат и сили, които могат да предпазят външното физическо тяло от увреждане, слабост и дори болести.

В това отношение, гледната точка на нашето време се показва в общата употреба на една поговорка, която обаче все повече отмира: „Здрава душа живее в здраво тяло“, което означава, че ако просто направите тялото здраво, тогава здрава душа живее в тялото. В духовната наука това ще се разбира съвсем различно, че здрава душа живее в здраво тяло, защото най-съкровенията душа, в своето здраве, формира физическия живот в тялото. Хората ще разпознаят лечебните сили, които духовната наука влага в душата, макар и не със средствата, които хората искат да използват за разпознаване днес, защото днес ще погледнат и ще кажат: Има човек, който е

изучавал духовната наука, но въпреки това се е разболял. Отговорът на това е, че духовната наука или духовното изследване все още не са стигнали много далеч по отношение на разпространението си, и второ, разбира се, нищо не може да се направи директно срещу външните щети на физическото тяло, ако тези щети идват само от физическото, точно както не можете да излекувате счупен крак от душата. Но има и нещо, което разпознаваме чрез особения начин, по който работят прозренията на духовното изследване, че душата се трансформира обратно към външно съвместно съществуване със съществуването, каквото е имала преди отчуждението от природата. Виждаме в детето, а също и в животното, инстинктивно срастване със съществуването на духовния свят. Виждаме как животното не яде твърде много, как инстинктът е здрав, но виждаме как определени неща са обусловени в културния човек от факта, че е отчужден от природата. Понякога човек може да погледне на това с тръпка, как човечеството се отдалечава от това пряко преживяване и съвместно съществуване със съществуването. Само преди няколко дни видях човек, който претегляше определено количество храна за всяко хранене. В сегашната трансформация в чисто механична наука, ние дори третираме човешкия стомах и храносмилателен тракт като реторти. Там остава - механичното - не само в науката, там то преминава в третирането на човешкия живот. В контраст с това е течението на духовното изследване. С познанието човешкото същество се завръща към съществуването по такъв начин, че инстинктивно се защитава във висш смисъл от това, което не би трябвало да бъде. И тогава, разбира се, лечебният ефект на духовното изследване ще трябва да бъде оценен малко по-различно, отколкото е днес.

Ако сега възникнат въпроси, като например: От колко болести всъщност ни предпазва лечението с духовната наука? - е трудно да се отговори, защото болестите не идват; въпреки това е по-разумно човекът, живеейки в инстинктивния живот, да бъде защитен от духовната наука от болести, отколкото да трябва да се лекува сам след това. Слава Богу, това не може да се докаже, защото резултатът е, че тези увреждания вече не се случват.

Така виждаме как чрез духовната наука се осъществява завръщане към природата, в най-съвременния смисъл, за живота. Може да се каже още много; в крайна сметка всичко би показало ясно, че духовната наука води до изцеление, напредък в живота и правилното място в живота, в естествения контекст на живота.

Така духовната наука води не само до знанието, най-ценното притежание, но и до значителни последици за живота, последици, които човек може да си представи само когато ги разгледа така, както бяха, макар и само накратко, загатнати днес. Но всичко това ще се случи, защото човек ще проникне в духовните светове не само като цяло, но и чрез разпознаване на отделните духовни факти. Точно както той говори не само за общата природа в природата, но разпознава детайлите, отделните минерали, отделните растения и отделните животни, така той ще

разпознае и духовния свят в неговите детайли. Тогава духовната природа около него ще бъде такава, каквато самата природа е предназначена да подхранва, оплодява и дори поддържа физическия живот.

Тогава човек ще се почувства вграден в духа, както иначе се чувства вграден във физическото, в веществата на природата. Човек ще се научи да чувства, че живее в духа, както живее във физическото. Точно както човек усеща процесите, които протичат навън във вселената във физическия организъм, той ще усети духовните връзки, с мъката и радостта, със страданието и желанието, с желанието и съзерцанието в собствения си свят, и животът ще намери това, което насърчава живота и здравето от духа.

Това е, на което може да се надяваме от духовната наука, защото тази духовна наука е да изпълни желанието на душата да се чувства в едно цяло с всичко, което се случва във вселенската духовна сфера. Когато човекът вече не мисли, че всичко е просто събитие, живот, това, което се случва в него, и волята му харесва сила, която няма значение за околната среда, когато той ще знае, че това, което се случва в него, е също толкова свързано с духовното, колкото и с физическото на физическото тяло, тогава човекът ще получи сила и мощ, здраве чрез такава наука; тогава човекът ще намери това, което се опитам да покажа в драмата си „Изпитанието на душата“, както душата изразява това чувство за сигурност в духовното, че човек познава себе си в духа, преживява себе си в духа, мисли в духа и наистина диша в него и в този истински дъх на живот постига изпълнено с живот съществуване.

Това душевно здраве ще произлиза от духовната наука, когато то е изпълнено, когато е дадено чрез духовната наука, която е изразена с думите, където се казва какво може да се случи в една търсеща душа. Казаното днес може да се обобщи в това, което една душа, която се чувства като у дома си в духа, може да си каже:

В твоите мисли живеят световни мисли

— не пребивават в човека само временно, а са вечни световни мисли —

Вплитай в чувството си световни сили,
във волята си действат световни същества.

Потопи се в световни мисли

, изживей себе си чрез космически сили,
създай себе си от волеви същества.

Не завършвай с това, което е светски отдалечено,
чрез играта на мислите-мечти — —;

започни в просторите на духа

и завърши в дълбините на собствената си душа: —
ще откриеш божествени цели,
разпознавайки себе си в себе си.

VIII. Истини на духовното изследване

Уважаеми присъстващи! Тъй като многократно ми е било позволено да говоря в този град по теми на духовните изследвания, няма да е неуместно да се спра на важния въпрос откъде идват истините на тези духовни изследвания и къде се крият източниците на грешки. Това трябва да се признае за нещо важно, особено по отношение на свръхсетивните изследвания, тъй като ориентацията относно истините и грешките във всяка област на човешкия живот е от неоспоримо значение и тъй като, както е лесно да се види, в област, която ни отвежда в такива несигурни и склонни към грешки области, тази ориентация е от особена необходимост. Духовните изследвания ни водят до онези области, от които произтичат най-важните въпроси и загадки на живота, първоначално без онези въпроси и загадки на живота, които произтичат от различните области на науката - те всъщност, доколкото се занимаваме с наука в обичайния смисъл на думата, са много по-отдалечени от въпросите и загадките на духовните изследвания, с които се сблъскваме, така да се каже, на всяка стъпка, която можем да направим в живота. В известен смисъл тези загадки и въпроси на живота могат да ни обземат във всеки момент от нашето съществуване. Ако погледнем какво може да даде на живота духовното изследване, макар и от широка перспектива, то първоначално се свежда до два важни въпроса. Първият въпрос се съдържа в значимата дума „съдба на човека“; другият се съдържа в думата, която е толкова тясно свързана с всички човешки копнежи, с всичките му съмнения, с всичките му надежди: думата „безсмъртие“. Не е като духовното изследване да се изчерпва с отговора на посочените два въпроса или загадки, но широкото поле на това изследване интересува широки кръгове преди всичко, защото резултатите му са обобщени в подходящ отговор на тези въпроси.

Човешка съдба! Какви въпроси и какви загадки се крият в тези думи. Виждаме как едно човешко същество се ражда в съществуване. Можем да предвидим от оскъдната грижовна среда, която го заобикаля, че трудностите и страданието ще съпътстват съществуването му. А когато го видим да расте само с ограничени умствени способности и емоционални черти, можем да кажем, че той може би ще се превърне в доста безполезен член на човешкото общество и че в много отношения може би ще бъде бремене за себе си и мъчение за душата си. От друга страна, виждаме човек да се появява на света, заобиколен от грижовни ръце от самото начало. Може да видим определени специални дарби и способности, които се появяват в него рано, и можем да предвидим, че той може да прекара живота си в щастие, че може да стане полезен член на човешкото общество, че може да преживее живота си в ентузиазъм и вътрешно блаженство, и всичко това предполага въпроса защо, на който външната наука може да отговори толкова малко.

Другият въпрос е този за безсмъртието. Той идва при нас от живота, но първоначално ни изправя по егоистичен начин: човек желае оцеляване след този живот от своите надежди, своите копнежи, от доволен или неудовлетворен живот. Често този въпрос се повдига от егоистични желания; но не е задължително да е така. Той може да ни подходи толкова обективно, колкото всеки друг научен въпрос. Виждаме това особено, когато разгледаме как в хода на деветнадесети век все повече хора трябваше да скъсат със старите традиции и вярвания, които не само се съмняваха в оцеляването на човешката дейност след смъртта, но дори вярваха, че са сигурни, че със смъртта съзнанието на човешкото същество се затваря завинаги, че душевният живот, така да се каже, се предава в него. Такива хора често принадлежаха към духовно силно стремящи се същества. Те си казваха: Не претендирам за егоистично оцеляване след смъртта; мога да се примиря с мисълта, че това, за което съм работил, ще бъде предадено на човечеството след моята смърт. Безкористната отдаденост на придобитите знания и щастието, което бяха изпитали, беше тяхното усилие, когато портата на смъртта се затвори пред тях. Именно пред лицето на такъв светоглед въпросът за безсмъртието ни подхожда по истински научен начин, защото наистина можем да кажем: Съвместимо ли е с всичко, което иначе познаваме като закони на съществуването, че човешкото същество наистина се приближава до завършек в своята работа и борба, когато портата на смъртта се затваря? Може би човек би могъл да се съгласи с подобна преданост по етични причини, но от гледна точка на законите на световната икономика е различно. Трябва само да имаме малко усещане за това, което се постига в света от човешките души, и ще си кажем: В хода на човешкия живот силите на самите души създават съществени факти, факти, които, тъй като душите са индивидуални, придобиват индивидуален характер. Не можем лесно да видим такива индивидуални творения, каквито произтичат от човешката душа, включени в общия поток на човешкото развитие, без да се налага да признаем, че световната икономика има прекъсване, защото трябва да чувстваме, че най-доброто, най-благородното, най-важното нещо, за което нашата душа може да работи, е индивидуалното, в смисъл, че само една душа може да работи за нея в себе си. Можем да дадем много на широката публика, но най-доброто от нас би изчезнало напълно от света, когато човешкото същество престане да съществува, когато портите на смъртта се затворят. Без да вземаме предвид нашите желания, нашите надежди и копнежи, ние сме изправени пред необходимостта да съзерцаваме безсмъртното в човешката природа пред лицето на всичко смъртно. И така, пред душата ни възниква въпросът, но ако трябва да се отговори на този въпрос, е необходима наука, която надхвърля сетивното, отвъд външната, физическа природа. Защото нищо не може да ни даде отговор защо тези или онези факти ни се представят, когато навлизаме в живота. Въпросът за съдбата не се отговаря от физиката и естествените науки. Те трябва да останат безразлични,

когато разглеждат своите факти, как тези факти се доближават до човешките сърца и души. „Защо“ не може да попадне в обхвата на външната наука, нито пък въпросът за безсмъртието, тъй като науката зависи от понятията на ума, които са свързани с инструмента на мозъка. Това, което тя може да наблюдава, възниква със смъртта, изчезва със смъртта; ако не може да проникне в [празнината в преписа], нямаме надежда да видим отговор на въпроса за безсмъртието от нея.

Начинът, по който се правят опити да се намерят отговори на подобни въпроси в наши дни (чрез духовната наука), обаче изобщо не е популярен в наши дни.

Предразсъдъците след предразсъдъците благоприятстват духовно-изследователската дейност; и може би от самите лекции ще излязат наяве причините, защо има толкова голяма съпротива в по-широките кръгове на настоящето, може да се каже, не само теоретична съпротива, но дори омраза, срещу това, което се очертава по научен начин като духовно изследване, за да се разрешат характеризираните загадки на живота и да се открият много други неща, свързани с тях.

Днес ще говорим за това как човек може наистина да надникне в световите, от които произтичат отговорите на подобни въпроси. Не можем да се справим в този свят с обикновените сили, чрез които познаваме външния свят; и ако човекът не беше способен да развие други сили освен обикновените сили на познанието, нямаше да има възможност той да проникне в такива светове. Всички въпроси се сливат в един: Има ли възможност човек да развие други сили на познанието освен тези, които [външната] наука използва, които по този начин се изчерпват в наблюдението на сетивата и ума, свързан с мозъка? Ако човекът беше само същество на сетивата, би било невъзможно такива сили да съществуват. Само някой, който признае, че сетивното тяло на човека, това, което човек може да види с очите или да хване с ръцете, е проникнато от друга същност, свръхсетивна същност, може да стигне до предположението за такива сили. И по същество, логическа сигурност, че е така, се осигурява от едно много ежедневно наблюдение, вид наблюдение, което се прави рядко, защото човек не смята това, което преживява през цялото време, за достойно за специално наблюдение.

Мистерията на смъртта остава интересна за хората, защото идва неочаквано, внезапно и плашещо; но това, което се случва всеки ден по един и същи начин, състоянието на преход между будност и сън, се обръща по-малко внимание; нищо не се случва на хората, което да събужда несигурност в тях, защото едно и също нещо им се случва отново и отново в това състояние на преход. Но за тези, които искат да се подложат на по-задълбочено наблюдение на живота, именно състоянието на промяна [между будност и сън] става особено важно. Можем да кажем: Не би ли било логически абсурдно да се мисли, че това, което се случва в душата по отношение на страсти, импулси и желания, копнежи и надежди, образи и идеи от сутрин до вечер, всичко това потъва в нищото, когато заспим, и се

пресъздава от нищото, когато се събудим? Това би било абсурдно; въпреки това, никакво външно сетивно наблюдение, никакъв ум, свързан с мозъка, никога няма да открие в спящото човешко тяло това, което се издига и спуска в душата по време на будност.

Така че, поне първоначално, може да се изложи хипотезата, че в човешката природа съществува духовен елемент, който я напуска по време на сън и се връща в нея, когато се събудим. Когато човешкото тяло бъде напуснато от душата, тази вътрешна истина се премества в духовните светове по време на сън. Когато сънят приключи, духовният елемент се връща от духовния свят във физическото тяло. Това не може да се наблюдава с ума, но ще стане ясно, ако човек само помисли логично. Разбира се, подобно предположение може да бъде валидно, само тогава убедително, ако човек може да схване това, което е невидимо и напуска човешкото тяло по време на сън, ако може да докаже истинската му реалност. Как се случва това, ще разгледаме сега.

Нека наблюдаваме как се представя човек, когато спи. Ние губим способността да движим външните си крайници. Всички сетива умират, тялото е обзето от тежест, силите, които то има в будно състояние, са му отнети. Виждаме, така да се каже, как тялото ни се отдалечава от нас, когато заспиваме. Но също така възприемаме как съзнанието умира с тази загуба на физичност, как бавно избледнява и след това е обгърнато от пълна тъмнина. Но ако душевно-духовното, което прониква в тялото през деня, е налице, тогава трябва да кажем, че то не е способно да развива вътрешни сили по време на сън, дори не и силите, които биха могли да му дадат вътрешно познание за себе си. То е толкова слабо в нормалното човешко същество, че не може да осъзнае себе си, ако няма инструмента на тялото. Ако такъв духовно-душевен елемент е налице, за реалното, че чувства, че губи тялото си, тогава трябва да кажем: това е от такова естество, че се нуждае от инструмента на тялото, за да развие съзнание, за да предизвика сили. И когато е оставено само на себе си, то не е достатъчно силно, за да развие вътрешен живот; то може да го направи само ако се противопостави на съпротивата на тялото.

Но това не означава, че е предоставено доказателство за неговото съществуване. Това доказателство ще бъде предоставено само ако човек успее да направи този вътрешен живот, който иначе използва тялото, толкова силен, че да може да развие вътрешен живот и съзнание дори без телесното. Дори за доказателството за духовния и душевния живот всичко зависи от това дали човешкото същество може да развие духовен живот без помощта на тази външна телесност, на сетивните възприятия. Какъв би бил такъв духовен живот? Той би бил нещо подобно на съня, но и различно от него. Когато заспим, усещаме как вътрешният ни живот спира, съзнанието ни избледнява. Той избледнява, защото външните сетивни впечатления са безшумни. Ще трябва да можем изкуствено да предизвикаме този момент чрез произвол, тоест да можем да заглушим външните сетивни впечатления и все пак да

предизвикаме състояние, което не е безсъзнание, а е съзнание. Това състояние е или би било подобно на съня по това, че заповядваме на всички външни сетива и мозъка да замръзнат, но въпреки това съзнанието не се появява. Духовният изследовател трябва сам да предизвика това състояние.

Ще разберем това най-добре, ако го сравним с друго състояние, което е подобно, но същевременно съвсем различно. Когато човек е способен да развие духовно-душевени сили извън тялото си, да възприема в духовен свят, тогава той прониква в свят, който лежи отвъд ума, свързан с мозъка, отвъд сетивата; тогава един свръхсетивен свят му говори в неговото същество, както сетивата говорят на неговото същество, когато той използва сетивата. По този начин човек би станал духовен изследовател; и ако такъв свят можеше да бъде преживян по този начин, тогава човек би проникнал в духовния свят, тогава би било предоставено доказателство, че всичко видимо външно се основава на духовна субстанция. Ако това е така, тогава това духовно трябва винаги да е там, тогава видимият свят, който ни заобикаля, трябва да се основава на духовно. Единствената причина за това е, че той не се проявява, защото не можем да го възприемем. Ние преживяваме невидимия духовен свят, както спял човек преживява цветовете.

Сега има едно състояние, което не се разглежда в духовната наука, което не се прилага от нея, но което може да ни послужи в разбирането ни за действителното духовно състояние в настоящето, това е състоянието, което обикновено се нарича „медиумизъм“. Моля, не ме разбирайте погрешно; човешкото същество като медиум не е, както желае духовният изследовател, за да стигне до заключение. Как човешката природа става медиум? Медиумичните преживявания се дължат на факта, че обикновените изрази на душата, животът на волята, животът на чувствата, са потиснати от някакъв процес, така че човекът е сякаш приспан. При определени условия обаче човешката природа може да бъде принудена да прави изявления, дори да говори и пише, без човекът да знае за това и без съзнателно да наблюдава процесите. По този начин могат да възникнат духовни изрази, които могат да бъдат приписани само на същество, чийто интелект е слязъл. Нито пък бива да се съветва човек да прави това, което се нарича развитие на медиумични качества. Те присъстват при някои личности дори без специално обучение.

Нека отново помислим: Какво се случва с човек, който по този начин стига до духовни изрази като медиум? Неговият собствен душевен живот е приглушен, напълно угасен, тоест неговият съзнателен душевен живот; той не знае нищо за своите откровения. Там откриваме нещо, което иначе би могло да дойде само от съзнателната душа. Можем да кажем, че там виждаме какъв е ежедневният израз, как той се разпростира като воал върху подсъзнателната душевна дейност, която от своя страна е свързана с физическото тяло и се изразява, когато съзнателната душевна дейност е потисната. Така душевната дейност почива в дълбините на

човешката природа; можем да я извадим, когато направим съзнателната душевна дейност напълно пасивна.

Това не е пътят на духовната наука; но ни показва не само, че има душевна активност там, където има съзнание, но и че духовно-душевната активност е в човешката природа и се проявява, когато потискаме съзнанието. Този процес, който произвежда медиума, е точно обратното на това, което би трябвало да се случи за духовния изследовател. Докато душевната активност, съзнанието, се намалява за медиума, тя трябва да се засили за духовния изследовател и това се прави от човека, който предизвиква интензивни душевни процеси, душевни процеси, които обикновено се наричат „концентрация на мисълта“, „медитация“ или „съзерцание“. Тези процеси, които ще се опитаме да обясним по-подробно, протичат във вътрешно активен духовен живот и в крайна сметка водят до определени състояния на ума, които представляват три етапа, три етапа, през които човек се издига, за да влезе напълно в духовните светове.

Моля ви да не се обезпокоявате от думите. Думите, използвани тук, не са използвани в смисъла, в който не е обичайно да се чуват в обикновения живот. Затова не бива да разбирате от тях нищо друго освен това, което ще обясня по-късно.

Можем да опишем трите етапа като въображение, вдъхновение и интуиция. И трите етапа се постигат чрез увеличаване на живота на душата, чрез вътрешно укрепване. Когато човек живее в обикновения, ежедневен живот с природата и другите хора, той получава впечатленията си чрез сетивата и след това ги обработва с ума. По този начин човек се грижи преди всичко това, което си представя, усеща и чувства, да съответства на външните неща; той формира такива идеи, на които може да придаде белега на истината чрез съгласие с външния свят. Докато човек остава в това състояние, не може да се развие вътрешен, духовен живот. Трябва да настъпи определена концентрация, медитация, тоест съзерцание.

За да избегнем абстракции, ще дадем кратко и точно описание на това как се постига такова вътрешно пробуждане на висши духовни сили. (Моля, вижте моя труд „Как да познаем висшите светове?“). Описаното в тази книга ще бъде загатнато тук. Концентрираното мислене протича по такъв начин, че човек първо се опитва да се освободи от всички външни сетивни впечатления, да развие силни способности да предпазва очите си от цветовете и светлина. Всички сетивни впечатления трябва да бъдат потиснати, така че човек да стане напълно невнимателен и незаинтересован от външния свят. След това, чрез специално обучение на волята, човек заглушава всички спомени, натрупали се през живота му. Човек се опитва да се освободи от всички тревоги и страдания; с една дума, човек се опитва да бъде в себе си. Какво упражнение на волята е необходимо, за да се намери такова състояние, може да се види и в моята книга „Как да познаем висшите светове?“.

Възможно е волята да бъде толкова силна, че външните сетива и умът да замлъкнат. Точно както човек може да се научи в обикновения живот да отклонява вниманието си от обектите, така и той може произволно да потисне всички впечатления отвън, като укрепи волята си. От една страна, това води до момент, подобен на заспиване; обаче, не бива да се стига до безсъзнание. Това се постига, като чрез силата на душата човек приема в собствената си душа образи, които е подготвил за себе си. Такива образи са най-добри, когато не съответстват на никакви външни събития или неща.

Сега ще поставим пред душите си такъв специфичен образ, образ, който е един от хилядите, които духовният изследовател използва за себе си, но който може да покаже принципа: човек си представя, че има две чаши пред себе си, едната пълна с вода, а другата празна. Той налива, както искаме да си представим, от пълната чаша в празната малко вода, но това не би направило пълната чаша все по-празна и по-празна, а винаги все по-пълна и по-пълна, и колкото повече наливаме, толкова по-пълна става тя. Това е абсурдна идея, но може да бъде алегорична идея за нещо, което ни изправя загадъчно в живота. Тук се има предвид това, което наричаме любов. Дали любящата душа, която с любов дава на нуждаещите се, която, така да се каже, дава от себе си това, което се съдържа в нея, става по-празна поради това? Не, това, което се дава от любов, винаги ни прави по-пълни и по-богати. Това е качеството на любовта, че ние даваме собственото си същество и въпреки това ставаме все по-богати.

Ако си представим това свойство на любовта чрез символа на току-що характеризираните водни чаши, тогава сме направили нещо подобно на това, което направихме в геометрията. Ако погледнем кръгъл медал, можем да го поставим и след това да си представим кръгла форма. Така че можете да не осъзнавате присъщата природа на дадено нещо, но можете да визуализирате и нарисувате кръглата форма и напълно да пренебрегнете това, което имате пред себе си. В кръга всичко, което се отнася до кръговата природа, става ясно. Образно казано, вие сте извелик нещо, което е в това нещо. Ето как човек визуализира нещата в геометрията, а също така прави това и в духовното изследване в по-висш смисъл. Вие извличате от един процес природата на любовта, която обхваща такава мистерия и непостижимост, че никое човешко същество не може да я изчерпи, изваждате качеството да става все по-богата и фокусирате душата върху символа. Можете също така да формирате други символи. Такива образи са по-добри за медитативния живот от представите, взети от външния свят; в тях душата все още се придържа към външния свят. Но ако изберем такива образи, които нямат нищо общо с външния свят, тогава можем да живеем с разсейване от всичко външно във вътрешния си живот. Живеем там, когато насочим всичките си душевни сили за известно време към един образ. Можем да използваме и други символи за такава вътрешна работа и духовният изследовател трябва да направи такава упражнение

хиляди пъти. Мъдростта като такава не е светеща, но можем да си я представим под образа на светещо слънце и да се отдадем на символа, който изразява идеята за вътрешна топлина. В процеса можем да изпитаме нещо, което също чувстваме, когато си представяме мъдростта вътрешно. Можем също така да си представим любов към топлината, разпространяваща се по целия свят.

Могат да се дадат много, много примери за такива образи. Някой лесно би могъл да се появи и да каже: Значи духовният изследовател иска да се отдаде на идеи, които не са истина! Но той също не е там, за да изобразява нещо външно; той не иска това, а иска да приведе душевния живот в себе си в действие. Докато в ежедневието си или когато сме заети с научни въпроси, може да имаме съдържание в душата си, което не можем да видим, докато душевният ни живот е разпръснат върху много неща, в медитацията ние събираме всичките си душевни сили и ги фокусираме върху тази една идея; това я прави особено силна, когато полагаме усилия да се придържаме към тази идея и да не допускаме нищо друго в душата си за дълго време.

За действителното осъществяване на задачата са необходими всеобхватни вътрешни мерки, които можете да намерите и в моята книга „Как да познаваме висшите светове“. Особено ефективни са моралните интуиции, импулсите на волята, които душата символично визуализира и на които се отдава със същата любов и ентузиазъм, които иначе се събуждат от неща, които ни стимулират отвън и ни правят впечатление. Цялото обучение за истинско духовно изследване се основава на този вид укрепване на вътрешния живот, [в] събиране на цялата душа в една единствена идея; понякога човек работи върху тази идея. Това е медитация. И тази медитация се издига до съзерцание, когато сме способни да пребиваваме жизнено в такова вътрешно душевно съдържание за по-дълъг период от време, както иначе сме в удобно пространство с нашата физичност. Когато стигнем до това да се приведем еднакво съзнателно в такова доброволно предизвикано състояние на душата, тогава живеем във вътрешно съзерцание. Чрез това онова, което в човешката природа не е зависимо от инструмента на телесността, се активира вътрешно.

Това предоставя реално доказателство, че съществува такава вътрешна духовна сфера и ни доближава до доказването, че тя е нещо реално, което се оттегля по време на сън, че е твърде слабо в обикновения живот, но се проявява вътрешно оживено, когато я доведем до вътрешна активност чрез упражнения като описаните. Когато човек практикува това известно време, се стига до точката, в която открива, че дори когато не извиква изкуствено такива образи, не извиква изкуствено символите, вътрешният му живот е подготвен по такъв начин, че генерира такива образи от подсъзнанието, така да се каже. Това е важният момент, той е като прераждане на душевния живот, когато, без да го предизвикваме изкуствено,

виждаме образ след образ да изниква от дълбините на душата ни, да се появява пред нас като втори свят, свят извън света.

Но сега започва важното, за да може човекът да бъде воден към истините, а не към грешките на духовното изследване. От дълбините на душата се издига свят от образи, свят от образи, които някой, който не е запознат с тези неща, но е запознат с днешния възглед за подобни състояния, ще приеме като видения, халюцинации, заблуди. Днешният светоглед вярва, че в подобни неща, които излизат извън рамките на обикновения живот, може да възприеме само патологичното. Но пътят към истината на духовното изследване се състои във факта, че то може да излезе само от практикуван живот на душата, която знае как да различава заблуди от реалности, включително тези в сферата на душата. Следователно, всяко истинско обучение в духовното изследване трябва да води до момента, в който описаното се случва, може да се прояви силна вътрешна воля у човека, който иска да стане духовен изследовател, решение, което няма да е налице, ако състоянието се случи патологично.

Това може да се види, като се наблюдава обикновеният живот. Много от вас ще са забелязали как хората с болестен психичен живот, когато имат заблуди, са много по-убедени в истината, в реалността на собствените си идеи, отколкото в реалността на външния свят. Често е лесно да се разубедят хората от убеждение, но с някой, чийто психически живот е болестен, това би било напразно усилие. Какво се случва тогава? Това, което се случва, е, че това, което човек е създал чрез силата на собствения си душевен живот, той обича от силно чувство; във въображението си той носи със себе си и копнежа то да бъде реалност и така пред него се изгражда свят, но такъв, който той сам е създал. Веднага щом човек приеме такъв свят за истина, той не може да бъде духовен изследовател. Такава силна воля е необходима, когато чрез медитативно обучение възникват образите, които наричаме въображения; необходима е силна решителност, която е точно противоположна на нездравословните идеи, която сега си казва: Всичко, което чувствате да се издига във вас като свят от образи, дори без вашата намеса, не е нищо повече от огледален образ на вашия собствен душевен живот. Това, което носиш в себе си, си го извадил напразно чрез собствените си усилия и то ти се представя. Те не са нищо друго освен сенчести образи на твоето собствено същество. И не само способността, която принадлежи на духовния изследовател, е да може да я доведе до точката, в която се появява въображението, по-важно е силната воля, тренирана пред лицето на този свят, винаги да се придържа здраво към образите на омайваща красота, че те са само сенчести образи на самите нас. Тази грешка се допуска многократно от онези, които не са преминали подходящо обучение и които по някаква причина стигат до определено вътрешно виждане на образи: те бъркат този свят с реален свят, защото той може да бъде красив, защото в него човек се чувства щастлив. Духовният изследовател трябва да може да се

освободи от такъв начин на мислене. Това, което трябва да се формира в хода на обучението, е силното решение и когато самото това решение се превърне в вид медитация, когато човек многократно се потапя в това решение и прилага всички сили на душата си към всичко като сенчести образи, тогава тази решителност се засилва и човек придобива способността отново да изтрива въображаемия свят; човек може да го изтрие отново чрез вътрешна сила; тогава човек е достигнал важен етап от духовното изследване.

Това, което можете да постигнете, е следното: можете да кажете, че може да се сравни с това, което наричаме забравяне на мислите ни в обикновения живот. Знаете, че всичко, което сте преживели, почива във вашето съзнание. Как би могъл да живее човек, ако всичките му преживявания, болка и радост, винаги присъстват в паметта му? Но знаете, че това, което отдавна е забравено, може от време на време да бъде извикано в душата. Точно както една идея от обикновения живот потъва в забрава, така и цялото въображение трябва да бъде изтласкано в забрава, в несъзнаваното, чрез обсъжданата силна воля. Това изисква силно овладяване на човешкото същество над себе си, защото човешкото същество е тясно свързано с това, което е създадо чрез своята сила. То е постигнало силна победа над себе си, когато е в състояние да заличи всичко, което е създадо на първото ниво на духовно познание.

Едва тогава живеем в истинското си аз, само тогава сме развили по-силни сили в себе си от преди. Ако не можем да направим това, знаем, че сме все още твърде слаби, за да проникнем истински в духовните светове. Преживяването на истини в духовния свят е възможно само ако преживяванията са постигнати чрез духовно обучение. Когато успеем да направим това, тогава образите се появяват отново по съвсем различен начин – като забравени образи, които се появяват отново, но по същия начин, както са били – така и въображенията се появяват отново по променен начин. Преди това са били образи, като визионерски или фантастични образи; след това те се появяват по такъв начин, че знаем, че сега си имаме работа с реален свят, със свръхсетивен свят. Преди това са били образи; сега са реални процеси, като процесите на сетивния свят.

Сега някой би могъл да каже, че човек наистина би могъл да се отдаде на самовнушение. Какво ни дава увереност, че нещата са реални, когато сме станали такъв господар на себе си? Да, начинът, по който преживяваме нещата - нищо друго не може да ни даде увереност, но това е същият начин, който ни дава доказателство за реалностите на външния, сетивния живот. Няма друго доказателство! Това може да се оцени най-добре, като се посочи основната грешка на Шопенхауер. Човек може напълно да признае ум като този на Шопенхауер, дори когато посочва основната му грешка. Когато казва, че светът около нас е само във въображението ни, тогава той прави тази грешка, защото човек може да различи в света - но само който различава живота - дали нещо е въображение или реалност. Представете си

нажежено желязо. Няма да се изгорите, като си го представите. Но ако възприемете и докоснете истинското нажежено желязо, ще се изгорите от него. Нищо не може да ни докаже реалността толкова, колкото прекият опит. Пълният опит е единственото нещо, което дава доказателство за реалността. Казано е: Защо това, което идва пред душата, да не е внушение, след като човек толкова лесно се поддава на внушение? Човек може да си представи, че пие лимонада; Тук няма реалност, но човек се наслаждава на вкуса на лимонадата, сякаш е реалност. Човек може да признае това, но не става въпрос за частично преживяване, а за пълно преживяване. Човек може да изпита вкуса във въображението си, но жаждата му не се утолява от него! Пълното преживяване, утоляването на жаждата, предполага реалност, а не въображение.

Точно както човек може да получи доказателства за реалността само чрез опит във външния сетивен свят, така той придобива способността да различава реалността от измамата в духовния свят само чрез стриктно духовно обучение. По описания начин духовният изследовател стига до етап, в който се сблъсква с нов вид същество, с факти, които стоят зад сетивния свят. Чрез укрепване на живота на душата, в собствения душевен живот се създават истински духовни очи, за да може човек да открие нов свят.

Също така, що се отнася до собствения му живот, човек може да стигне до реалността само чрез такова въображение. Ако човек първо формира такива въображения, както са описани, по отношение на собствения си живот, ако си представи това или онова по символичен начин, това, което е преживял, ако медитативно се потопи в собствения си минал живот, тогава този живот може да дойде в душата му под формата на образи. Ако след това той е способен да овладее тези образи, ако може да изтрие този живот, като го извика пред душата си, той е спечелил победата над себе си. Точно както той [сега] вижда нещо, което се случва външно, което е реално, но е изтрил всичко, което е свързано с настоящия му живот – когато следва този процес, той стига до нещо, което му принадлежи, но не и към настоящия му живот. Там той всъщност се издига до това, което наричаме предишен му живот на земята, и достига до осъзнаването на предишните си животи на земята. Защото това е, до което ни води духовната наука: нашите предишни земни животи, и по този начин ни предоставя доказателство, че целият ни живот, в повтарящи се земни животи и в междинните периоди в чисто духовната сфера, е непрекъснат процес. Тази идея може да е непривлекателна за ума, но е нещо, което ще стане част от нашата култура в бъдеще.

Но тогава въпросът за съдбата се разтваря по странно странен начин, тъй като знаем: това не е първият път, когато живеем този живот и все още имаме много животи на земята пред себе си. Тогава [в по-ранни животи на земята] ние се подготвихме за това, което сега определя нашата съдба. И въпросът за безсмъртието получава правилното си осветление, когато погледнем към портата на

смъртта по такъв начин, че преминаваме през нея, след което живеем в чисто духовен свят, за да влезем в нов живот на земята с всичко, което сме придобили, което дава плодовете на предишни животи. Тогава не говорим общо за безсмъртието, което е съставено крайник по крайник. Ние печелим от сигурността, че виждаме собствения си живот, определени способности, които ни учат да виждаме, че трябва да последва още един и още един живот. Така истинското духовно-научно изследване ни води към истината, но правилният път трябва да бъде поет в посочения смисъл.

Всяко подобно знание води по-нататък до етапа, в който не само виждаме възникналото в образите, но и придобиваме способността да преживяваме по не-изобразителен начин, така да се каже: вдъхновение. Чрез вдъхновението ние проникваме в смисъла на нещата и същностите, а чрез интуицията, следващото ниво на вътрешния живот, ние ставаме едно с нещата, преживяваме това, което невидимо се крие в нещата като дух.

В отговор на такъв аргумент може да се каже: Да, когато духовният изследовател навлезе в духовен свят и може да каже от този духовен свят как трябва да се разреши загатката на съдбата, може да се каже: Да, във вас живее безсмъртен – това се отнася само за духовния изследовател. Това не е така. Истината за природата на духовното изследване също трябва да стане ясна, ако искаме то да се превърне в фактор в нашата култура.

Какво печели духовният изследовател, когато навлезе във висши светове? Той осъзнава своята същностна душевна сърцевина, може да си каже: Когато косата побелее, когато тялото постепенно вехне, тогава в мен се вплита душевна сърцевина, която усещам как става все по-силна и по-силна, придобива сила в живота, след това живее в междинен живот [между смъртта и ново раждане] и след това оживява отново в нов земен живот. Може да се каже: Само духовният изследовател може да изпита тази сигурност. Какво тогава печелят от нея другите хора, които могат да използват само интелекта си? Ако искаме да осъзнаем това, трябва да осъзнаем, че всичко, което духовният изследовател носи, не е нищо друго освен опитът на духовния свят. Но в него веднага се заражда един подтик и импулс; това е подтикът да сведе всичко, което човек преживява в духовния свят, до понятията на реалния свят. Истинският духовен изследовател не е доволен от пътуването си в духовните светове, докато не може да облече в логически форми това, което знае от духовните светове - така че преживяванията му да са разбираеми за всички хора. И духовният изследовател няма сигурност относно безсмъртието, няма сигурност относно съдбата, докато не може да изрази преживяванията си в общи идеи и понятия.

Как тогава той се отнася към идеите си? Той се отнася към тях като художник, който се учи да рисува, който се учи как да борави с цветовете, който изучава всичко, което принадлежи на изкуството на рисуването, се отнася към картината, която

пренася върху платното. Това, което художникът научава, е изцяло негова работа в началото. Но след това картината е пред нас. Двама души могат да застанат пред тази картина. Единият може да е склонен да одухотвори всичко, тогава ще разбере тайните, които човекът е вложил в картината. Другият би гледал само цветовете комбинации в картината. Точно както художникът се отнася към картината си и не е доволен, докато умението му не се отрази в нея, така и духовният изследовател се отнася към преживяването си, когато го е предал на други хора по разбираем начин. Тази картина, когато е нарисувана от истинския духовен изследовател, е такава, че всеки разбиращ наблюдател, който застане пред нея, може да я разбере - обясненията само биха смутили, защото картината трябва да бъде схваната вътрешно. Ако човек има само достатъчно безпристрастност и свободна сила на преценка, той може да я приеме като ментален образ, който може да абсорбира; Тогава той притежава всичко, което духовният изследовател е успял да проумее в духовния свят. Трябва да е ясно, че в това, което духовният изследовател влага в своята картина, няма нищо, което да не може да бъде схванато с ума, със средствата на здравословното мислене.

Всичко, от което се нуждаем за силата на живота, всичко, от което изобщо се нуждаем, не може да дойде при нас чрез изследванията на науката, а чрез духовната наука - чрез това, което поглъщаме, когато духовният изследовател представя своите възприятия в идеи. Странното е, че духовният изследовател не получава това, от което се нуждае за живота си, чрез своите изследвания, а чрез това, което може да има общо с обикновените хора: Само когато духовният изследовател е направил видимото разбираемо за другите хора, той получава сигурност в живота, ориентация по отношение на съдбата и удовлетворение. Чрез духовните изследвания човек получава прозрения за целия свят; но какво може да бъде изследването, духовният изследовател не може да спечели от него, ако не може да бъде представено в разбираеми форми. И духовният изследовател не може да бъде обслужен от нищо друго освен от това, което може да направи полезно за недуховния изследовател. Трябва да има духовни изследователи; и ще видите от моята книга „Как да постигнем познание за висшите светове“, че всеки човек може да стигне до определено ниво на това познание. За да придобие това, от което душата се нуждае за сигурността на живота, за радостта от живота, за сигурността на корените си в безсмъртието, това, от което душата се нуждае, за да може човек да очаква старостта със спокойствие, може да бъде разпознато чрез резултатите от духовното изследване и в това духовният изследовател не постига нищо повече от другия; и едва тогава духовният изследовател има нещо от своите идеи, когато ги е представил под формата на здрав разум.

Това е истината за духовното изследване; това е истината за връзката на духовното изследване с живота и трябва твърдо да се твърди, че от самото това духовно изследване има стойност само това, което може да бъде поставено по този начин в

живота. Духовният изследовател, който може да живее в духовния свят, може да види много неща, но това, което вижда там, има стойност само ако може и да го прецени. Някои хора наистина могат да стигнат до видения чрез упражнения, ако не преминат през всичко, което днес е характеризирано като истински път; те могат да видят много неща – но каква стойност, какво значение има видението, дали има някаква истинска стойност, може да им бъде съвсем непознато лично. Човек първо трябва да може да прецени това, което вижда; човек първо трябва да може да го оцени в значението му за живота. Но откъде човек получава тази възможност? Чрез нищо друго освен силата на преценката и морала, които човек вече е придобил в обикновения живот, преди да влезе в духовния свят. Този, който има морално чувство, ще влезе в духовния свят с него и ще може да прецени нещата правилно. Този, който е глупав или неморален, ще може само да прецени това, което вижда погрешно. Следователно, стойността на човек не се увеличава, ако е способен да вижда свръхестественото чрез всякакви средства. Дори духовният изследовател е ценен само чрез това, което го прави ценен, чрез здрав разум и морална сила. Но опустошението, което нездравата преценка и неморалността причиняват, когато духовният изследовател навлезе в духовните светове с тях, ще ни бъде показано утре, когато говорим за грешките на духовната наука.

Може да се постави въпросът: Да, но какви тогава са истините на духовното изследване? Точно както е невъзможно да се изброят истините на друга наука за един час, така е също толкова невъзможно да се изброят истините на духовната наука за един час. Трябва да се покаже как човекът стига до истината в духовното изследване, а не до грешката, как човекът, чрез развитието на силите, които спят в него, създава духовни очи и духовни уши, за да използваме думите на Гьоте, за да вижда в духовния свят. Сега не може да се каже, че това е правило като истина, че това е правило като грешка; може да се каже само, че душата на човека ще узрее по този път, за да вижда истини, а не грешки. За този път трябва да се говори днес. Утре ще бъдат ясно обяснени източниците на грешката. Днешната и утрешната лекции принадлежат една към друга. Днешната лекция трябва да покаже как човешката душа може да се укрепи духовно, за да възприема духовния свят, точно както окото и умът могат да възприемат сетивния свят. По този начин човешката душа възприема всичко. Че то се ражда от външния свят на сетивата и едновременно с това [е] в духовното същество, ни казва една поговорка на Гьоте:

Ако окото не беше като слънцето,
как бихме могли да съзрем светлината?

Ако силата Божия не живееше в нас,
как бихме могли да бъдем пленени от божественото?

Вярно е, че в нас самите трябва да има око, с цялата му сила, за да можем да съзрем светлината; окото трябва да е слънчево. И за човек трябва да има вътрешна дейност на Божия живот, за да може да възприеме Бога.

Но подобна поговорка в Гютеовия смисъл не е казано така, както би я казал [Шопенхауер] например: светът е представяне. Бихме били далеч от смисъла на поговорката на Гюте, ако вярвахме, че трябва да създадем целия външен свят само като имитация на вътрешния свят, както твърдят някои философи. Това трябва да се каже, както казва Гюте: Човекът не би имал очи, ако слънчевата светлина не проникваше в пространството. И както е вярно, че разпознаваме светлината само чрез окото, също толкова вярно е, че имаме око само защото светлината залива пространството, защото именно светлината е извадила окото на първо място. Същества, които са имали очи, но са живели в пещери в продължение на много поколения, губят органа на окото, очите атрофират. Окоето е създаване на светлината. По този начин фактът, че имаме органи за светлина, чрез които можем да я имаме, е едновременно доказателство за съществуването на светлината. Фактът, че човек може да преживява духовни неща в себе си, че може да събуди свръхестественото в себе си, е доказателство, че свръхестественото не е само в него и че той не го сънува, а че духовното, което преплита цялото пространство и време, е породило духовното в нас на първо място, както светлината ражда окото.

Така можем да допълним красивата поговорка на Гюте, която ни насочва към нашата вътрешна светлина и слънце, към нашата вътрешна божественост, с поговорка, която е от вътрешната духовност на човека за външната реалност на духовното. Можем да обобщим резултата от нашето размишление върху реалността на това духовно, в което почиваме, както почиваме като сетивни същества в материалния свят; можем да го обобщим, като съпоставим поговорката на Гюте с другата поговорка:

Ако светът не беше [дарен със слънце],
как биха могли очите да разцъфнат за битието?
Ако съществуването не беше Божие откровение,
как биха могли хората да се изпълнят с дух?

IX. Грешки на духовното изследване

Уважаеми присъстващи! В областта на духовните изследвания, която беше обсъждана тук вчера, е дори по-необходимо от всяка друга област на познанието за живота да се търсят източниците на грешките. Това е особено необходимо поради причината, че по пътищата на истината, за които говорихме вчера, грешката дебне на всеки завой, така да се каже, и защото природата на грешката по отношение на изследването на духовните светове е съвсем различна от тази при изследването на сетивния свят, в който човек живее. Може да се каже, че до известна степен една стара поговорка на великия философ Аристотел може да служи като мото за търсещия истината по пътя му към духовните светове. Тази поговорка звучи просто на пръв поглед, но е доста трудна за следване. Тя гласи:

Само онзи може да познае истината, който е престанал да обича собственото си мнение.

Тази поговорка се отнася за всички житейски преживявания и мъдрост, но е приложима в особено висока степен в областта, с която се занимаваме тук. Във външния ни живот съдържанието на тази поговорка се пренебрегва навсякъде, така да се каже. Какво чуваме хората да подчертават по-често от: Това е моята гледна точка по всеки даден въпрос, това е моето мнение. И особено в наше време се подчертава отново и отново, че е оправдано, и само оправдано, ако всеки човек отстоява своята гледна точка, така да се каже, своето мнение по някакъв въпрос. Разбира се, човек може да допусне подобно житейско изискване до известна граница, но до истинската истина, а именно до истината в духовната област, такава гледна точка не може да доведе. За собственото мнение – човек го е формирал в живота изцяло според личното си образование, личните обстоятелства, в които е живял, според частта от света, която току-що му е попаднала; и всъщност не е нужно много, за да се осъзнае, че това мнение, което е формирала отделна личност, може да има поне само тясна валидност при всички обстоятелства.

Сега, в сферата на интелектуалния живот, фактът, че носим със себе си своите мнения, своя поглед върху живота, своята гледна точка, когато се занимаваме с изследване, се намесва по съвсем различен начин, отколкото във всяка сетивна сфера. В обикновения живот, където се занимаваме с външни неща, можем да кажем, че грешката се коригира на всяка крачка. Ако си изградим погрешно мнение за това или онова същество или този или онзи процес в сетивния свят, е нужно само да позволим на появата на това същество или този факт да ни повлияе и неправилната преценка, така да се каже, се елиминира. Не можем да подходим към даден въпрос с неправилна преценка, без самият въпрос да ни докаже, че грешим. В духовната сфера е съвсем различно. Там е нещо естествено, че всички същества, всички факти получават своето много специфично оцветяване от това, което носим със себе си като наша собствена душевна конституция, като това, което живее в душата ни. И ние носим погрешно мнение в духовния свят със себе си; то се спуска

като воал върху съответното наблюдение. И ако искаме да се придържаме към това погрешно мнение, тогава духовният факт, който е забулен от нашето мнение, не може да ни осъди в лъжа. То се обгръща в дрехата на нашето погрешно мнение и ни се явява в напълно фалшива форма.

Ако, от друга страна, искаме да посочим медиумството като антитеза на истинското духовно изследване – без да го признаваме за оправдано за духовно изследване и без да очакваме да спечелим нещо от него – тогава това е само за целите на обяснението. Тези хора, които по начина, вече обсъден вчера, искат да получават послания от духовните светове чрез медиуми или сомнамбулисти, обикновено са много загрижени, че техният медиум не улавя, да речем, духовно-научни истини или някакви убеждения от определени гледни точки за духовния свят. Защото хората, които използват медиуми, с основание се страхуват, че в случай че медиумът е абсорбирал определени мисли за духовния свят в обикновеното съзнание и душевния си живот, фактът, че когато медиумът бъде поставен в състояние на сън, това, което е абсорбирал, излиза отново в неговите откровения, че, така да се каже, личното пречи на това, което медиумът трябва да разкрие. И такива хора вярват, че могат да стигнат до истински, фактически откровения за духовния свят, който стои зад физическия свят, само когато са елиминирали всички лични чувства от медиума, когато, така да се каже, няма никаква предразположеност да влагат нещо лично в неговите откровения.

Към какво се стремят такива хора? [Те се стремят] да елиминират личното, всичко, което идва от другаде, освен от подсъзнателните дълбини на медиума. Ето защо най-много се отдава на такива откровения на медиуми, за които човек може да бъде сигурен, че медиумите не са били в контакт с въпросния въпрос по никакъв начин. Ако медиумът говори на език, за който човек знае, че му е непознат, тогава най-много се отдава на такива откровения и с право. Това, към което се стремят такива хора, които използват медиуми, може да послужи като обяснение. Защото дори ако духовното изследване не използва нищо, което идва от тази страна, все пак е вярно за истинския духовен изследовател, който се превръща в инструмент за проникване в духовните светове, че той трябва да се отърси от личното, тоест това, което е свързано само с неговия собствен душевен живот и е специфично за неговия собствен душевен живот.

Това е по-трудна задача, отколкото обикновено се смята, защото изисква нещо, което е, така да се каже, изключително трудно за разбиране от обикновеното съзнание. Необходимо е [това, което] в духовното изследване се нарича „срещата с Пазителя на Прага“. Прагът тук се отнася до това, което разграничава сферата на сетивния свят от духовния свят. Какво е този „Пазител на Прага“, ако започнем от обикновения живот и неговата връзка с истината? Защото по същество този Пазител на Прага е сборът от онези сили и мощи, които пречат на хората да постигнат истинско себепознание в обикновения си живот и които ги водят до това

себепознание, ако искат да станат духовни изследователи. Но в ежедневието себепознанието не е лесно нещо и именно защото човешката душа се придържа към това, което е формирала от своите преживявания, от всичко, с което се сблъсква. И точно така възникват различните гледни точки, борбите на мненията, където се срещат материализъм и спиритуализъм, реализъм и идеализъм и много други гледни точки, които хората защитават с преданост, но които правят невъзможно хората да се разберат, особено по отношение на най-важните неща. Какво е действителното положение по отношение на тези гледни точки? Всеки, който разглежда човешката душа във връзка с останалата част от съществуването, ще може да види, когато се задълбочи в въпроса, че идеализмът, материализмът, реализмът и т.н. възникват като човешки мнения, защото човек винаги има само ограничено и след това формира мнението си от това; и той обича това свое мнение, и всъщност любовта го вдъхновява за това мнение и го кара да мисли, че това мнение е единственото възможно и се бори срещу други гледни точки. Тази любов е по същество любов към себе си. Това, което сме постигнали, което е толкова тясно свързано с нас, че всъщност се превръща в самото нещо - разбираемо е, че го обичаме. Ако се откажем от него, се отказваме от себе си. Това е значението на това да се придържаш към определени гледни точки в живота: всеки чувства, че ако се откаже от тях, се отказва от себе си, защото цялото му аз е приело оцветяването на гледната точка. Човек не може да не утвърди тази гледна точка.

Има хора, които чрез живота си или чрез насоката на науката си, чрез загрижеността си за чисто външни неща, които живеят в техните идеи, хора, които са свикнали да насочват погледа си само към материалното в нещата, стават материалисти; вниманието им е отклонено от всичко нематериално и те са материалисти, не защото идеализмът е грешен. Защото всеки, който наистина разбира аргументите, скоро ще види, че материалистите имат добри причини за твърденията си. Но идеалистите също имат добри причини за своите възгледи и само някой, който е пристрастен в своята материалистическа посока, всъщност вижда лоши причини за идеализма. Човек се противопоставя на идеализма и настоява за материализма само когато възприеме навика да мисли, че има общо само с материални неща. Други хора, така да се каже, са по-малко засегнати от твърдостта и плътността на материята. Те са по-директно насочени към борбите и победите на човешкия живот чрез своите способности и обстоятелства. Такива хора стават идеалисти. Те виждат причините, които говорят в полза на идеализма, и тъй като никога не са се научили да обръщат внимание на причините, които говорят в полза на материализма, те смятат материализма за голямата грешка, с която трябва да се бори.

И така, човек би могъл да характеризира всички духовни направления; човек винаги би трябвало да ги води обратно към това, което хората имат по отношение

на способностите и обстоятелствата. Но тези, които са достигнали до по-широк хоризонт, като Гьоте, са знаели, и това е известно на всеки, който може да погледне безпристрастно различните светогледи. Гьоте е знаел, че всички гледни точки имат известна едностранчивост и че по принцип, за и против всяка гледна точка, може да се спори много. Някои хора обаче също осъзнават това и тогава лесно стигат до заключението, че истините се намират между различните гледни точки, така че може да се намери баланс, така да се каже. Но всеки, който иска да знае истината в тази област, може да бъде сравнен с човек, който седи между два стола. Но правилното нещо би било да се използват и двата стола, в зависимост от обстоятелствата. За тази цел ще дойде този, който е способен да свърже човешките мнения с отношението им към всеобхватния свят.

[Гьоте казва]: Истината не се намира между различните гледни точки, а между тях се намира задачата, пътят към истината. Какво означава това? Означава, че когато се разглеждат отделните светогледи, трябва да се каже, че материализмът е напълно оправдан в материалната сфера и че тези, които искат да обяснят материалния свят със спиритуализъм, няма да открият нищо. Понятията за материализъм принадлежат към света на материализма и грешката на материализма не е, че материализмът се използва за обяснение на материалното, а че човек иска да обясни и духовната сфера с материализъм. При спиритуализма е обратното. Ентусиазираният идеалист ще говори навсякъде за духовните и духовните сили; той е като някой, който гледа часовник и не иска да обясни механизма на часовника по механичен начин, а търси демон вътре в него, който движи стрелките напред. До това се стига и трябва да се стигне, ако се иска да се стигне до истината за различните светогледи, които в края на краищата са само мнения: че човек е способен да види оправданието и ограниченията на различните възгледи.

Какво пречи на човека да прави това? В зависимост от сферата на света и живота, човек обича своята гледна точка с истинска себелюбов; той не може да излезе от себе си, не може да се постави на мястото на друга гледна точка. Ето защо е толкова негодуващо, когато човек гледа Хекел и се поставя в неговия ум и не навсякъде има склонността да се бори с Хекел от духовна или идеална гледна точка, а когато се обръща към други умове и ги разглежда също толкова обективно. Истинският духовен изследовател трябва да може да се постави на мястото на положителните и отрицателните аспекти на различните гледни точки. Защото е особеност на човешката природа, че когато човек прилага такъв метод към душата си, както беше обсъдено вчера, тогава неговите мнения и гледни точки се променят заедно с него. Можем да наблюдаваме това много добре, особено при противоположните гледни точки - идеализъм и материализъм.

Някой, който отхвърля всичко духовно, който е строг материалист, няма да приложи никакъв метод към душата си, както е описано вчера; всичко това е глупост и

безумие за него. От неговата материалистична гледна точка той е прав. Но този, който като духовен изследовател не само вижда материалния ефект в живота, но може да погледне в целия механизъм на живота, в духовните сили, които стоят зад сетивното, знае, че не материалното мнение пречи на този човек, който отхвърля всички методи на духовно изследване, да стигне до него. Човек може да отрече духовния свят, ако иска. Но този духовен свят не съществува само в отделна духовна сфера; този духовен свят присъства и навсякъде в сетивния, материалния свят. Дори в материята, която наблюдава само материалистът, духът присъства навсякъде. Но този дух, който живее само в материалното, е духът, силата, която, когато действа чрез човека – а това се случва, когато той има мисловните навици да се движи само в материалното – го прави неспособен да насочи отражението на душата си, посоката на душата си, към духа изобщо. Има нещо в цялото материално съществуване, което има такова въздействие върху нас, че ни отдалечава от духа, разсейва ни. Там виждаме как работи грешката.

В нашите изследвания на духовните изследвания, докато те сега се опитват да се включат в духовния културен живот на настоящето, ние наричаме този дух, който живее в материята и действа там като сила, която помрачава погледа на човека за духовния свят, ариманически дух. Този дух е същият, който Гьоте изобразява във „Фауст“ като Мефисто, който придружава Фауст, който придружава всяко човешко същество, защото всяко човешко същество трябва да се справя с материалния свят. Това е силата, която помрачава погледа ни за духовния свят. Материалистите наистина могат да отрекат духа със своите концепции, но би било сериозна грешка да вярваме, че те могат да навредят на реалността на духа. Той им отъмщава и замъглява възгледите им. Това е особеният ефект в душата на материалиста, че този дух издига стена, че човек не може да види духовния свят; така че материалистът отрича духовния свят, защото духът на материята го вдъхновява да го направи. Можеш да го отречеш, но не можеш да избягаш от него, и това, което бръмчи в света като материализъм, всъщност е вдъхновението на [ариманическия] дух. Гьоте е бил прав, когато кара Фауст да се изправя срещу майките по такъв начин, че Мефисто представя духовния свят като нищо. Но Фауст казва: „В твоята нищожност се надявам да намеря Всичкото.“ – Материалистът трябва да си признае, че принадлежи към определена група хора, за които Мефисто казва:

Дяволът, когото тази малка група никога не вижда
И дори да ги беше хванал за яката.

Именно материалният дух е това, което малките хора не усещат и което вдъхновява техния материализъм. По този начин, ако се задълбочим достатъчно, виждаме как материализмът се самоотменя, защото самият той е продукт на духа.

Нека сега да разгледаме гледната точка на идеалиста. Той не иска да има нищо общо с материализма; той е формирал идеи и чувства, които го водят само в духовните сфери. Със сигурност не би му хрумнало да приложи казаното към себе

си, но едностранчивостта на идеалистичната гледна точка е очевидна именно в тези точки. Ако идеалистът, който отхвърля материята, приложи споменатия вчера метод към себе си и получи достъп до духовния свят, неговият начин на мислене и чувстване, цялото му отношение, се изправя пред него там; той го пренася в този свят и резултатът е, че този човек може да влезе в духовния свят, но вижда всичко през зрелищата на своите мнения и идеи и [вижда], че в духовния свят има много такива същества, които се наричат демонични природи, които не се появяват във външния свят, а живеят в духовния свят. Тези същества са твърде незначителни за нашия свят – и които разсейват човека от света, към който той въпреки това принадлежи, тъй като се ражда като човешко същество във физическо тяло; Така идеалистът, ако е тесногръд, много лесно се поддава на определени методи в света, които наричаме демонични. Той е толкова здраво вкоренен в това, че докато преди, така да се каже, не е разбирал нищо от материята, сега я отбягва. Тогава хората се озовават във всякакви фалшиви аскетични посоки. Той не иска да има нищо общо с материята и грешката му го води до отчуждение от света, към който наистина принадлежи. Той изпада в самота.

Този пример ни показва, че грешките в духовния свят са по-пагубни, отколкото в сетивния. В сетивния свят грешките се поправят; в духовния свят обаче грешките са като реалности, които ни изправят, въпреки че самите тези реалности са внесени от нас. Не можем да ги преодолеем. Всички грешки [в духовния свят] влияят на нашата личност като реалности. В сетивния свят човек може да се освободи от грешките чрез опровержение; в духовния свят няма друг начин освен чрез борба, защото човек трябва да се бори срещу това, което изглежда реално. Следователно, в областта на духовните изследвания борбата няма да бъде просто логическа, а непрекъсната духовна работа, борба срещу силите на грешката, защото съществуват силите на грешката.

Сега възниква въпросът: Как можем да намерим пътя да станем ефикасни борци срещу грешките в духовната област? Можем да направим това чрез истинско себепознание! Как да надхвърлим едностранчивостта на материализма, спиритуализма, идеализма и реализма в нашия [обикновен] живот? Като вземем решението веднъж в живота си да видим как всъщност сме стигнали до своите мнения. Това е важно решение, по-лесно за разбиране, отколкото за изпълнение. Когато проследим живота си назад в строга интроспекция и се запитаем как сме стигнали до тази или онази школа на мисълта, когато изследваме как са възникнали нашите нагласи и мнения, тогава ние, така да се каже, се събираме, тогава идва момент, в който може да ни стане трудно, когато умовете ни изпитват голяма съпротива. Независимо дали човек е бил материалист или идеалист, или е настоявал на някакво друго мнение, което е смятал за единственото правилно – тогава човек чувства: той е получил това мнение само чрез собствения си опит.

Тогава идва моментът, в който човек за първи път усеща какво всъщност представляват мненията и мирогледите.

Докато общувате със света без предразсъдъци и носите възгледите си със себе си, дори не забелязвате колко много обичате мненията си; но щом се отдръпнете от света и осъзнаете как сте станали материалист, как сте станали спиритуалист, тогава стигате дотам, че да си кажете: Да, по принцип, когато вече нямате тези или онези мисли, какво остава от вас? Тогава ставате напълно празни? Чувствате как постепенно се откъсвате от себе си. Това, което настъпва тогава, е онзи ужасен момент в живота, когато виждате как изчезвате, когато насочвате погледа си към формирането на вашето мнение. Но никой не може да стигне до мироглед, ако не практикува себепознание. Тогава спирате да настоявате за мнението си, едва тогава разбирате поговорката на стария мъдрец Аристотел:

Само онези могат да разпознаят истината, които са престанали да обичат собственото си мнение.

Тогава наистина започваш да обичаш мнението си, когато трябва да се откажеш от него, точно както наистина изпитваш любов към някого, когато го загубиш. В момента, в който разпознаеш произхода на мнението си и се научиш да се отказваш от него, тогава наистина го обичаш. Това е, което преживява нашият ум. Ако сега стигнете до осъзнаването, че всички тези гледни точки са валидни, за известно време ще се почувствате сякаш се носите във въздуха между различните гледни точки, стоящи без под в света с душевното си съществуване. То упражнява себепознание, ако го гледате като на светска мъдрост, без да прекрачвате прага. Но има директен път от това себепознание, ако то е енергично проведено, наистина в света, към който вниманието беше насочено вчера. За този, който е останал без игра на думи от описаното, който го преживява вътрешно, с вътрешна болка, който го преживява с цялата си енергия, който има топлина за случващото се в света, който не може да стои хладнокръвно пред света, такъв човек, в това самоанализиране, ще преживее една от медитациите, които бяха посочени вчера. Защото подобна интроспекция е важен вид медитация. Ако се прави често, тогава възниква нещо, което е подобно на въображението, което беше показано вчера, но такова въображение, което се отнася до самите нас. И какво тогава възниква в резултат на интроспекцията на обикновения живот, ако човек стигне дотам с интроспекцията – това, което тогава възниква, е: човек вижда как е в собственото си същество. Преди знаеше само мнението си, но сега виждаш докъде си довел всяка част от душата, която лежи под съзнателния ти живот, която преминава от живот в живот, в настоящия живот.

Това тогава произтича от самия духовен свят. Вие осъзнавате какво всъщност сте като човешко същество; никога не сте стигали до това осъзнаване в обикновения живот. Рядко се занимаваме със себе си, но когато се спуснем в себе си, ние духовно се изправяме пред себе си. Това себепознание е това, което нарекохме

„срещата с Пазителя на Прага“. Защото това, което почива в частта на душата, която преминава от живот в живот, не се проявява в обикновения живот и докато не се проявява, не можем да влезем в духовния свят. В обикновения живот нашата собствена природа забулва духовния свят от нас; в момента, в който искаме да влезем в духовния свят, трябва да имаме гореспоменатата среща с Пазителя на Прага, трябва обективно да се изправим пред собственото си същество, с което сега се сблъскваме в едно преродено същество.

Тогава ние виждаме дълбочината на собственото си същество, която ни е била пощадена в живота, и може да се каже: Тази световна институция е полезна, че този пазител на прага се крие за обикновения живот, защото лесно можете да си представите, че човек не винаги е достатъчно силен, за да се откаже от това, което трябва да обича най-много; страх и ужас от себе си, така да се каже, биха обзели неподготвения и неузрял човек за истинско самоанализ до такава степен, че би трябвало да внесат нередност във вътрешния му душевен живот. Следователно, всяко истинско обучение за пътя към духовния свят е такова, че ученикът е подготвен за срещата с „Пазача на прага“. Самото изказване на току-що казаното никога не може да бъде плашещо. Само когато човек има собственото си битие пред себе си, той чувства, че то е това, което, ако не бъде изправено пред него и разпознато, би му попречило някога да навлезе в истината в духовния свят.

Виждаме ясно духовния свят едва когато сме поставили този Пазител на Прага в себе си, когато го съзерцаваме като друго същество, тоест, когато сме се преродили. Едва тогава можем да преценим как това, което сме правили досега, е източникът на всички грешки.

Тогава пред нас изниква великият, мощен факт, който може да се формулира във въпроса: Откъде идват грешките на духовното изследване? Те идват от това, което ние лично сме; това е смесено с истина и грешка. Можем да ги разделим само когато можем да се погледнем обективно. Само когато сме в света, който разглеждаме, можем да намерим начин да се борим със силите на грешката. Но има и друга трудност, защото чувството за нищо се увеличава, когато човек навлезе в духовния свят. Докато човек е свързан по някакъв начин с външния свят, този външен свят винаги е причината, поради която все още обича твърде силно собствената си индивидуалност. Но когато се погледнеш, когато тази особеност се е превърнала в нещо като обект на външния свят, тогава злото изкушение ни приближава, че сме обзети от безкрайна любов към себе си - и никога духовният изследовател не е по-заstraшен от изпадане в грешка, отколкото сега. Затова е необходима цялата смелост, за да се изтръгне всяка любов към себе си от сърцето от този момент нататък; човек трябва да я изтръгне от сърцето, ако иска да се бори с грешките.

Така че можем да кажем, че по същество моралната смелост е решаващият фактор на определено ниво на духовна реализация, когато става въпрос за преодоляване

на грешки, и тогава виждаме как става възможно да се борим с грешките, когато усетим източника на грешките, нашето лично аз, да стои пред нас. Ако можем да направим това, тогава ще можем да обърнем здравословен поглед обратно към обикновения живот; тогава ще открием, че както тези демонични сили, така и тези ариманични сили, които вдъхновяват материализма, а също и ентусиазираните сили, че всички тези духовни сили и духовни същности са откровенията на духовния свят. Само тогава се изправяме пред пълната реалност. Само тогава получаваме здрава преценка за онези, които попадат в грешки на духовната наука, че те не искат да вярват в реални духовни сили в историческия ход на човешкото развитие, а говорят за идеи, които ръководят хода на историята.

През деветнадесети век се появяват историци, които говорят за идеите в историята. Тези, които разбират фактите в тази област, знаят, че идеите живеят в хората, но че не могат да работят, за да ги разберат. Тези идеи не могат да работят в историята, както художникът не може да нарисова картина. И когато в наше време се появява доктрина, която се стреми да замени историческия и личен Христос, казвайки, че човек може да вярва в идеята за Христос, тази доктрина се основава на възгледа, че идеите могат да имат ефект, че идеите не са просто израз на реални същества. Но само когато разпознаем духовните Сили, стоящи зад тях, можем да разберем истинския живот.

Когато човек приеме такъв мироглед, не е нужно самият той да бъде духовен изследовател, за да види дали неговите учения са истинни. Човек трябва да премине през себепознание, за увереност и издигане на живота си. Абсолютно вярно е, че когато духовният изследовател формира и оформя това, което е изследвал, в човешки идеи, тогава всеки, който е достатъчно безпристрастен, може да разбере тези образи. И затова трябва да се подчертае, че истинският път на слушателя към духовния изследовател не е всеотдайно да се предаде на авторитета на духовния изследовател, а по-скоро истинската връзка на слушателя с изповедника е тази, която произтича от свободната преценка на слушателя.

Духовният изследовател може да стигне до правилна преценка за това, което вижда, само ако приложи здравия си разум, здравето си мислене и ако това мислене е морално и интелектуално здраво. Но това ни довежда до точката, в която можем да говорим не само за самите грешки, но и за грешките, които възникват при разпространението на духовни изследвания, а те са много важни. Не е възможно да се посочат отделни грешки и как да се избегнат. По-скоро може да се каже само, че който напредва все по-съвестно към истинското духовно изследване, ще избягва грешките, които дебнат навсякъде. Ще се борим с грешките, когато разпознаем себе си. Грешки възникват и когато няма правилната връзка между тези, които изповядват, и самия духовен изследовател. И тук имаме всякакви гледни точки. Голям брой от нашите съвременници отхвърлят всичко, което идва от духовното изследване. Духовният изследовател може да разбере такива гледни точки. Ето

защо той среща толкова много опозиция, защото духовното изследване е нещо ново за нашата култура и към което мисленето все още не е настроено. Това е един от начините, по които се среща духовното изследване днес. Редица от тези хора обаче идват, когато осъзнаят грешките на материализма и постепенно се приближават до резултатите от духовното изследване. Различно е с изповедниците. Точно както критиките към духовните изследователи, те изпитват, от друга страна, фалшива изповед, която признава авторитета и не вижда, че всичко може да бъде проверено. Духовният изследовател не се страхува от внимателно изследване, само от онези изследвания, които произтичат от повърхностен научен подход, но не и от задълбочен. Правилният подход е да се приеме това, което духовният изследовател предлага, да се вдъхнови човек и след това да се изследва с ума, чрез който може да бъде изследвано. Но освен пренебрежително настроените хора, има много, на които им е по-лесно просто да вярват, вместо да изследват. И именно от тези хора идва видът изповед, която води преди всичко до грешка след грешка в разпространението на духовното изследване. Защото човек не проверява, а приема това, което духовният изследовател дава. Духовният изследовател е смятан за нещо като висше животно от такъв вярващ изповедник. Тъй като той гледа в духовния свят, той е смятан за висше същество.

Правилно е да не се гледа на такъв духовен изследовател като на специално същество. Стойността на един духовен изследовател не зависи от способността му да вижда в духовния свят, а от неговите морални и интелектуални качества. Това е, така да се каже, област на чисто човешко изследване, защото резултатите от него са свързани с всички надежди и копнежи на човека и както човек не е почитан повече за това, че се занимава с математическа или геометрична наука, така и той не бива да бъде почитан повече за това, че е духовен изследовател. Когато човек надникне в духовния свят, той все още не е нужно да има преценка за видяното; може да надникне и да види много неща и да каже най-големите глупости и най-големите грешки от този свят. Само тогава, когато човек гледа на духовния изследовател, така да се каже, като на нищо повече от инструмент, чрез който духовните истини се вливат в света, и след това сам проверява, само тогава човек има правилната връзка с духовния свят. В противен случай, как биха могли шарлатаните толкова лесно да се настанят редом с истинските духовни изследователи? Но тези, които не искат да изследват, не могат да разграничат това, което е било спечелено съвестно, от това, което е спечелено с лъжливи и дори измамни средства.

Духовният изследовател може да се спаси от своя изповедник само като не се изкушава да стане прекалено самоуверен във вярата, която му е вложена. Има натури, които, когато видят, че са смятани за нещо специално, съобщават всякакви неща, получени само по фалшив начин. Ето защо шарлатанството и измамата често са неразличими. И много по-малко вредни по отношение на разпространението на духовните изследвания са критичните противници, стига да не са водени от своя

копнеж, отколкото сляпо верните последователи. В никоя друга област вярата в авторитета не е по-лоша и по-вредна от областта на духовните изследвания и в никоя друга област тази вяра не е толкова удобна. Здравословното разпространение на духовните изследвания и духовната наука в наше време, което иска да избегне грешки в това, което разпространява, трябва преди всичко да се стреми да елиминира сляпата вяра от всяко разпространение на духовната наука. Въпреки това, все още сме далеч от този идеал в много отношения поради самодоволството на мнозина, защото те вече не проверяват дали това, което духовният изследовател казва, е оправдано. Ако им харесва това, което се предлага, те го приемат със сляпа вяра в авторитета. Винаги е възможно да се приложи здрав разум към това, което е представено в духовната наука, и когато човек види, че духовният изследовател се стреми да постави резултатите от своите изследвания в такива строги [празнина в преписа] образи, когато не е склонен към ентузиазъм от една страна или небрежност от друга, а когато види как се отнася към всички въпроси на духовното изследване по същия логичен начин като външните въпроси, само тогава той е истински духовен изследовател. Тогава, когато види все повече души от настоящето и бъдещето да се накланят към духовно изследване по този начин, тогава не може да се повдигне възражението, че [Йелдер трябва да бъде духовен изследовател. Точно както не всеки трябва да стане ботаник, за да разбере ботаническите изследвания, не всеки трябва да стане и духовен изследовател – въпреки че всеки може да стане такъв.

Но идеите за духовно изследване трябва да се разпространяват все повече и повече, защото живеем във време, когато душите копнеят за това, което само духовната наука може да даде. Нейните факти са това, за което душите копнеят днес и ще копнеят все повече и повече. Този, който може да схване духа на времето, знае, че определени нужди на душата могат да бъдат задоволени само ако духовната наука намери пътя си към сърцата и душите. Но тъй като самото време ще гарантира, че ще има достатъчно духовни изследователи и тъй като човек се нуждае само от логически ум и чувство за истина [за да види резултатите от духовното изследване], тогава чрез тези духовни изследователи човек ще намери пътя, който отваря перспективата за всеки да влезе в духовните светове, този духовен свят, от който човек може да дойде сигурност, радост, надежда за живота, в който е, и този, който се отваря, когато портата на смъртта се затвори. Тази сигурност, която може да се развие с приближаването на мъдростта към старостта, когато тялото ни се разлага, за да се подготви да премине през духовно съществуване, да се върне на тази земя, за да продължи работата си - тази сигурност, тази увереност ще намерят тези души, тези личности в духовния свят. Тази перспектива ще се появява за все повече души от настоящето и бъдещето: възможността да погледнат в този духовен свят. И ще дойде време, когато наистина всеки един човек, не само духовният изследовател, ще застане там по такъв начин,

че ще заеме много проста позиция срещу всяко отричане на духовния свят. Тези хора ще стават толкова велики, колкото силата на причините за духовно изследване [за същото] продължава да расте. Такива сигурни души ще се държат към отричащите духовния свят, както някога се е държал Гьоте, когато философията, произлизаща от гръцката мисъл, която не можеше да се справи със законите на движението, се появи пред душата му. Те казваха, че няма движение, че е само привидно, че когато едно тяло се движи, то всъщност е в покой във всеки момент; но движението не е съставено от покой, така че няма движение. Имаше такава философска школа! Гьоте, когато чу за тази философия, каза:

Те могат да видят каквото си искат,
Ти оставаш спокоен, мълчиш;

И ако ви откажат движение,

Разходете се пред носа им.

По този начин движението се доказва чрез доказателствата за ходене пред носа им. Ако човек можеше да се задълбочи малко в сигурността на душите, които трябва да дойдат, които постепенно ще усетят силата на духовно-научните доказателства, такива души тогава ще се изправят срещу отричащите духа също толкова сигурно, колкото Гьоте се изправи срещу отричащите движението. Такива души тогава може би ще кажат на онези, които презират да смятат за глупост науката за духа:

Може да възникнат несгоди,
но вие запазвате спокойствие, оставате весели
и ако те отричат духа,
не се унивайте.

Да, в крайна сметка дори да се съгласите с тях,
духът им е в лошо състояние.

Въпрос и отговор

Въпрос: Осъзнава ли душата на починалия току-що привършения живот?

Рудолф Щайнер: В „Окултна наука“ се опитахме да характеризираме природата на съзнанието. Тези, които искат да се информират, трябва да позволят на представеното там да окаже влияние върху тях. [Човек може да отговори на въпроса] с абсолютно „Да“, но това „Да“ трябва да бъде обяснено, а това е възможно само чрез подробно представяне.

Въпрос: Защо винаги са необходими нови въплъщения, с други думи, защо никога няма почивка?

Рудолф Щайнер: Питаният вероятно разглежда почивката като нещо желано, което е в основата на въпроса. Какво може да се има предвид под понятието за почивка тук? Покой, който е покой на смъртта или някакъв друг вид поведение? Невъзможно

е да се разбере какво се има предвид под „спокойствие“ тук. Разбира се, не всички житейски мистерии могат да бъдат решени в една лекция и много неща трябва да останат неизказани. Разбира се, въплъщенията не продължават непрекъснато от вечността до вечността; някога те са взели началото от чисто духовно съществуване и в края на земята ще бъдем в различно духовно състояние, вече няма да се връщаме към земното съществуване. Но междувременно трябва да преминем през въплъщения. Повтарящите се земни животи са необходими, защото само по този начин човек може да се доближи до всестраниното развитие и реализация на своя потенциал, приближавайки се до целта си във възходяща и низходяща вълна. Именно такъв е ходът на земното развитие; земята никога не остава същата след определен брой векове; помислете за всичко, което се е променило, не само в културата, от основаването на християнството! Човек преживява големи интервали, не кратки, между два последователни земни живота. Следователно душата е в състояние винаги да преживява нещо ново.

Въпрос: В кое въплъщение ще бъдем възкресени в Деня на Страшния съд, в първото или в последното?

Рудолф Щайнер: Въплъщението не е фиксирано; човек трябва да е наясно как се разбира думата „въплъщение“ тук: как се разбира „възкресение“. Първо трябва да се разбере учението на Свети Павел за духовното тяло. Това няма нищо общо с физическото тяло. Едва тогава може да се даде отговор на този въпрос.

Въпрос: Какво сънува през нощта, душата или мозъкът?

Рудолф Щайнер: Лесно е да се отговори на това от казаното вчера. Душата е в астралния свят по време на сън и човекът преживява сънищата си вътрешно; разбира се, не мозъкът сънува, а душата.

Въпрос: Каква утеха може да намери човек, който не е ясновидец, в доктрината за прераждането, след като само духовният изследовател може да види миналите си прераждания, а другият човек би трябвало да се отчайва, защото не може да види сам?

Рудолф Щайнер: В лекцията беше казано: Не зависи от това самият човек да прави изследвания в духовните светове, а по-скоро, когато тези неща са изразени в понятия, всеки може да ги разбере и самият духовен изследовател няма от тях повече от това, което получава от ясновидството си, като ги изразява в понятия. Доктрината за превъплъщението е нещо, което дава сигурност и съдържание на живота. Така че на този въпрос вече е отговорено в лекцията. Човек трябва да прочете и брошурата „Прераждане и карма“. Тогава ще открие какво може да даде на душата сигурност и утеха и че е гарантирано, че и недуховният изследовател има възможност да го разбере. Въпрос: Вече участвах в два въвеждащи курса, но все още не разбирам как е възможно някои хора да се справят зле, други да се справят добре; често високоразвитите хора се справят зле, докато богатият развратник не намира наказание, но въпреки това живее радостен живот.

Рудолф Щайнер: Последното не следва от доктрината за прераждането, защото не е така, че животът винаги напредва, а [че] се издига и слиза, както [той] просто [причините] му дават. Че един богат развратник би намерил още по-радостен живот, такъв въпрос възниква от пълно неразбиране на цялостния ход на човешкия живот. Ако някой наблюдава друг човек или себе си и намери друг човек благороден или себе си доста благороден, или измъчван от страдание и нещастие, преценката, която прави в дадения момент, в никакъв случай не винаги е решаваща. Ще ви дам едно сравнение: Нека си представим млад човек, който е живял от джоба на баща си до осемнадесетгодишна възраст, нека приемем, че животът му не е бил лош. Когато е на 18 години, баща му губи богатството си. Не се е справял зле преди, но попада в тази лоша ситуация; сега трябва да научи нещо правилно, след като не е научил нищо правилно преди. Сега, в този момент от живота си, той ще сметне този удар на съдбата за нещо доста трудно, доста незаслужено. Когато е на 50 години, може да се обърне назад и да си каже: Ако това не се беше случило тогава, сега щях да съм нищожество и нямаше да знам нищо за света. На 50 години той ще го преценява съвсем различно, отколкото на 18 години.

Обикновено не сме правилните съдии за собствената си непохватност. По-късно обаче ще съдим по-обективно, особено от духовния свят във времето между смъртта и раждането или в следващите земни животи, когато човек вече може да погледне назад; защото всеки ще постигне това; човечеството се развива; всеки ще може да погледне назад, което сега може само духовният изследовател. Тогава човек ще каже: Това, което в началото изглеждаше необяснимо, беше именно причината, поради която трябваше силно да се съпротивлявам, защо освободих сили, които станаха най-важни за по-нататъшното развитие, за издигането. В обикновения живот човек вече ще види това; човек преживява много неща. Много хора, които като бъдещи духовни изследователи гледат живота по-интимно и по-задълбочено, ще знаят как да разкажат за него. Тогава ще погледнете назад към това, което ви е донесло радост, удоволствие и много други неща, и ще погледнете назад към борбите, злото и болката, през които сте преминали. Ще погледнете назад към всякакви неща. Ще си кажете: Благодарен съм на съдбата за многото радостни преживявания, които съм имал. Но бихте ли предпочели да се откажете от радостите си или от страданията си? Тогава може би ще стигнете до осъзнаването: По-скоро бих се отказал от радостта и блаженството си, защото дължа осъзнаването си на болката и страданието си. Първо трябва да знаете какво се случва с причините.

Накратко, човек не бива да прави преценката на такъв въпрос толкова лесна. Духовната наука има дълбоко задоволителен отговор на всички подобни въпроси. Въпрос: Би ли се получил същият резултат, ако например астралното тяло бъде възприемано по един и същи начин от няколко духовни изследователи?

Рудолф Щайнер: На този въпрос не може да се отговори смислено с просто „да“, защото това, което духовният изследовател възприема в един вид въображаемо виждане, е само до известна степен основано на пълна обективност. Това, което важи в сетивния свят, че човек може да гледа на нещата от различна гледна точка, важи в по-висока степен и във висшите светове. Ако двама души напишат пътепис за една и съща област, пак ще има голяма разлика. Но не е нужно изобщо да се съмняваме, че тези области съществуват. И ако погледнем във вечно течащото, мимолетно астрално тяло, тогава е разбираемо, че външният образ е различен, въпреки че реалността е съвсем същата. Следователно, на този въпрос може да се отговори утвърдително, дори ако външните образи са различни, но не по-различни, отколкото когато двама души формират образ на физическо-сетивен обект; виждането и представянето са различни по определен начин. Всичко зависи от обективността на наблюдателя; винаги се приема, че истинските духовни изследователи описват нещата.

Въпрос: Не трябва ли премахването на гледната точка да стигне дотам, че дори това, което е специфично за човешкия вид, да бъде елиминирано? [...]

Рудолф Щайнер: Първият въпрос се отнася до родовото. Какво точно е родовото? Когато говорим за родовото, често си представяме нещо доста абстрактно. Но понятието „родово“ може да се приложи в правилния смисъл само към сферата на природата, която е под човешкото същество. В животинското царство понятието за родово е напълно оправдано, защото не може да бъде просто понятие за едностранчиво наблюдение. Защото, когато хора, пълни с капризи и фантазии, открият, че има само отделни кучета и следователно няма такова нещо като „кучешка природа“ или „вълча природа“, отговорът е, че ако се позволи само на отделното същество, например на отделното същество „вълк“, да се брои, а не на това, което царува в него свръхсетивно, следователно разпознава само материалното, тогава опровержението е лесно. Ако вълкът яде само агнета, това показва, че не става агне само защото яде агнета. Но в животинското царство ние се интересуваме от това, което живее във вида, точно както се интересуваме от индивида, идеала, в човешкото същество. Следователно само хората имат биография.

Някои ще намерят това за странно, защото човек може да има и биография на животни. Не бива да се отрича, че майка куче може да даде биография на своите кучета, майка котка - биография на своите котки. Но не това е въпросът. Учителят може също да помоли децата да представят биографията на своите химикалки. Но това, което е биографично в индивида, се среща само в хората. Понятието за вида има смисъл в случая с хората само ако човек живее в абстрактна философия. От друга страна, идеалът в човешкото същество не се изчерпва във вида. Това, което се придържа към човешкото същество чрез хората, племенните характеристики, му принадлежи в различна посока, отколкото на животното. Това видово качество е

дори лишено от идеала; в истинския смисъл на думата, дори не може да се говори за него. В началото на развитието на земята човекът е бил изцяло родово същество, но в това се е заключавала идеята, че всички индивиди ще станат идеални, така че родовият аспект играе второстепенна роля в човека.

Въпрос: Без съмнение, този, който ще се изправи пред Пазителя на Прага, трябва да преодолее големи опасности, които не знае предварително; как може да се защити, или няма никаква защита?

Рудолф Щайнер: Пътят се следва по конкретен начин, ако човек следва това, което е дадено в „Как да познаваме висшите светове“. Чрез това в душата се влагат и качества, които дават възможност на човек да премине през срещата по правилния начин. Все още има големи трудности, но човек е придобил и по-силни сили.

Въпрос: Какво може да се каже за Мохамед и неговата мисия? Защо е трябвало да дойде 600 години след Христос?

Рудолф Щайнер: Не е възможно да се отговори на този въпрос накратко; това би довело до най-големи недоразумения. Отговорът би трябвало да се даде, изхождайки от основите. 600 години след Христовия импулс, Мохамед дава съдържание на такава човешка общност, която е предразположена, от една страна, към понякога фантастичния ум, а от друга, към финото усъвършенстване на интелекта. В сравнение с Христовия импулс, той е нещо като неуспех, атавизъм. Това показва как по принцип протича развитието: в напредък и неуспех. Природата на това мохамеданство трябва да се разбере от цялата природа на развитието: Христовият импулс, най-великият религиозен импулс, който трябва постепенно да стане част от еволюцията на земята, докато мохамеданският импулс е трябвало да му се противопостави преди това.

Въпрос: Теософите подкрепят ли кремацията? Рудолф Щайнер: Теософите не вземат страна по този въпрос

или онази партия, но тези неща са въпрос на знание. Човек казва кое е истина и правилно, а след това всеки може да си изгради собствена гледна точка за това, което иска да приеме в живота като импулси на волята.

На такива въпроси не може да се отговори с абсолютни думи. Различните етапи на човешкото развитие са различни и едно и също не е най-доброто за всички времена, но хората се променят и с това се променя появата или липсата на поява на човешки институции. Като цяло, за изминалото време и за голям брой хора в бъдеще, кремацията не е важно нещо [нали?], въпреки че пропагандаторите на кремацията са, така да се каже, пионери на бъдещето. Но хората трябва да узреят, всичко има само относителна валидност, така и въпросът: погребвам или изгарям за една или друга епоха. За духовното съзерцание много неща изглеждат различни, отколкото за външно възприятие.

Въпрос: Как съвместявате мнението, че всички хора вече са преживели живота на земята, с факта, че земята е била все по-малко населена?

Рудолф Щайнер: Това е просто математическо изчисление и ще се види, че казаното е просто смело твърдение. Въпросът възниква почти след всяка лекция. Интервалите между два живота не са еднакви за всички хора. Понякога в една епоха са въплътени много повече хора, отколкото в друга малко преди това. Да предположим, че през XVII век са се въплътили 100 души, а през XVI век също 100, и интервалите между техните въплъщения са били различни, тогава през XIX век 100-те от двете групи може да са се въплътили отново, така че през XIX век има 200. Тъй като интервалите са различни поради цялата карма на душите, има увеличение на определени периоди от време. Съвестният човек не може да говори за нищо друго. Времето от последното въплъщение е средно по-дълго от времето, което ни дели например от откриването на Америка. Но ако се твърди, че броят на хората се увеличава, тогава първо трябва да се запитаме: Как може това да се докаже с външни неща? Например: Кой е изследвал увеличението за Китай; И така, какво е населението на цялата земя; или кои светове са загинали; или какво е било преди откриването на Америка и много преди тя да бъде открита? Така че, с добросъвестно проучване, това твърдение не може да се направи във физическия свят.

Въпрос: Какво казва лекторът за адвентизма, където световната история е обяснена от Даниил и Откровение на Йоан, а сега идва времето, когато Христос обещава завръщането си и светът ще се промени социално и политически?

Рудолф Щайнер: Добре известно явление е, че сектите днес заемат „гледната точка на всички гледни точки“ и са напълно влюбени в своята гледна точка, в много по-голяма степен, отколкото е случаят с другите хора. И да се даде обяснение на някой, който принадлежи към секта, за този или онзи символ, или да се разубеди, или да се направи нещо разбираемо, обикновено е чиста невъзможност за това въплъщение. Но всеки, който напълно схваща аристотеловия принцип, че „само като пренебрегне собственото мнение може да се стигне до истината“, има правилната гледна точка. Всеки, който е запознат с духовната наука, знае, че когато се погледнат нещата по-дълбоко, те не могат да бъдат приемани толкова буквално и по такъв начин, какъвто често са от такава гледна точка. Въпреки това, нищо не бива да се казва против благочестието и уютната интимност на душите, които са обзети от такава гледна точка, и човек може да има най-висше уважение към нея. Но в такива секти не се отива отвъд гледната точка, която стеснява истината. Тези, които погледнат назад към развитието на човечеството, ще открият, че винаги е имало секти, които са казвали едно и също нещо. Те са казвали: След петдесет години завръщането на Христос ще бъде тук. Той не е дошъл, но това не е опровергавало ученията; и колкото и често да е ставало опровержението чрез фактите, то не е навредило на гледната точка. Това в никакъв случай не е било средство за опровергаване на подобна „гледна точка на гледните точки“.

Въпрос: Има ли някакво противоречие между духовната наука и позитивното християнство?

Рудолф Щайнер: Въпросникът обикновено разбира позитивното християнство като това, което той разбира под християнство. Не мога да навлизам повече в това, ще трябва да говоря много за Христовия импулс, за Христовото присъствие.

Въпрос: Как може да се разбере доктрината за прераждането емпирично или философски?

Рудолф Щайнер: Трябва да ви насоча към литературата, „Окултна наука“ и т.н.; защото една лекция няма да е достатъчна, за да отговори на този въпрос; дори ако аз бих могъл да изнеса няколко лекции още тази вечер, някои слушатели може да не са в състояние; не искам да се хваля!

Въпрос: Съществува ли трета когнитивна способност?

Рудолф Щайнер: Въображение, вдъхновение, интуиция; малко съм изненадан, че се задават въпроси, сякаш е факт, че лекцията изобщо не е била слушана; все пак отговорът ми беше подробен отговор на този въпрос.

Въпрос: Има ли реална и практическа разлика между душата и духа?

Рудолф Щайнер: Ами, от теософията следва, че те не трябва да се смесват. Това смесване се е случило съвсем наскоро в историята; един събор постановява, че душата и духът не са две различни неща, смесва ги; оттогава те вече не се разграничават, дори в науката; въпреки че науката не осъзнава, че следва църковна догма. Има реална разлика в отношението към тялото. Връзката на духа към тялото е различна от връзката на душата към тялото и обратно.

Въпрос: Не трябва ли някой, който израства в теософския възглед, който пръв стигне до дъното на този възглед, да се освободи от него?

Рудолф Щайнер: Това е все едно някой, който току-що е ял, трябва да яде отново веднага, защото външно нищо не се е променило в този човек, поне не в много случаи, защото току-що е ял. Човек постига себепознание, когато стои извън личността си; тоест, човек постига свобода чрез себепознание. Ако сега искате да се освободите отново, където вече сте се освободили, това е още по-малко оправдано, отколкото с храненето. Но тогава вече сте постигнали освобождение; няма нужда да се освобождавате втори път, след като току-що сте се освободили. Гледната точка не може да се сравнява с чистия материализъм или индивидуализъм, защото духовното изследване използва всички различни гледни точки, но не за да се опира на тях, а за да ги характеризира. И истината не е по средата, но по причините, които могат да бъдат дадени за това, тези гледни точки сякаш осветяват истинската истина от различни страни. Само тези, които се зациклят в абстракции, могат да приложат това, което е приложимо за едно нещо, към друго. Но както в реалния живот не притежаваш само общите човешки характеристики, а си първо дете, после мъж, после старец и не можеш да се запиташ дали трябва отново да се откажеш от детството, така и въпросът за себепознанието е налице веднъж, но не отново.

Тогава има познание във вътрешния свят и от този момент нататък за човешкото същество започва себепознанието; това е завършекът на себепознанието, себепознанието, което се придобива безкористно от индивида и по този начин има безкористен характер.

Х. Истини и заблуди на духовното изследване

Ако въпросът за истината и заблудата е дълбоко важен във всяка област на човешкия живот, може да се каже, че в областта на духовните изследвания този въпрос придобива много специално значение. Това вероятно е така, защото това, което духовните изследвания искат да дадат на хората и да бъдат, е свързано с онези жизненоважни въпроси, които не само се обръщат към душата по същия начин, както въпросите на едната или другата наука, но се обръщат към душата, може да се каже, ежедневно и в крайна сметка съставляват интереса на тази човешка душа, съставляват всичко, което може да даде на душата утеха и надежда, от една страна, и сигурност и сила в живота, от друга.

Полето на духовните изследвания е широко. То се простира, така да се каже, до цялото поле на развитие на всяко същество, с което човекът може да се смята за свързан по някакъв начин, защото всичко, което идва при човека в тези области на духовните изследвания, може да се каже, е кондензирано в значителни житейски загадки и житейски въпроси. Въпрос, който наистина ни изправя всеки час, се съдържа във важните думи на човешките съдби. От една страна, виждаме човешкото същество да влиза в съществуване, вече заобиколено от трудности и страдания от люлката, и можем да предвидим, че трудностите и страданията може би ще го съпътстват през целия му живот. Ако го открием надарен с малко способности в детството, можем да знаем по определен начин, че първоначално той ще бъде само малко полезен член на човешката общност, така че това може би е мистериозно от една страна; от друга страна, трябва само да сравним колко други влизат в живота благословени с блага на съдбата или надарени със значителни способности, за да може човек да знае, че ще стане полезен член на човечеството. Външната наука изобщо не е в състояние да повдига подобни въпроси, защото външната наука със своите предпоставки от самото начало се оказва неспособна да отговори на такива въпроси. Накрая към човека се приближава другото, което, така да се каже, духовното изследване съчетава: въпросът [за безсмъртието], който накрая се приближава до непостижимостта на човешкото същество.

Може би може да се каже, особено в наше време, че този въпрос изобщо не се отнася до човека по начина, по който го правят научните въпроси. Колко много желания, надежди и чувства, които изобщо не бива да се намесват в един научен въпрос, са смесени в този въпрос. Имало е и все още има достатъчно хора в наше време, които не вярват в оцеляването на човешката душа, когато портата на живота се е затворила, и които отричат подобно оцеляване на човешката душа след смъртта, и може да се каже, че до това виждане трябва да се стигне до материалистичен начин на мислене. Благородните натури по-специално могат да кажат, че е егоистично да искаш да живееш само при условие, че това същество премине през портата на смъртта и след това има друга форма на съществуване,

докато е безкористно да се откажеш от това, което си спечелил, на широката публика. От тази гледна точка много истински благородни натури са открили необходимостта, която материализмът представя тук, за по-безкористна от егоистичната нужда за оцеляване след смъртта.

Ако само човешките желания и копнежи, страхът и ужасът от живота след смъртта бяха определящи, тогава човек лесно би могъл да предположи, че ще трябва да стигне до по-материалистични възгледи именно от благородни чувства. Но ако човек подходи по-задълбочено към въпроса, той се развива като изключително научен въпрос, дори ако науката няма средствата да даде отговор. Достатъчно е човек да бъде познавач на човешката душа, за да каже, че най-значимото нещо, което човек може да постигне за душата си, е един много индивидуален живот. Фиността, уникалността, която най-добре служи на нашите сили, която най-много допринася за това, което можем да постигнем сами, не може да бъде дадена на нищо; и ако душата трябваше да я даде със смъртта, тя трябваше да бъде загубена. От това би следвала онази важна загадка: би било против световния ред да се случи такава загуба, най-доброто, което душата може да постигне, да изчезне в нищото. Не че това е отговор на повдигнатия въпрос. Но е необходимо да се повдигне този въпрос. Това са въпроси, които не могат да бъдат наречени научни в обичайния смисъл, въпроси, които може би не интересуват особено някои души, които живеят живота си безразлично.

Но освен дали можем да отговорим на тези въпроси или не, въпросът къде могат да се намерят източниците на истината и заблудата в тази област е тясно свързан с нашия вътрешен душевен живот и съдба. Често съм имал възможност да говоря тук по темата за това, което духовното изследване може да предложи. Разбира се, не е възможно да се говори за нито едно от тях, дори и в уводен смисъл, и не е моя работа тук да говоря за това, което може да се чуе в други лекции или е достъпно в литературата. Искам да говоря за това как човек стига до подобни въпроси, какви са прозренията, след това какви са източниците и как човек може да стигне до грешки. Тъй като съществува определена необходимост от разпространение на знанието за духовната наука, не бива да се говори само за истината и заблудата в областта на духовната наука, доколкото те лежат на пътя на самия духовен изследовател, но и във връзка с разпространението на знанието за духовната наука. Съдбата на човешкото същество не може да бъде позната, ако гледаме само това, което разкрива сетивният свят, и всеки, който не е много запознат с нашата наука, знае също, че интелектът не може да обясни причините, поради които една душа е предопределена за тази или онази съдба. Той знае също, че интелектът не може да ни каже нищо за съдбата на душата след смъртта, защото душата обитава в свръхсетивния, невидим свят, ако изобщо съществува като такъв. Обикновените сили, с които човек разполага, за да познае света, тези сили не са достатъчни, за да отговорят на тези най-дълбоки въпроси.

Тук възниква въпросът: Има ли сили в човешката душа, които могат да проникнат отвъд обикновените сетива, които не зависят единствено от ума, който е свързан с човешкия мозък? Ако стигнем до заключението, че душата не само преминава през един живот на земята, но че този живот се повтаря между раждането и смъртта, и че това, което душата среща като съдба, е това, което е заслужила в минали животи, и че това, което правим сега, създава причини за бъдещ живот... Трябва да се каже: Това, което навлиза чрез раждането във физическото съществуване, носи със себе си силите, които то внася чрез раждането във външните светове, и познанието за тези свръхсетивни светове може да отговори на въпросите защо една душа попада в много специфични житейски ситуации. Навсякъде ни се посочва необходимостта от такива въпроси, необходимостта да се изследва всичко със силите на душата, което нашата наука не може да изследва.

Но съществуват ли такива сили в човешката душа? Най-лесно ще разберем как такива сили могат да преобладават в душата, ако започнем от ежедневните явления, които, разбира се, не се отнасят до човека по същия начин, както например ужасяващото, изненадващо събитие на смъртта, но които се отнасят, без човек да мисли много за тях. Добре известно е, че човек размишлява само върху това, което го изненадва; той размишлява по-малко върху това, което попада в ежедневните му навици, и въпреки това именно те могат да сочат към най-дълбоките дълбини на човешкия живот. Едно такова явление, което се случва ежедневно, е състоянието на будност и сън. Състоянието на съня е мистериозно. Всеки ден сме принудени да преминаваме в безсъзнание, в състояние, което разпространява мрак около нас. Това е значителна мистерия.

Нека първо разгледаме това състояние чисто външно. Виждаме как, когато заспим, физическото ни тяло, така да се каже, се отдалечава от нас, как постепенно ставаме неспособни да управляваме крайниците си, както правим през деня. Накрая виждаме как сетивата ни престават да бъдат будни за нас, как умовете ни се парализират, така да се каже, и след това преминаваме в безсъзнателно състояние. Би било невъзможно всичко, което се случва в душата от сутрин до вечер под формата на афекти, страдания, импулси и желания, да изчезне, когато заспим, и след това да се събужда отново всяка сутрин. То трябва да е там, дори ако човекът не го осъзнава.

Нека първо хипотетично да предположим какво показва духовното изследване. То може само да се посочи сега; не може да се покаже подробно. Затова нека хипотетично да предположим, че в това, което виждаме с физическите си очи, в това, което можем да хванем с ръцете си, има свръхсетивен духовен елемент, духовно-уединен свръхсетивен елемент. Това е източникът на трудностите, на зараждащата се страст и т.н., и този духовно-свръхестествен елемент излиза от спящото състояние в духовен свят, следователно е налице. Трябва изрично да се посочи, че това първоначално е хипотеза. Ще видим чрез нашите разсъждения, че

тя има известно основание. Ако случаят е такъв, тогава трябва да кажем, че душата и духът също присъстват в съня, но не осъзнават себе си, когато влизат в този свят; в края на краищата, те използват мозъка, за да възприемат и присвояват външния свят.

Следователно можем да предположим, че душата и духовните аспекти не са достатъчно силни, за да водят съзнателен живот, когато са отделени от физическото тяло, че са твърде слаби за това. Ако случаят е такъв, тогава трябва да има начин за укрепване на тези сили. Би трябвало да е възможно човек изкуствено да предизвика вид сън, така че да възникне състояние на ума, което, от една страна, наподобява обикновения сън, но от друга страна, е съществено различно.

Предизвикването на такова състояние наистина е необходимо и само в такова състояние може да се проведе истинско духовно изследване. Въпросът е следователно дали душата и духът в човека могат да бъдат направени толкова силни, че човек да може, така да се каже, да се постави в един вид изкуствен сън, който не е сън. Тогава човешкото същество би трябвало да може да постигне това, което се постига в съня, че неговият духовно-душевен живот няма нищо общо с тялото, че интелектът е безшумен, че човешкото същество е също външно физическо, както и в съня. По време на сън човекът е в състояние, в което вътрешното му същество е безшумно, потиснато и обгърнато от тъмнина. Ако обаче човек може доброволно да се освободи от собствените си душевни сили, така че да може да има преживявания, свободни от тялото, сякаш е безтелесен, тогава той преживява в духа, но първоначално може да си спомни себе си като духовно същество само чрез вътрешни преживявания.

Това, което днес изглежда на най-широките слоеве на човечеството като глупост, би трябвало да е осъществимо. Не може да има доказателство срещу неговата осъществимост. Хората вярват, че имат доказателство срещу това, но такива хора могат само да твърдят, че със сегашните си сили не могат да знаят за такива неща. Човек обаче може да твърди само, че нещо е известно, но не и че нещо не е известно. В противен случай подобен мироглед допуска логическа грешка. Но преди всичко, трябва да се научи силното развитие на волята, да се освободи изкуствено човек от всички сетивни впечатления, да се постигне тишина, да се приглушат всички цветни и светлинни впечатления, да не се иска да се знае нищо за всичко това, а също и нищо за слуховите впечатления и всички други впечатления; по този начин да се спре обикновеното мислене и т.н. Всичко това трябва да се спре чрез упражняване на волята, точно както е в съня. Човекът сега трябва да направи силно това, което иначе е толкова слабо в съня. Това се прави чрез медитация и други подобни.

Какви чисто умствени дейности са това? Защото те са чисто умствени дейности. Медитацията е вид умствено-духовно преживяване; но тя се различава от всичко останало, с което човек е свикнал. Нека разгледаме как се възприема тази умствена

дейност. Тя се различава от всички други човешки дейности по това, че те са там, за да формират понятия, идеи и чувства, за да възприемат вътрешно нещо външно, да изобразят нещо външно. Човек търси образи и изрази в обикновения живот. Само по този начин може да се поддържа обикновеният живот. Но цялата цел на подобни институции, които съществуват за обикновения живот, не може да бъде решаваща за развитието на душата, което е било духовно изисквано. За това развитие на душата, всичко, което може да бъде духовно помислено, представено, почувствано, желано, е там само за вътрешно самообразование, за да помогне на душата да напредва, за да я оборудва вътрешно със сили, така да се каже. Не това, което човек чувства, това, което човек разпознава като външна истина чрез своето мислене и чувство, това е важното, а това, което това мислене, чувство и усещане поражда в душата, това, което прави от душата.

Това ни отвежда на съвсем различно ниво от това на обикновения живот, на науката. В известен смисъл, човешкото същество трябва да се освободи от смисъла на своите понятия, от съдържанието на своите чувства и трябва да се посвети изцяло на някаква практика с душата си. Най-добре е човек да не приема за медитация идеи, които представляват нещо външно, защото по този начин човек се чувства зависим от външния свят. Най-подходящи за медитация са идеите, които могат да живеят изцяло само в душата.

Идея, която ще изглежда глупава за външния, материален мислител: Представете си, че някой има две чаши пред себе си, едната с вода, а другата празна. Сега си представете, че налива вода от първата чаша във втората и частично напълнената чаша не става по-празна, а по-скоро все по-пълна и по-пълна, и колкото повече налива, толкова по-пълна става чашата.

Това не е действителен външен процес. Нито пък това е важно тук, а по-скоро какво може да предизвика в душата. Може да бъде символ за следното: Насочва ни към област от живота, която, от една страна, ни води отново и отново в своите дълбини, а от друга страна, многократно ни представя житейските загадки, това, което обобщаваме като „любов“, започвайки със страстната любов и издигайки се до душевната форма на любовта. Огромните човешки страдания могат да бъдат обобщени в тази идея, а любовта има едно свойство: свойството, че когато любящ човек прави нещо за друг от любов, отказва се от духовното си богатство, той не става по-беден и по-празен, а по-пълноценен и по-пълноценен.

Не е чак толкова глупава да се оформят такива изображения и символи. В други области хората са свикнали да оформят такива символи [като] медал. Медалът е кръгъл. Не е нужно да се притесняваме за това, а да рисуваме кръг. Всички свойства на кръга важат и за медала.

Не е важно да разпознаеш даден обект, за да може би схванеш същността на любовта, а по-скоро да имаш идея, освободена от външната реалност. Помисли какво се случва, когато успееш да изпразниш душата си от всички умствени

преценки, от всички външни впечатления и да концентрираш цялата сила на душата си само върху такава идея, която си поставил на фокус. В противен случай в живота ние разпределяме най-разнообразните сили на душата, които имаме в себе си, сред най-разнообразните идеи, произтичащи от поведението на човешките същества. Често душата ни е заета с много неща едновременно. Сега изпразваме душата си напълно от тях и се концентрираме изцяло върху една такава идея, например за добронамереност, за доброта. Трябва да се концентрираме изключително върху нея, да живеем в нея и ако имаме достатъчно търпение и упоритост да правим подобни упражнения отново и отново, тогава действително ще постигнем това, че спящите сили в душата ни се пробуждат. Учим се да се трансформираме от обикновено страдащо, пасивно същество в активно същество и по този начин за първи път овладяваме себе си. Не е достатъчно да се направят само няколко такива душевни упражнения, а всичко зависи от търпението да се подготви душата, така че тя винаги да се чувства активна.

След това идва момент, когато душата се чувства сякаш се е преродила, защото вече не е нужно да формира такива образи, да си представя такива идеи, а те тогава възникват сякаш от дълбините на самата душа и човекът тогава наистина живее сякаш в нов свят, изникващ от скритите дълбини. Когато човекът достигне този етап, тогава започва същинското обучение на духа, защото тогава пред него се появява нов свят. Но какво е този свят? За да разберем какво е този свят, искаме да посочим, че днешният материалистичен човек, когато става въпрос за въображаемия свят, вярва, че това са илюзии, фантазии и че те са същите като това, което се появява в болна, патологична душа.

Когато осъзнаем, че сме едва в началото на духовното изследване с този въображаем свят, тогава сравняваме това, което духовният изследовател е постигнал чрез медитация, с това, което може да се преживее в една нездрава душа. Срещаме една черта у болните хора, която ви е добре позната: черта, че такива хора имат непоклатимата вяра, че са изправени пред обективен свят, и е напразно да се опитваме да ги разубедим. Те излагат всичко с най-голяма изобретателност, неща, за които дори не са помисляли, и по този начин владеят мислещия ум. Ако духовният изследовател никога не беше способен да различи истината от грешката тук, той нямаше да се различава от такава болна душа. Въпросът е как да се справим с това.

Само от това можете да видите, че първоначално си имаме работа само с образи, които възникват отвътре, и следователно не е нужно да са нищо друго освен отражения на това, което човек има в себе си. Човекът е активирал сили, е събудил вътрешен живот, който преди не е бил там, но не е живял в нищо друго освен в себе си. Това, което стои пред него, първоначално не е нищо повече от отражение на собственото му вътрешно същество. Тъй като това отражение се преживява от човека по този начин, е изключително трудно да се вземе решението, което

истинският духовен изследовател трябва да вземе сега. Необходимо е да се осъзнае, че човек си има работа само с отражения на собственото си вътрешно същество, на това, което носи в душата си. Но не е достатъчно духовният изследовател да знае, че всичко е само отражение на собственото му вътрешно „аз“; необходимо е също така той действително да има силата да потисне целия въображаем свят, така че той вече да не съществува.

Съществува и възможността хората да стигнат до подобни преживявания без обучение. Такива хора обикновено са влюбени в такива преживявания. Човек обикновено е изключително щастлив, когато в него се зароди такъв свят.

Следователно, само чрез силна волева тренировка човек, ако иска да стане духовен изследовател, потиска целия въображаем свят, така че той вече да не съществува. Той всъщност потиска собственото си същество, за което се е обучил. Едва тогава осъзнаваш колко много си влюбен в себе си.

Необходими са най-силни волеви усилия, за да се потиснат тези отражения. Човек вече живее в себелюбие във външния живот и това се засилва, когато започне този вътрешен живот. Сега човек трябва да потисне това, към което се е стремял. Но това трябва да се направи. След това обаче, когато сте потиснали напълно тези отражения, като сте развили силна воля да ги потушите, вие сте заменили въображенията и трябва да изчакате, докато се върнат. Тогава те ще се върнат в нова форма, така че тогава е невъзможно да ги сбъркате с нещо различно от обективния свят. Всеки, запознат с подобни неща, намира за разбираемо, че много хора просто отричат този процес, поради причината, че не е лесен за осъществяване. Но след това, когато се е появил нов свят, след като човекът е потиснал първия въображаем свят, тогава човек знае как да различи фантазията от реалността и в този нов свят. За мнозина светът е нашето въображение. И ако такава философия твърди, че човек не може да излезе отвъд въображението, тогава би било още по-лесно да се каже: Как тогава може да се направи разлика между въображението и реалността? Това твърдение е лесно опровержимо. Ще кажа баналност, но това няма значение. Вкусът на лимонада на езика само с въображение - но това не утолява жаждата.

Няма логическо доказателство дали едно нещо наистина съществува или е само идея. Доказателство може да се осигури само от живота. Но опитът също така прави точно разграничение между идея, чиста фантазия и това, което е реално; или човек трябва да може да различи между нажежено желязо, което е въображаемо, и истинско нажежено желязо? Същото важи и за твърдението на Кант, че три истински талера съдържат не повече или по-малко от три възможни талера. Можете да платите дълг с истински талери, но не и с възможни.

Може да кажете, че с духовните неща е различно, че това, което виждате, може наистина да е самовнушение. Реалният живот прави разликата. Но човек първо трябва да бъде в реалния живот. Само животът решава за реалността и така е и в

духовната сфера. Практиката на душата, предизвикването на силата на знанието в душата, ни учи да правим разлика между въображение и реалност. По този начин човек е способен да предизвика състояние, което наистина е подобно на състоянието на сън, тъй като не използва тялото си. След това, когато човек е достигнал това въображаемо познание, то се издига на по-високи нива, където човек действително започва да има това, което се нарича духовен свят около себе си, и не само по пътя между смъртта и новото раждане, но по такъв начин, че това навлиза в мислите му, които той помни. Човек опознава истини за отвъдния свят. Как характеризират въпроси трябва да бъдат решени чрез медитация, може да се прочете в литературата. Въпросът е, че когато човек се опитва да придобие знание по този начин, грешка не се случва, както се случва по отношение на външното знание, а грешката тогава изниква навсякъде. Във външния свят ние биваме коригирани от много неща, с които сме свикнали. В тази област корекцията не идва толкова лесно. Човекът е зависим от себе си.

Има две неща, които трябва да се вземат предвид. Днес те могат да бъдат представени само като емпирично правило. Това са две неща, които човекът носи в духовния свят, защото той носи в него цялото си душевно състояние, естеството на своята способност за преценка, своето морално състояние. Какво носи човекът в тези духовни светове? Това, което човекът развива като добра или лоша преценка, допринася за това дали човекът получава стимулация по правилния начин. Здравата способност за преценка ще раздвижи душата му по правилния начин. Това, което трябва да живее в душата му, ще се развива редовно, подобно на нормалните ни очи и уши. Точно както зле конституираните сетива се отнасят към света, така се отнася и това, което се култивира в душата, когато човек не се стреми да поддържа здрава преценка. Тези, които искат да влязат в духовния свят, трябва да започнат от здраво човешко разбиране.

Второто нещо, което трябва да донесем със себе си, е здравословно морално състояние на ума и душата, душевно настроение и душевно разположение, които в известен смисъл са успели да се освободят от душевни настроения. Ако човек внесе неморални настроения, тогава ефектът не е нездравословна преценка, а по-скоро неморалното настроение има притъпяващ ефект, не заличава, а извиква лоши образи, неверни образи. Простото заблуждение на душевния свят би било просто коригирано от силата на преценката; това, което е извикано като дело на измама от неморално състояние на ума, е налице и човек вярва в него, ако моралният стремеж не е установен едновременно с духовното обучение.

Защото при обучението на духа трябва да се вземе предвид, че човек трябва да се освободи от много неща, от които може да се освободи само с трудност, ако иска да търси обективно. Искаме да започнем от обикновения живот. Там откриваме феномен, който всъщност може да се изучава навсякъде. Намираме хора, които са материалисти и вярват само в природата и законите. Такива хора смятат, че всеки,

който вярва в нещо различно от природата, е глупак и че всичко, което не може да се обясни с материалистични термини, е глупост. От друга страна, има идеалисти, които са по-малко свикнали да боравят с материята. Те са по-свикнали и уважават повече хора с ясно изразен душевен живот. Следователно те са по-подходящи да разпознават света и неговите нематериални условия. Има реализъм и спиритуализъм и най-голямата грешка в обикновения живот е, че всеки се кълне в своя „изъм“. Какво е този „изъм“ освен това, което си е въобразил: израз на собственото си аз. Затова го обичат. Идеалистът обича своите идеи и т.н. По-далновидни умове от тези на Гьоте всъщност не са в настроение да кажат: „Аз съм идеалист, от моя гледна точка нещата стоят така.“ По-скоро можем да видим в случая на Гьоте как той е убеден в нещо, което всъщност се смята за глупаво от истинския материалист.

Светът на материалните явления се разгръща пред нас и човек трябва да изучава материята и законите – и ще осъзнае, че това, което материята предоставя, има своето оправдание. Следователно, човек трябва да обясни и това, което принадлежи на света и неговите материални явления, чрез тези материални явления. Човек може много добре да се ангажира с обясненията, които материалистът дава за материята. Гьоте казва: „Между различните едностранчиви посоки се отваря пътът към истината.“ Човек трябва да признае, че светът е изключително разнообразен и че човек трябва да схване различните области чрез най-разнообразни форми на мисъл и въображение. Така че човек винаги ще открие, че материята трябва да бъде обяснена по материалистичен начин. Ако искате да станете духовен изследовател, е необходимо вече да сте намерили пътя си в обикновения живот. Вие отивате отвъд това, като практикувате себепознание, което често е доста трудно. Ако се опитате да практикувате себепознание обективно, скоро ще осъзнаете каква гледна точка заемате. Това няма друго значение, освен в нашия душевен живот. Тогава човек е по-склонен да позволи и на другите такава гледна точка. Такива идеи са необходими.

Духовният изследовател трябва да осъзнае, че гледните точки съществуват за различни области на света и че човек трябва, така да се каже, да има възможността да схване света като цяло, да го подходи от различни страни с различни гледни точки, точно както човек разпознава формата на дърво, като го снима от различни страни. Материалистичният и идеалистичният мироглед могат да бъдат правилни. Това прозрение трябва да се постигне чрез себепознание. Чрез себепознанието човек се стреми да преодолее едностранчивостта.

На практика много неща се оказват различно, отколкото на теория, ако човек си направи труда да ги приложи сериозно. Превзели сте дадена гледна точка и когато осъзнаете нейните ограничения, усещате как земята се тресе под вас. Гледната точка, която сме превзели, е нашето собствено аз. И затова трябва да преминете през такива чувства, иначе няма да се откъснете от собственото си аз, иначе всичко

остава субективно формирано. Именно това „отдалечаване от себе си“ е важно. Когато говорим за погрешни схващания, не можем да кажем: това са истини, а това са погрешни схващания. Освобождаваме се от погрешни схващания чрез самообразование, когато можем да се освободим от себе си, когато можем да се откажем от своята гледна точка. Няма нищо, от което хората да са по-запленени от своята гледна точка.

Но той трябва да отиде по-далеч. Той не само трябва да се откъсне от това, което наричаме гледна точка, но и да се откъсне от субективността на своето мислене и чувства. Човек трябва да практикува себепознание, но това идва естествено, ако духовното обучение се извършва по правилния начин.

Когато се сблъскаме с духовния свят, ние сме извън обикновения си живот, в който иначе стоим. Стоим пред себе си, самите ние сме станали нещо. Иначе живеем себе си, сега стоим пред себе си като пред външно нещо. Духовният изследовател се присъединява към духовните неща, когато се стреми към духовния свят.

Сравняваме се с духовния свят. Това сравнение обикновено не е благоприятно. Това е лесно за разбиране, защото когато човек започне да познава себе си, тогава той знае всичко, което му липсва. Човек се отдръпва от себепознанието. Наистина е вярно: себепознанието е това, което грабваме от това, което сме обичали. Ние сме във въздуха. Досега сме се чувствали по определен начин; трябва да го виждаме като тясно ограничена личност. Мислели сме по определен начин – тясно ограничена личност. Едва сега човек осъзнава колко е влюбен в себе си.

Самопознанието е трудно не само защото е толкова трудно за постигане, но и защото изисква морална смелост, защото се изваждаш от себе си, оставяш настрана това, което си бил; защото навлизате в ново състояние на ума, с което сте съвсем необичайни.

Да изпитаме това настроение е необходимо, за да избегнем грешки в областта на духовните изследвания. Грешките идват от нас вътре. Винаги трябва да можем да подновяваме това впечатление, да се поставим настрана, тогава ще знаем какво да елиминираме; тогава ще знаем как да елиминираме грешките. В областта на духовните изследвания повтарянето на грешка не е същото като в обикновения свят. Трябва да се борим с грешките на всяка крачка; те са реалности. В духовната сфера истините трябва да се събират на всяка крачка, защото само когато разберем всичко това, можем да се съгласим със стойността на прозренията в духовния свят. В крайна сметка може да се възрази, че духовният свят е от значение само за тези, които могат да го видят. Това не е така: само тези, които искат да изследват духовния свят, трябва да могат да го видят. Всеки безпристрастен човек може да го разбере.

Как духовният изследовател се отнася към обикновеното състояние на ума? Художникът трябва да научи много, преди да може да създаде картина. Когато съзерцава картината, един човек може да вижда само цветовете комбинации,

докато друг търси какво е вложил художникът в нея, а човекът, който преживява най-дълбоко, би се смутил, ако се появи теоретик и обясни как се смесват цветовете или ако някой обсъжда история на изкуството и т.н. Вие стоите пред картината: ако можете да схванете какво е вложено в нея, тогава го схващате и не е нужно да сте художник. Същото е и с това, което духовният изследовател изважда наяве.

Тогавя духовният изследовател трябва да изрази това, което е изследвал, с термини, познати на хората от неговото време, които могат да бъдат проучени от здрав ум; и тогава другият човек, като слушател или читател, го приема, само че човекът не трябва да подхожда към това, което духовният изследовател има да каже, с предразсъдъци. Тогавя той ще разбере чрез здрав ум какво е донесъл духовният изследовател. Не е така, че само това, което духовният изследовател донеся, може да бъде разбрано, когато човек приложи тази сила на преценка; това, което движи душата, е дадено по достатъчен начин, дори ако самата тя не е духовен изследовател.

Самият духовен изследовател не печели нищо от своето изследване, ако само стои там и гледа нещата, ако не свежда видяното долу, за да може да го съобщи на други хора. В това, което може да бъде дадено чрез духовно изследване, духовният изследовател и човекът, който възприема нещата само чрез здравословно чувство за истина, са абсолютно еднакви. Тъй като това е така, плодотворно разпространение на знанията на духовното изследване може да се осъществи само ако се вземе предвид тази особеност на истината и заблудата. Тук трябва да се подчертае, че истината на това, което духовното изследване казва, може да бъде провъзгласена от духовния изследовател и че всичко може да бъде разбрано от обикновения ум, ако човек е достатъчно безпристрастен. Целият обхват на науката може да се използва за проверка на казаното чрез духовно изследване, но не и половинчатата наука. Ако е вярно, от една страна, че естественото чувство за истина винаги може да бъде убедено от това, което духовният изследовател извежда, трябва също да се каже, че това чувство за истина трябва да се прилага и към духовния изследовател и тук сме изправени пред грешката в разпространението. Човек може да разбере онези, които отхвърлят духовните изследвания. Това дори не са хората, които тревожат духовния изследовател. Те понякога чувстват задължението да проверят и ще дойде време, когато ще видят от чувството си, че трябва да проверят това, което мнозина вече са видели. Духовният изследовател не се тревожи за своите противници от този вид. Той е много по-загрижен за някои от своите поддръжници.

Колкото и вярно да е, че някои хора отхвърлят без причина, вярно е също така, че много хора се превръщат в последователи без причина, просто заради това, което се нарича вяра в авторитета. Ето защо мнозина изобщо не прилагат здравия разум. За такива хора няма начин да се направи разлика между шарлатанин, който говори за всякакви неща, за които всъщност не знае много, и някой, който знае как да

изследва съвестно. За хората със здрав разум тези две явления винаги са известни. Известно е, че двете винаги са вървели ръка за ръка и че хората са били малко склонни да ги различават. Хората, които не са морално стабилни, следователно са изложени на известна опасност, защото са подвластни на изкушението. Това е така, защото духовният изследовател и всеки, който може да вижда в духовния свят, се възприема като нещо много специално. Това е нездравословна преценка при разпространението на духовни изследвания, защото, като се вглежда в тях, той не е нищо повече от изследовател в тази област, само че това, което може да се научи тук, е много по-важно от това, което може да се изследва в други области. Но човек не е по-различен, по-висш или по-добър поради това и ако вземете предвид, че глупакът носи своите глупости, а умникът - своята хитрост, няма да считате някой, който има нещо да сподели от духовното си изследване, за по-висше същество. Можете да го съдите по това, което има общо с другите. Ценността на човек се крие в неговото морално състояние на духа.

Тези, които разпознават живота на душата в духовен смисъл, ще знаят как копнежът на човешката душа, поривът на човешката природа, е насочен към решенията, които всъщност могат да бъдат предоставени само от духовната наука. Още по-необходимо е това знание да се разпространява по здравословен начин, защото то е предназначено да даде на хората възможност да разберат съдбата си, но също така и възможност да я преживеят по подходящ начин, за да не стоят в живота без основа.

Това, което духовното изследване може да предложи, е мъдрост, която ни укрепва и подсилва за нашето съществуване. Тези, на които им липсват укрепващите и заздравяващи ефекти на духовната наука, постепенно ще открият, че им липсва сила и мощ да живеят като цяло. Духовното изследване все повече се превръща в необходимост в наше време. Още по-необходимо е да се разпознаят неговите източници, истини и заблуди. Когато човек се отвори за такива насоки и мисли, каквито биха могли да бъдат очертани само днес, тогава той стига до това, което все повече ще може да бъде това духовно изследване за духовна култура и което ще го укрепи вътрешно в признаването на това изследване, в проникването му в истината на това изследване и ще остане спокоен пред лицето на онези, които не искат да се занимават с това изследване. Той остава спокоен, така че това негово спокойствие да ни се яви като знак за равномерно постигнатото убеждение чрез духовната наука. След това, когато сам е проучил и помислил за нещата, той разбира думите, с които искаме да завършим днешното размишление, като заключение в съответствие с нашите чувства, защото най-доброто, с което духовната наука може да заключи, е това, което може да се съчетае в чувство; Истината и заблудата рядко се разглеждат по този начин, за разлика от всичко, което може да разклати духовната наука и нейната сила. Трябва да се изправим пред това, както например Гьоте се е изправил пред въпрос, който може да се

сравни с начина, по който духовният изследовател се отнася към духовното изследване. Веднъж той трябваше да се справи с велика философска школа, която отричаше движението, така че хората казваха, че всъщност няма движение. Гьоте, който бил пропит с несъстоятелността на подобни възгледи, намерил думи, които уместно изразили опровержението от здравословно чувство за истина. Той казал:

Вражеските сили може да се гледат взаимно,
ти оставаш спокоен, мълчи;
и ако те лишат от движение,
обикаляй пред носа им.

Тези, които разбират духовното изследване по правилния начин, могат да се държат подобно на Гьоте тук пред лицето на опроверженията на духовното изследване.

XI. Истини и заблуди на духовното изследване

Враждебното отношение, съпротивата срещу духовното движение, е най-разбираема за всеки, който стои на почвата на нашето духовно изследване.

Шопенхауер казва още: „Така е съдбата на бедната истина, че в момента, в който се появява, тя изглежда отначало парадоксална и въпреки това не може да си помогне; тя има толкова голямо и широко размахване на криле, че индивидуалността умира заради нея.“

Днес духовната наука има за свой опонент естествената наука, но не и истинската естествена наука. През 1909 г. Чарлз Елиът произнася реч за бъдещето на религиите, в която казва: Хората имат в себе си и винаги трябва да имат в себе си физическо и духовно ядро, което могат да изследват само с познанието на душевно-духовното.

Два екзистенциални въпроса възникват отново и отново: първо, за човешката съдба, която издига човека, като го смазва, и второ, въпросът за природата на човешката душа. Тези два въпроса гризат и измъчват в дълбините на човешката душа. Безнадеждността да се намери отговор разболява човека чак до неговата физичност.

При раждането на човешкото същество възникват две различни обстоятелства: едното е богато надарено, пълно с обещания, докато за другото то е безнадеждно. Такова е разнообразието на съдбата. А след това е въпросът за безсмъртието. Това поражда страх, от една страна, и желание животът да поеме по определен път, от друга.

Човек може да вярва в безсмъртието по егоистични причини и да не вярва в него с морала на жертвоготовността. Но индивидуалното, личното, е най-ценното. Изчезва ли то със смъртта? Би било нарушение на световната икономика, ако нещо бъде доведено до най-високо напрежение и след това загубено. Външната наука е обвързана със сетивата и мозъка; душевно-духовното не може да бъде изследвано с нея. Духовната наука стои на същата основа като естествената наука. Растението се състои от безброй отделни клетки, [казва Шлайден]. Човешкото око трябва да използва микроскопа и телескопа за звездите. Човек не може да проникне в тялото на живота. Същността на човешката душа не може да бъде достигната с такива външни средства. Човешкото познание стига до определени граници. То не може да проумее действителното съществуване на душата. Със силата на мисълта и други неща човек не може да проникне в същността на душата след смъртта и преди раждането.

Вътрешният живот на душата обаче може да бъде укрепен и въоръжен. Това просто не бива да се прави с външни методи, като например спиритизъм. Някои изследователи се опитват да стигнат до дъното на душата с външни експериментални методи. Рочас, сериозният изследовател, изследвал човешкото

същество, в което външните аспекти на живота на душата могат очевидно да бъдат демонстрирани. Той използвал медиум за това. Медиумът е като човешки автомат. Активният душевен живот се изтрива от магнитни линии. След това може да преживее друго състояние на ума, например, когато е било на десет години, след това първите преживявания, когато току-що се е учило да пише, след това, когато е било бебе. След това може да бъде пренесено в състояние преди раждането; резултат, мрачен като хаос. Човек може да стигне все по-далеч и по-далеч; може да се чувства като старец, после като малко дете. По този начин изследователят на настоящето иска да изследва духовното, когато има обекта пред себе си.

Но духът не може да бъде свален с външни средства, а само чрез чисти душевни преживявания. Оpozнаването на душата е чисто вътрешно и е възможно само чрез вътрешни методи. Собственото мислене, чувство и воля могат да бъдат засилени чрез засилване на силата на мисълта, която е свързана с външните сетива в будно състояние. Това може да се изостри чрез медитация и съзерцание. Първо, това трябва да се приложи към силата на мисълта, когато човек се концентрира, от най-съкровената си воля, върху мисли, които не възникват от външни стимули. Тези мисли имат самообразователен ефект, тъй като укрепват силата на мисълта ни чрез символични образи – като например две чаши – за да укрепят душевния ни живот. Това е така, дори и да се нарича лудост, безсмислие. Но има нещо в живота, с което се отнася: любовта. То е като геометрията. Това работи и със символи, символи – [както с] медал.

При някои това действа бързо, при други отнема много години. Чрез усилие органите се укрепват; цялата душевна сила се концентрира в една точка. Това извлича сили от душата. Не скачате от едно към друго, както обикновено. Петнадесет минути или повече [са достатъчни]. Всяка будна мисъл разрушава фина структура в мозъка, която се възстановява чрез сън. Науката вече говори за асимилация и дисимилация. Разрушителният процес, когато мислим с мозъка, отразява мислите ни към нас. Материалистичният мислител вярва, че мозъкът ни мисли. Но това е вътрешен процес. Мозъкът се разрушава по време на обикновеното мислене. Мисълта се отразява обратно от мозъка и по този начин разрушително се намесва в мозъка ни. Чрез концентрация, медитация, съзерцание човек не се чувства сънлив. Само начинаещите се оплакват от това. Това е така, защото е трудно за човешкия ум да се отдели от мозъка. Тогава ние възприемаме мозъка като нещо, което не се използва. Ако човек иска да изпита ума като такъв, той трябва да го освободи от мозъка. Тогава човек усеща как умът се превръща в чисто духовно същество. Тези преживявания са най-обезпокоителни.

Когато сме будни, се чувстваме сякаш сме вътре в кожата си. Тогава възниква усещането, че сме извън тялото, че го гледаме. Това, което преди сме наричали „аз“, се превръща в обект, в неговата външна телесност. Това е свързано с чувството, че сме привлечени от тялото си със сто и повече сили. След като това е постигнато,

човек знае две неща: какво е в човешкия живот като спящо човешко същество и какво го привлича към тялото. Дю Боа-Реймон, както е казал, разбира само спящото човешко същество. Но природата на въздуха не може да бъде позната чрез жизнените процеси на белите дробове. Събуждането в духовния и душевен живот е поглъщане на себе си; заспиването е, когато духовният и душевен живот преминава в обкръжението ни, както когато човек издишва въздух. Количеството въздух, което сме вдишали, принадлежи на атмосферата, както и духовно-душевният живот на духовно-душевния свят. Духовният изследовател знае какво се случва извън тялото, сякаш въздухът може да гледа надолу към белите дробове. Човешкото същество опознава връзката на своята душевно-духовна същност с тялото, опознава я в нейната независимост от физическото тяло, опознава я преди раждането, че преди това е живяла в духовния свят, как дори отива в телесното въплъщение, при родителска двойка, опознава себе си в пренаталното състояние, всичко това чрез независимостта на силата на мисълта.

Следващата душевна сила, която може да стане независима, е силата на речта, която се проявява в истински изречени думи. Човешкото същество притежава органа на Брока; речта го подготвя, за да стане това, което е. Причината и следствието се смесват от науката. Чрез двигателните сили ларинксът се задейства при говорене, нещо достига до вибриращия ларинкс и оттам въздухът се задейства. Точно както силата на мисълта е отделена от мозъка, така и силата на речта е отделена от системата [орган] на Брока, като позволява медитацията да бъде пропита с чувства и усещания по време на медитация. „В светлината тече сияйната мъдрост“ [...].

Това не е външен чувствен ефект, иначе човек би бил смятан за фантазьор, а за глупак. В тази медитация човек би искал да се обедини в ентузиазъм със сияйната, управляваща мъдрост, тогава силата на речта се освобождава от тялото. Човек живее в него тихо и мълчаливо, пазейки нещо вътре, прекъсвайки, преживявайки в душата това, което води дори по-надолу от първия. Човек гледа не само в собствения си минал живот на земята [...], но и поглежда назад към минали животи на земята. Това гарантира, че животът на земята ще бъде последван от чисто духовен живот и че ще последва друг живот на земята. Съзнанието се разширява в повтарящи се животи на земята. Ето как духовният изследовател, подобно на химика, стига до своите резултати. Това не са произволни средства, а средства, чрез които човек въоръжава душевния си живот, точно както окото се въоръжава от микроскопа. След това се въоръжава и укрепва друга душевна сила: тази, която се изразява в кръвообращението и сърдечната дейност. В обикновения живот срамът и страхът са духовно-душевени процеси, които се намесват в кръвта, по такъв начин, че кръвта ни трябва да бъде освободена и направена независима.

Какво се случва, когато добавим елемента на волята към медитацията? „В тази светлина управлява и тече управляващата мъдрост.“ Със силата на волята също

трябва напълно да се потопим в такава медитация, след което освобождаваме душевни сили, които достигат до целия космос и ни позволяват да зърнем произхода и съдбата на нашата земя. Тогава човек вижда: последователните земни животи някога са имали начало; земята някога е била там за първи път. Земята някога се е родила от духовното състояние и отново ще премине в духовно състояние. Има и много други методи за постигане на такива резултати. Човек трябва да стане духовен изследовател по този начин, който е накратко очертан тук. Но за да нарисуваш картина, трябва да си художник; не е нужно да си художник, за да ѝ се наслаждаваш. Би било жалко, ако беше само за художниците. За да проумееш духовните истини, трябва да си духовен изследовател; за да ги разбереш, просто трябва да приложиш здрав разум, дори и да се смятат за ерес или фантазия. Но грешки също са възможни. Човек постига висши органи, като ги тренира, както е описано. Така, чрез пробуждане, човек постига висши сетива: духовни очи и духовни уши - [както] Гьоте [казва]. Но как се постигат здрави органи? С болни очи човек вижда неточно, с включване в окото или в сумрака. Един човек е видял неправилно, видял е това, което е било в собственото му око, в което е имал включване, и е стрелял по него с револвер. Освободеното мислене, чувство и воля трябва да са здрави. Това се случва, защото отправната точка е здравословна, а именно, че човек прилага здравословна сила на преценка, без ентузиазъм и блян или фантазия. В противен случай освободената сила на мисълта и речта ще вижда призрачни неща, които принадлежат на нашата собствена душа, като включване в окото. Календарът на един свободомислещ е казал, че децата не трябва да бъдат обучавани на религия, защото те не измислят религия сами. Но това не е логично, защото човек не се учи да говори сам, ако е поставен на необитаем остров. Това зависи от съвършено здраво разбиране на човешката природа. В противен случай човек припада или е като под упойка, когато съзнанието не функционира правилно. Това зависи от здравословната морална конституция на душата, от моралната сила на живота. В противен случай човек не обича това, което възниква в духовния живот, а духовната импотентност. В противен случай искаме да имаме всичко в духовната сфера [както искаме] във физическия живот. Тогава човек възприема призраци, като спиритисти или подобни хора.

Душата носи със себе си душевните сили от предишни земни животи, а не от предишно поколение. Настоящият земен живот идва от предишни земни животи. Тогава разбираме съдбата си, когато разбираме предишния си живот: нещастieto ме е направило човека, който съм сега. Алпийското растение вирее само там, където съответства на средата си. Така се решават въпросите за съдбата и безсмъртието. Ние схващаме безсмъртието в развитието; ние преживяваме развитие. Здравият ум и здравият морал водят до духовно изследване. Джордано Бруно разшири синия небесен свод; така духовното изследване разширява границите на човешкия живот чрез раждането и смъртта. Далеч от небосвода, който

е ограничен от раждането и смъртта. Той преминава от трансформация към трансформация. Когато духовната наука се намеси в образованието, човешкото същество ще почувства, когато остарее, че в него живее нещо, което урежда следващия му живот; той ще изпита безсмъртие, зародиша и ядрото на следващото съществуване.

Накрая бих искал да изразя едно чувство, основано на една поговорка на Гьоте за движението. Тя вече се е случвала в Гърция и наскоро се появи отново. Казва се: Движение не съществува, стрелката е винаги на едно място, после отново на едно място, отново и отново, но винаги е в покой. Гьоте опроверга тази теория като нелогична, точно както квадратурата на кръга не може да бъде доказана математически. Тя може да бъде доказана, но по различен начин. Гьоте казва:

Враговете може да се гледат,
ти оставаш спокоен, мълчи;
и ако те лишат от движение,
обикаляй пред носа им.

Или можете също да кажете:

Може да се случат вражески събития,
но вие оставате спокойни, бодри
и дори ако те отрекат духа си,
не се замисляте повече за това.

В крайна сметка, дори да се съгласите с тях по този въпрос,
духът им може да е в много лошо състояние.

XII. Духовната наука и духовните цели на нашето време

Духовната наука не иска да бъде нова религия и не е секта. Връзката ѝ с науката се изразява чрез образ: духовният учен се отнася към идеите и понятията по същия начин, както земеделецът се отнася към реколтата си; той взема част като семе и консумира останалата част. Човек може да мисли според съвременните научни концепции и идеи или, в друг случай, да ги живее. Ако живеете с част от това, което науката дава, приемайки го така, както приемате физическа храна, тогава стигате до акцент върху духовната наука. Естествената наука изисква духовна наука. Пример от водата за въпроса: Има ли духовен елемент в природата? Той е в нея като водород във водата. Вие сте напълно основани в духовната наука, когато я наричате духовна химия; духовната наука иска да отдели духовното и душевното от физическото.

Всеки, който се интересува от нещата, които го засягат, ще забележи, че ги запомня, че развива добра памет за тях; здравето на душата зависи от паметта. Дали можем да се видим ясно назад към детството си зависи от нашето внимание; това изглежда лесно, „но лесното е трудно“. Това внимание може да се увеличи до безграничност; изкуството да се насочва това внимание все по-далеч е част от това, което духовният изследовател трябва да направи. Това се нарича концентрация на душевната сила. Обектите на размисъл трябва да бъдат поставени в центъра на душевния живот чрез собствената сила и дейност. Тази концентрация трябва да се осъществява с максимална енергия и търпение. Единственият апарат е човешката душа, а единственият експериментатор е самият духовен изследовател. Духовният изследовател първо трябва да развие концентрирано мислене в себе си; целият човек трябва да стане наблюдател на самоизбрани идеи и затова духовно-научното течение е като продължение на естественонаучното.

В действителност, науката е донесла понятия и идеи. Те трябва да бъдат издигнати до символ. По този начин човешкото същество постига, че духовно-менталното се издига от физическото-телесното, като водород от водата. Тогава аз вече не си представям в тялото си, а в духовното. Тогава разбирате какво означава да мислите извън мозъка си. Това е усещане за себе си извън тялото, първоначално извън мозъка. След това усещате тялото си като външен обект. Обикновеното мислене е силно и износва мозъка; но обикновено не му обръщате внимание. Повторното потапяне във физическия мозък носи известен страх. Чрез прилагане на вътрешни сили, духовно-менталното може да бъде отделено от физическото-телесното. Актът на отделяне от тялото се превръща във вътрешна игра на изразяване, изражение на лицето. Нещо активно, нещо енергично е отделената част. Тази вътрешна игра на изразяване има смисъл; иначе тя показва само намеци, когато човек прави гримаса.

Втората стъпка е пълното предаване. Човек трябва напълно да угаси и потопи всичко, което мисли, чувства и желае в него, в потока на световните събития. Тази преданост трябва да се увеличи до точката, от която няма връщане; до точката, в която човекът заповядва пълен застой в другия си умствен живот.

Тогава той преживява себе си не само в душевно-духовния свят, но започва да възприема в духовно-душевния свят и се намира сред духовни същества. В духовния свят човек трябва да се потопи във всяко същество, което иска да разпознае. Човек трябва да може да пренесе собственото си същество в тези същества. Аз трябва да преживея духовния процес като свой собствен, а това идва от култивирането на истинска преданост, доведена до точката на неизмеримост. Трябва да имитирате това, което се случва в тях, с вашите изражения. Трябва да преживеете това, което съществата преживяват с тях. Не можете да преживявате пасивно; при разпознаването трябва да ги имитирате. Това след това се изразява в израженията на лицето на собствения духовен живот.

Нещо друго се развива чрез концентрация и преданост; човек отново отделя духовно-душевното от физическото. Това, което човек използва за говорене в обикновения живот, може да го запази в душата, а не да го използва за говорене. В духовното тяло човек може да се научи да говори вътрешно, извън физическото тяло. Не бива дори да се раздвижва това, което се раздвижва в мозъка, камо ли това, което се раздвижва в останалата част от речевия апарат, когато се говори. Човек винаги мисли по такъв начин, че говоренето да резонира; дори когато само мисли, скритите речеви движения се случват навътре. Определени волеви импулси са свързани с идеите; например, човек се концентрира върху идеята за светец кръг. Човек си представя, че светецният кръг е символ на мъдростта, която царува в света. Човек трябва не само да се концентрира в мисленето, но и да участва със своите чувства. Тогава човек се учи да говори вътрешно и може да се потопи в духовни същества - и едва тогава може да се потопи в истинското си духовно същество. С духовно-душевната сила, отделена от силата на речта, човек може да се потопи в това, което е душата. Сега се случва това: разширяване на способността за памет отвъд раждането и смъртта. Тогава човек застава пред учението за повтарящи се животи на земята.

Трето нещо може да бъде отделено от тялото като душевно-духовно. Детето все още не може да ходи, все още не се е интегрирало в космическото съществуване. Хердер е посочил как човешкият душевен живот в своята интимна същност зависи от това човек да застане във вертикално положение и да насочи лицето си към небето. Това се случва чрез вътрешна сила, чрез самия човек. В човешката душа могат да се открият силите, чрез които човекът се превръща в истински, гледащ към небето земен човек, чрез които човек си придава своя морален и интелектуален характер. Тези сили могат да се открият извън тялото; когато ги преживявате отделно, преживявате духовните същества; тогава преживявате, че има и същества

в духовния свят, които не идват във физическия. Вие ги преживявате само като използвате силата, която ви прави изправен човек. Отделната насочваща сила на човешкото същество преживява човека като вътрешна физиономия. Чрез това той преживява битието в други духовни същества. Като се извлича от тялото си, той се излива в духовен свят, в област, която преди това е била проникната само от вярата.

Може ли някой да стане духовен изследовател днес? Не. Точно както не всеки може или трябва да стане химик. - Духовният изследовател може да говори на същия език като друг естествоизпитател. Човек не трябва просто да вярва на това, което казва духовният изследовател - само вдъхновение може да дойде от такава лекция. Разбирането се основава на разбирането на езика, на който се говори. Точно както човек може да разбере научния свят, така и духовният изследовател го описва. Това, което изглежда парадоксално, не е задължително да е невярно: малко по малко то се издига до общо разбиране. Духовният изследовател се изправя пред истинските духовни цели на днешния ден. Науката е изгубила от поглед духовните цели на нашето време.

Уилсън, президентът на Северноамериканския съюз, казва в различните си писания и размисли отново и отново, и това се промъква през много писания като обща тема: Ако погледнете настоящето, винаги забелязвате колко бързо се е променил целият живот. Работникът може да не опознае работодателите си през целия си живот. Това, което хората някога са установили по отношение на законите, взаимоотношенията и съображенията между работодатели и служители, е остаряло и нашето време е отишло напред. — Той смята за най-необходимо да навакса с това: това, което хората са мислили за съвместния живот, е изостанало от това, което времето е донесло. Човешките души са се променили значително, особено през деветнадесети век. Тези, които непрекъснато казват: „Не е нужно да се издигаме до духовния свят по нов начин, трябва само да се издигаме до това, което някога е било“, трябва да вземат това предвид. Такива хора не искат целите им да бъдат определяни от задачите на времето. Човечеството не може да бъде хармонизирано чрез обновяване на стари вярвания. На душата се дават нови вътрешни копнежи, нови житейски загадки. Душите живеят в световни загадки, които вече не се решават по стария начин, дори ако този стар начин бъде донесен до душите по най-съвършения начин.

Можем да проникнем в духовния свят, използвайки модела на естествената наука. Но духовната наука поставя пред хората изисквания, които и днес са им неудобни, тя предполага повишена активност на душата. Днес хората предпочитат да наблюдават нещата, вместо да участват. Един съвременен философ буквално е казал следното в едно списание: Когато се потапям в Кантова и Спинозианска философия, чувствам, че понятията ми се объркват. Как иска да поправи това? Чрез кинематографа, чрез филма! Той иска да покаже как две понятия се обединяват в

едно по-висше. Редакторът на това есе в списанието го приема много сериозно, защото добавя бележка под линия, в която казва, че би било похвално, ако вековният човешки копнеж може да бъде задоволен чрез него. Така че не бива да се изненадваме, ако в близко бъдеще едно кино бъде описано така: „Тук се „заснема“ „Етика“ на Спиноза!“

Хората не искат да царуват в невидимото, за да се издигнат до духа, те не искат да работят вътрешно; те просто искат да гледат. Духовната наука поставя обратните изисквания. Тя изисква душата да е вътрешно активна, да се стреми да преживее концепцията. Вътрешно творчески, вие трябва да участвате в създаването и сътворяването на световния дух. Съвременният живот изисква душата на всеки индивид да развива вътрешна активност и жизненост, в противен случай душата ще бъде смазана от съвременния живот. Само такава душа ще може да отдаде справедливост на живота в бъдещето. Противоположността на външното трябва да се крие в това, което живее в душата чрез изследването на духа. По този начин духовната наука е свързана с целите на нашето време.

От каква гледна точка нашето време е време на преход? Някога се е чувала поговорката:

Ще бъдете като Бога и ще различавате доброто от злото!

Това, което човекът е постигнал по пътя на свободата, е свързано и с това. В аналогията има нещо парадоксално за нашето време. Тя зависи от импулса, който живее в следните думи: Ако остана само науката, каква идея би погълнал човекът? Ако се спрем само на нивото на естествената наука, на това, което много хора днес искат да вярват, че е естествена наука, тогава бихме казали, че човешките същества са само на по-високо ниво от животинското царство, че са развили само животинските инстинкти на по-високо ниво. Но ако човешките същества бяха само най-високо развитите животни, тогава цитираната дума би се трансформирала в другата: „Ще бъдеш като звяра“. Ако нашето морално чувство не е нищо друго освен засилен инстинкт, тогава остава само мононът: „Няма да различаваш добро от зло“. Това би било обратното грехопадение на човека. С това се сблъскваме. Действието на природата остава неутрално по отношение на доброто и злото и не бива да се смесва с нея, в противен случай моралът би бил нищо друго освен конвенция. Нужен ни е еликсир на живота, вътрешна хармония, за да предотвратим загубата на душата, вътрешно здраве, вътрешно настроение, вътрешна сила на душата, която трябва да дойде, това е основното. Това трябва да дойде от ново осъзнаване, от нова любов към делата, които земното съществуване изисква от нас. Целите на развитието на земята са тези, които духовната наука има предвид.

Презирай разума и науката единствено,
върховната сила на човека, [...]

Така че вече те имам безусловно.

Мефистофел със сигурност признава външната наука, но духовната наука е засегната. В Библията той е наречен „изкусител“. Може да се нарече такъв, който не само изкушава, но и иска да вкара в робското иго на чисто естествения ефект, който иска да ограби човека от свободата да влезе в духовното.

Духовната наука може да се нареди сред най-доброто, изразено в по-ранни времена, като предчувствие от най-добрите. Душата може да се чувства силна, любяща и изпълнена с дълг чрез духовната наука, защото познава себе си в духа; тя дава на душата съзнанието за вечността. Това, което един от духовните учени е изразил, е емоционално обобщено по следния начин. Това, което Хердер изразява в своите „Идеи за философията на историята на човечеството“, е как завършва лекцията, по отношение на чувството: „Ако прекрача през портата на смъртта от живота в духовния свят, мога да гледам на промяната в живота си, докато преминавам през смъртта, като на нещо, което очаквам толкова спокойно и уверено, колкото преживявам хода на битието в преживяването на преминаването от будност към сън.“

Въпрос и отговор I

Въпрос: Какво е абсолютно добро или зло?

Рудолф Щайнер: Злото се състои в увеличаване на егоизма. Съответният човек не знае как да хармонизира действията си с хода на света. Откъде идва този егоизъм, е показано в произведението „Прагът на духовния свят“. В духовния свят егоизмът е орган, чрез който човешкото същество може да възприема. Възможността за зло се основава на факта, че човекът отнася във физическия свят това, което, подобно на окото, трябва да е свързано с човешкото същество в един по-висш свят, където не му е мястото. Злото в сетивния свят произтича от факта, че човешките духовни сили се злоупотребяват. Чрез земната съдба човек ще бъде възпитан за добро в повтарящи се земни животи. Минералът, растението и животното не могат да бъдат зли в морален смисъл. Човек може да трансформира своите нисши инстинкти и страсти в благородни сили. Лъвската ярост, от друга страна, не може лесно да се трансформира. Смъртта означава нещо съвсем различно за животното, отколкото за човека; фокусът трябва да бъде върху факта на смъртта, а не върху понятията и идеите. Фактът, че съществува на определено място, е това, което го прави това, което е в света; но не трябва да се поставя другаде. Въпрос: Кои са духовните същества, в които мисленето, отделено от тялото, се потапя?

Рудолф Щайнер: Елиът в Харвардския университет е казал нещо подобно през юни 1909 г.: „Всяко време би било естествено човешката душа да осъзнава, че е нещо различно от обикновената телесност.“

Разпознаването на духа все още не е познание за духа, защото това е познание за отделните същности. Опознават природата, когато я опознават в отделни същности, например отделни цветя: теменужки, иглики, момина сълза и т.н. По същия начин има отделни същности, които не се спускат до физическото тяло, но

които изглеждат като продължение на целия сетивен свят. Говорим за конкретни духовни същности. Дете, което все още не е виждало жив кон, би твърдяло: „Конят винаги трябва да е направен от дърво.“ Щом човек се задълбочи в отделните същности зад историята, зад природните същества, той не иска да го повярва; той казва: „Това не съществува.“ Това, което най-доброто от човечеството винаги е чувствало, става истина чрез духовната наука. Хердер казва в своите „Идеи за философията на историята на човечеството“: Човекът е същество между сетивния и духовния свят. Той расте със смъртта в духовния свят със силите, които е придобил във физическо-сетивния свят.

Въпроси и отговори II

Въпрос: Какво е абсолютно добро и зло?

Рудолф Щайнер: Този въпрос няма нищо общо със заключението на лекцията. Това е съвсем различен въпрос. Какво е добро и зло трябва да се определи от духовния свят, а не от просто природни ефекти; там не може да се говори за абсолютно добро и зло. Човек не може да се справи с добро и зло, ако иска да говори само за сетивен свят, а не за духовен свят, който стои зад физическо-сетивния свят, но разбира се, го прониква, образувайки единство с него. Злите действия на човека, които с право могат да бъдат наречени зли, винаги са свързани с нарастване на егоизма. Ако човек не иска да се приведе в хармония с целия свят, а иска само да следва себе си, тогава той все повече ще изпада в злото. В духовния свят егоизмът е висш сетивен орган; там той не води до зло; в противен случай човек би угаснал, дори не би възприел в духовния свят, защото чрез егоизма човек възприема в духовния свят, там е нещо съвсем различно. Не бива да се прехвърля понятие от едно на друго без повече шум, така възникват толкова много недоразумения и грешки. Например, за човек смъртта е нещо съвсем различно от това за животно. Ножът не е просто нож; може да се използва за бръснене, а не за рязане на месо. Навсякъде трябва да се подхожда към фактите, а не към понятията и идеите. Едно качество не е абсолютно добро или зло, а само на това и онова място. Например, ако ви попитат: Добра или зла е яростта на лъва? - отговорът трябва да бъде: Ако тази ярост се проявява в други същества, тя може да се използва за най-благородните действия, докато в лъва тя сее хаос. В природата лъвската сила не може да се прехвърли толкова лесно на благородно същество, но човекът може да го направи, той може да трансформира силите в благородни сили. Това, което Шилер е писал на Гьоте, трябва да се приложи: Необходимо е да се вземе цялата природа заедно, за да се получи яснота за това какво е заложено на карта. Това важи и за духовния свят. Умствените сили трябва да се използват неправилно, за да бъдат зли. Камъкът не може да бъде зъл, нито пък растението, ако човек не иска да говори символично. Чрез земната съдба, човешкото същество трябва да бъде възпитано именно за добро.

Въпрос: Как може да се увеличи силата на душата чрез концентрация?

Рудолф Щайнер: В предишната лекция беше направено позоваване на моята книга „Как да познаем висшите светове“. Ще трябва да ви прочета цялата си книга тук, което би било твърде дълго дори за най-склонните слушатели.

Въпрос: Какво е безтелесно мислене, в което душата се потапя? Рудолф Щайнер: Е, тогава си освободен от тялото!

Въпрос: Как трябва да си представяме духовни същности?

Рудолф Щайнер: Като си представяме духовни неща изобщо. Същото е като с изречението: Живите същества могат да произлязат само от живи същества. Преди три века и половина никой все още не се беше сетил да разпознае това. Чувството за духовното може първоначално да изгрее от мисълта. Признаването на духа все още не е познание за духа. Ако някой каже за всички явления: „Това е природа, природа, природа, природа“; щеше ли да го знае? Да се съмняваш във възможността за духовно познание е като дете, което казва: Моят кон винаги е бил дървен; не може да съществува кон, направен от мускулно месо. Винаги, дори в най-разнообразни вариации, човек чува един и същ рефрен: Няма такова нещо, защото човек дори не може да си представи такова нещо.

XIII. Теософия и антитеософия

Духовната наука е теософска по природа, защото връща човека към неговия първоизточник. Хората днес се борят срещу теософията и следователно са антитеософски в мисленето си.

Цялата душа и духовно същество са ангажирани през първите години на детството, за да развият физическата организация, особено нервната система; всички сили са изразходвани за тази работа. От определен момент нататък човешкият организъм става по-твърд и по-решителен. Това е моментът, в който у детето възниква самосъзнание. Духовните и умствените сили се отразяват обратно върху себе си; преди това той [човешкото същество] ги е хвърлял всички в организма. Сега духовното и умственото се хвърлят обратно върху себе си. Отначало виждаме като през стъкло, но след това организацията става като огледало, което отразява духовния и умствения живот обратно върху себе си. Тогава той си казва „Аз“. От този момент нататък животът протича в самосъзнание.

Фактът, че в ранното детство нашата физическа организация се трансформира в огледало и нашият духовен и душевен живот се отразява обратно в себе си, е начинът, по който човешкото същество дължи цялата си земна съдба и същност. Силите, които е донесло със себе си от предишните си животи, то е вложило във физическата си организация. В живота силите се изливат в организацията. В началото детето няма самосъзнание, защото духовните и душевните сили все още се вливат във физическата и материалната организация; това трябва да ни е обърнато като огледало. Човек би се родил теософ, ако можеше да види как това се проявява във физическата организация сам. В човека, както и в растенията, се формира и нов зародиш, който бъдещият живот изисква.

Детето би трябвало да остане закърнело в развитието си, ако беше съзнателно, защото тогава духовно-душевните сили не биха се излили изцяло в телесната организация. В духовно-душевните сили, чрез които ние повишаваме самосъзнанието си, се формират зародишни сили за следващия ни живот. Те обаче не трябва да се издигат в нашето самосъзнание; те трябва да останат спящи, защото са градивни сили и могат да разгърнат характера си едва в следващия ни живот. Ако човекът беше наясно с тези зародишни сили, той би трябвало да потъне в сън или заспиване; ако знаехме за тези зародишни сили, щяхме да познаем себе си в божественото, щяхме да се родим теософи.

Силите, които могат да развият нашето самосъзнание все по-силно, трябва да се формират от душевно-духовния свят. По време на земния си живот ние трябва да преплувам през поток, на единия бряг на който се намира преходът от теософско към самосъзнание, а на другия - преходът от самосъзнание към теософско съзнание. Именно от това, че сме отделени от нашето божествено-духовно настроение, ние

черпим силите на нашето самосъзнание. Нашето земно настроение трябва да бъде антифилософско.

След подготовката, той [човекът] може да проникне до тези зародишни сили, както беше обяснено в предишната лекция. Човешкото същество би повярвало, че неговото самосъзнание ще бъде застрашено, подкопано и затова се страхува да позволи на зародишните сили да се проявят за следващия му живот, откъдето идва и антисофистичното настроение. Човешкото същество изпитва отвращение от факта, че зародишните сили биха могли да завладеят самосъзнанието му и да го хвърлят в световното съзнание. Човешкото същество има таен страх да позволи на връзката да излезе от основите. Душата първо трябва да стане силна и енергична, преди да може да се изправи срещу по-дълбоките сили, точно както един уверен в себе си човек се изправя срещу това огледало. Човек може да превърне бъдещето си в огледало, за да види духовното си аз, точно както имаме огледало във физическото тяло, чрез което възниква нашето самосъзнание.

Като притежава тайното човешко същество в себе си, духовният изследовател има гаранция, че е безсмъртен, че подготвя живот в безсмъртие; точно както кълняемите сили на растението гарантират появата на ново растение.

Трябва да култивираме най-силно онези сили, които ни отдалечават от нашата божествена духовна връзка; ние култивираме антисофично настроение.

Човечеството трябва да се развива между противоположностите. Точно както човекът се колебае между свободата и робството, така той се колебае и между теософията и антитеософията. Но има моменти, когато човек осъзнава своя изначален източник и това настроение може да расте и да го доведе до теософията. Сегашната ни култура в своята сложност е била благоприятна за антисофичното настроение. Когато животът е бил много по-малко сложен, времето е било благоприятно за теософското настроение. Цар Леон от Флий, както ни разказва Цицерон, веднъж попитал Питагор какво смята за делото на живота си. „Виждам себе си като философ“, казал той. „Мога да го изразя в сравнение. Виждам живота като един вид панаир. Хората идват отвсякъде, за да се насладят на празненствата, да купуват и продават неща, с цел печалба. Но има и такива, които идват само за да гледат и виждат всичко.“ Той чувства същото и за панаира на живота. Той води вътрешен живот, който не е от външна полза за никого, който съществува сам по себе си; Питагор, философ, е бил смятан за такъв човек.

Сега един странен философски мироглед идва от Америка към Европа. Джеймс, Шилер и т.н. са негови представители и се нарича прагматичен мироглед. Това иска да каже: Това, което хората придобиват чрез идеи, които надхвърлят сетивните наблюдения, няма основа в истината. Човек формира само идеите, които са полезни; това, което е полезно за живота, се възприема като истина. Ние формираме понятието за дишане, защото е полезно да си представим нещо подобно; човек не може да го възприеме. Полезно е да си представим живота по

отношение на идеали и да го организираме според идеали, ето защо идеалите са верни. За нашия светоглед е полезно да си представим Бог и да въведем ред в света. „Философията на сякаш“ е европейското издание на американското. След като авторът ѝ престава да бъде професор, той публикува тази философия. Не можете да намерите сигурност, затова се държите така, сякаш има Бог, сякаш има идеали, не че те съществуват по някакъв начин. Тази философия се нарича още фикционализъм. Под влиянието на предишната и настоящата религия е било възможно да възникне „философия на сякаш“ и колкото и да се обновява тази стара религия, тя ще продължи да се развива като „философия на сякаш“.

В своята реч „Игнорабимус“ Дю Боа-Реймон, великият физиолог, се стреми да дефинира областта, която науката е способна да обхване. Той показва, че е невъзможно за тази наука да разбере усещането, най-простото психическо явление. Относно всичко, което е духовно и психическо, Реймон казва: „Никога няма да го разпознаем.“ Това отношение прави хората материалистични и монистични. Накрая Реймон казва: „Науката трябва да се ограничи до това, което съществува и се случва в пространството и времето, и следователно трябва да остане неразбираема за всичко, което гледа отвъд пространствените и времевите събития, защото само свръхестественото би могло да знае за това, но там свършва науката.“ Ако това твърдение беше вярно, тогава не би могла да съществува логика, не би могла да има реч. Духовната наука се стреми да изследва въпроса: Как хората стигат до това да кажат: Където свършва сетивното, трябва да свърши и науката?

Душата е по-велика от съзнанието. Много хора не могат да дадат ясни причини за действията си и това се разпознава от психологията. Несъзнателните причини могат да бъдат въображаеми или афективни и импулсивни. Скрытият човек в нас все още има сила, все още бие; човекът е под негово влияние.

И така, човекът е под влиянието на страха; той може да бъде съзнателен или несъзнателен, той действа съответно. Датският учен Ланге е написал статия „Върху изразяването на емоционалното движение“. Под влияние на страха човек пребледнява и очите му се помътняват. Човек не може да намери начин да се задържи. Съдовите съдове се свиват, а с тях и мускулите. Тогава човекът вика: Къде е нещо, за което мога да се хвана, иначе ще падна? Мисленето, насочено навън, довежда човека до същото състояние в нервната му система, в съдовата му система, както страхът. Този страх не достига до съзнанието, той остава подсъзнателен. От една страна виждаме плахия човек, който е твърде слаб, за да стои сам, който се нуждае от външна подкрепа; от друга страна, мислителя, който чрез своето навън насочено мислене попада в същата ситуация. Целият материализъм е несъзнателен страх; неговият стремеж към материя е резултат от подсъзнателния му страх. Те се нуждаят от материалния свят, за да ги подкрепя. Когато вляза в свръхсетивния свят, падам; дано нещо ме задържи – така те несъзнателно викат към материалния свят от страх. Последните думи на Реймънд бяха израз на ужас от мисълта.

Днес човешкото махало се люлее в посока на антисофийски настроения. Последицата ще бъде, че и теософията ще се засили. Антисофията е едностранчивост; цялата душа трябва да отдаде дължимото на съзнанието за себе си и за Бога. Душата намира покой само там, където силата ѝ е свързана с божествената сила. Най-добрите хора, тези, които са развили човечеството, са усетили теософията. Гьоте е бил пропит, пламенен и стоплен от теософското настроение. Някога го е срещнало антитеософско настроение; антитеософите също могат да бъдат велики умове. Един от тях е Албрехт фон Халер. Той е казал: Никой създаден ум не може да проникне в най-съкровената природа.

Щастлив е човекът, на когото тя показва само външната обвивка.

Да останеш в черупката си е антифилософия в най-изтъкнатия смисъл на думата.

Отговорът на Гьоте е добре известен:

Природата няма нито сърцевина, нито черупка, [...]

Само ти, ти, изследвай себе си,
дали си сърцевина или черупка.

Фихте казва от теософското си настроение: Който разпознава себе си в истинското си аз, той вече стои в духовния свят. - В лекцията си върху „Пределението на учения“ Фихте се изразява по следния начин:

Вдигам смело глава към заплашителните скалисти планини, към бушуващия водопад и към разбиващите се облаци, носещи се в огнено море, и казвам: Аз съм вечен и се противопоставям на вашата сила. Срутете се върху мен, всички вие, и вие, земя, и вие, небе, смесете се в дива суматоха, и вие, елементи, всички - пенете се и се яростете и смилайте в дива борба последния слънчев прах на тялото, което наричам мое, наречете мое; само моята воля с твърдия си план ще се носи смело и студено над руините на вселената; защото аз съм завладял съдбата си и тя е по-трайна от твоята; тя е вечна и аз съм вечен, като нея.

Към онези, които са против Софи, той казва:

Че идеалите не могат да бъдат представени в реалния свят, е нещо, което ние, другите, може би знаем толкова добре, колкото и те, може би по-добре. Ние само твърдим, че реалността трябва да бъде преценявана от тях и променяна от онези, които чувстват силата да го направят. Дори и да не могат да бъдат убедени в това, те губят малко, правейки го, щом са това, което са; а човечеството не губи нищо от това. Това просто показва ясно, че те не се броят в плана за облагородяване на човечеството. Последното несъмнено ще продължи по своя път; нека добрата природа надделее над първите и им даде дъжд и слънце, полезна храна и необезпокоявана циркулация на течностите, а с времето и мъдри мисли! Въпрос

Въпрос: Може ли прераждането да се свърже с факти или трябва да се приеме като догма?

Рудолф Щайнер: Това не е повече догма, отколкото паметта. В края на краищата, паметта е и вътрешен факт. Не можеш да изпомпваш и да гледаш това, което трябва да запомниш. Следователно, не можем да докажем минали спомени от предишни земни животи, освен като ги преживеем.

Така е с всички свръхсетивни истини. За да ги разберем, е необходимо само непредубедено съзерцание на живота; за да ги изследваме, е нужно ясновидство.

Между смъртта и новото раждане решаващата гледна точка е стремежът към усъвършенстване на себе си и на целия свят, а не въпросът дали е приятно или неприятно, или причинява болка. Човек може да разбере прераждането, ако се държи така, сякаш ударите на съдбата не са случайни, а [сякаш] сам си ги е нанесъл. Това са доказателства за душата, така че ние самите трябва да бъдем там.

Въпрос: [Ами] седемгодишната периодичност и какви по-дълбоки причини [има] тя? [Ами] самоубийството?

Рудолф Щайнер: По въпроса за самоубийството важи поговорката на [Шопенхауер]: „Лесно е да се проповядва морал, но е трудно да се обясни.“ Човек трябва да прави добро, защото то се абсорбира в душата му. (?)

Въпрос: Коя е най-добрата молитва? „Отче наш“ ли е?

Рудолф Щайнер: „Отче наш“ наистина е универсална молитва за най-примитивния и най-развития ум. Тя притежава тази сила в себе си, дори ако човек не познава нейните закони, точно както растението расте според закони, които не познава. Всяка молитва трябва да бъде носена от благочестиво настроение, в противен случай може да бъде и зла. „Не Моята воля, а Твоята да бъде.“ Само чрез това настроение всяка молитва се превръща в истинска молитва.

Въпрос: Как човек изразява себе си в момент, в който просто усеща връзката с висшите светове? Моля, дайте ми повече подробности.

Рудолф Щайнер: Това е подобно на въпроса: Как мога да си представя духа? - Само духовно. Без духовен материализъм! В Теософското общество може да се чуят изрази като: Днес в стаята има прекрасни духовни вибрации. Духовният изследовател просто би казал: Днес в стаята има добра атмосфера. В теософските книги духът е описан по следния начин: Първо има материя, след това тя става все по-тънка и по-тънка, но материята всъщност никога не свършва. Трябва да си представите духа, без да се облягате на нищо материално. Чувството е нещо, което има своя център вътре в себе си.

XIV. Духовната наука и духовният светоглед върху целите на нашето време

Уважаеми присъстващи, от няколко години си позволявам да говоря от това място по темата за духовната наука, както ще бъде предвидено и в днешното размишление. Нека ми бъде позволено да представя основите на тази духовна наука по определен, бих искал да кажа, ясен начин, а след това да говоря по-подробно за някои специални теми на тази духовна наука в следващото размишление вдругиден.

Напълно разбираемо е - и това е било често споменавано през годините - за всеки, който стои на почвата на тази духовна наука, както е предвидена тук, че в наше време, от най-различни страни, не само най-разнообразни възражения, но, може да се каже дори, враждебност срещу тази духовна наука се налагат. Тази духовна наука не само се представя пред останалия съвременен духовен живот като нещо все още чуждо на този духовен живот днес - тя има това общо с всичко, което е било включено в него като ново придобиване на човешката духовна култура в определено отношение - но именно по отношение на духовните цели на нашето време, тази духовна наука трябва да се яви, от една страна, като нещо съвсем неразбираемо, фантастично, мечтателно, макар че от друга страна представлява нещо, което произтича от най-дълбоките копнежи и, може да се каже, от най-неотложните нужди на душевния живот на днешния ден. С това бих искал да дефинирам, така да се каже, темата на тази вечер.

Духовната наука, както е разбрана тук, се различава от самото начало именно от това по един фундаментален начин, чието продължение иска да бъде, и е съвсем разбираемо, че изпитва враждебност след враждебност от тази страна. Имам предвид научната школа на мисълта на нашето време, защото по същество духовната наука, както е разбрана тук, иска да бъде продължение в най-истинския, най-автентичен смисъл на научното мислене за духа и неговите тайни, неговите закони - продължение на научния начин на мислене, който е оставил своя отпечатък върху духовния живот на Запада в продължение на три до четири века.

Въпреки това, макар че именно поради тази характеристика духовната наука по никакъв начин не е задължена да се изправя срещу оправданите твърдения на естествената наука, тя все пак се различава в известно отношение от това, което днес всъщност се нарича наука от гледна точка на естествонаучния начин на мислене. Тя е също толкова наука, колкото и естественото изследване, но тъй като разглежда обектите, същностите и процесите на духовния живот, тя непременно трябва да развива научните методи по различен начин, отколкото естествената наука, която е ограничена до сетивата и до интелекта (който има сетивата за своя основа), трябва да прави това днес. И така, нека обърнем внимание на тази

фундаментална разлика между духовно-научното изследване и естествено-научното изследване.

Това, което днес обикновено наричаме наука, започва от онова състояние, от онова настроение на човешката душа, което е налице в нормалния живот, в ежедневието на човека. Говорим за това, което човек може да прави чрез душата си, чрез тялото си, чрез ума си, приложен към наблюденията на сетивата и към експериментите, какво може да прави човек чрез всичко това, къде са границите на познанието за посоченото; накратко, напълно правилно е да се каже, че това научно направление приема човешката душа такава, каквата е, наблюдава средата на тази душа и от това извлича законите на сетивно-физическото съществуване. Най-важната работа за тази наука следователно се извършва в изследването, винаги в рамките на самата дейност на работа, и това, което произлиза от тази дейност, е наука, е научен резултат.

Духовното изследване е различно. Духовното изследване, както е предвидено тук: Въпреки че, както ще видим след малко, това са същите процеси в живота на душата, които духовното изследване трябва да предприеме, които управляват и външната наука, външното научно познание, но тези дейности на духовния изследовател са за него подготовка за неговото изследване, са там за него, за да подготви душата за него, така че тя да може да стигне до това, което може да се нарече виждане. Разбира се, всичко се има предвид духовно, но ако човек приеме това духовно значение, тогава може да каже: външната наука предполага човешката душа и тези наблюдения се основават на наблюдението на сетивата, на това, което интелектът има да каже за законите на съществуването.

Духовното изследване използва всички човешки душевни сили, независимо дали са сили на разбиране, воля или чувство, за да подготви това, което би могло да се нарече сетива – в преносен смисъл, разбира се – които след това водят до пряко възприятие, за да подготви духовния изследовател да посвети работата и усилията си на подготовката на себе си, така че след това да може, така да се каже, да получи достъп до впечатленията от възприятията от духовния свят чрез себе си.

Сега не искам да говоря, не в това размишление, за абстракции, за понятия, за спекулации, за философия на идеите, а искам да се насоча директно към фактите на душевния живот, което е подходящо за духовно изследване. Всяко духовно изследване се основава на факта, че човешката душа може да приложи към себе си това, което днес е на устата на всички като научна модна дума, че човешката душа може да приложи към себе си това, което се крие в думата „развитие“. Духовното изследване започва от предпоставката, че човешката душа може да претърпи вътрешно развитие, което води до трансформация, промяна в тези душевни сили, така че тези душевни сили да станат различни в определен смисъл. Така че всичко, което е резултат от това духовно изследване, не се постига просто чрез приемане на душата в нейните способности, а се случва едва когато, чрез внимателна

подготовка, душата се е трансформирала по такъв начин, че вече няма сетивния свят около себе си в прякото си духовно възприятие, сетивния свят около себе си, а има друг, по-висш, духовен свят около себе си, точно както има сетивно-физическия свят около себе си в обикновения живот, който се възприема чрез сетивата.

Човек би могъл лесно да повярва, че са необходими някои много специални подготовки, за да се трансформира душата по този начин. В общи линии това не е така. Това, което душата трябва да предприеме, се основава на неща, които всъщност винаги присъстват в ежедневието душевен живот, които принадлежат към най-съществените сили на този душевен живот, но които, за да станат подходящи за духовно изследване, трябва да бъдат развити в безкрайността, би могло да се каже. Сега ще покажа от различен ъгъл, отколкото често съм правил през последните години, как човешката душа, така да се каже, надхвърля себе си, отвъд ежедневието си гледна точка, за да стане наблюдател на духовния свят. Това, което тя трябва да предприеме в интимния си вътрешен живот, има за свои елементи, за своя отправна точка именно силите, които са необходими в най-всекидневието. Една от тези сили може да бъде засегната с помощта на лесно разбираем термин, който се отнася до нещо, което е абсолютно необходимо в ежедневието. Това е, което в този ежедневието живот наричаме внимание, интерес към нещата от околната среда. Това внимание – вече говорих за него от различна гледна точка в тези лекции – се състои в това да се съсредоточим върху някакъв обект в нашата среда, така че чрез това фокусиране той да остане, така да се каже, в душевния ни живот, жив в паметта.

Колко необходимо е това внимание за ежедневието може да се види от един много обикновен начин на гледане на нещата, който се фокусира върху връзката между това внимание и паметта. Много хора ще се оплачат, че паметта им или отслабва, или че е по някакъв начин дефектна или недостатъчна. Ако човек изучи – доколкото подобно изучаване е необходимо за обикновения живот – връзката между вниманието и паметта, той би преодолял много от нещата, които толкова често забелязва като недостатъци в себе си.

Ще започна с един много тривиален въпрос. Много хора не могат да намерят предмет сутрин, който са имали вечерта. Те са го оставили полусъзнателно, а не с внимание. Копче за ръкавели, което оставяме вечерта по такъв начин, че таим произволната мисъл: Сега поставяте това копче на това място - може би дори мислим за обкръжението - в тази среда. Ще видите, ако оставите тези мисли да преминат през ума ви вечерта, че сутринта ще отидете директно до мястото на копчето и се оказва, че има връзка между способността ни да запомняме и това, което може да се нарече внимание. До известна степен проблемът с паметта е проблем с вниманието и ако можехме да свикнем произволно да обръщаме внимание на неща, за които знаем, че трябва да бъдат запомнени, бихме

допринесли безкрайно много не само за паметта на въпросните неща, но и бихме видели, че паметта ни наистина се укрепва от честото практикуване на такава дейност, което означава, че силите зад паметта ни също биха станали силни. Точно както е вярно, че до известна степен добрата памет е част от външно здравия психически живот, също толкова вярно е, че наблюдението на това, което наричаме внимание, е много необходимо в ежедневието.

Но има и друг начин да се убедим във връзките между човешкия психичен живот и вниманието. Всеки знае – и особено тези, които са малко запознати с литературата по съвременна психология – как здравата психика трябва да бъде кохерентна психика, така че когато се върнем към момента от детството, който обикновено си спомняме, трябва да разпознаем събитията, които са ни се случили, като наши собствени. Би било нездравословно, ако паметта е толкова пълна с дупки, че да виждаме собствените си преживявания като тези на чуждо същество, когато не бихме ги разпознали като наши собствени. В случая с болните души тези преживявания се появяват сякаш са друго его.

Много би могло да се направи, ако чрез духовната наука човек се беше обучил да бъде внимателен към тези неща – човек може да ги разпознае – да бъде внимателен към души, които показват склонност към такива дупки в, да речем, своето его, своите непрекъснати спомени, и тогава би се намесил по такъв начин, че да засили и систематично да засилва интереса. Голяма част от вредата, нанесена на такива души, би могла да бъде избегната чрез определено образование, ако човек обмисли връзката между живота на паметта, живота на душата като цяло и това, което наричаме внимание.

Това, което бихме могли да наречем внимание, не е внимание към това или онова, а дейността на вниманието, дейността, която се разгръща в душевния живот, докато ние обръщаме внимание. За целите на духовното изследване, това трябва да бъде засилено, увеличено, по интензивност и безгранично. Това се случва в това, което бихме могли да наречем концентрация на човешкото мислене, чувстване и воля или, като цяло, концентрация на целия душевен живот.

Във външния си, ежедневен живот ние развиваме внимание, като се стимулираме от външни впечатления, от това, което, бих казал, има по-блестящ, изключителен ефект върху душата ни от всичко друго. Това е предизвикателство за нашето внимание. Много рядко успяваме да произведем това внимание чрез чист произвол; но духовното изследване трябва да се подготви за това: увеличаване на вниманието до неограничена степен чрез вътрешен произвол, чрез обучение на душата, чрез интимна практика - може да се каже - до неограниченото.

Повишаването на вниманието се постига по следния начин: ако сме стимулирали определени идеи, може би идеи, които не съответстват на външен факт, а символични идеи, които можем да изследваме прецизно, така че да знаем, че не са замесени свръхестествено съзнателни идеи; ние приемаме същите, съвсем

произволно, без никакъв процес да ни принуждава, в центъра на нашето съзнание и след това осъществяваме такъв живот на съзнание, какъвто се развива само в нормалното човешко съществуване по време на сън.

По време на сън всички външни сетива замлъкват, всяко движение спира и човекът лежи неподвижно спрямо своята телесност. Дори тревогите и грижите на живота замлъкват в съня; само в нормалния живот по време на сън настъпва безсъзнание.

Отново, тук мога да опиша само принципите, не всичко. Можете да намерите повече подробности в моята книга „Как да познаваме висшите светове“ и в моята „Окултна наука“. Но душата може, чрез тренировки, чрез години упражнения, да създаде такова настроение в себе си, че нейното вътрешно „аз“ произволно да заглуши всичко в себе си, което иначе остава безмълвно само по време на сън.

Душата е, така да се каже, в същото състояние по отношение на външната дейност и възприятие, както в съня, с изключение на това, че е будна и по този начин е отделена от целия външен живот. Душата се фокусира единствено и изключително върху самоизбраната идея с най-интензивно внимание от цялата си дейност. В резултат на това всичко, което душата иначе би изразходвала от енергията си, за да абсорбира и обработва многобройните впечатления от деня, всичко, което душата изразходва като енергия, сега се използва, за да се тласка към тази единствена цел на идеята. Душевият живот е концентриран и сега се създава нещо с това, което дори най-значимите умове на човешкото развитие винаги са смятали за най-достойния апарат за цялото световно изследване. Сега е необходимо нещо, което може да се сравни с апарата на човешката душа, но аз не отдавам особено значение на сравнението, с нещо като духовна химия.

За да разбере защо човек провежда експеримент върху душата, който не е просто вътрешен процес на въображението, а реален процес в душата, който всъщност води до нещо в действителност, ще използвам сравнението с химията, за да ни помогне да се разберем. С душата се прави нещо, което би могло да се нарече духовна химия. Когато имаме вода пред себе си, нейните компоненти не са непременно разпознаваеми външно. Химикът разлага тази вода на водород и кислород. Той отделя водорода от водата. Водородът има много различни свойства от водата, свойства, които не могат да се подозират във водата като такава. Точно както човек може да предположи само свойствата на водорода във водата, така може да предположи само свойствата на душата и духа в човешкото същество, стоящо пред нас в ежедневието; защото точно както водородът е свързан с водата, така и душата и духът са свързани с физическото тяло в ежедневието. Това, което характеризирах като неограничено увеличаване на вниманието към произволна идея, усещане или концепция, концентрира силите на душата, така че тази душа да се откъсне от физическото тяло. Сега трябва да се каже обаче, че когато душата иска да се подготви, тя трябва да го прави с търпение и енергия и често в продължение на години – това варира от човек на човек – но тогава този, който подготвя душата

си, наистина успява да свърже значение с нещо, което оправдано може да изглежда безсмислено за много хора в настоящето. Духовният изследовател успява да свърже значение в пряко вътрешно преживяване с думата: Сега преживявам, сега чувствам в чистата духовно-душевна сфера и знам, че в това, което преживявам и чувствам, не живее нищо, което е свързано с физическо-сензитивното. Духовният изследовател сега знае значението на тази дума, което в обикновения живот изглежда безсмислено, защото той преживява това значение чрез пряката сила на реалността на това, което означава да си излязъл от физическото тяло с духовната си душа. Душата и духът са толкова независими и надарени с други свойства, колкото водородът е надарен с други свойства, когато е изваден от водата. Това не е външен процес, който може да се сравни експериментално с който и да е външен процес, а е процес, който води до извличане на душата и духа. Едва тогава то доказва истинската си независимост, едва тогава се показва в това, което е в истинската си, собствена природа и това, което го свързва с физическо-сетивното за ежедневието, което използва, за да възприема външния свят и да изпълнява задачите на външния свят.

Първото нещо, което човек може да изпита чрез физическите си сетива, е мисленето и въображението. Тъй като не искам да говоря с абстракции, а по-скоро с конкретните факти от вътрешното преживяване на , не искам да се страхувам да посоча това преживяване, дори с риска, който напълно разбирам, да не бъда приет насериозно от някои хора, които вярват, че стоят на твърдата основа на науката. Когато духовният изследовател, след години упорит труд и жертви, е стигнал до точката, в която свързва значение с думите: „Вие преживявате и възприемате неща извън тялото си“, тогава първоначално той преживява това само във връзка с мисленето, което, както човек може да предположи в обикновения живот, знае чрез духовната наука. Че човек трябва да използва мозъка си за мислене, това спира. Човек чувства, че е вътре във въображението и не чувства с това вътрешно преживяване на мозъка и нервната система, но чувства - както казах, казвам го с риск някои да не го приемат насериозно - че това, което преживява сега, се чувства като външен обект, като вътрешно аз, обикалящо около тяло, разположено извън него, ако му е дал независимост, и преживява как обикаля около собственото си тяло, собствения си мозък и тогава се случва важно преживяване. Човек се научава да разпознава как протича обикновеното мислене, защото за да постигне напредък в истинското духовно изследване, трябва да напредва на етапи. В началото това често е скучно преживяване. Но когато сте напреднали до точката, в която можете да свържете пълно значение с думата: Сега живеете в мислене, което се случва извън мозъка ви, човешкият живот наистина е между раждането и смъртта - така че трябва да се върнете в определен момент.

Мислите, които имате извън тялото, можете да развиете с мозъка си само когато се върнете. Това дава много различно усещане от обичайното, защото възприемате

процеса с мозъка си. Започвате да използвате мозъка си като инструмент, знаете, че имате нещо в мозъка си, което оказва съпротива, което трябва да натиснете насила. Странно чувство възниква, когато въображението се движи извън мозъка и мозъкът започва да си представя, чувство, което може да се сравни само с известен страх от това, че сега ще трябва да мислите отново чрез инструмента на мозъка, защото човек сега е изправен пред живота извън себе си. Вие, така да се каже, сте опознали себе си отвън за първи път, научили сте се да гледате назад към физическото си тяло отвън и потапянето налага необходимостта от работа с тежка материя, пластмаса, така да се каже, така че тези преживявания, които за първи път сте преживели извън този мозък, сега да могат да бъдат изразени вътре. По този начин може да се случи, така да се каже, един вид еманципация на интелектуалния живот от физическия живот. Когато това еманципиране се случи, човек вече няма физическо-сетивния свят около себе си. Този физическо-сетивен свят изчезва в същия момент, в който се случва излизането от физическото тяло. Човек има нов свят около себе си, свят, който може да се опише като свят на духовните състояния. Едва сега човек може да прозре какво представляват духовните състояния чрез директно съзерцание. Случва се нещо, което бих искал да спомена на този етап, защото винаги искам да премина от абстрактното към конкретното в тези разсъждения; човек си представя това навлизане в духовния свят погрешно, ако си го представя според модела на външните възприятия. Тук наблюдателят стои там, а обектът стои там. Когато духовният изследовател започне да възприема духовни състояния, след като се е подготвил, той трябва в известен смисъл да потопи цялото си същество в обекта или съществото, което възприема. Точно както в ежедневието, когато преживяваме нещо в собствената си душа, ние изпитваме това или онова настроение, този или онзи вътрешен [афект], как човек изразява това в това, което се нарича развитие на неговия мироглед, така и човек може да преживее какви са състоянията на ума само като имитира, така да се каже, с дух, освободен от тялото, потапяйки се в това, което възприема, наистина имитирайки във вътрешна игра на изразяване състоянията на духовния външен свят. Следователно, това е вътрешна игра на изразяване, в която човек живее, и не може да каже, когато говори правилно: „Възприех обект или същество от духовния свят, сякаш е същество от сетивния свят.“ По-скоро може да се каже само: „Преживях в това същество това, което в мен ме кара да се изразявам с душата и духа си по такъв и такъв начин.“ Във вътрешния си израз аз подражавам на особеността на въпросното същество. Човек се запознава с вътрешна игра на изразяване, с приемането на шифроподобни идеи и в известен смисъл се слива със съществото на духовния свят. Но това изисква духът да бъде толкова чувствителен в себе си, че да изразява собствените си състояния, както иначе изразява състоянията на собствената си душа. Преживяването, за разлика от простото възприятие, е съзряването на духовния свят, сливането с неговите състояния. Именно по това това

преживяване в духовния свят се различава от преживяването на ежедневната реалност, което в крайна сметка е нещо пасивно, нещо, до което човек така да се довери, докато това, което се оставя да бъде водено нагоре от волята, да живее в духовните явления, непременно трябва да бъде в действие, в активност - тази вътрешна активност, която сама по себе си създава израз, формира. Душата трябва да се преобрази за условията на духовния свят, ако иска да проникне в духовния свят.

По този начин човек преживява условията на духовния свят, както преживява формите във физическо-сетивния свят. Но човек може да преживее не само условията на духовния свят, но и процесите, събитията на духовния свят. Това се случва, когато човек води други сили на душата нагоре от физическото тяло. Не само силата на въображението може да бъде водена нагоре, но и друга сила. Но тогава друга ежедневна дейност на душата трябва да се увеличи до безкрайност и това е, което може да се опише с дума, която е необходимост в ежедневието, думата „преданост“. Ако човек успее съзнателно да развие тази преданост, така да се каже, в общия световен процес, която иначе развиваме несъзнателно само в съня, когато човек е, така да се каже, напълно отдаден, без сам да прави нищо, на общото случващо се, както в съня, когато човек се учи да бъде отдаден, напълно съзнателно, докато е буден, на духовния свят, тогава той стига до това да изтръгне, така да се каже, още една душевна дейност на нашия вътрешен живот от физическо-сетивния. Тази дейност е тази, чрез която ние - колкото и странно да звучи, но е истина - изпитваме плода във външното физическо: говоренето, силата на речта. Тази сила на речта, както е добре известно, се корени в дейността на мозъка, в дейността на органите, които в крайна сметка водят до ларинкса и т.н. Тази сила на речта играе съвсем различна роля, отколкото обикновено се смята. По-голямата част от човешкото мислене се изразява с думи, така че думите преминават през ума, така че, както признава съвременната наука, за тези, които се вглеждат по-внимателно в нещата, цялото безмълвно мислене у хората също протича по такъв начин, че те вибрират вътрешно по фин начин. Тялото всъщност е в състояние на постоянна вътрешна дейност, когато мисли. Тази дейност тихо повтаря, така да се каже, това, което иначе би се изразило по-силно в движенията на речевите органи и нервната система.

Ако чрез внимателна практика, повишено внимание, тоест чрез концентрация, повишена преданост, тоест медитация, човек достигне до активността, която душата трябва да изразходва, когато говори в ежедневието, ако достигне до тази активност, без да я изживява във външна реч, тогава е издигнал втора душевна сила от физическото тяло. Това издигане е малко по-трудно от другото, но може да се постигне чрез силна, енергична практика.

Когато говоря с вас, душата ми е спонтанно активна и това, което се извършва в тази дейност, се изразява във външното слово. Ако сега успеем да сдържим

дейността, която иначе би избледняла в словото, така че тя да се извършва без дума и без тази вибрация, чисто вътрешно, в душата, ако, така да се каже, думата „сила“ се преживява вътрешно в душата, тогава душевният живот се укрепва и ободрява, душевният живот вътрешно се укрепва много повече, отколкото в простото отделяне на мисълта от физическо-сензитивното, и тогава, чрез подобна духовна химия, така да се каже, човек извлича способността да говори, силата на речта, от физическото тяло, преживява я само в душата. Още веднъж, вие знаете какво означава да бъдете извън физическото си тяло в духовния и умствения си опит и сега да преживеете, където не можете да използвате ларинкса си, за да говорите, където развивате тези дейности извън тялото си, както обикновено правите, когато говорите, сега изпитвате способността да говорите вътрешно. Сега изпитвате вътрешното слово. Вие преживявате вътрешния свят чисто духовно.

Това преживяване на вътрешното слово е много тясно свързано с преживяването на силата на паметта. Разбира се, когато казвам преживяването на силата на паметта, нямам предвид това, което се изразява в способността за запомняне, а по-скоро това, което стои зад тази способност за запомняне, това, което не живее съзнателно в ежедневието, това, което работи и остава полуосъзнато. Когато включим мисъл в паметта, ние упражняваме душевна дейност и това е свързано със силата на речта. Следователно това е нещо, което наричаме нисша душевна сила на паметта, точно както можем да кажем нисша душевна сила на речта, която черпим от обикновената реч и в която след това живеем като духовни изследователи. Ние живеем чисто в духа и душата в словото, в силата на спомена, когато в обикновеното ежедневие паметта се трансформира така, че да помним ежедневните преживявания, тези, където всяка памет е безмълвна, както в съня. Това, което остава, така да се каже, е това, което иначе се използва за памет. В ежедневието винаги нещо се използва за запомняне; вътрешната сила се използва, за да накара случващото се да се вкорени в душевния живот. Сега, след като сме довели до душевен живот, който изтрива обикновената памет, тази сила, която иначе се използва за запомняне, се използва чисто духовно, тя пулсира във вътрешното чисто духовно, разпознавайки буквално. Така че, когато издигнем силата на речта от физическо-телесното, ние не само преживяваме състояния, но можем да се потопим в същностите на духовния свят, така че да преживеем какво се случва в тях. Сега развиваме не само игра на изражения на лицето, но и това, което би могло да се нарече вътрешна духовна сила на жеста [вътрешен жест]. Това винаги трябва да се подчертава - онова, на което се основава дейността като духовно преживяване. Ако искате да изпитате духовно същество, трябва да се потопите в него и да преживеете неговите процеси, точно както ние съпътстваме собствените си вътрешни преживявания с жестове, изразявайки в жеста това, което се случва в самата ни душа. Много хора - включително и аз - използват твърде много жестове, за да изразят това, което е вътрешен душевен живот. Точно както душевният живот, изтичайки навън, се

разклонява, така той трябва да води до вътрешни жестове на духовно и душевно преживяване. Тогава човек преживява процеси, не просто състояния; те се преживяват чрез мислите, които се издигат нагоре, процесите чрез способността да се говори и помни, която се издига нагоре. След това, когато човек преживява състояния на духовния свят, той преживява и своите собствени вътрешни състояния и това води дълбоко в природата на човешката душа.

Когато духовният изследовател започне да изпитва вътрешни състояния, той свързва следното със смислена концепция: Той знае защо материалистическият възглед за настоящето е толкова труден за опровержение от чисто идеалистична гледна точка. Това е така, защото, както правилно твърди материалистическият начин на мислене, ежедневно мислене наистина произлиза от нервната система, от мозъка. Защото това, което човек има в обикновеното съзнание като съдържание, като нещо, преживявано от душата, е по същество само образ на душата.

Няма достатъчно време да навлизам подробно в аргументите относно образността. Ще само подсказва, че за духовния изследовател, стигнал дотук, е съвсем ясно какво искат обикновеното чувство, воля и въображаем живот. Те приемат формата на образи, които изникват от тялото. Те се появяват като отражения на самите нас, когато застанем пред огледало. Тялото образува това, което би могло да се нарече огледало за духовно и психологическо преживяване. Обаче, както всеки образ, образът всъщност не е завършен. Образът би бил завършен само ако, когато застанем пред огледало в обикновения си живот, трябваше да изпратим сили от себе си, за да оформим огледалото по такъв начин, че материалният му състав да стане такъв, че да ни изпраща образите обратно. Защото ние всъщност постигаме това в тялото си, че първо поставяме това тяло с нашата по-дълбока духовна душа в способността да ни отразява обратно това, което наричаме нашия ежедневен живот. Трябва да се каже, че първо го правим огледало в истината и това е тайната на човешкия душевен живот.

Духовният изследовател е воден до духовно-душевно преживяване, което стои извън и зад физическото тяло, и той наблюдава как истински истинският духовно-душевен аспект първо действа върху тялото, така че съдържанието на ежедневно душевно преживяване след това да изплуват от тялото. За духовния изследовател, който вижда през него, е също толкова невъзможно да мисли, че духовно-душевното преживяване е само функция на мозъка, колкото би било невъзможно да мисли, че образът, който имаме пред себе си, се издига от огледалото като реалност. Със същото право би могло да се твърди: Когато човек се види в огледалото, това, което гледа, излиза от огледалото – така че духовната душа излиза от нервната система. Реалността на душата и духа стои зад физическото и всъщност тялото е между истински духовното, което е негов активен агент, негов пластичен създател, и ежедневно, ограничено до сетивни преживявания, които в действителност се случват само в образи. По този начин човек стига до това, което

е наистина духовно и душевно и стои зад физическото. Когато човек стигне до това, тогава това, което преживява като състояние, е съвсем различно от това, което би искал да опише като духовна душа чрез външни разсъждения, защото се сблъсква с директно виждане, с това, което Азът е духовно и душевно в човешката природа. Тогава доктрината за повтарящите се земни животи престава да бъде просто теоретично знание. Тогава започва разширяване, може да се каже, на паметта, която след това може да се разпростре отвъд повтарящите се земни животи. Пълният човешки опит се вижда чрез това как той се разгръща не само между раждането и смъртта, но и през много земни животи и чрез духовните преживявания между смъртта и раждането. Това, което може да се нарече повтарящи се земни животи, се превръща в непосредствено преживяване. Чрез развиване на паметта и силата на речта, чрез превръщането им в сила на знание и опит, миналите земни животи излизат от потоците на духовния живот като реалност и се появява сигурността, че настоящият е и причина за следващите, и че между смъртта и новото раждане има много по-дълъг живот от земния.

Чрез отблъскване на обикновената сила на паметта се пробужда висшата сила на паметта. Когато силата на паметта, която иначе само ни позволява да погледнем назад към раждането, бъде премахната, тя се пробужда с повишена сила, която сега се простира до разбиране на повтарящите се земни животи! Това осъзнаване не е необходимо да приема съвременна духовна истина от стари религиозни системи. Хората, които не знаят нищо за методите на духовното изследване и които повърхностно са усвоили нещо от него - че тази духовна наука трябва да говори за повтарящи се земни животи, могат много лесно да стигнат до вярването, че някаква стара будистка истина се рециклира. Такова твърдение не е по-полезно, отколкото ако някой иска да твърди, че днес само един човек би могъл да докаже питагоровата теорема, като отиде до [празнината в преписа].

Духовната наука няма нищо общо с нещо, предадено исторически, а само с това, което умът може да изследва в себе си по всяко време чрез посочените средства. Точно както човек стига до резултатите от науката чрез външни експерименти, така и човек стига до резултатите от духовното изследване чрез вътрешни експерименти. Това, че резултатите от духовната наука могат да изглеждат фантастични днес, едва ли е изненадващо за всеки, който познава природата на тази духовна наука и как тя може да се приложи към духовния живот на настоящето. В този смисъл трябва да се подчертава отново и отново: Точно както коперниковият възглед е изглеждал странен, така и резултатите от духовната наука могат да изглеждат парадоксални за съвременния ум. Но точно както коперниковият светоглед е станал част от съвременната култура, така ще станат и резултатите от духовното изследване. Разбира се, начинът, по който хората днес подхождат към това духовно изследване, е по същия начин, по който са подхождали към коперниковия светоглед; и ако някой тогава е планирал да изнесе

лекция, за да представи нещо подобно на коперниковия светоглед, който по онова време също е трябвало да изглежда като нещо доста фантастично, може би тогава би обявил такава лекция: коперниковият светоглед като заместител на християнството; особено защото човек би могъл да повярва, че коперниковият светоглед застрашава християнството. Отне много време, преди хората да започнат да осъзнават, че въпросът е различен и в наше време човек всъщност може да има различен опит от истинските цели на настоящето.

В сравнение с преживяванията, които имам тук, човек трябва да бъде трогнат по приятен начин, както можеше да се чуе как един католически богослов, който е дълбоко чувстващ философ, казва: Със сигурност един предубеден свят някога се е противопоставял на коперниковия мироглед, сякаш той може да застраши религиозния живот; днес - и не аз казвам това, а този католически богослов - днес истинският католик дори ще знае, че това, което се изследва в тайните на съществуването, това, което е битието на величието на света, никога не може да допринесе за удовлетворението на религиозния живот, а само за по-голямото възхищение от величието на божествения Създател, колкото повече човек опознава делата му в развитието на света. - Ще дойде и времето, когато човек ще разпознае в многократните животи на земята насърчаване на християнската гледна точка, както днес в коперниковия мироглед насърчаване на християнската гледна точка. Така ви говорих, така да се каже, за две душевни сили, които могат да бъдат водени нагоре от опита с физическото тяло.

Все още има трета душевна сила, която трябва спонтанно да бъде водена нагоре по пътя към духовното изследване, и чрез тази трета душевна сила човек вече достига не само до състоянията и процесите, но и до същностите на самия духовен свят, така че този духовен свят да стане, на друго ниво, нещо като природния свят – не нещо, за което се говори общо взето, а по-скоро както се говори не общо за природата, а за отделни животни, растения, камъни, отделни облаци, планини, реки и т.н.

Където духът не се явява пред очите като сбор от реални духовни същества, нещо друго наистина трябва да се изведе от тази човешка истина, каквато е пред нас в ежедневието. Трябва да помним как сме влезли в живота като човешки същества. Това, което ни отличава като човешки същества от другите сетивни явления на земята, е, че в ранните си дни трябва да направим от себе си това, което най-красиво характеризира нашата съдба. Ние влизаме в света като четириноги, така да се каже; първо придобиваме способността да стоим изправени и да ходим. Искам да поясня още от самото начало, за да избегна всяко недоразумение, както съм правил и другаде, че съм наясно, че други същества също ходят на два крака, като например кокошките, но разликата е, че те са предназначени да правят това от самото начало, докато хората преодоляват гравитацията чрез прилагането на вътрешна сила, която действа чисто в материалния свят. В първите години от

физическото си съществуване човешкото същество се превръща в изправено същество, в онова същество, за което по-дълбоко настроените винаги са знаели какво означава да стоиш изправен, да можеш да насочваш погледа си навън към вселената. Но човекът сам се превръща в това. Прилага се вътрешна сила, чрез която човекът действително става това, което му е предопределено да бъде.

Тази сила не идва отново в съзнанието ни в хода на живота. Във време, когато съзнанието ни е все още в сферата на сънищата, ние преживяваме това, което, така да се каже, ни е дало нашата позиция, нашето равновесие в света, чрез което сме човешки същества. Но можем да ги преоткрием и духовният изследовател трябва да ги преоткрие, тези сили. Тези сили остават в душата. В нормалния живот те се използват само за поддържане на изправеното положение на човешкото същество, но след това си почиват. Те отново се издигат нагоре и тази вътрешна душевна сила, когато бъде преживяна, е нещо, което се разкрива от воля, която също се води нагоре, проникната от тази воля, която позволява на нашия духовен и умствен опит извън физическото тяло да ни доведе до различни ситуации, свързани с различните истини на вселената. По този начин се постига следното: Точно както човекът във физическия свят прави себе си това, което е, само чрез изправеното си равновесие, както той, така да се каже, схваща своето „аз“-същество във вътрешната си дейност и сила на подготовка за земята, така той схваща, когато схваща тази вътрешна дейност, чрез която е човек, когато схваща тази дейност в нейната организация, той схваща вътрешната истина на другите духовни същества, схваща вътрешната същност на истинските духове, преживява как другите същества се превръщат в своята същност, както той самия се превръща в същност на земята чрез казаното. Всички тези неща обаче могат да бъдат постигнати само чрез известно смирение, чрез определено вътрешно трагично настроение. Много трябва да се преодолее и в известен смисъл тези преодолявания са вид страдание. Но ако духовният изследовател смело премине през това страдание, тогава той ще успее да отдели от това страдание вътрешната дейност, която сега е способна не само да ни образува, която дава на човека на земята истинската му външна цел, която прави човека способен да обърне погледа си към вселената, но и да се потопи в други същества, да схване съдбата им, като я живее, и да преживее как те стават това, което са в своите светове, по различен начин от човешките същества на земята. Сега човек преживява не само състояния и процеси, но и вътрешния живот на самите духовни същества. Човек навлиза в него, като се слива с тези истини чрез вътрешна мобилност, чрез правилната вътрешна сила. Сега това е определена, но вътрешно подвижна физиономия. Точно както човек придобива цялостната си физиономия на земята, така той излиза във физиономии на другите истини на това трето ниво. По този начин човек се издига до духовното съвместно преживяване на духовните същества чрез вътрешна игра на черти, чрез вътрешни жестове и пози, след това чрез вътрешна физиономия, чрез познаване на вътрешното същество на другите

духовни същества. По този начин духовният свят постепенно се превръща в истинска реалност и винаги показва, че това превръщане на духовния свят в истинска реалност се различава от преживяването на външния физически свят. Това се преживява в пасивност. Духовният свят може да бъде преживян само в дейност и това ни довежда до точката, която наистина ни показва как тази духовна наука трябва да бъде въведена в духовния културен живот на настоящето.

Както казах, днес исках да покажа как духовният изследовател стига до своите преживявания. Вдругиден ще развия специални преживявания. Но това, което може да се очертае от днешния, е, че духовният изследовател се обръща към дейността на душата, към това, което душата може да изведе нагоре само от физическо-телесното в не- [празнина в преписа] дейност, може да изпита чисто духовно-душевна дейност. В потапянето, което е чисто духовно-душевно, в другите истини, се преживяват състоянията, процесите и самата същност на тези истини.

Всички тези неща не могат да бъдат преживени, без да се разпростре върху цялата душа това, което иначе се преживява само в морала. Когато човек преживява вътрешно в морален смисъл: „Искаш да направиш това, това е добро“, тогава преживяването на вътрешния дълг, което трябва да се превърне във външно дело, е наистина преживяването на най-висшия морал. Това преживяване е вътрешно и е такова, че човекът трябва да пренебрегне себе си, защото по същество всяка неморалност произтича от егоизма. Моралът обаче произтича от пренебрегването на тесногърдието, което човек поставя на преден план. Точно както човекът, чрез чувствата си, става свободен в морала, поне от това, което иначе използва в ежедневието, така и в живота на душата като цяло той става свободен в преживяването на висшите светове. В известен смисъл моралният живот е тъмният модел за висшия живот на познанието.

Не исках да покажа с думи, а чрез описание на душевните процеси, от какво се състои духовната наука и каква е връзката между духовния живот и духовната наука. Ако, от друга страна, погледнем съвременния живот, можем наистина да кажем, че това преживяване не е насочено към вътрешния живот на душата. По-специално, когато човек трябва да опознае света, той е пасивен днес. Човек би могъл да обоснове с почти гротескни примери колко много човек обича да бъде пасивен днес. Много е удовлетворяващо, че се появихте днес в толкова голям брой, въпреки че [празнина в преписа] сте свързани със светлинни образи. Но всички вие ще признаете, че презентациите, които са свързани със светлинни образи, са предпочитани пред тези, където не се дават подобни обещания. Духовният изследовател се обръща към свръхсетивното, невидимото и ако използва и светлинните образи, то е само за да направи нещо изключително разумно. Но човечеството днес до голяма степен не е склонно да бъде спечелено от духа или от нещо, което може да бъде изследвано чрез обръщане към дейността на душата, а към съзерцание.

Разбира се, в духовните области, които са дали най-възхитителните постижения, това съзерцание е необходимо; но духът не може да бъде схванат чрез външно съзерцание. Сетивното не е духовно. Това е тривиално, но не се разбира. Не разказвам приказки. Може да се случи, че иначе много достойно съвременен философ наскоро е казал или представил [монистична] идея. В увод, в който е искал да пише за еволюцията във философията, той е казал, че ако четете Кант и т.н., вие четете в понятия, но това може да се поправи, защото днес – и отново, трябва да се отбележи, че нищо не бива да се казва срещу техническите постижения на настоящето, тези технически постижения имат своето значение, своето оправдание; но казаното е характерно – философът казва, че ако искате да се потопите в „Етика“ на Спиноза, е трудно да се живее в нематериалните понятия. Така че използвайте филма, за да помогнете! Вие изобразявате как Спиноза седи спонтанно, когато му хрумва мисъл, как след това се случва разширяването на мисълта към него. След това изобразявате силата от едната страна, която представлява разширението, след което изобразявате останалата подредена концепция, както обикновено се формират концепциите.

Въпросният човек си е поставил за цел да представи етиката на Спиноза чрез филм. По този начин човек би могъл да се надява да види пълна кинематографична адаптация на „Етика“ на Спиноза или на „Чист разум“ на Кант. Както казах, не критикувам изкуствата, макар че изглежда странно, когато редакторът казва, че по този начин древните метафизични копнежи на човешката душа могат да бъдат задоволени от изкуство, което повърхностният ум обикновено възприема като нещо игрово. По този начин древните метафизични копнежи биха могли да бъдат задоволени чрез прилагането на това кинематографично изкуство.

Исках да спомена това, защото показва как човекът днес има нужда да не влага душата си в действие, да не се обръща към това, което от всяка пасивност трябва да премине в най-пълна дейност, както и това, което човекът днес иска да му бъде предложено всичко, тоест как той не иска смело да постигне съществуване в собствената си дейност, не иска да докаже съществуването си, като доведе тази дейност в собствената си дейност до доказателство за съществуване, а иска да му бъде доказано съществуването отвън. Причините, поради които човек приема нещо за съществуващо, трябва да са налице. Това е налице за мисловните навици на цялата философия: все по-мислими от гледна точка, че всяко мислене, което не може да докаже, че е основано на основите на нещо, към което нищо не е добавено, че цялото това мислене се разбира като чиста фантазия.

Постепенно целите на настоящето са склонни да обявяват всяко мислене за фантазия, която не може да докаже, че е изсмукана от материалното съществуване, което се представя отвън. Посочих този основен характер в целите на настоящето. Този основен характер беше необходим, защото само благодарение на факта, че човекът се е радвал на образование чрез естествените науки, са се случили

великите, мощни изследвания на естествената наука, които са трансформирали земното кълбо в търговски и технически план, а също така са увеличили значително знанията. За да се случи това, е било необходимо човекът пасивно да се сблъска с външния свят. Смелостта, която човекът трябва да развие за своето вътрешно преживяване, е, така да се каже, включена днес във външната дейност.

Закон на човешкия живот е, че каквото и да расте от едната страна, в известен смисъл, от другата страна, трябва да повехне. Последните три-четири века доведоха дотам, че човечеството е способно да предприеме такива изключително смели неща, като постиженията чак до аеронавтиката. Фактът, че смелостта е била развита за външни постижения, е довел до образование у човечеството, което е осигурило вътрешна смелост за определен период от време, където е необходимо да се схване духовно, което не може да бъде схванато, ако човек се предаде позитивно, а само ако е способен да се предаде на това духовно с неговата дейност, така че да застане на гледната точка: Това, което преживяваш в себе си, не е реалност. Човек никога не може да стигне до истинско познание за духа, защото духът само ни позволява активно да навлезем в неговите сфери.

И така, основното изискване за признаването на духовната наука, разбира се, е спонтанно противоположно на целите на настоящето. Това обаче се оказва валидно и за процеса на ставане като цяло: както еластичното тяло, когато е достатъчно компресирано, упражнява своята противодействаща сила, така и когато нещо е избутано до определена точка, противоположната сила, реакцията, се утвърждава. Всеки, който може да наблюдава нашата епоха, знае как в наше време, вече доста задълбочено в душите, без самите те да го познават дълбоко, присъства този противоположен копнеж - след като образованието във външната естествена наука го е довело до определена върхна точка - душата, както казах, копнее, без често самата тя да го знае днес, за познание за това, което е налице зад сетивата като действителна основа на целия човешки живот. За да използваме отново същото сравнение: духовната наука днес е в същата точка по отношение на целите на нашето време, както е била естествената наука по времето на Джордано Бруно, който в своите прозрения е пробил това, което е било смятано за синя небесна сфера, за син свод. Важното беше, че Бруно каза: „Това, което е там горе, не е истинска граница, то е причинено само от границата, която човекът сам си поставя. Това, което човешкото същество разпознава, трябва да постави като граница, която се простира там.“ В онези дни ограниченият свят беше пробит, погледът беше разширен в безграничните простори на пространството.

Но такъв небосвод – сега времеви небосвод – съществува само за естествената наука и когато тя го утвърждава от нейна гледна точка, той е оправдан; само тя трябва да признае неговите ограничения. Такъв времеви момент е това, което се утвърждава за външния свят в раждането и смъртта. Точно както физическият небосвод се поставя в пространството само от самия човек и знанието може да

бъде разширено наново по отношение на пространствената безкрайност, така и духовната наука ще направи същото за духа, [тъй като] това, което някога е било времевият небосвод [е пробито] за раждането и смъртта и ни учи да гледаме във времева безкрайност, тоест във вечността, в безсмъртието на човешката душа. Противниците все още ще трябва да намерят новоразширения поглед върху духа днес.

Но точно когато обмисляте целите на настоящето, виждате, че от една страна има хора, за които изглежда напълно възмутително и безсмислено, че такива неща могат да се казват, както се казват в духовната наука. От друга страна обаче, може да се усети как душата винаги жадува наистина да опознае света, тъй като духовната наука го разпознава като своя задача да го изследва. Много от това, което по-късно се проявява ясно в душата, първоначално е представено като тъмен импулс. Духовният изследовател го вижда и знае, че в много близко бъдеще ще се намерят души, които ще разпознаят духовното изследване като път към духовната наука.

Така че повърхностно всичко говори против духовната наука. Но ако човек разгледа какво се случва в дълбините на душата, тогава има гаранция, че духовната наука наистина ще спечели сърцата и душите на хората. Днес хората черпят само от това, което често казват, че се основава на истинските цели на науката; те не правят правилните заключения, иначе биха могли да стигнат до нещо, което сега трябва да се каже за нашето разбиране чрез един вид метафора.

Не искам да се занимавам със значението на голямата, значима дума, която стои в началото на Библията. До каква степен тя съответства на факт от човешкия живот на земята, може да се разгледа друг път. Но с огромен поглед върху развитието на човешкия опит, това библейско слово стои пред нас, това библейско слово, което е вложено в устата на противника на човечеството, така да се каже:

Ще бъдете като боговете, познавайки доброто и злото.

И това показва както на религиозния човек, така и на научно проницателния човек, когато въпросът се разглежда само в дълбочина, как човекът е бил изкушаван в определени отношения да надхвърли отредената му мярка в първобитните времена. И тук вече беше обсъдено как тази дума, или по-скоро какво се крие зад нея, е свързана с възможността за зло и факта на човешката свобода.

Така би могло да се каже, че един светоглед, осветен от традицията, който духовната наука със сигурност признава толкова, колкото всеки друг, че такъв светоглед поставя думата в началото на човешкото развитие на изкушението да се иска да се отиде отвъд човешките същества във вътрешния опит. Може да се каже за всяко време, че е преходно време. Често се казва по тривиален начин, но е важно, дори ако всяко време е преходно време, човек да характеризира преходните моменти по правилния начин и този, който се опитва да проникне в целите на времето, да ги разпознае дори там, където те все още остават

несъзнателни за душите. Но който ги разкрие, който проникне в тях, забелязва, че днес всъщност – ако не се има предвид нищо суеверно – нещо като зъл дух дебне до човека. Позволете ми да кажа това, което искам да кажа, със силен израз. [Пауза в преписа.]

Поговорката може да изглежда парадоксална за някои; но тя е предназначена да изрази възможно най-ясно, чрез привиден [парадокс], това, което трябва да се каже. Ако разгледаме преходните моменти на нашето време, става ясно, че голяма част от това, в което се вярва днес, е вид съблазнител, не в суеверен смисъл. Но когато казвате нещо подобно, използвайки екстрасензорни думи, трябва да запомните думата:

Малките хора никога не усещат дявола,
дори ако той ги е хванал за яката.

Отново, има нещо като изкусител и е трудно да го осъзнаем, защото човек не извлича последствията от това, което дреме в целите на света. Тъй като човек не прави това заключение, изглежда парадоксално, когато [човек] ви покаже заключението. Ако беше вярно това, което някои материалистично настроени хора извличат от съвременната наука, тогава човек би трябвало да каже: Човекът е поставен в чисто животинското царство от това, което днес се разбира като теория на еволюцията. Днес човек се чувства само доста умен и си мисли, че може да смята по-нисшите класи за глупави, когато може да каже: това, което човек преживява по отношение на морала и интелекта, е само висше образование на това, което се появява в животинското царство, и колкото повече човек може да свърже човека с животинското царство, толкова повече вярва днес, че е научно.

Дори ако една философия днес прави донякъде слабия опит да измисли ценностна система, това само по себе си е нещо несъвършено, защото трябва да се каже, че ако последствията наистина се извеждаха от това, което днес се счита за истински научен начин на мислене, тогава те биха се състоели във факта, че разграничаването между добро и зло би се свеждало до същото нещо, което чувстваме към законите на природата. Доброто и злото биха произлезли от човешката душа с необходимостта от естествения закон. Тъй като, ако човек иска да се основава на науката, както често прави, той иска да се основава на тясно дефинираната наука, е непоследователно да не се прави заключението, че човекът всъщност трябва да се разбира просто като животинска трансформация и че моралът трябва да се класифицира в това, което се признава за естествени закони, като естествена необходимост. Но тогава следва, че както няма разлика между добро и зло в закона на природата, така няма разлика между добро и зло.

Както казах, звучи парадоксално, но въпреки това е истина; изкусителят отново стои там, само че поради непоследователност не го виждаме, изкусителят, който сега казва обратното на изкусителя, поставен на върха от Библията. Сега той казва: Ще бъдете като животните и вече няма да различавате доброто от злото. Това може

да изглежда нелепо за някои хора днес; изглежда нелепо само на онези, които не разбират последствията, които се крият в някои чисто материалистични възгледи за настоящето. Така че може да се каже, че днес изкусителят говори обратното на това, което е правил тогава. Тогава той е казал:

Ще бъдете като боговете, познавайки доброто и злото.

Човекът трябваше да бъде издигнат над себе си. В резултат на това той стои там днес и казва: Ще бъдете като животните, ще се познавате и като животни и няма да различавате доброто от злото. - Както това беше дума на изкусител, така е и тази дума на изкусител, дори и да не е изречена от непоследователност. Колкото повече човек ще разпознае – тя се основава на целите на настоящето – как душата, когато осъзнае тази дума на изкусителката, толкова повече душата ще развие копнежа да разпознае отново духа в непосредствената му форма, което го издига над това, което [празнината в преписа].

От една страна, тя [духовната наука] може да се възприема като мечтател, като нещо безсмислено. Човек може да разбере това. Но от друга страна, тя може да се разглежда и като призвана от най-дълбоките цели на нашето време, които почиват в душите. Тъй като е толкова тясно свързана с всички цели на човешката душа, когато човек стои на нейната основа, той чувства как е в хармония с това, което духовната наука иска да изрази с яснота, как е в хармония с интуицията на духовете, които винаги са работили за духовната наука. Тези духове на миналото, тъй като духовната наука е нещо, което трябва да бъде дарено само на нашето време, все още не са се опитали да изразят по ясен начин това, което духовната наука има да каже днес. Но както това, което може да бъде ясно изразено във време [празнина в преписа], така и водещите духове винаги са чувствали какво е духовната наука.

Трябваше ясно да изразя някои неща, които днес трябваше да произтичат от това, което често се нарича наука, която не се следва, защото хората не са достатъчно последователни; душата, запозната с духа и неговото развитие, винаги е усещала това. Дори ако развитието е напълно признато като непрекъснат полюс на нашия живот, нещо навлиза в този човешки опит с човешката душа, което надхвърля всичко, което може да се наблюдава външно като външно развитие. И духовното изследване само показва, може да се каже - ако мога да използвам думата, която звучи сухо и педантично пред лицето на тези неща, само показва чрез духовен експеримент, че това, което наричаме безсмъртна, вечна, истински духовна човешка душа, може наистина да бъде преживяно в откъсване от физическото.

Така, чрез духовната наука, човекът винаги ще гледа какво всъщност е достойнството на човека и съдбата му в земния живот. Ние усещаме, когато изкусителят се приближава, колкото и несъзнателно, колкото и непризнато, и иска да ни каже: Развитието показва човека само като последно звено в животинското развитие - когато казва: Ще бъдете като животните и вече няма да различавате

злото от доброто. Пред лицето на това изкушение духовната наука ще се обедини в доброто с личностите на всички времена, които се стремят към духовната светлина. Тя ще представи на този изкусител като знание това, което Шилер е казал от дълбоки поетични интуиции и в което трябва да се обобщи обмисленото. Когато Шилер осъзна как подобната идея се е появила чрез Хердер и Гьоте, че човекът [е] поставен на върха на животинската организация, за Шилер е било ясно, че подобно учение може да бъде правилно схванато само ако едновременно с това духът е напълно разпознат в своето самостоятелно значение, отделено от физическото. Ето защо Шилер не казва това, което толкова много хора казват днес и което, доведено до логическия си край, дава езика на изкусителя, а по-скоро Шилер казва следното – и същевременно вижда истинската съдба на човечеството – той казва следното за въплъщението на човека на земята, в момента, в който човекът се появява:

Сега тъпотата се е вдигнала над животинското начало
и човечеството пристъпва напред с ясно чело,
а възвишената непозната мисъл
изскача от учудения ум.

XV. Теософия и антитеософия

Разбира се, че има противопоставяне [на духовната наука или теософията е широко разпространена], поради което [тази] тема [беше избрана] за днешната лекция. Духовна наука [нарича се] във връзка с конституцията, която човешката душа трябва да има, за да бъде теософски настроена. Това настроение се нарича теософско в същия смисъл, както е било от векове. [То е] онова настроение на човешката душа, чрез което тя преживява убеждението, че има вътрешна сърцевина на битието, която може да бъде достигната от човека, която е свързана с божествено-духовното, което прониква и пронизва света. Теософското настроение дава много обща характеристика на познаването на себе си като едно цяло с космоса.

[Пропуск в преписа. Какво е духовно-научно изследване?] Съществуват определени душевни дейности, чрез които самата душа предприема експеримента, при което се получава нещо подобно на духовна химия. Това прави човек толкова отделен душевно и духовно от физическото и телесното, че свързва смисъл с думите: Аз живея, чувствам се духовно независим от тялото си, така че гледам това тяло отвън. Точно както неорганичната химия отделя водорода от водата, така и духовната химия отделя душевно-духовното от физическо-телесното. По този начин човек преживява себе си като тройно освободен в душевно-духовното. Това, което иначе се преживява в съня несъзнателно, духовният изследовател преживява съзнателно; защото той работи съзнателно, отвън, върху физическо-телесното.

Можем да наречем това съзнателно преживяване на сън. Физическото тяло е като огледало. Изразходваните сили на физическото тяло са в състояние на постоянно разпадане по време на будност. Силите за растеж се изчерпват, откъдето идва и сънят. Изследователят съзнателно се запознава с това, което се случва по време на заместването. Настъпва един вид възпроизвеждане, повторно пробуждане на чистите сили за растеж.

Второто нещо е чудната мистерия на настъпването на физическия живот. Първите периоди от детството ни се струват като сън. Нашите сили на съзнание са все още като в съня. Спомняме си само до определен момент от детството, [до] който настъпва пълното самосъзнание. Тогава можем да кажем „Аз“. В тези ранни дни същите сили и способности вече са налице, които по-късно ще избухнат. Как тези сили са налице в детето? По такъв начин, че се използват за пластичното развитие на физическото тяло. Само формалното, подобното на формата, е наследено от човешкото същество. Самият той усъвършенства тези пластични сили в индивидуални таланти. Това може да се види във физическата организация на същество, което работи пластично. Наблюдава се как това духовно ядро слиза отгоре и се вплита в наследството от баща и майка. Казах преди, че това ядро е плод на предишни земни преживявания. Идва момент, когато физическата

организация е, така да се каже, втвърдена, за да използвам груб израз, така че духовната душа вече не може да работи пластично върху нея. Това е сравнимо със стоенето пред огледало. Ако можем да застанем пред него, не можем да преминем през него, но отражението, което възниква пред нас, се отразява обратно. Току-що описаният процес може да се сравни с това. Това, което е текло по-рано, сега се отразява обратно в себе си. Това е появата на самосъзнанието.

Тези сили са същите, които действат върху нашето тяло. Духовният изследовател е в духовния свят, знае, че е в Божествено-Духовното, което прониква в света. Това духовно-душевно преживяване е плод на душевна практика, пълна с отречение, която продължава години наред. По този начин, в това, което се отразява в закоравял организъм, духовният учен е абсолютно на основата на теософски възглед. Не бихме могли да живеем този живот без духовно-душевното, което излиза от подсъзнанието на душата в своето отражение. Но в този момент това е само частта, на която не е позволено да проникне в нашата работа и творчество. Това е нетворческата част. Това остава с нас за нашето ежедневие. С това трябва да обърнем вниманието си към това, което [празнина в преписа]. Ето как се представя на духовния изследовател в момента от живота ни, когато си спомняме за по-късно съществуване на земята; нашето духовно и душевно ядро е там, но е покрито от това, което може да преживее себе си само в своето самоотражение. Ние не виждаме това, което се крие зад отразяващата повърхност като наше духовно и душевно ядро.

Тогава става ясно, че нашата духовна и умствена сърцевина е скрита във физическия организъм, който действа като огледало, покриващо всичко. Цялото усърдие се основава на развиването на това самосъзнание. Нашият организъм трябва да създаде нещо, което да покрие духовната и умствената сърцевина, за да бъде усърден в света. Това е антиософското настроение. Не е чудно, че е така. Духовният изследовател също трябва да се увери, че това е непокътнато в него. Той трябва да забрави теософското си настроение и да се държи точно така, сякаш е антиософ.

Винаги е така, че способностите се развиват едностранчиво. Естествено е повечето хора да оставят махалото на душевния си живот да се люлее според антисофичното настроение. Това е вкоренено в човешката природа в най-дълбок смисъл. Самият живот поражда това; няма нужда да се изненадваме. Можем да угасим съзнанието си за духовното за външни цели, но има моменти, когато всяко човешко същество изпитва един вид копнеж, проблясване на съзнанието за своята духовна сърцевина. Тогава то е склонно да позволи на теософското настроение да навлезе в антисофичното настроение. Само по себе си е толкова разбираемо, че това теософско настроение може да бъде обрасло от ежедневното настроение. Следователно виждаме двете течения: по-рано научното, антисофичното, сега теософският копнеж на душата в наше време. Следствието от това е, че

антисофското настроение се е задържало в друго течение. Вероятно сте запознати с красивата история за Питагор, който, когато Клеон го попитал защо е философ, отговорил: „Човешкият живот ми се струва като панаир, пълен с хора, които би трябвало да купуват и продават или да се наслаждават на игри. Но аз съм като някой, който иска да види всичко.“ В наше време тази поговорка вече не може да се използва по този начин. Но какво е значението на думите? Какво е искал да каже Питагор с тях? Неговата поговорка се основава на усещането, че човек постига нещо особено ценно със знания, които не могат лесно да бъдат приложени във външния живот. Да оставим душата да управлява свободно е вид теософско настроение. В нашата склонност, родена от теософското настроение, към това, което отвежда човека далеч от физическото, ние сега преодоляваме векове. Но сега от Америка идва обратното на горното: прагматизъм под формата на много блестящи афоризми. Това отношение гласи: не е важно дали има истина в едно възприятие, а дали възприеманото се оказва полезно. Например, безсмъртието: няма нужда от обективни причини, за да се докаже. Но то прави живота по-сигурен и човек става полезен, ако го възприема като истина. Така че ние действаме така, сякаш има бог и т.н. Това отношение е намерило своеобразен спътник във „Философията на сякаш“. Книгата вече е във второто си издание. Въпреки че авторът е написал предговора като млад мъж, той е завършил самото произведение едва след пенсионирането си. Този философ твърди, че всичко, което може да се каже за трансценденталните неща, може да се разглежда като такова, сякаш те са там. Следователно това е пряка противоположност на теософското чувство на Питагор и Сократ, защото тази философия на „сякаш“ не познава обективни истини в трансценденталното. Антисофийското настроение е доминиращо днес сред някои водещи умове и може да се открие в най-широкия обхват на човешкия психически живот. Бих искал да спомена и някои други значими умове, но не искам това споменаване да се възприема като омаловажаване на интелектуалните способности. Споменавам опонента само защото в споменаването му може да се крие известно признание. Бих искал да ви напомня за известната реч на великия физиолог Дю Боа-Реймон за границите на познанието за природата. Според това схващане светът трябва да се разглежда само като огромна маса от взаимодействащи атоми.

Къде отива една наука, основана на подобни аргументи? Тя казва: можем да разберем математическите процеси, лежащи в основата на видимия свят, но не и какво е материята, не какво е съзнанието. Това, което лежи отвъд сферата на сетивно възприемаемото, е не само „невеж“, но и „невежество“ – никога няма да узнаем. Характерно е, че Дю Боа-Реймон отрежда строго определена област на науката. Но отвъд това уж няма нищо повече за познаване. След това, в края на речта, откриваме следното поразително твърдение: „Има граници на нашето познание за природата. Свръхнатурализмът би трябвало да се приложи към това,

което преследва пространството като материя. Но ето как го изразява Дю Боа-Реймон: Където започва свръхестествеността, науката свършва.“ – Това твърдение е подчертано антисофистично. То на практика забранява на човека да проникне до духовната същност на своето същество.

Като се вгледаме в най-широката периферия днес, навсякъде във водещата наука се среща това антисофистично настроение. То е характерно за нашето време. Но странното е, че въпреки цялата велика логика по отношение на външната наука, въпреки цялата образованост на човешката мисъл, когато става въпрос за теософското настроение, като изстрел изскача едно твърдение, контратвърдение, което дори не се опитва да бъде обосновано. Дали това обосноваване е пропуснато от афект или от антипатия към духовния свят? Откъде идва тази антипатия? Там, където започва, тя прониква от дълбините на душата като импулс с определена страст.

Трябва да спомена тук, че има подсъзнателни дълбини на душевния живот, които са много по-големи, отколкото подозираме. Много неща изплуват от подсъзнанието, които дават импулси. Цялото ни, толкова мистериозно, състояние на душата зависи до голяма степен от подсъзнателната душевна дейност. Способен ли е духовният изследовател да изследва това? Той може да го изследва и да го обоснове с изрази на съзнателния душевен живот. Имаме много видове подсъзнателни импулси. Човек може ясно да усети, че изречение като току-що споменатото от Дю Боа-Реймон за свръхестественото изплува от подсъзнателните области на душата. [празнина в преписа]

Помислете за някой, който е обзет от страх. В душевния му живот има голямо напрежение; определени подсъзнателни душевни сили са ярко активни. Бих искал да се позова на отличното изследване на датския физиолог Ланге. Тези явления могат да бъдат научно доказани. Страхът засяга органичното тяло чак до съдовете, така че в организма възникват определени нередности. Когато някой е уплашен, е много лесно за него да изпадне в настроение, което може да се опише с думите: Преди всичко, дайте ми нещо, за което да се хвана, иначе ще падна.

Нека наблюдаваме един учен, който се занимава само с наука. Неговият организъм се развива по такъв начин, че мисленето му „у дома“ събужда у него настроение, което може да се прояви като внезапен шок, като страх в засилена степен. Това настроение на страх е дълбоко заложено в органичните процеси. Това, което се случва там, са инстинктивни, подсъзнателни сили.

Духовният изследовател сега трябва да премине от пасивното към активното. Ако човек се занимава предимно със сетивното възприятие, тогава именно от подсъзнателно настроение на страх може да стигне до следното заключение: Дайте ми нещо материално, за което мога да се хвана, иначе ще падна. Материализмът поражда страх. Той поражда убеждението, че си пред реалност само когато си пред нещо, за което можеш да се хванеш в пространството. Така че антисофистичното

настроение, като просто вярва в чувственото качество, не е нищо повече от настроение на страх. Ще трябва да свикнете с факта, че това е истина, колкото и парадоксално да звучи. „Невежественият“ има същата причина: страх. Антисофизмът пада, когато няма за какво да се хване като реалност. Това ни показва за какво трябва да се хване, ако искаме да изследваме причините за антисофичното настроение.

Никога не може да не се забрави [...], че тази моя душа, като свита топка, внезапно се отваря и усеща копнежа по дома, от който идва.

Тези обяснения би трябвало да ни накарат не да презираме антифилософията, а да се научим да я разбираме. Постиженията на нашето време, особено великите технически, всичко, което в известен смисъл означава величието на нашето време, се нуждае от антифилософско настроение като свой корелат. Но антифилософията ще породви теософското настроение като естествена реакция.

Всички, които са се задълбочили в познанието за света с цялата си душа, са имали теософско настроение. Човешката душа не може без него. Трябва да се признае, че антифилософията може да доведе до ефективност във външния живот, но че в дългосрочен план човек не може да бъде доволен от нея. Ядрото на душата се оказва реалността на човешкия живот и се утвърждава от дълбоките източници на душата. Винаги ще има моменти на празненство в живота, когато теософското настроение се появява и издига. Тогава човекът е в едно с всичко велико и възвишено във всички времена. Гьоте например е бил такъв дух. Той, по-специално, е изразявал теософското настроение на много места.

Не по-маловажният човек след Гьоте, а велик човек, естественикът Албрехт фон Халер, който заслужава най-високо уважение, е направил следното изявление, водено от антитеософско настроение:

Никой сътворен дух не може да проникне в най-съкровената природа

. Блажен е онзи, на когото тя

показва само външната си обвивка.

Това е антифилософия. Само обвивката, а не самата сърцевина, която е свързана с космическата душа! Гьоте усеща това като антифилософско чувство и, говорейки от своята теософска гледна точка, казва:

„В най-съкровената част на природата“,

о, филистимци! —

„Няма създаден дух“,

Нека вие и вашите братя и сестри

не ме помните за такава дума.

Мислим си: Място след място

сме вътре.

„Щастлив е онзи, на когото тя

показва само външната обвивка!“

Чувам това да се повтаря от шестдесет години,
проклинам го, но скришом;
Кажете ми хиляди, хиляди пъти:
Тя дава всичко изобилно и с радост,
Природата няма нито същевина
, нито обвивка,
Тя е всичко едновременно;
Ти, преди всичко, доказваш себе си,
независимо дали си същевина или обвивка.

XVI. Духовната наука и духовният свят: Поглед върху целите на нашето време

Уважаеми присъстващи! След като през последните няколко години многократно говорих за различни отделни области на духовната наука в този град, позволете ми тази вечер да ви представя някои основни принципи от областта на духовната наука, а след това, в утрешната лекция, да представя някои от последствията и ползите от духовната наука за практическия и духовен живот.

Духовната наука, както е разбираана тук, в никакъв случай не е нещо, което може да се каже, че е популярно или дори признато в по-широки кръгове в нашето настояще време. Напротив, от най-различни страни и гледни точки, човек ще трябва да чува отново и отново най-разнообразни възражения на противника на тази духовна наука. Където и да иска да я защити, човек трябва да бъде подготвен за най-разнообразни недоразумения, които се повдигат срещу нея.

Както и в предишни случаи, бих искал да се възползвам от възможността да подчертая още в началото, че всеки, който е запознат с тази духовна наука, няма да се изненада, а ще сметне за съвсем естествено, че гледните точки, от които започваме тук, ще срещнат опоненти и ще бъдат неразбрани. Всъщност, всеки, който е запознат с тази тема, ще му е съвсем ясно, че според навиците на мислене и въображението на настоящето, според общите, може да се каже общопризнати или вярвани, цели на нашето настояще, тази духовна наука все още трябва да намери опоненти засега. В това отношение тя не се различава от тази, чието продължение за нашето време се стреми да бъде. Колкото и странно да изглежда на някои, трябва да се каже, че тази духовна наука е продължение или поне се стреми да бъде това, което се е появило по отношение на природата чрез по-новата естествена наука в зората на съвременния духовен живот.

Точно както в онези дни, издигайки се и надвишавайки традиционните възгледи и общоприети идеи, човек се е отивал директно към самата природа, така и в наше време духовната наука иска да отиде директно към света на духовното, към процесите на духовното. И може да се каже: Няма нищо по-неоснователно от това, когато от някоя страна се твърди, че духовната наука, както е предвид тук, иска да се противопостави на естествената наука. Напротив, всеки, който има ясна представа за духовната наука, ще разпознае напълно и правилно ще оцени значителните постижения и големите благословии, които научният възглед и начин на мислене са донесли.

Духовната наука не може, така да се каже, да следва примера на естествената наука в областта на духовното и да прилага методите и начина на мислене, които са обичайни в естествената наука, поради причината, че правилното придържане към естественонаучния подход изисква нещо различно за изучаването на духовното.

Но преди да премина към самото ни разглеждане, бих искал да обясня как тази духовна наука е продължение на научното мислене посредством един вид притча. Тази притча не е предназначена да каже нещо конкретно, а само да изрази връзката между научния прогрес и това, което духовната наука се стреми да бъде. Ако хвърлим душевния си поглед върху дейността на земеделския производител, който сее зърното си в подходящото време на годината, ще открием, че това зърно пониква, че най-голямата част от него се използва за човешка храна. Само малка част от засятото семе се използва, за да се върне в стихията на земята и да се превърне отново в зърно. Нека да разгледаме какво ни е донесло научното мислене през вековете в светлината на изискванията на духовното изследване. Науката ни е донесла, може да се каже, пълна трансформация на лицето на нашата земя. Тя се е намесила в целия човешки живот, чак до нашето ежедневие. Защото навсякъде около нас можем да видим плодовете на съвременната наука. Но освен всичко това, ние ѝ дължим и прозрение за връзките между световните явления, в сферата на сетивата, за което човечеството едва ли би мечтало преди. Но ние ѝ дължим и нещо друго: появи се сбор от идеи, понятия и възприятия; те са се утвърдили през последните три, особено през последния век. Умовете на хората трябваше да се примирят с тези идеи. Те трябваше да отговорят на често озадачаващия въпрос: Как може душата да достигне състояние на хармония в себе си, когато трябва да се справи с идеите и концепциите, които научното мислене е породило, и с чувствата, които произтичат от това научно мислене?

Бих сравнил новите идеи, концепции и представи, които са били внушени в душите ни само за няколко века, с относително малкото семена, които са засети, за да дадат плод на следващата година; в сравнение с това, което се използва от събраните плодове за човешка храна. В сферата на научното мислене можем да сравним това, което се използва за човешка храна, с това, което се разпространява във външния ни културен живот, това, което се използва за човешка полза и за познаване на връзките в сетивния свят. Но това, което е било възпитано в нови идеи, концепции и възприятия, потъва в душата ни и се поверява отново на елемента, от който е произлязло. Трябва да живеем с това и да се опитаме да свържем най-съкровения си душевни сили и душевна хармония с него. В контраст с това трябва да се запитаме: Как е възможно да имаме сигурност, надежда и радост в работата си в живота?

Трябва да се вземе предвид не само това, което ни е дадено теоретично чрез научни идеи и понятия, но и това, което душата преживява чрез тях. Защото именно тези научни идеи, когато се използват, както е посочено в следващото разсъждение, дават на душата най-красивата насока към духа чрез самите тях. Те водят живота на душата директно в сферата на духа. Макар че това е резултат от живота за всички, които са изучавали духовната наука, както е предвидена тук, за тези, които не са го правили, трябва да изглежда странно, когато се казва, че тази духовна наука иска

да бъде истински наследник на естествената наука. Защото именно защото навлиза в духовната сфера, научният метод трябва да приеме различна форма, за да остане верен на научния дух.

И за да ви напомня за тази форма, бих искал да сравня духовната наука с духовната химия, за да се разбере по отношение на начина, по който тя постига своите резултати. Не че искам да кажа нещо специално с това сравнение, но сравнението може да ни доведе до разбиране на следващите забележки. Ако имаме вода пред себе си, не можем да видим какви компоненти има тя в смисъла на днешната химия; че се състои от водород и кислород, не може да се види отвън. Със средствата на химията можем да разберем: водата има съвсем различно свойство, съвсем различна характеристика; тя е течна, гаси огън. Водородът може да гори сам, газообразен е. Че тази вода съдържа нещо подобно на водород, може да се разбере само чрез отделяне на този водород от водата.

По много подобен начин, но с помощта на духовни методи, нещо трябва да се направи със самия човек за целите на духовната наука. Точно както ни се явява във външния свят, той не може да бъде разпознат в своите компоненти, както водата не може да бъде разпозната в своите компоненти. Това, което човекът е в дух и душа, това, което всяка душа копнее да знае, е свързано с тялото в обикновения живот, както водородът е свързан с водата, и не може да бъде разпознато в самата си природа в тялото, както водородът не може да бъде разпознат във водата.

Сега методите, чрез които отделяме духовното и умственото от физическото, не са толкова строги, не са насочени към обработка в сетивния свят, както химичният метод, чрез който водородът се отделя от водата. Но това не ги прави по-малко подходящи за разглеждане в строго научен смисъл. Това са методи, които се случват изцяло в живота на самата душа. Те са деликатни, фини процеси от живота на душата. Не чрез външни манипулации човек може да стигне до загадките на духовния живот. Единственият инструмент, с който човек разполага, за да проникне в духовния свят, е самият човек и това е неговият духовно-душевен живот.

Как така, хипотетично казано, отделяме този духовно-душевен живот от физическия живот, с който е свързан в ежедневието? Използваните методи не са такива, които прибавят до нещо особено чудотворно; те са разширения на умствените дейности, с които всеки човек е запознат в ежедневието си; само че тези умствени дейности трябва да бъдат разширени в сферата на неограничената сила. Но това изисква отречение, преданост в душевния живот, за което човек първо трябва да се подготви. Можете да намерите по-подробно описание на метода, чрез който душата може да проникне в духовния свят, в моите книги „Тайната наука в общи линии“ и „Как да познаем висшите светове?“. Като начало, има дейност на душата, която е позната на всеки, която е необходима в ежедневието, която е необходима за здравето на душата и която следователно се прилага от душата в обикновения живот. За целите на духовната наука обаче тя трябва да бъде засилена до

неограничена степен. Това е, което може да се нарече: насочване на вниманието, интереса към нещо. Всички знаем, че за да се справим в живота, за да се ориентираме в света, не можем просто да вървим безразлично, а трябва да обърнем вниманието си към най-разнообразни неща. И колкото повече правим това, толкова повече то става наше в съзнанието ни, толкова повече носим знак от него през по-нататъшния си живот и сме свързани с него.

И вниманието е тясно свързано с друга душевна способност, чието значение за живота всеки трябва да осъзнае, а именно с това, което наричаме памет. И дори може да се каже: в известен смисъл въпросът за добрата памет в човешката душа е същият въпрос като този за дейността на вниманието. Обект, към който само мимолетно насочваме вниманието си, избледнява от паметта ни. Обект, към който насочваме вниманието си и то многократно – повторението често е важно – се превръща в наша психическа собственост.

Всеки може сам да се увери във важността на вниманието за паметта и в най-обикновените ежедневни ситуации. Нека ви дам един тривиален пример: Кой не се е събуждал сутрин и не е намирал неща, които е оставил предната вечер? Ако го практикувате, да речем, не просто да оставяте копчетата за ръкавели, а да обръщате внимание на самото им оставяне, свързвайки мисълта с него: Сега оставям този предмет - тогава утре ще отидете директно на мястото, където сте оставили предмета. Това е силата, която записва в паметта ни това, което трябва да се запише, това е вниманието.

И всеки, който е хвърлил малко поглед върху вътрешния живот на човечеството, често ще забележи поне отзвук от тази нездравословност на вътрешния живот или ще е чувал за нея, която се състои в това, че човешката душа не е в състояние да си спомни преживяното, сякаш преживяванията са нейни собствени преживявания. Тогава говорим за раздвоение на егото пред лицето на такъв нездравословен вътрешен живот. На такава душа може да се случи нещата, които самата тя е преживяла, така да се каже, да принадлежат на друго аз. Този радикален случай е по-рядко срещан, но се среща.

Пълният контекст на егото, неговата непрекъснатост, обаче е нарушен по отношение на ясното прозрение за собственото минало и това се случва по-често. Това би могло да се предотврати, ако добрият педагогически принцип се въвеждаше повече в живота, за да се събуди вниманието, интересът към случващото се толкова важно в нашата среда, тъй като като цяло връзката между вниманието и здравословния духовен живот трябва да играе най-голяма роля в педагогиката. Така виждаме, че вниманието е нещо, от което се нуждаем за обикновения си живот. Духовният изследовател трябва да развие това внимание, тоест дейността, която се упражнява чрез насочване на душевната сила към специфичен обект, като я откъсва от други обекти в този момент и я концентрира върху специфичен обект. Изследователят на душата трябва да развие тази дейност на душевния живот, която

е незначителна в ежедневно внимание, до неограничена сила; тоест, той трябва да поеме върху себе си да прави такива душевни упражнения отново и отново, които са неограничено засилване на това, което иначе би било активно в душевния живот като внимание и интерес. Това се нарича, в технически израз на духовната наука, концентрация на мислене или чувство. Всички душевни сили могат да бъдат концентрирани отново и отново, събрани в една точка. Това трябва да се повтаря отново и отново, защото често са необходими много, много години, за да се превърне душата в истински инструмент на духовното изследване. За да се постигне това, човек трябва многократно и многократно да концентрира душевните си сили върху идея или чувство, което е преместил в центъра на душевния си живот само чрез собствената си воля. Най-добре е да привлечем в душевния живот образ, който човек наистина е сглобил, например символичен образ, символ; това, което сме заимствали от външния живот, към това, към което сме твърде свикнали; необходимо е по-голямо усилие, ако свием психическия си живот, всички сили, които иначе разпръскваме, към психическите процеси, към произволно компилиране, което винаги връщаме в центъра на психическия си живот. По този начин за човека постепенно става възможно състояние, което позволява неговата духовна душа, която иначе се излива във физическото-телесното, да бъде обхваната от същата сила, която е концентрирана там, и накрая да бъде освободена от физическото-телесното. Няма друг начин да се убедим на практика, че в нас наистина има втори човек, духовно-душевен човек, точно както водородът е във водата, ако не схванем този духовно-духовен човек чрез това, че той е проникнат от това, което е неограниченото усилване на дейността на обикновеното внимание, и по този начин той е толкова укрепен в себе си, този духовно-духовен човек, че се откроява от физическо-телесното. Той е издигнат от физическо-телесното по този начин, както водородът се издига от водата чрез химични процеси. Ако всичко, което сега беше обсъдено по принцип, се извършва от душата, както е посочено в споменатите по-рано книги, можем да извлечем духовната душа от физическото тяло чрез чисто душевни дейности. Ако това наистина е успешно, тогава настъпва голяма промяна във вътрешния живот на човека. Човек получава напълно нови вътрешни представи за живота. Той е обзет, така да се каже, от нещо в себе си, за което преди дори не е имал правилна представа. Преди всичко, по този начин човек бива доведен до определена концепция, до идея, с която вече може да свърже усещането за това какво означава да си извън тялото си и въпреки това да водиш напълно съзнателен живот; да можеш да се схванеш навътре, да се овладееш навътре, без да правиш това чрез инструментите на сетивата, чрез физическите инструменти на мозъка. Следващото нещо, което се случва с духовния изследовател по посочения път, когато е стигнал достатъчно далеч, е, че го обзема състояние, което в обикновения живот може да се сравни само с нещо, което се случва неволно. Човекът достига

състояние, в което, както външният сетивен свят избледнява при заспиване, така и този сетивен свят сега, така да се каже, се отдалечава от човека, както прави при заспиване. Но човекът преживява и това: той усеща как физическото му тяло преминава в пълно спокойствие, в пълно вътрешно спокойствие и сега напълно съзнателно, както иначе се случва несъзнателно в съня. Нищо от това, което иначе може да се раздвижи в тялото чрез ежедневната дейност, тогава не се раздвижва. Човекът, със своята душевно-духовна същност, е излязъл от физическо-телесното. За първи път човекът сега има представа какво означава да се изправи пред тялото си, както иначе бих се изправил пред външен обект. В обикновения живот човек има представа какво означава да преживява себе си само когато е, така да се каже, вътре в тялото си; по този начин тялото е свързано със самия него; човек се отнася към него съвсем различно, отколкото към другите неща. Но сега собственото тяло се превръща във външен обект, към който човек се изправя, както е свикнал да се изправя пред други външни обекти. Но човек не се изправя пред него така, както ни изглежда физически, стига да използваме инструментите на физическия свят. Как то ни изглежда, как се изправяме пред това тяло, се оказва мъчително събитие, което човек може да преживее по пътя към духовното изследване.

Това, което ще опиша, може да се преживее в много различни форми и по много различни начини. В малка книга „Път към себепознанието на човека“ се опитам да опиша типична форма, в която това може да се случи. От това описание може да се добие представа какво трябва да преживее духовният изследовател на определен етап. Но, както казах, това е само типична форма, винаги може да бъде различна. Да кажем, че човек е пряко ангажиран във външния си живот или дори спи по време на сън. Това събитие може да се случи по време на сън или по време на будност; то никога няма да наруши здравословния живот на душата по никакъв начин, ако се случи правилно. Посред бодърстване, посред сън, докато спи, по такъв начин, че е повече дори от най-яръкия сън – то може да ни обземе, това събитие, така че да почувстваме нещо подобно на това, което бих искал да изразя със следните думи – човек може само да заекне какво се преживява от душата: Какво се случва с мен? Сякаш мълния, сякаш огън проблясва във въздуха; сякаш стаята, в която се намирам, е осветена от мълния; сякаш собственото ми тяло е ударено от мълния и унищожено от стихииите. Не е въпрос само на това, което мога да опиша с думи, а на това какъв вътрешен опит има човек в този момент от развитието на душата си. Важното е, че отсега нататък човек знае: е преживял в ума си какво означава да живее в душата и духа си по такъв начин, че да бъде издигнат от физическото тяло; че образът на физическото тяло се представя пред него. Но това е образ, който не може да не представи физическото тяло в състояние на разрушение.

И тогава осъзнаваш какво всъщност изпитваш, когато можеш наистина да се потопиш в това, което си почувствал. Осъзнаваш: да, когато си в разгара на живота,

твоят духовен и душевен Аз наистина е независимо същество. Но начинът, по който преживяваш ежедневието си, е обвързан с физическото ти тяло. През целия живот - дори науката признава това - духовното и душевното разрушава физическото и телесното. От момента, в който се събудим сутрин, докато заспим вечер, ние използваме физическото си тяло като инструмент за това, което възниква в душата ни, в нашите идеи и чувства. Умората изразява разрушаването на душевния живот. Сънят е компенсацията. Фактът, че изпитваме душевния живот, зависи от факта, че по същество ние извършваме непрекъсната работа по разрушение върху тялото си, която завършва със смърт. Това е видно от образа, който ни показва: в момента, в който осъзнаеш, че твоята душа и дух са независими и могат да се еманципират от тялото, ти преживяваш тялото си така, сякаш то се самоунищожава пред теб.

Духовната наука – не както би трябвало да се разглежда в наше време според научното образование, на което човечеството се е радвало векове, а както е преминала през различните епохи – духовната наука винаги е съществувала, само че малцина са знаели за нея. Но тези, които са знаели за нея, са познавали и мъчителния момент в живота на духовния изследовател, който току-що описах, и са го нарекли с думите: Стигнах до портите на смъртта. – Тоест, човек е познал образно какво е смъртта; познал е как в смъртта духовната душа триумфира в своята независимост от физическото-телесното. От момента, в който е преживял това, знае какво означава да живееш независимо в своята духовна душа. Знае, че този духовно-душевен живот, в отделянето си от телесното, е нещо, което има съвсем различни качества от телесния.

Но е вярно по някакъв начин, че това, което дава напредък към духа, е свързано с трудностите на вътрешния живот; може дори да се превърне в вид вътрешно мъченичество. Преди всичко е необходимо търпение, за да се концентрира силата на душата по такъв начин, че духовната душа, еманципирана от физическото, да може да се овладее в своята независимост. Искях да ви опиша това така, както се случи, защото не искам да говоря общо, а защото искам да разкажа за живите преживявания на самия духовен изследовател.

От този момент нататък знаеш какво означава да живееш извън тялото си, особено по отношение на мисленето. Сега свързваш с него определено чувство, чувство, изпълнено с реалност, когато казваш: Сега знам, че мисля, че мога да формирам идеи не както в ежедневието; сега знам, че мога да формирам идеи с душата, която е напуснала мозъка, чисто по духовен и умствен начин. И тъй като не искам да говоря общо, не искам да се отдръпвам от нещо, което, погледнато повърхностно, може да изглежда много уязвимо: в момента, в който имаш описаното преживяване, ти преживяваш себе си в мисленето си, което, за моментите, когато напускаш собственото си тяло, вече не е обвързано с мозъка; чувстваш се сякаш живееш извън мозъка, в средата на мозъка. И знаеш ли: ако искаш да мислиш отново, както

правиш в ежедневието, трябва отново да се потопиш в мозъка си. Започваш да го виждаш като нещо външно, в което трябва да се потопиш.

Едно нещо е необходимо, ако сте стигнали дотук. И това, което ще спомена тук като необходимо, може също да опровергае възраженията на онези, които не познават духовната наука и от гледна точка на днешната наука биха искали да причислят преживяванията на духовния изследовател към категорията на халюцинациите. Те говорят за нещо, за което нямат представа. Защото именно духовният изследовател знае как да различи във всеки един момент каква е разликата между халюцинация, илюзия и това, което той наистина преживява като нещо духовно. В обикновения ежедневен живот също не е по-различно от това да се научиш да различаваш реалността от простото въображение чрез самия живот. В обикновения живот човек лесно може да различи идеята за нагорещено желязо и действителното възприятие за нагорещено желязо, когато го докосне. Същото е и когато наистина се потопиш в духовния свят по описания начин.

Но необходимото е да почувствате това, което преживявате сега, толкова вътрешно, пропито с тази вътрешна сила, че да се потопите в него с волята си. Защото нека не се заблуждаваме: това, което човек преживява като свят от идеи, който е извън тялото, трябва да възникне като преживяване по такъв начин, че човек да не го усеща първоначално като външно същество, а трябва да го усеща така, както усеща ръката си, крака си, окото си; трябва да го усеща като духовен сетивен орган. Първо трябва да знаете точно: това, което сте развили в себе си, е част от вашата духовно-душевна същност; това е нещо във вас, което трябва да използвате по същия начин, както бихте използвали ръката си, за да хванете нещо, или окото си, за да видите, като го погледнете.

По този начин човек първо развива органите. Човек прави нещо в себе си, което е толкова фино, колкото мрежа от сънища по отношение на външната реалност, но чиято реалност човек преживява. Човек прави нещо със своята духовно-душевна същност; човек е ангажиран със своята воля. Човек трябва да преживее нещо в новото същество, което е извлякъл от тялото си, което може да опише като вътрешна игра на изражения на лицето. Точно както човек е способен да изразява мислите и чувствата си с мускулите на лицето си и да изразява душевните си преживявания с погледа си, така сега трябва да развие способността за ясно съзнателно вътрешно боравене с духовно-душевната същност, която е издигната от тялото. Човек трябва да може да се изразява чрез това същество. Накратко, човек трябва да има усещането: В това, което си направил от себе си, ти си ангажиран с волята. Не както в сънищата; сънят ни представя образи, но тези образи се появяват без нашата воля. Различно е, когато ние, чрез истинско духовно развитие, се докараме до преживяване на нещо извън тялото си. Там ние самите сме актьорите, които създават образ, който възниква с най-висока интензивност, изчезва и го

пренасят от едно място на друго. Ние сме толкова потопени в този свят от образи, че можем да го контролираме, че можем да го въртим.

По същия начин, както сме се запознали с това чрез упражненията, които сме изпълнявали, които в крайна сметка са по същество само трениране на външното ни внимание до неограничена степен на умствена и духовна концентрация, ние първоначално успяваме само да се направим умствено и духовно независими същества. Все още не възприемаме други духовни процеси и духовни същности, които са около нас. За да направим това, трябва да добавим други категории упражнения към тези, които попадат под внимание, така да се каже, които са напълно противоположни на вниманието.

Но духовният прогрес зависи не само от едностранчивото практикуване, а от редуващото се налягане на душата ни в едната или другата посока. Трябва да правим най-интензивните упражнения за увеличаване на вниманието си. Но едновременно с това трябва да правим и вътрешни упражнения, които са точно обратни. Трябва да правим и обратното на това, което се случва в обикновения живот. Например, когато едно същество обича друго толкова всеотдайно, че се чувства погълнато от това същество, или когато някое същество е напълно отдадено на нещо, което го засяга в молитва или в други религиозни чувства. Предаността, която също имаме в обикновения живот, както имаме внимание, но отново увеличена до безкрайност. Трябва наистина, съвсем произволно, чрез силна воля, да постигнем потискане на всяко външно сетивно възприятие, както иначе се случва само в съня. Човек постепенно придобива способността да потиска, така да се каже, всичко, което е необходимо за ежедневния сетивен живот, чак до неволните мускули и други органични инструменти; напълно, с изключение на обикновения сетивен живот, да се посвети с душата си на това, което най-непосредствено ни се представя като Божествено-Духовното, което стои отвъд всички понятия, прониква и тече през света. По-специално, трябва да се опитаме да потиснем всичко, което иначе ни занимава в нашата преценка. Трябва да приемем произволната способност на ежедневната дейност и в най-съкровено то си спокойствие и преданост да живеем съзнателно само с очакването: Какво идва с теб, когато потиснеш всичко произволно, което иначе ти е направило впечатление, и когато си отдаден на това, което ще познаеш? Тази преданост трябва да се увеличи до безкрайност, тогава ще дойде моментът, в който ще можем да използваме това, което сме развили по отношение на духовното и умственото битие, еманципирано от нашето аз.

Тогава образите, които сме поставили в себе си, ще ни превърнат в такива, че да се свържем духовно с един духовен свят; но по такъв начин, че сега да се свързваме с този свят не пасивно, както е в ежедневието, а активно. В ежедневието ние сме извън обекта, който гледаме. Ако искаме да проникнем в духовния свят, трябва да

се потопим в обекта и да се слеем с него, да станем едно цяло с него, както бяхме преди само със собствената си душа.

И както изразяваме чрез изражението на лицето си това, което живее в душата ни, така е и когато, след достатъчна отдаденост, се потопим в един реален, духовен свят, ние разпознаваме в него, че живеем в дейността на нашата духовна душа, че изразяваме състояния на духовния свят вътре в нас. Ние ги преживяваме чрез вътрешни изражения на лицето, като се потапяме в духовния свят, който можем да схванем само като се потопим активно в него. Трябва да придобием духовно изражение на лицето в духовния свят; трябва да придобием способността да се изразяваме.

Тогава знаем, че един духовен свят е винаги около нас, точно както например светът на езика е и около глухонямо дете, но то не знае нищо за него; то не достига до този свят на езика, въпреки че говорните му органи са съвсем здрави. То не е в състояние да имитира в речта това, което не чува, да го изрази с изражения на лицето. Точно както светът на думите е и около глухонямото дете, така и светът на духовните същности и духовните процеси е винаги около всяко човешко същество. И точно както човешкото същество трябва само да се отвори към външния свят и да имитира думите на езика, така и човешкото същество, като духовно и душевно същество, трябва да се отвори към духовния свят чрез преданост, за да изрази чрез мимикрия това, което преживява, чрез средствата, които е култивирало в себе си. Защото духовният свят се получава само чрез активно ангажиране, а не пасивно. Това, което не преживяваме в себе си чрез духовния свят, сякаш чрез вътрешна мимикрия, не може да ни се разкрие. Трябва да станем едно цяло с духовния свят, за да можем да развием духовната мимикрия в това, което ни се разкрива, като се потопим в духовния свят. Тази мимикрия ни довежда до осъзнаването чрез собствения ни опит: Сега изпитвате състояния на духовния свят. Това, което описах, може да се преживее чрез отделяне на силата на мисълта от физическия инструмент, от мозъка.

Но в нас има и друга сила, която може да бъде освободена от физическия инструмент, а именно това, което се нарича човешка сила на речта и, свързана с нея, силата на паметта. И двете принадлежат към един и същ вид душевна дейност. Точно както сме извели мисленето си от физическия инструмент, така и ние, продължавайки упражненията си, стигаме до това да можем да схванем духовно-душевната сила, чрез която иначе говорим. Когато мислите за мен, докато ви говоря сега, моят духовно-душевен живот е активен. Но тази дейност първо се предава на мозъка, след това на органите за реч и накрая на въздуха. Първо, това е духовно-душевна сила, която след това се излива навън. Ако, като продължаваме засилената си преданост, успеем да изключим всичко, което е свързано с речта в тялото, но да развием в душата и духа това, което иначе се излива в речта, ако успеем да го направим, без да говорим, дори без да създаваме онази вътрешна, фина вибрация,

която дори в обикновеното мислене звучи като тихо, нечуто говорене и която е призната и от съвременната наука, ако успеем да го направим, изключваме всичко, което е свързано с речта в тялото, но в душата и духа развиваме това, което иначе се излива в речта, ако по този начин оставим силата на речта навътре, ако вътрешно оставим това, което се изразява в речта, тогава можем, чрез силата на душата и духа си, да се чуем във въздуха. Тялото е обвързано с речта, но в духовния и душевен живот развиваме това, което иначе се излива в речта, така че ако човек остави силата на речта навътре, ако мълчи по отношение на това, което се изразява в речта, но все пак прилага силата навътре, тогава човек достига по-нататъшен етап в духовното изследване. Човек достига до точката, в която преживява не само това като

нещо външно, което човек може да нарече свое тяло; сега човек започва да осъзнава: Ти си независима същност, която може да се издигне от вътрешния си душевен живот на ежедневието. Човек се отделя, точно както се е отделял от тялото, от това, което е обикновено мислене, чувство и въображение. И същото нещо, което развиваш в речта, го развиваш и в паметта, докато натрупваш външни стимули и впечатления в хода на живота си. Душевната сила, която вдъхновява речта, е активна в паметта.

Но сега, когато преживявате себе си извън ежедневието си психически живот, се сблъсквате с друго мъчително събитие. Защото сега човек преживява, като при преговор, целия минал живот до момента, в който нормално може да си спомни назад, момент от детството. Преживяното идва в съзнанието му в отчетливи образи, във все по-ясни и по-ясни образи, но не както е обикновената му памет, а съвсем различно.

Бих искал да обясня това с един пример. Да предположим, че сме направили нещо морално неприемливо. Вие се оглеждате назад към него. То се появява на картината и ви показва: Постъпвайки така, вие сте се отклонили от истинския образ на човешко същество, което би трябвало да представлявате. Дотолкова сте паднали в превръщането си в човек. — Това стои пред вас като предупреждение, така че не можете да кажете друго освен: Докато не преодолея, чрез по-нататъшен живот, чрез съответстващи добри действия, това, което пренебрегвам тук, винаги трябва да го гледам, когато преживявам себе си извън собствения си душевен живот.

Такъв е случаят с доброто и лошото, с всички преживявания, през които човек е преминал. Миналият живот се влаче след него като опашка на комета; но сега толкова променен, че му показва какво трябва да направи, за да балансира това, което не е трябвало да се прави, и за да може да използва по подходящ начин това, което е направил в света. Преживяванията от собствения живот са групирани по такъв начин, че се превръщат в външно сложно цялостно преживяване. То е пронизано, така да се каже, от вътрешна сила, която човек възприема, за която сега е наясно: тя винаги е била във вас, просто не сте я възприемали, силата да

унищожите един дефицит; истинска сила, нещо, което сте постигнали като способност да приложите плодотворно. Сега получавате пълна представа за вътрешната реалност: растението се развива от почвата. То разгръща лист по лист, събира живота си в тесен зародиш. Но в този зародиш животът е толкова концентриран, че съдържа възможността за развитие на ново растение. Точно както в това семе има физическа сила, така ние осъзнаваме, че благодарение на преживяното от нас и което разпознаваме в истинската му форма едва когато го огледаме, ние притежаваме в себе си сила, подобна на кълняща сила, която трябва да продължи да действа въз основа на преживяното от нас. Отсега нататък знаете: Когато смъртта ви сполети, във вас има духовно-душевен зародиш, който преминава през портата на смъртта и продължава да живее, също както живее зародишът на растението. Винаги победоносен духовен зародиш извира от вашето вътрешно същество. От този момент нататък знаете: Когато тялото ви отпадне, вашата душа и дух ще преминат през смъртта в духовния свят.

Когато човек изучава живота, който идва в света, живота на едно дете, който по същество представлява най-голямата мистерия за духовния изследовател, когато човек изучава живота на едно дете с това знание или собственото си детство – защото отсега нататък човек може да погледне по-назад в живота си – или когато става дума за едно дете, тогава му става ясно как способност след способност се разгръща в развитието, как чертите на детето стават все по-определени, все по-определени, как се появяват талантите. Става му ясно: точно както растението расте от зародиша, така и това, което пониква от духовния свят, излиза от него. Това е същото нещо, което по-рано разпознахме като побеждаване на смъртта. То се връща в света и нашият духовен и душевен живот се развива от това, което сме пренесли през смъртта. Сега знаем какво означава да повтаряме живота на земята. Знаем, че живеем последователно; че живеем между раждането и смъртта във физическо тяло, че след това преминаваме през смъртта и живеем в духовен свят. Знаем, че всяко раждане означава: нещо от духовния свят слиза и се свързва с това, което идва от бащата и майката. То действа чрез плодовете на предишен живот, които се проектират в този живот в нечия съдба.

Като освобождаваме силата на речта в себе си, като развиваме това, което хабим в живота, така да се каже, в езика, в специални моменти на практика вътре в нас, така че то да остане в душата, ние по този начин се потапяме в духовния свят, в който се намираме, преминавайки от живот в живот, защото сега преживяваме не състояния, а процеси на духовния свят. По този начин се издигаме от условия към процеси.

На практика, духовният изследовател първо се протяга като духовно пипало, за да схване това, което е извън него, където преди е възприемал само състояния. Но сега духовният изследовател преживява, че той, с освободения си душевен живот, който е приел и силата на речта, излиза напълно от себе си и се потапя в другите същества по такъв начин, че знае: сега се движиш от битие към битие в духовния

свят; потапяш се в духовния свят. През повечето време ще бъде така: Докато човек не придобие пълно умение да достигне до преживяване на състояния, трябва да се опита да се отдаде дотук; тогава човек се чувства сякаш е събуден в друго състояние.

По този начин човек преживява събитията, като ги преживява истински вътрешно, като се издига и потапя в тях. Може да се каже, че сега човек преживява събитията в духовния свят не чрез вътрешни изражения на лицето, а чрез вътрешни жестове. Точно както човек преживява събитията във външния свят чрез движение, така и в духовния свят човек трябва да участва в движението; човек трябва да се съобразява със събитията. Така се издигате от вътрешни изражения на лицето към вътрешни жестове и постепенно възприемате не само условията, но и процесите в духовния свят.

И накрая, ако практикувате това все повече и повече, ако наистина го развивате систематично, както е описано в моята книга „Как да познаваме висшите светове“, ако продължите с двете категории вътрешна практика, това, което попада в категорията внимание и това, което попада в категорията преданост, ние го наричаме още концентрация и медитация, тогава, скъпа публика, тогава най-накрая се стига до трето, до трето, за което трябва да намекна по следния начин.

Нещо е запазено за човека – знам, че това е подложено на критика от гледна точка на повърхностната външна наука, но въпреки това е вярно; просто ми липсва време да го докажа сега, но може да се докаже – човекът има предимство пред другите същества на земята, тъй като той всъщност става себе си едва в хода на живота, в сравнение със съществата, които стоят в света така, както той. Защото, когато идваме на света, трябва да пълзим на четири крака. Други същества, животните, не са зависими от самото начало, но са различни от човека, те имат в себе си сили, които им дават позицията, която трябва да заемат в живота. Човекът трябва да се издигне в хода на живота до това, за което може да се каже: това всъщност го прави човешко същество във физически смисъл. Отново и отново велики мислители са посочвали какво е човекът, като се издига от земята и насочва лицето си навън. Но човек се превръща в това само като насочва волята си. Той има вътрешна насочваща сила, чрез която се привежда в съответствие с космоса, чрез която е човек във физически смисъл. За това са вътрешните духовно-душевни сили. Но в обикновения живот те се изливат изцяло във физическото.

Сега, скъпи присъстващи, точно както човек може да освободи силата на мисълта от физическото тяло, така може да освободи и силите, чрез които за първи път се правим човеци в света във физическия смисъл. И точно както човек може да позволи на това, което иначе би се изляло чрез речта, да остане във вътрешния живот на душата и по този начин да стигне до вътрешен жест, така човек може вътрешно да освободи силите на праведността чрез практика. След това, чрез използването на тези вътрешни сили, човек стига до разбиране на същества в

духовния свят, които са различни от човешките същества. Фактът, че познаваме човешките същества само във физическия свят, идва от факта, че сме използвали силите, които са насочващите сили, за да направят човешките същества това, което са. Ако практикуваме еманципирането на тези сили вътрешно, ние опознаваме същества, които са донякъде различни от човешките същества. Това води до вътрешно изучаване на физиономията. Човек имитира формите на другите същества, с които след това влиза в контакт. Накратко, човек сега влиза в жива връзка с духовния свят. Човек приема физиономията на съществата, с които влиза в контакт. Бих искал да повторя казаното: чрез вътрешна мимика се стига до състояния; чрез вътрешен жест се стига до процеси; чрез вътрешна физиономия се опознава истински духовният свят като такъв.

Опитах се да ви покажа на практика как истинското духовно изследване се потапя в духовния свят, как човек наистина стига до разбирането на духовния свят.

Духовната наука е също толкова наука, колкото химията, физиката и т.н. Това, което може да бъде представено на човечеството чрез тази духовна наука, трябва да се приема също толкова малко като авторитет, колкото и резултатите от други науки. Утре ще опиша как тази духовна наука може да стане част от живота на човек.

Когато обмисляме целите на нашето време, можем да си кажем: именно великият, възхитителният напредък на естествената наука е привикнал хората да приемат това, което трябва да се приеме за истина, само когато истината им е представена по такъв начин, че да могат да останат пасивни. Всяка стъпка в духовното изследване обаче ни показва, че трябва активно да се запознаем с духовния свят; че първо трябва да създадем израза за това, което искаме да възприемем.

Духовната наука е за естествената наука това, което е дейността за пасивността.

Достатъчно е само да се погледне към съвременните ни обстоятелства, за да се види, че хората са склонни да казват: „Това е фантазия!“, ако нещо не им се изправи по такъв начин, че да могат да останат пасивни. По този начин духовната наука е фундаментално противоположна на теченията на времето.

Но от друга страна, в живота се случва така, че където нещо се е извисило до най-висша сила, да се случи обратното. За всеки, който може да се вгледа в душите на настоящето, е съвсем ясно, че в дълбините на душите на хората днес живее копнеж да се изпита нещо от онази дейност, чрез която човек може и когнитивно да схване своето вечно, своето безсмъртно, своята връзка с божественото. Съвсем естествено е, от една страна, опозиция след опозиция да е насочена срещу духовната наука, защото образованието по естествени науки е довело до пасивност. Но в дълбините на душата има копнеж, копнеж, който очаква изпълнение. Много души живеят в настоящето, без да осъзнават, че тяхната несигурност, тяхното незнание какво да правят със себе си, просто идва от факта, че имат копнеж да се съберат с духовното и че не могат да го направят. Те копнеят за духовна наука.

Следователно, може да се каже: Колкото и това, което на пръв поглед изглежда приближаващо душите, да противоречи на целите на нашето време, всъщност душите копнеят за целите, които си поставя духовната наука. От много неща, с които се сблъскваме в настоящето, би могло да се покаже как човек в днешно време иска да бъде напълно пасивно отдаден на външния свят; как иска да получи отвън всичко, което трябва да приеме за истина. Хората са щастливи да отидат на лекция, която се рекламира като включваща „слайдове“. Не се прави никакво друго твърдение, освен да се отдадат пасивно, да гледат, да получават усещания, които най-много са подкрепени с думи. Различно е, когато лекция без слайдове изисква човек да работи в душата си.

И така е в най-широкия обхват на нашия живот. В края на краищата, едно нещо успя да се наложи в нашето време: едно много популярно списание наскоро публикува есе, което съдържа следното: авторът има уважавано име като философ; той също така е с право възхищаван за много неща. Бих искал също да се възползвам от възможността да спомена, че винаги се старая да цитирам само опоненти, които също мога да уважавам; и сега бих искал да ви спомена един уважаван човек. Но този човек е стигнал до странна идея. Той казва: Когато четете Кант или Спиноза, е трудно да се чете; понятията са навсякъде. Но не може ли да се улесни? Днес имаме диапозитиви, филм и кино. Можете да покажете на хората как Спиноза седи там и шлифова лещи. Това би бил първият образ. Той се трансформира. Мисълта „субстанция“ се появява в ума му. Появява се мисълта за субстанция. В следващия образ „Мисъл и разширение“ и така нататък. „Етика“ на Спиноза - това е името на произведението, което току-що споменах - ще бъде хубава перспектива в бъдеще да можеш да минеш покрай киносалон и да прочетеш на плакатите: „Етика на Спиноза“ или „Критика на чистия разум на Кант“.

Уважаеми присъстващи! Споменавам такива неща само защото те гротескно ви показват накъде се насочват целите на нашето време и как те противоречат на целите на духовната наука, в която всичко е дейност, за да се засили дейността в човека, да се направи човекът все по-независим и независим. Човекът, който препечата гореспоменатото есе във вестника си, каза, че човек би трябвало да има големи надежди, ако нещо подобно може да се осъществи; то би изпълнило метафизичния копнеж на човешките същества. Духовният изследовател обаче не може да се надява на това изпълнение. Затова той трябва да приеме да бъде смъртен за „повърхностността“, защото не може да се надява на много от „Етика“ на Спиноза и „Критика на чистия разум“ на Кант във филм.

Не е нужно да навлизам повече в отделните цели на нашето време; трябва само да представя общия характер на пасивността, която неминуемо е възникнала от нея, защото чрез чудното задълбочаване на външния живот човекът е свикнал да бъде активен в това, към което не може да добави нищо. Но колкото повече хората от настоящето се обгръщат в такава пасивност, толкова повече ще се събужда

копнежът за онази дейност на душата, чрез която човек може да се почувства като вечен, като независим, като същество, независимо от телесните същества, което побеждава смъртта, защото има в себе си сили, които нямат нищо общо с раждането и смъртта, а сочат към по-ранни животи на земята и сочат напред към по-късно и вечно съществуване.

Исках само да характеризирам; не исках да загатвам за подробностите на това, което бих искал да нарека поглед към бъдещето на човешкото развитие.

Каква е целта на това занимание? Утре ще разгледаме какво е предназначена да бъде духовната наука като начин на живот. Но до какво може да доведе тя?

Нека сега да разгледаме основния характер на нашето време, светогледа, който се стреми да създаде картина на света само от материалистично-сензорни факти. Това не е много последователно, иначе би трябвало да се каже: според този светоглед, такъв какъвто започва да се очертава в смисъла на един погрешно разбран дарвинизъм, се твърди, че човешкото същество е възникнало чисто, без никакъв духовно-душевен елемент, свързан с физическото му тяло, което е възникнало от животинската природа, човекът би трябвало да е възникнал от животинската природа; а качествата на мисленето, чувстването и волята, качеството на религиозното задълбочаване и т.н. се предполага, че са само засилване на това, което се появява на по-ниско ниво при животните.

Повърхностно е да се говори за живот в преходен период по отношение на определени неща. Всяко време е преходен период. Но може да се каже, и това е важното: по отношение на такива неща, това време е преходен период. И бих искал да ви помоля да предложа, може би малко гротескно, но по този начин особено ясно, как духовната наука иска да се отнесе към целите на нашето време. Ние просто не бяхме достатъчно последователни, иначе бихме могли да кажем следното, именно от материалистическия начин на мислене: Каквото и да се има предвид под казаното в Библията в началото на човешкото развитие с появата на духа, който е символизиран от змията; каква дума отеква от този символ?

Ще бъдете като боговете, познавайки доброто и злото.

Както и да се отнасяте към този символ, той е значима поговорка, поговорка, свързана с всичко, което наричаме „свобода“ у човешките същества. Велика поговорка, която прониква дълбоко в човешката природа: „Ще бъдете като боговете, познавайки доброто и злото.“ Ако човек беше толкова последователен, колкото беше последователна змията, ако е материалист или монист, тогава той не би прикривал непоследователно това, което всъщност би имал да каже с това съчинение: всичко, в което човек може да се потопи, е засилване на това, което излиза наяве в инстинктивния живот на животното. Сякаш изкусителят стои пред нас и ни вика: „Ще бъдете като животните, вече няма да различавате доброто от злото.“ Защото, когато всичко е впрегнато в обективно-физическия закон на природата, тогава всичко протича така, както протича животът на животните. Така

думите на изкуителя стоят пред нас като цел на нашето време: „Ще бъдете като животните, вече няма да различавате доброто от злото.“

Между тези две крайности се намира истинският прогрес на човешкото същество. Духовната наука е предназначена да издигне човечеството над това, което то може да спечели само от съзерцанието на чувствената реалност, на която може само пасивно да се отдаде. Вместо това, духовната наука е предназначена да се намеси в културния свят и да му даде цели, които се намират в дейността на душата, която поставя човека в света по такъв начин, че той да може по-добре да намери своя прогрес в развитието на свободата и всичко човешко в правилната среда между божествеността и животинското.

С тези истински цели на духовната наука човек със сигурност е в хармония с всички онези личности, които в хода на човешкото развитие са се опитвали да придобият чувство и усет за истинската същност на човека чрез дълбоко съзерцание на душата. Дори в древността духовната наука е била в състояние да изрази ясно това, което може да изрази днес, макар че не е можело да бъде изразено толкова ясно, колкото е възможно в наше време, защото имаме пред себе си модела на естествената наука. Това е било усещано и усещано от всички онези духове, всички онези личности, които са приемали сериозно истинския човешки прогрес. Те са били далеч, далеч от това да позволят посоката на мисленето им да бъде ограничена до цел, която трябва да се характеризира по следния начин: Вие ще бъдете като животните и вече няма да различавате доброто от злото; вашите мисли ще бъдат не повече от най-висшата дейност на вашия мозък, точно както магнетизмът е най-висшата дейност на това, което може да се случи в материалните процеси на желязото.

Колко велики умове от минали векове биха могли да отекнат в нашата поезия и мисъл! Нека споменем само един, с чиито думи бих искал да обобща това, което исках да представя тук днес. Нека цитирам една поговорка на Шилер, който също искал да осъзнае как стоят нещата с отношението на човека към развиващия се животински свят; как е било при образуването на земята, когато човекът се е появил, наред с другите същества. Наистина, дори по-дълбоко, отколкото той би могъл да почувства, бихме искали да изразим думите на Шилер от духовно-научна гледна точка, като емоционално обобщение на най-важния им резултат, знаейки, че правилното положение на човека във вселената е изразено в такава дума:

Сега тъпата бариера на животинството падна,
и човечността излезе от облачното чело,
и възвишената непозната, мисъл,
скочи от учудения ум.

XVII. Теософията като стремеж през целия живот

Уважаеми присъстващи! След вчерашната лекция, която ми беше позволено да изнеса тук, някои от слушателите може би ще се учудят, че може да се говори за духовна наука или теософия като начин на живот. Защото това, което се опитам да обясня вчера като фундаментален, основен принцип на изучаването на духовните светове, предполага енергично, търпеливо, продължително упражнение на човешката душа. Само чрез това може да се постигне това, за което се говореше вчера: душата да стане толкова силна и могъща в себе си, че да може да се почувства като духовно същество и действително да напусне физическото тяло, живеейки по такъв начин, че в истинския смисъл на думата самата душа да стане духовно същество сред други духовни същества в своя опит, че да навлезе в нов свят в този духовен свят.

Това беше целта на вчерашните пътеки. Ако си позволим да бъдем водени още веднъж съвсем накратко от душата, ще се окаже, че човешката душа е способна да извършва духовна химия; че е способна да се извлече като духовно-душевно същество от контекста, в който се намира в ежедневието си с тялото, точно както човек е способен да извлича водород от водата. И видяхме, че чрез енергично продължаване на упражненията, които характеризирахме вчера, душата наистина опознава физическото си тяло първо като нещо външно, подобно на другите неща, но опознава себе си като издигната и пренесена в духовен свят. И в по-нататъшното развитие на практиката на душата се оказва, че душата също оставя това, което преживява по душеподобен начин в ежедневието – което само връща спомена за нейния живот до точката, в която обикновеният ни спомен, както в един момент от детството ни, се е появил преди нашето самосъзнание – но че тогава това вътрешно съдържание на душата се променя и че това, което излиза, може да се нарече духовно ядро на човешкото същество, което, когато бъде преживяно, съдържа вечната част на човешкото същество, която преминава през портата на смъртта и за която човек може да знае от истинско знание, че той [човешкото същество] преминава през повтарящи се земни животи, че води живот, редуващ се между живот на земята, който протича между раждане и смърт, и живот в духовния свят, който протича между смърт и ново раждане.

Сега би могло да се каже: Не е ли в природата на нещата това напускане на физическото тяло, това преживяване на себе си като духовно-душевно същество в съвсем различен свят, което може да се постигне само след големи усилия, че е може би подходящо за малцина хора в настоящето, [че] следователно не всеки може да стане изследовател на душата? Не е ли тогава излишно да се направи общоизвестно това, което само малцина могат наистина да правят, това, което само малцина могат да знаят? Някой би могъл да възрази: Как може някой, който сам не стане духовен изследовател, да има някакво разбиране за посланията, които му се

дават от духовния изследовател за процесите, условията и същностите в духовния свят? За отделните хора, за малцина хора, може да се каже, постигането на духовната наука може да бъде житейско предимство; но за тези, които не искат да вървят по този път, които не достигат определена точка по описания вчера път, за тях духовната наука не може да бъде житейско предимство. И все пак! Дори за абстрактната мисъл трябва да изглежда така, сякаш това, което може да се постигне по посочения начин, трябва да е истинско вътрешно благо.

В днешната лекция се използва терминът „теософия“. Може да се каже, че духовната наука е теософски мироглед. Защото това винаги се е разбирало като мироглед, който дава на човешката душа сигурност и знание, че може да се достигне най-дълбоката, най-съкровена сърцевина на нашето същество и по този начин се оказва, че в същността си ние преживяваме това, като корен на нашето съществуване, е свързано с корена на цялото съществуване в света, с божествено-духовното съществуване на света. Чрез нашата същностна сърцевина ние самите сме вкоренени в божествено-духовното. Това се има предвид под термина теософия. И един теософски мироглед не просто иска да каже, че човек може да усети и повярва, че човешкото същество е свързано в своята природа с божествения духовен свят, но иска да каже, че човешкото същество може и да разпознае тази връзка, че може да проникне до тази точка в себе си, където е свързано с божественото духовно, което прониква и преплита света. И от съзнанието за тази познаваема връзка, един теософски мироглед иска да създаде сила и надежда за живот.

Следователно, теософският светоглед би трябвало да бъде истинско предимство в живота. Но дори и някой да е придобил убеждението чрез описания вчера път на душата, че може да разпознае как нашата душа е свързана с нейния източник, все пак може да изглежда, че само онези, които са способни да предприемат такова изследване на самата душа, могат да имат истинско осъзнаване, съзнание за тази връзка. Но не е така. Това трябва да се подчертава отново и отново: условията, процесите и съществата на духовния свят могат да бъдат изследвани само по метода, описан вчера. Само като излезем от физическото си тяло чрез прилагането на описания метод и бъдем сред духове, можем да разпознаем духовните основи на света. Но след като те бъдат разпознати от духовния изследовател, човекът, на когото са съобщени, не е необходимо самият той да е духовен изследовател, за да ги намери за разбираеми и разбираеми, да ги приложи в най-пълния смисъл в живота, да проникне живота с тях.

За да може човек да изследва нещо в духовния свят, той трябва да бъде духовен изследовател, точно както трябва да бъде художник, за да може да нарисува картина. Но щом картината е налице, би било тъжно, ако само художникът можеше да я разбере. И така е с това, което може да се открие чрез духовно изследване. Ако е представено по правилния начин, тогава човешката душа е настроена към

истината, а не към грешката. И точно както можем да разберем картината, която художникът, който може да рисува, е нарисувал, така можем да разберем и схванем всичко, което духовният изследовател има да каже, и да го поставим в служба на живота, без самите ние да сме духовен изследовател.

В днешно време обаче е дълъг път, преди това да може да бъде постигнато за по-широк кръг от хора. Защото има много пречки пред съвременната душа, ако иска да разбере какво има да каже духовният изследовател на света. Днес хората произхождат от една възхитителна научна култура. Тя ги е въоръжила с навици на мислене, насочени към външното. Днес човекът не е свикнал да живее в много различните понятия, които духовният изследовател изважда от сферата на духовния свят.

Но това ще се промени, когато навиците на мислене на хората осъзнаят, че това, което стои на пътя на духовното изследване, са предразсъдъците. Тогава хората ще открият, че описанията на духовната наука могат да бъдат разбрани от всеки. Точно както химията, физиката и всяка друга наука не могат да бъдат използвани в полза на живота, въпреки че не всеки може да стане химик, физик или каквото и да е, и хората използват това, което идва от химията и физиката, без да са химици и физици, със сигурност е вярно, че това, което духовният изследовател има да каже, може да бъде поставено в служба на живота, може да стане част от нашата душа, може да проникне в душата.

Но тогава понятията и идеите, които духовният изследовател може да даде директно от духовния свят, имат различен ефект върху душата от външните понятия и идеи. И само когато човек е обмислил какво може да бъде духовното изследване като теософски мироглед, той осъзнава колко ценен актив е тази духовна наука. Разбира се, някой би могъл да каже: Когато духовният изследовател говори за жизненоважно благо, тази духовна наука не може да даде хляб и външни блага в началото. Но това, което има, тя дава; и това, което дава, е храна за душата, но такава храна за душата, каквато дава, е все по-необходима за душите поради специфичната конфигурация, която животът ни е приел в нашето време.

Сега, за да разберем същността на духовната наука, първо трябва да помислим за едно нещо. А именно, че духовното изследване се различава от обикновеното изследване в сетивния свят по това, че човекът позволява пасивно да бъде впечатлен от истината чрез другите науки; че човекът трябва да се посвети, а светът да му предава истината отвън. В духовното изследване обаче душата трябва да бъде активна от самото начало, развивайки вътрешна енергия.

Видяхме как душата трябва да се издигне по три начина до чисто свръхсетивните състояния, процеси и същности. Поставяйки се в тези състояния, тя развива вътрешен израз на лицето, чисто духовна мимикрия. Човек не може просто да позволи на състоянията на духовния свят да проблясват отвън. Човек трябва да се съедини с него; човек трябва да стане толкова едно с него, че да го изрази в себе

си, но да го изрази в душата си, еманципирана от тялото. Така, като духовен изследовател, човек навлиза в духовния свят. Докато човек остава пасивен, той не казва нищо. Само когато човек изразява това, което има да съобщи, когато вътрешният духовен израз е израз на това, което човек преживява, само тогава той говори. И жестът, движението на душата, тя навлиза в духовния свят, но отново активно, не като живее в него, както във външната наука, като спекулира, а като оставя мислите да живеят във вас, вие схващате процесите на духовния свят. Само като им подражавате със собственото си духовно същество, можете да ги осъзнаете. И третият начин беше, че човешкото същество прониква през духовната физиономия, като се потапя в духовното същество и издига от неговите дълбини силите в себе си, които го правят подобен по духовно и психическо състояние на моментите, когато иска да се потопи в духовно същество, това духовно същество. Така духовният изследовател навлиза в духовния свят по три начина: чрез духовни изразения на лицето, чрез духовни жестове и пози и чрез духовна физиономия, но винаги активно, винаги в дейност. И това, което той изважда от духовния свят, трябва да бъде формулирано в понятия. И тук стигаме до точката, в която се оказва, че всъщност е по-трудно да се предадат прозренията на духовния свят, отколкото прозренията на физическия свят. Човек в наше време твърди, че духовната наука също се изразява външно по абсолютно същия начин, както се изразява външната наука. Сега външната наука се изразява по такъв начин, че предполага обекта, който иска да разпознае. И едва след това иска да даде понятията за него. И постъпва правилно от своя гледна точка. Духовният изследовател активно се потапя в духовния свят и самият той трябва да стане израз на това, което преживява по тройния начин, както е описано; и неговите понятия се формират по такъв начин, че да възникват в него живо и да свидетелстват за своята истина не като образ, а чрез своето съдържание и своята сила. Външният изследовател съобщава това, което е видял, което е наблюдавал. Духовният изследовател е различен: той дава концептуален израз на това, което е преживял, на това, което е станало част от него, на това, което се е мъчил да разбере; тези понятия трябва да бъдат флуидни и да се осветяват взаимно, така че да са като живи същества. Но те са такива, че възникват от това, което е самата най-дълбока същност.

Когато духовният изследовател формира своите понятия и ги представя на обществеността, тези понятия съдържат информация, която той може да преживее само като събере дълбините на човешката душа с основите на света, доколкото те са ни достъпни, с духовните основи на света, така че неговите понятия да бъдат извлечени от дълбините на душата. И тези дълбини на душата присъстват във всяка човешка душа. Духовният изследовател говори за нещо, което присъства във всяка човешка душа. Когато го е изследвал и го е изразил, той го изразява по такъв начин, че оставя да прозвучи звук, с който струните на душата могат да резонират, на

който тя може да донесе пълно разбиране, защото това е именно звукът на собственото същество.

Но тези понятия, тези идеи, тези чувства, в които духовният изследовател трябва да облече преживяванията си, имат ефекта да впечатлят най-съкровената част на душата ни, така че тя да се чувства привлечена към тях, защото понятията са активни и водят до дейност. Човек не може да разбере духовната наука с небрежен ум, който не иска да бъде жив в себе си. Тя може да бъде разбрана само като се опита да я следва с живия живот и дейност на понятията. Така духовното изследване произтича от дейността на душата и едновременно с това я предизвиква да бъде разбрана, дейността на душата.

От това виждаме, че когато откликваме на духовното изследване, ние събуждаме активната сила на душата. Тя се обръща към всичко в душата ни, което иска да бъде активно. Вековното научно образование на хората обаче е изтласкало тази активна сила на душата на заден план. Но когато една сила е разтегната до най-висока степен, противодействащата сила се проявява. И всеки, който може да погледне в дълбините на днешните души, знае, че душите копнеят да се измъкнат от простото гледане и наблюдение, да правят това, което изисква най-съкровена дейност. По този начин човешкото същество се научава да чувства и преживява, че е в средата на духовния свят, но не като разбиращо същество, което участва в неговия живот. По този начин, понятията, идеите и чувствата на духовната наука самите те са възпитатели на душата, която те се стремят да насочат, за да участва в причините за съществуване, в които сме вкоренени. Преди всичко, това се реализира във факта, че нашето мислене е ориентирано – и наистина можем да говорим за вътрешно душевно благо, което ни прониква чрез разбирането, което внасяме в идеите на духовното изследване – че нашите мисловни навици, нашият начин на разбиране, нашето душевно настроение е завладяно. И докато иначе е възможно да се изпита, че в наше присъствие, особено при добронамерени мислители, има нещо в ориентацията на мисленето, което оставя много да се желае, духовната наука, посланията на духовното изследване, наистина могат да накарат хората да ориентират мисленето си по такъв начин, че да го насищат с навици, които имат определена естествена склонност към истинност; които имат склонност да не се въвличат в противоречията на живота; да забелязват как мисленето трябва да проникне във външните неща. Образованието на нашето мислене, изострянето на нашето мислене е това, което ще се появи първо, когато духовната наука навлезе в нашия културен живот.

Бих искал да дам пример, който наистина може да покаже каква е остротата на мисленето в наше време. Нека предположим, че един много важен мислител на нашето време, който в най-широките кръгове днес е считан за проницателен ум, е направил много неща, които се забелязват от онези, които са обучили мисленето си в това, което мисленето не трябва да прави. Има една скорошна книга на мислител,

в която се намират две твърдения, разделени от тридесет или четиридесет страници. Въпросният мислител иска да обясни в какъв смисъл хората днес все още могат да бъдат християни. И човек се доближава до душата на днешните свободомислещи хора по приятен начин, когато казва – и той го казва –: Днес трябва да отидем отвъд демоничните истории, разказани в Библията. Добре, той може да е на това мнение. Тридесет страници по-късно обаче човек чете забележителното изречение в същата книга: Когато духовното и физическото се докоснат в душата, тогава се появяват демонични сили. Казвате това на някого и той може да каже: Е, втория път не го е имал предвид така, тогава го е имал предвид преносно. Да, скъпа публика, точно това е смисълът: на хората е позволено да използват подобни фрази и не осъзнават гротескния начин, по който те противоречат на всяко систематично мислене.

Но хората не забелязват това днес. И ние сме едва на път към това мисленето ни да бъде покварено от обикновена пасивност в тази посока. Така е за тези, които могат да виждат и да наблюдават нещата. В друга известна книга, можете да прочетете днес - там се говори за борба с определена философска школа на мисълта - че един автор използва образа: Тази философия се движи като клоун, който дърпа стълбата, по която се е изкачил, и пада долу. Книгата е доста остроумна, но бих искал да ви попитам как се предполага, че клоунът трябва да издърпа стълбата до себе си. Мислите и пишете нещо подобно само когато мисленето ви е дезориентирано. Но днес сме едва в началото; такива книги са пълни с невъзможно мислене.

Но тъй като външната култура е, така да се каже, отпечатък на това, което хората мислят, нашата култура трябва постепенно да бъде пропитана от разстроено мислене, освен ако това мислене не бъде образовано по такъв начин, че да може да реагира с фино чувство за това, което може и не може да се каже. Това, което може да се каже, трябва да се усеща като свързано със същността и тъканта на реалността. Чрез ориентираното мислене можем да се запознаем с реалността и това ще бъде плодът на духовната наука. Всеки ще забележи, че този плод на духовната наука хармонизира живота ни; че той влива нещо в душата, което е способно да приведе този живот в хармония с реалността. По този начин духовната наука вече има образователен и тренировъчен ефект върху нашето мислене, правейки го вътрешно активно и живо.

И от това произтича още нещо. Онези, които постепенно усвояват това, което образованото мислене в духовната наука може да формира в тях, ще почувстват в себе си независимостта на своето вътрешно същество, мъдростта, духовността на своята същност. И нямаше да има материализъм, нито монизъм, ако човек наистина се занимаваше с истински обучено, енергично, вътрешно самосъбиращо се мислене. Укрепването и ободряването на нашата душа е плод на това, което имаме за нашето мислене от духовната наука.

Но духовната наука също така ражда като втори плод на живота това, което принадлежи към областта на себепознанието. Точно както болният организъм понякога не може да понесе най-свежия въздух, но от това може да се види, че организъмът не е здрав, така и някои хора могат да видят по отношение на духовната наука, че не могат да я понасят, че тя им прави впечатление, тази духовна наука, че е фантазия, илюзия. Човек постепенно ще осъзнае, че това е форма на себепознание; че от него може да се види как човек трябва да се бори нагоре в душата, за да може да разбере какво може да получи духовният изследовател от дълбините на света.

Колко далеч сте от себепознанието може да се разпознае, като се сравните с изискванията, които духовният изследовател поставя към душата. Затова никой не бива да се обезкуражава, ако забележи, че чрез духовната наука мисленето му първоначално е донякъде притъпено, нарушено или паметта му вече не му се струва толкова последователна, колкото преди. Всичко това са преходни явления. Трябва да се разпознаем в това и да си кажем: Трябва да се борим, за да понесем по-силните изисквания в душата. Но тогава тази духовна наука ще ни съобщи още повече своя здравословен духовен живот.

И ако отидем по-нататък, може би ще открием, че може би дори днес духовната наука не е всеобщо уважавана като ценно притежание, защото нейната стойност не е толкова очевидна. В днешно време материалните блага, разбира се, се ценят много повече от духовните блага, защото хората не разбират как материалните блага зависят от духовните блага. Но ако много хора биха могли наистина да се запитат, изхождайки от определено осъзнаване на нещата – и можем да чуем този въпрос в наше време от много души, които не знаят съвсем как да започнат с това или онова, на които им липсва здравословна насока в живота, на които им липсва способността да си дадат насока и сила от мощно вътрешно същество – ако много хора биха могли да се запитат: Откъде идва всичко това?

Тези неща засягат дори физическото ни благополучие. Днес повече от всякога трябва да говорим за нервността на нашата епоха, за това колко неуравновесени са хората, как им липсва баланс. Откъде идва тази липса на баланс? В крайна сметка тя е вкоренена в душата. Пример за това: това, което най-много може да доведе до външно чувство на безпокойство, до всички възможни симптоми на нервност, до всичко останало, което прави социалния ни живот толкова труден, това, което може да доведе до това, е духовна неплодие, празнота на душата, липса на връзка на душата с това, което духовното изследване иска да даде, с което духовното изследване иска да изпълни душата.

Разбира се, днес има хора, които казват, че нямат нужда от понятията на духовната наука. Това със сигурност е вярно. Но това е само в съзнанието им. В дълбините на душата винаги има копнеж по източниците на съществуване. И това, което не даваме на душата, се утвърждава в нея като празнота, пустота, съмнение. И не за

една нощ, а в продължение на десетилетия, това, което липсва в душата, това, което присъства като хаос в душата, се излива във физическата организация. Вече не сме годни за живот. Вече не можем да вливаме силата на душата във физическото, защото душата е празна. Тъй като хората са свикнали да обръщат внимание на външните проявления по естествен начин през вековете, те са се отчуждили от това, което може да проникне душата с духовно съдържание. От това произтичат много нездравословни симптоми, които стигат чак до физическото тяло и правят хората неспособни да се справят с живота. И ще става все по-лошо и по-лошо, ако духовната наука не се намеси и не даде на душата това, което тя жадува, без да го познава с висшето съзнание.

Не сме ли виждали това в наше време – не искам да кажа, че има песимизъм като цяло, а че е бил изследван по особен начин? Ако се говори за песимизъм като цяло, би трябвало да се споменат всякакви недоразумения. Може да се спомене, че някои по-стари религии също съдържат песимизъм. Но не това е въпросът, а по-скоро начинът, по който се опитваме да подкрепим песимизма в наше време. Тази подкрепа показва нещо много своеобразно. Може би някои от вас ще видят това, което ще кажа, като любопитство. В наше време Кант е намерил последователи. И един от тези последователи е написал „Изследвания по психология на песимизма“. Той предприе странно изследване, което възприема напълно обективен, пасивен научен подход към човешкото същество и се стреми да изследва дали животът съдържа повече страдание, повече неприятности, отколкото удоволствие, щастие и т.н. Този професор [Ковалевски] първо се опита да определи дали това наистина е така, като попита учениците. Той накара децата да запишат какво наричат щастие в живота и какво наричат страдание в живота. Те записаха следното като страдание: болест, смърт, наводнение. Що се отнася до удоволствието, те записаха: сладолед, игра, подаръци. Не бива да се изненадваме от качеството на този житейски ентузиазъм. Но за позитивния изследовател той зависи от числови зависимости и Ковалевски наистина не е измислил просто обикновени числа, а трудни интегрални термини. Неговите разсъждения за песимизма следователно не са лесни за четене. Той успява да определи, че в 39 случая е подчертано страданието, а в 25 до 27 случая - удоволствието. Така че от детските умове може да се заключи, че животът предлага повече болезнено, отколкото приятно. И той си мисли: Това не е съвсем позитивно, трябва да се направи по различен начин. Той използва и дневника на известен съвременен философ. Той винаги е записвал кога изпитва удоволствие и кога страдание. И когато професор Ковалевски прегледа този дневник, той откри, че страданието надделява над удоволствието. Така той получи второто доказателство. Но той отиде по-далеч, търсеше нещо по-сигурно. Той наблюдаваше хора, които ходят бързо, и хора, които ходят бавно. Когато си тъжен, казва той, ходиш бавно; когато си щастлив, ходиш бързо. Това е предпоставката на професора. И ето, оказва се, че има много по-голям брой тъжни, бавно движещи се

хора. И така е написана книга, в която тези числови зависимости са изразени в математически интегрални форми и може да се каже, така да се каже, екипиран с тях: Е, ако разгледате външния живот, песимистичният мироглед се оказва оправдан, защото външният живот съдържа много повече от фаталното, тъжното, отколкото от полезното, приятното. Науката вече го доказва!

Сега няма нужда да се усмихваш на подобни идеи. Няма да говоря за стойността на подобни изследвания, по какъв начин те характеризират определени науки. Искам само да попитам: Какво всъщност се разглежда тук? Ами, това е, което докосва човека от външния свят, което прави впечатление на човека, защото нищо друго не може да бъде изследвано с такива методи. Не се обръща внимание на това, което човек е способен да противопостави на впечатленията отвън, по пътя на единството и самодостатъчната природа на своето вътрешно същество.

Бих искал да цитирам нещо друго, което Мечников казва в своите „Приноси към оптимизма“. Той говори за някой негов приятел, човек, който е бил много нервен, който е изпитвал отчаянието на живота в най-дълбокия смисъл на думата. Той вече не е можел да чуе тракането на карета. Не е можел да чуе, че някой звъни на камбаната му. Не е можел да види, че много хора идват да го посрещнат. И много други неща също. Можете да си представите какво е било непоносимо за този човек. В крайна сметка той не е знаел друг начин да се спаси освен чрез морфин, за да има чувство за стабилност в себе си. Често е бил близо до приемането на толкова голяма доза морфин, че може да намери смъртта. Той също е бил близо до смъртта по-често, но е бил спасяван отново и отново. След това Мечников продължи: Значи това е бил човекът, но с песимизма му ставало все по-добре и по-добре. И всъщност Мечников казва съвсем правилно защо е така: външното му възприятие, така да се каже, ставало все по-притъпено; външният свят вече не му е правил толкова силно впечатление, както преди.

Сега се питаме: Какво доведе до по-голямо равновесие на душата у този човек? Че той стана по-тъп за впечатленията на външния свят, че успя да се затвори за тези впечатления. Но през целия си живот вътрешното му същество беше слабо. Но никога не може да става въпрос за това да ни отслаби за всичко красиво и възвишено, което може да дойде от света, да не се изнервяме, а само за това, което бих искал да изразя по следния начин: Не би ли могъл човекът да има същото по-рано, ако едно силно вътрешно същество, пропито с душевна субстанция, се беше противопоставило на възприятията на външния свят? Но точно към това се стреми духовната наука: да направи човека силен вътре в себе си срещу променящите се впечатления на външния свят; така че да не е нужно да ставаме тъпи за света и въпреки това да стоим сигурно в света.

Тогава вече няма да е необходимо да се изследват въпросите за по-добър или по-лош живот според чисто външни неща. Ковалевски е провел още по-прецизен експеримент и внимателен анализ е показал, че имаме всички основания да

подхождаме към външния свят, когато сме изправени пред него, като към много по-богат на страдание, отколкото на удоволствие. Той е направил следното. Той казва: Нека приемем, че изследваме чувството за вкус. Сега той е установил – във външната наука са необходими понятия; където духът отсъства, са необходими понятия и думи – той е нарекъл това, което прави вкусово впечатление у нас в най-малкото количество от каквото и да е вещество, „густие“; и така е установил какво представлява густията на хинина, който прави неприятно впечатление; захарта прави приятно впечатление. И така той накарал няколко души да приемат хинин и захар заедно, за да види колко от всяко е необходимо, за да се балансира. И ето, той открил, че трябва да се използва почти два пъти повече захарна густия, отколкото хининова густия, ако захарната густия трябва да балансира хининова густия. Това означава, че по отношение на вкуса трябва да удвоим приятното, ако искаме да елиминираме неприятното.

Това, върху което размишлявам, е, че не можем да измерим нещо, което има влияние върху живота ни. И грешката е, че човек не взема предвид, че всъщност изобщо не е подготвен да оцени нивото на захарта по правилния начин във връзка с външния си живот. Приемаме го за даденост, но преценяваме нивото на хинин доста силно. Както е добре известно, ние сме силно засегнати от болестта, но рядко усещаме пълната степен на желанието си за здраве. И това е свързано с грешките, които се допускат при подобни изследвания.

Но можем също така да запълним здравето си, което постепенно трябва да ни стане скучно, когато душевната празнота остава, с това, което идва при нас от духовния свят, и можем да задържим, така да се каже, това, което се влива от духовния свят към нас, което винаги може да ни държи и носи, въпреки очевидността на отчуждението от външния свят. Човек не бива да се отнася към песимистичното настроение, като се пита: Добър ли е светът или лош?, а по такъв начин, че да си каже: Човекът, който не намира сили да стои здраво в света, не е почерпил достатъчно от духовния свят. Това, което човекът, за когото говори Мечников, придобива чрез притъпяването на външната си организация, се влива в душата ни като истинско богатство на живота, когато се захващаме с духовно-научни понятия и идеи. Точно както най-важните неща за развитието на душата на самия духовен изследовател произтичат от хармонията на душата, така и хармонията и равновесието на душата изтичат отново като жизненоважно богатство от съобщенията на духовното изследване.

И можем да цитираме още нещо. Сега говорихме за влиянията на духовната наука върху нашето мислене и въображение, върху нашите умове. Можем да говорим и за влияние върху нашата воля, върху инициативата на нашите действия. Фактът, че получаваме такива понятия от духовния изследовател, които са донесени от духовните светове, означава, че тези понятия проникват и в душата ни по такъв

начин, че са подходящи да насочат душата ни към това, което е независимо в нея от външния сетивен свят.

Но сега, колко от това възниква в нашата воля в резултат на външна стимулация? Виждам нещо, което ме стимулира. Може би виждам цвете, бера го; стимулиран съм от него. Правя нещо в живота по един или друг начин. Някога преподавателите ме научиха на нещо; в резултат на това в мен се появи умението за това или онова. Ако изследваме волята си, ще открием външни стимули навсякъде. Именно това характеризира волята в ежедневието: тя се стимулира отвън в по-голяма степен, отколкото обикновено се смята. Дори хората, които вярват, че са най-свободни, са зависими от този или онзи стимул. Те вярват, че действат свободно, но действат само според това, което е било упражнено като стимул от външния свят. По-специално, често можем да видим, че когато хората се съпротивляват на това или онова в името на свободата на душата си, те всъщност се съпротивляват поради своя инат, липсата на свобода, а не поради свободата на ума си. Накратко, волята е вкоренена навсякъде, така да се каже, във външния свят.

Когато приемаме духовната наука, това, което произтича от нейните прозрения, има укрепващ и ободряващ ефект върху тази воля по-специално. То действа по такъв начин, че тази воля в душата става независима. Но когато това се случи, ние я усещаме като сила в душата, като нещо, което може да получи стимулация само отвътре. Ние се обогатяваме в душата си, когато укрепваме волята си по този начин. Външните причини вече не влияят на онази част от нашето вътрешно същество, която сме придобили чрез собствената си воля. Ние се отдръпваме от външните причини с волята си. Когато някой се ангажира все по-дълбоко с духовната наука, той чувства как волята му се засилва. Той може да каже: „Сега мога да искам повече, отколкото можех преди.“ Но това може да се постигне само чрез отдаденост на духовната наука.

Но ако няма външен стимул за волята, откъде трябва да дойдат импулсите? Отново, това, което възниква като ново, няма да остане в покой, в бездействие, ако получава тласък отвътре. Има само едно нещо, което вече не принуждава: това, което наричаме любов в най-широк смисъл. Това означава, че мотивите на нашата воля трябва да бъдат стоплени от любов чрез влиянието на духовната наука. Ние се учим да разпознаваме все повече и повече дълбокия смисъл на думата:

[дълг]: където човек обича това, което си заповядва,

където това, което ни води към действие, ни води изцяло чрез любовта ни към задачата, пред която сме изправени, и ние се стремим да я изпълним със силата на душата, с която се стремим да постигнем всичко, което произтича от любовта. С това ние сме придобили красив плод на духовната наука като съкровище за живот. Постигнали сме трансформацията на нашата воля във воля за любов. Съкровището на волята за любов става все по-голямо, когато духовната наука се превърне в съкровището на нашия живот. Отново, тя не е нещо, което ни осигурява материални

блага. Но тази воля за любов е укрепващо, ценно благо за нашата външна сигурност в живота, което ще видим да расте и расте, докато правилно проникваме в духовната наука чрез понятията и идеите на духовната наука.

И отново, част от самопознанието може да бъде свързана с това. Често чуваме, че хората имат високо мнение за себе си, когато става въпрос за волята им за любов. Но това не е така. Защото, когато хората, чрез мъдро самонаблюдение, осъзнаят как идеите и понятията на духовната наука ги карат да осъзнаят егоизма и липсата на любов, които все още съществуват в тях, духовната наука отново е красивият коректив, истинският пътеводител към себепознанието. От една страна, тя ни дава волята за любов; от друга страна, тя ни кара да осъзнаем колко много все още ни липсва тази воля за любов. По този начин духовната наука е и най-висшата форма на живот, която може да се опише с думата самообразование.

И освен това, духовната наука ни води отвъд това, което могат да ни дадат понятията, заимствани от външния свят. Тя ни води до това, което духовният изследовател открива, като излиза от тялото си с душата си и се свързва с корените на света, от който е взет, дух от дух. По този начин тя ни води до това, което е най-дълбоко в душата ни.

Все повече и повече ще се вижда, както се опитам да обясня и вчера - чрез притчата в края - че науката, която е изградена по модела на външната наука, трябва да спре в определен момент, ако иска да се превърне в миросглед. Бих могъл да обясня това с много идеи, които са важни житейски идеи. Сега ще го обясня само с една идея. Да предположим, че някой философ, който първоначално не иска да има нищо общо с духовната наука, Лоце, човек на духа - ще се придържа към навика си да цитирам онези, които смятам за достойни за опозиция, онези, които считам за авторитети - Лоце, който е написал книга „Микрокосмос“, която съдържа много значими трудове по философия, също се е опитал да представи философия на религията. Но той стига само до схващане за истината, до разпознаване на такова схващане за истината, което се печели по модела на онези схващания и идеи, които са далеч от външната реалност, които се печелят пасивно. Следователно Лоце се опитва да спечели философия на религията, като я изгражда в смисъла на външната наука. И, ето, Лоце стига дотам, докдето е човешки възможно. От своите предпоставки той стига до предположението за духовно същество, божествено същество, което прониква и обгръща света, което е творчески активно. Той стига до това, че е способен да си представи законите на природата като оформени и одухотворени от единна божествена същност. Но всеки път, когато религиозна философия от този вид се стреми да покаже как това, което е оформено според модела на външната истина, подобно на естествен закон, е свързано с моралните заповеди, с това, което като вътрешни импулси ни вдъхновява в живота, тогава тя трябва да се сблъска с двойственост, за която не познава връзка. От една страна, има закони, които действат с твърда, студена необходимост. Къде в цялата тази

система от природни закони възниква това, което живее в нас като наши морални импулси, като това, което ни тласка да бъдем благородни в човешкото си съществуване, това, което ни пронизва с морал? Откъде извира то оттам? Ако философията трябва да се превърне в начин за гледане на живота, тогава този въпрос става актуален. Той придобива значение. Ако философията трябва да се превърне в регулатор на нашия поглед върху живота, посочвайки, че от една страна съществува светът на необходимостта, а от друга – светът на моралните заповеди, който обаче живее в нас сякаш откъснат от света – как е вкоренена тя в света?

Докато оставаме с пасивното понятие за истината, никога няма да можем да преодолеем тази празнина, защото съществува връзка между необходимата истина и нейната легитимност и моралната истина и нейната легитимност, която не може да се види във външния свят, която не може да бъде пасивно схваната. Връзката между естествения ред и моралния ред не може да бъде схваната, както и връзката между майката и детето ѝ не може да бъде схваната само чрез естествените закони. Бащата би могъл да е там, без детето да е там. Ако детето е там, детето произлиза от бащата, но бащата може да е без дете. Няма необходимост в бащата, но бащата води към детето. Може би една от най-значимите концепции и идеи на християнството е, че връзката на единия Бог с Бога, който трябва да проникне в най-съкровено то ни същество, е представена в нашия морал като връзката на Отца със Сина, Христос. Теософията или духовната наука ни показва, че съществува връзка между моралния световен ред и естествено-правната необходимост и световен ред, като тази на Сина с Отца.

Но тази връзка може да бъде разбрана само като се отиде отвъд това, което може да бъде дадено в пасивни термини, към това, което може да бъде схванато в духовния свят; който стои пред нас по такъв начин, че Гьоте може да измисли думите - той се обърна към Кант, който се опита да постави граници на човешкото познание, който искаше да разглежда като просто вяра това, което е морален световен ред; той го нарече „приключение на разума“, което не бива да се предприема. Гьоте, който трябваше да отхвърли вида мироглед, който Кант представлява; той каза, че ако човек наистина може да се издигне до висшите сфери чрез добродетел и вяра в моралния ред, тогава човек трябва смело да издържи приключението на разума и също така да се изкачи с цялата си душа към един по-висш свят.

Тогава, едновременно с това, нещо се влива в естествения ред, както и в моралния ред, което е толкова общо, колкото това, което съществува между баща и син, защото природата, ако я погледнем такава, каквато е, би могла да съществува без морал, както бащата без син. Само когато погледнем какво наистина се е случило, откриваме правилната връзка между баща и син.

Така че трябва да се обърнем към това, което наистина се е случило в света, и там стигаме до самата същност на християнството.

Исках да ви дам пример за това как религиозните понятия, от които човешкият ум се нуждае, за да усети връзката си с това, което пулсира в света като божествено-духовно, как човек може да бъде укрепен в религиозния си живот чрез духовната наука. Защото духовната наука му показва, че човек наистина все още може да схване и разбере това, което според един велик философ като Кант човек би трябвало само да предполага и само да може да вярва.

Нашето време обаче живее в епоха, в която за духовния изследовател отново е съвсем ясно как душите все повече копнеят не само да приемат религиозно задълбочаване, основано на авторитета на вярата, но и да могат да разпознаят, както разпознаваме природата, това, което свързва хората с Божествено-Духовното във външния космос.

Друго предимство за живота ще бъде, че новосъздадените религиозни потребности – защото те ще се събудят, религиозните потребности, подходящи за нашето време – ще дадат на тези духовно-научни концепции вътрешна подкрепа, за това да бъдат отново установени навътре.

Самият духовен изследовател е запознат с всички възражения, които могат да бъдат направени. Ако някой иска да каже например: Сега представихте духовната наука като особен носител на любов. Не прави ли това християнството само по себе си? – Да, разбира се. Човекът, който казва това, е напълно убеден в това и може би от негова гледна точка е напълно прав. Но може да му се даде отговор, който веднъж трябваше да дам на един духовник, който ми каза: Да, това, което духовната наука казва за християнството, поне в много отношения човек със сигурност може да се съгласи с това. Но едно нещо ме поразява. Начинът, по който говорите, вие говорите само с малцина образовани хора, които отговарят на определени условия. Но ние говорим с всички хора. И това трябва да е истинско учение, което говори с всички хора. Отговорих: „Пасторе, открихте ли, че всички хора ходят на църква с вас?“ Той не можеше да каже това. Виждате ли, казах аз, искам да говоря с онези, които не ходят на църква с вас, защото и те имат прехрана, копнеейки за разбиране на християнството. Фактът показва, че не говорите от тяхно име. Значи не говорите правилно от името на всички хора. И ние нямаме право да казваме: нещо е правилно, защото ни харесва; трябва да наблюдаваме фактите. Може да мислите, че можете да облечете учението си в думи, които ще се харесат на всички, но това, което ние мислим, не винаги е правилно, фактите трябва да говорят. За тези, които не ходят на църква, но все пак копнеят да разберат християнството, ние също трябва да говорим.

Разбира се, християнството също говори за любов, но смисълът не е просто да се говори за начина на любов; смисълът е да се намери начинът, който е правилният за определен момент. Не бива да бъдете толкова егоистични, че да казвате: „Не искам да имам нищо общо с такъв начин на любов, защото старият начин е достатъчно добър за мен“. Това е егоизъм, който не иска да обръща внимание на копнежите и

склонностите на душите, докоснати от това, което ще докосне все повече души в бъдеще. Но именно тези души се нуждаят от новите пътища и броят на тези души ще расте. Духовно-научният мироглед иска да ги вдъхнови. Той иска да даде живот на блага от вида, за които се говори тук.

Бих могъл да говоря за много други житейски блага, които могат да произлязат от духовната наука, но принципът е как духовната наука създава житейски блага, как духовната наука изважда наяве това, което е безсмъртно в нас. Но чрез това, това, което съзнанието предизвиква в нас, се пробужда и активира: Вие сте независимо същество; във вас има източник, чрез който духовният живот може да кипи, който ви дава сила, който може да ви даде сила, който може да ви даде всичко необходимо за живота ви.

Духовната наука наистина постепенно се трансформира в чувства и усещания. Ние не само теоретично изпитваме безсмъртието. От цялата структура на моята лекция може да се види, че концепциите на духовната наука съживяват и резонират в нас това, което духовният изследовател изследва. Това е особено вярно за един от най-важните въпроси в живота, въпросът за безсмъртието.

Ако се задълбочите в духовната наука, ще получите духовна доктрина за безсмъртието, учение за същността на човешкото същество, което може да бъде облечено в понятия и идеи, така че не само да знаем за безсмъртието, но и да усещаме в себе си какво е безсмъртно в нас. Ние ставаме като растение, което може да усети как зародишът расте в него в ново растение. Чувстваме какво преминава през портата на смъртта; учим се да го преживяваме. И ще дойде време, когато принципи като тези, изложени в моята книга „Възпитанието на детето от гледна точка на духовната наука“, ще бъдат приложени към възпитанието на детето, когато душата ще бъде толкова стимулирана, че ще продължи да живее в нас, че ще сме придобили чувство чрез понятията, които сме усвоили, че ще знаем: живеейки към смъртта, вие развивате все повече и повече каква е вашата вечна част. През втората половина от живота, когато видим как по кожата ни се образуват бръчки и косата ни посивява, ще почувстваме как всичко това е като увяхващите цветове на растенията, но как в нас има нещо, което се появява все по-силно, преодолявайки това, което избледнява в нас. И докато живеем към нов живот, ще усещаме този живот. Старостта няма да бъде изпълнена с празна надежда, а с преживяването на това, което се усеща вътре в нас като реалност, което ще бъде пренесено чрез смъртта в сферата на духовното. Това обаче ще даде сигурност в живота. Ще разсее всяка повърхностност, всяка непоследователност на духа, целия хаос в живота. Така, освен другите притежания на живота, ще има и едно особено интимно притежание за нашата душа.

Точно както посочих, че с прозренията на духовната наука от дълбините на човешкото вътрешно и външно възприятие, човек може да се чувства в хармония с всички онези, които в правилния смисъл са усетили значението на човешкия

душевен живот и неговата връзка с целия духовен свят през цялото развитие на човечеството, така бих искал да завърша, като говоря за един мислител, който днес често е забравян; искрен, смел мислител, който в малка книжка, която всъщност е написана на заглавната ѝ страница, „Диетика на душата“ - бих искал да ви напомня за този скъп ценител на човешката душа, за Фойхтерслебен.

смел мислител, който в една малка книжка, което всъщност е това, което пише на заглавната страница, „Диетика на душата“ - бих искал да ви напомня за този скъп познавач на човешката душа, за Фойхтерслебен, който се опита да се задълбочи толкова дълбоко в изискванията и нуждите на човешкия живот, на човешката душа; неговата „Диетика на душата“ беше публикувана преди повече от 50 години. Едва ли има човек с вътрешен живот, който би могъл да я прочете, без нещо в него да бъде докоснато, което изпълва душата с вътрешна топлина; защото Фойхтерслебен беше и от онези души, които, дори и да нямаше духовна наука за тях, усещаха и чувстваха това, за което душата копнее. И това е красива поговорка, в която искам да сгъстя това, за което ви говоря, сякаш беше чувство. Той казва:

Човешката душа не може да отрече, че в крайна сметка нейното щастие се състои единствено в разширяването на най-съкровената ѝ същност и притежания.

Да, истинското щастие на душата и, можем да добавим, истинските духовни притежания на душата се състоят в разширяването на вътрешното ѝ същество и притежания. И ако духовната наука е това, което се опитах да представя вчера и днес, тогава тя наистина е изцяло това, което с всичките си импулси се стреми към разширяване на вътрешното ѝ същество и притежания. И наистина, с това, което дава духовната наука, човек се чувства стоящ в рамките на това, за което най-добрите умове на човечеството са копнели и жадували, защото душата се нуждае от това за своето вътрешно духовно подхранване. Следователно, човек е в хармония с такава фина, деликатна душа като Фойхтерслебен, която въпреки това мисли и чувства в голям мащаб. И в обобщение, ако човек иска да събере в едно общо чувство това, което духовната наука може да даде като най-доброто, може да каже: духовната наука дава житейските блага; тя насърчава истинското, истинско щастие на душата. Тя се приема в смисъла, в който се има предвид поговорката на Фойхтерслебен:

Човешката душа не може да скрие факта, че нейното щастие в крайна сметка се състои само в разширяването на най-съкровеното ѝ същество и притежание.

Въпрос и отговор: Въпрос: Можете ли да шамарите деца по ръката?

Рудолф Щайнер: На това не е толкова лесно да се отговори. Такива въпроси придобиват ново значение и важност в наше време. Не винаги има прост отговор на един прост въпрос. Простотата е удобна, но дори часовникът не е прост. Вселената е още по-малко проста, с по-малко сила в нея, отколкото в часовника. Духовната наука не прави нещата по-удобни, но чрез нея човек вижда в области, които са

необходими за оформянето на живота. Тогава човек открива, че простите неща са сложни. Духовната наука човек свиква да приема нещата по-прецизно, да ги приема по-сериозно. Селските деца съвсем правилно биват почуквани по кокалчетата, с правилни почуквания, украсени с железен пръстен, но те не са станали нервни. Градските деца, които никога не са били почуквани по кокалчетата, често са нервни. Животът е сложен. Това, което се постига в едната природа чрез нещо, не винаги се постига и в другата природа чрез него.

Гьоте е прав, когато казва: „Едно нещо не е подходящо за всички“; трябва да приемаме хората като индивиди и да не съдим абстракциите. Не можем да кажем, че едно или друго нещо е общо взето вредно или полезно. Духовната наука ще ни отведе от абстрактното към конкретното, до непосредствено разбиране на непосредствения, конкретен живот. Тогава ще открием, че въпросът за нервността няма да има много общо с това; но много по-важен е въпросът за образованието от духовно-научна гледна точка. Тогава може напълно да се откажем от това, което е посочено тук. Но това образование изисква много повече от дейността на душата на възпитателя, който е способен да намери пътя си във всяка душа.

Побоят обикновено се изисква от характера на възпитателя, а не от обучавания.

Като цяло може да се каже, че телесното наказание не е особено препоръчително като средство за възпитание, независимо дали е по пръстите или другаде.

Въпрос: Възможно ли е ясновидството, докато човек е буден? [...]

Рудолф Щайнер: Като правило, човек не може да вижда едновременно физическо-сетивния и духовния свят. Физическият свят тогава е като потъване и едновременно виждане обикновено се причинява от внасяне на нещо като издигане на душата в духовното видение. Важното не е състоянието, а фактът, че човек е толкова присъстващ в духовното видение със своето его, със своето съзнание, че не го преживява като в транс, а съзнателно. Едва тогава човек може да търси връзката между двата свята. Казва се, че материята не изглежда да присъства, когато това състояние настъпи. Да, вчера беше казано, че човек има картина пред себе си и че първо трябва да се научи да чете тези картини. Не можеш да ги свържеш с реалността, както във физическия свят, а първо трябва да се научиш да ги четеш.

Въпрос: Дали понятието за Бог всъщност е оставено настрана в теософията или поне не е подчертано, както е в християнската религия?

Рудолф Щайнер: Това е странен въпрос, защото теософията е кръстена на понятието за „Бог“ или „Теос“. Все едно се говори за вода от Зелтерс, от която водната, течна част е напълно отстранена. Такива възражения могат да се направят само ако човек не е изучавал темата. Нямаме нескромността да ограничаваме Бога до ограничено понятие; в него ние живеем, движим се и съществуваме, както и нашите понятия. Човек може само постепенно да се запознае с божественото. В повечето случаи такъв въпрос иска само да каже: Не искам друго християнство

освен това, което винаги съм разбирал. Въпрос: Трябва ли да се постигне безупречност?

Рудолф Щайнер: Това е абстракция. Често се задават въпроси за началото и края на света и т.н., но човешкото същество може само постепенно да се издигне до разбирането. Понятията, които обикновено се повдигат, обикновено са възможно най-неподходящи. Духовната наука ни поставя в живота и ни предпазва от абстрактни разсъждения. Чрез теософията моралът също се въвежда в конкретното. Въпрос: Няма ли опасност теософът да бъде отдръпнат от своите събратя чрез култа към егото?

Рудолф Щайнер: Където има силна светлина, има и силна сянка. Трябва да има трансформация във волята за любов, така че егото да се търси много повече навън, отколкото навътре.

Въпрос: Страданието и смъртта на Христос са само архетип за нас, тъй като така или иначе трябва да изкупим грешките си по-късно.

Рудолф Щайнер: Първо трябва да се запозная с този въпрос. Той се основава на неразбиране на идеята за кармата. Тогава човек казва: Защо трябва да помагам на човек, който е в нужда и страда? Човек трябва да помогне първо на него, това е записано в неговата кармична сметка и има по-нататъшен ефект. Как мога да помогна на един човек, мога да помогна на двама, трима, петима, петдесет, сто, хиляда, а могъщо същество като Христос може да помогне на всички хора в кармата.

Въпрос: Как мога да бъда освободен от грях на мисълта, за който не мога да се изкупя, защото въпросното лице е починало?

Рудолф Щайнер: Това трябва да се балансира в по-нататъшния ход на живота. Човек не бива да съди за това само от земна гледна точка. Ние не сме недоволни от съдбата си от по-висша гледна точка. Между смъртта и раждането бихме били много недоволни, ако нямашме страданието, което произтича от нашите дела; ние изобщо не го усещаме като страдание, а като облекчение, че можем да го балансираме; ние се стремим да го балансираме. Съвсем различно е състоянието между раждането и смъртта, отколкото между смъртта и новото раждане.

Въпрос: Какво влияние има анестезията върху фините тела?

Рудолф Щайнер: Където е възможно да се избегне анестезия, тя трябва да се избягва. Обикновено душата и духът напускат тялото по време на сън; при анестезия те се изтласкват, тоест, подлагат се на сила. Ако е необходимо, разбира се, тя трябва да се използва. Въпрос: Има ли мъртвородено дете его?

Рудолф Щайнер: Не повече от труп. Може би е било опит за въплъщение на егото, преди то да умре в тялото на майката.

Въпрос: Често сме чували за последиците от кармата. Ами жестоките наказания през Средновековието?

Рудолф Щайнер: Това е като счетоводна книга. Наказанието е, така да се каже, от дебитната страна и се балансира с другата страна. Няма нужда от абсолютен баланс, който да е налице веднага, когато настъпи наказание. Душата дори не би била доволна от това след смъртта, защото иска да се балансира.

Въпрос: Някои от теософите изглеждат необичайно в прическите и облеклото си. Непознат човек може да се почувства неприятно трогнат!

Рудолф Щайнер: Това със сигурност не е резултат от духовното течение! Човек трябва да бъде толерантен към вкусовете на другите; това е може би едно от предимствата на теософията. Ако искате да носите това, което ви харесва, защо на другите да не бъде позволено да правят същото? Да се надяваме, че не се случва твърде често теософите да стават теософи чрез прически и дрехи. И, дами, носенето на това, което ви харесва, е нещо, което правят и други жени, а теософите не казват нищо, дори и да не винаги го харесват.

Въпрос: [Има ли] чувство за себе си след смъртта?

Рудолф Щайнер: Самосъзнанието се корени в това, което остава след смъртта. Едва след смъртта имаме други инструменти за възприятие. Очите и ушите падат. Душата произвежда други инструменти. [Чувството] за себе си се запазва, дори с много по-интензивен характер. Твърди се, че други теософи са заявили, че след смъртта има само съзнание, но не и самосъзнание? Това може да се твърди в някои книги, но няма нищо общо с духовната наука, за която се говори тук.

Въпрос: От друга страна, пророческата от Преворст: хората, за които тя говори, все още проявяват разкаяние.

Рудолф Щайнер: Това не изключва самосъзнанието.

Другите въпроси не са от естество, което би било подходящо за отговор тук.

XVIII. Духовната наука и духовните цели на нашето време

В продължение на много години, почти всяка зима, имах привилегията да говоря тук по една или друга тема от областта на духовната наука, както е предвидено в днешните размисли. И точно по повод последните ми лекции, които ми беше позволено да изнеса тук, си позволих да направя забележката, че когато се говори за духовна наука днес, в нашето настояще време, в смисъла, в който е предвидена тук, тогава в никакъв случай не се говори за нещо в нашето време, което е добре познато или дори популярно в по-широки кръгове; напротив, с тази духовна наука се говори за нещо, което е широко непризнато и най-вече неразбрано. Всъщност, тази духовна наука трябва да се бори срещу неразбиране след неразбиране. Един човек може да е информиран за тази духовна наука от втора или трета, а понякога дори от седма или осма ръка и да стигне до заключението, че това е нещо като нова секта, навлизаща в света, или някакъв нов опит за основаване на религиозна общност или нещо подобно. Другият стига до мнението, че тази духовна наука има в основата си фантазия и „сънуване“. Преди всичко, това противоречи в най-виден смисъл на това, което днес, като мироглед, иска да се утвърди, както се казва, като истинска, истинска наука.

Може би, точно по повод на тази лекция, бих искал да завърша с няколко думи за недоразуменията, които са ни близо до момента, и бих искал първо да посветя по-голямата част от лекцията на нашата тема и на това, от чиято област вече успях да изнеса някои подробности тук за обсъждане, днес като цяло, за да разгледам след това някои специални въпроси в лекцията на 27 януари следващата година.

Преди всичко може да се каже, че духовната наука иска да се позиционира в духовния живот на настоящето, точно както този духовен живот на настоящето се е развил от научния начин на мислене, който е завладял духовния живот на човечеството в продължение на три до четири века. И може да се каже, че най-сериозното недоразумение е предположението, че това духовно изследване може по някакъв начин да влезе в конфликт с легитимните претенции на истинското научно изследване. От нейна гледна точка, тази духовна наука ще се възхищава и напълно ще признае тази наука и трябва да го направи, ако иска да стои на почвата на истинско и искрено наблюдение на човечеството и времето. Тя ще се възхищава и ще признае великите научни постижения на нашата епоха, където това е оправдано, ще признае какво е направила науката за трансформацията на целия ни културен живот, ще признае как тя е научен начин на мислене, какво действа на всеки крак днес и живее в нашите културни ценности и по-специално какво е трансформирало практически всички външни области на останалия живот в хода на деветнадесети век.

До каква степен тази духовна наука е напълно включена в естественонаучния ред на развитие, от една страна, но от друга страна, трябва да надхвърли крайните си заключения, именно защото тя прави последните и най-истински заключения за това, което днес често се нарича естественонаучно мислене, бих искал да обясня това първо чрез един вид сравнение, чрез което просто искаме да съобщим, но чрез което не искаме да докажем нищо особено за това, което духовната наука има да каже.

Не искам да говоря за това, което науката е постигнала по отношение на търговските и индустриалните аспекти на съвременния културен живот; искам да говоря за това, което е постигнало научното мислене. Освен факта, че е повлияла на различните културни области, тя е допринесла за определено образование на цялото човешко мислене, тя е трансформирала естеството на мисловните навици, на живота на въображението и познавателните потребности на човешката душа в много по-голяма степен, отколкото обикновено се осъзнава. Защото тази трансформация е обхванала не само онези, които са били привлечени към науката директно чрез своята професия, своята склонност или своя интерес, но и всички души; хората просто мислят различно днес, отколкото преди пет или шест века. Свикнали сме да имаме много различни представи за това, което бихме могли да наречем царуване на чувството за съществуване, отколкото сме имали в по-ранните векове.

Това не е нещо, което е било произволно предизвикано; по-скоро се основава на онази вътрешна необходимост, която е трябвало да се случи в историята на човечеството, точно както човешкият живот трябва да бъде различен за един шестдесетгодишен старец от този за един тридесетгодишен. Тези неща съответстват на историческите закони на живота и всеки, който иска да ги отрече, трябва да отрече вътрешната истина на нещата. Онези хора, които днес все още не са обхванати от тази промяна в мисленето, ще бъдат обхванати от нея в бъдеще, в трудни времена, в много близко бъдеще. По този начин, ако можем така да се каже, векове на научно образование са трансформирали най-съкровената част на човешката мисъл и чувство. Можем така да се каже.

Как се свързва това, което иска да оформи културното развитие като духовна наука, с тази трансформация на човешкото мислене през последните четири века? Бих искал да ви илюстрирам това чрез сравнение. Нека да разгледаме земеделския производител, който събира плодовете, когато са узрели. По-голямата част от реколтата се използва за храна на хората. Но една част трябва да се използва, ако искаме животът да продължи, за да се засява отново като семе, за да може реколтата да узрее отново следващата година.

Можем да сравним този процес в живота на природата с постигнатото през последните векове чрез научното познание. По-голямата част от това трябва да се използва, за да може човешкият културен живот да тече широко; то е включено във

важните индустриални постижения, в търговския живот, във външното социално съвместно съществуване, в отделните науки; и отделните клонове на тази култура процъфтяват, защото научният начин на мислене се влива във всички тях. Тази част от човешката мисъл може да се сравни с частта от семето, което се използва за храна на човека.

Но част – и със сигурност не най-малко ценната част – от мисли, които са навлезли в човешката душа едва през последния век, част от тези вътрешни придобивки, от това, което сме научили за тайните на съществуването на света именно чрез естествените науки, може да се използва като семето, което отива в полето, за да даде нов плод. Това е частта, която използваме за това, което се нарича медитация, концентрация на мисълта. Можем да преработим тази част от научните мисли и идеи вътрешно с душата, позволявайки им да действат в душата ни, да покълнат там, така да се каже. Под влиянието на тези мисли, на които се посвещаваме в медитация, които практикуваме в най-съкровенията, най-интимната душевна работа, можем да позволим именно на тези научни идеи да работят върху душата ни по такъв начин, че те работят, вплитат и пораждат усещания и чувства в нея, че те практикуват този душевен живот толкова вътрешно, че този душевен живот не само изразява думата „развитие“, която е толкова популярна днес, но и сам се развива. Именно научният начин на мислене, когато е медитативно обработен, преобразява душата ни, превръща душата ни в нещо друго. И скоро ще стане ясно как от тази гледна точка духовната наука е правилното продължение на научния начин на мислене. Но по отношение на тази духовна наука, когато се прилагат такива съображения, както е днес, могат да се дават само предложения, само съобщения за метода на изследване, чрез който самият духовен изследовател може да се посвети на съзерцание, средство, чрез което всеки може да се убеди.

Затова първо бих искал да насоча вниманието към някои от резултатите на духовната наука и след това да покажа как духовният изследовател стига до тези резултати. Тези резултати са толкова в противоречие с това, което хората днес вярват и приемат за истина, че изглеждат доста парадоксални, като нещо фантастично, като полет на фантазията за някои. Духовният изследовател знае по-специално колко чужди трябва да са тези резултати за много души от настоящето и най-малко се изненадва, когато някой, който е искал да му бъде приятел, си тръгва с впечатлението, че говори с фанатик. Духовният изследовател е напълно наясно с всяка реакция, дори враждебна конфронтация, защото знае откъде може да дойде такъв антагонизъм.

Преди всичко, духовното изследване е уникална дисциплина, тъй като се стреми да свърже човешката душа с нейния духовен източник по начин, основан на научното мислене. То показва, че това, което човек носи в душата си като най-дълбока, най-съкровена част, е духовно, духовно ядро; и че това духовно ядро е свързано с всеобхватен духовен живот на света, който се намира отвъд живота на сетивата, и

че не може да бъде възприето или разпознато от обикновените човешки сетива или от интелекта, който се свързва с тези човешки сетива. Но при този метод на изследване веднага излиза наяве огромна разлика между духовната наука и всички други науки. Всяка друга наука работи със същите средства за мислене и гледане на нещата, които иначе са свойствени на човека в ежедневието. Точно както е човекът, точно както се развива по нормален начин от детството до по-късна възраст, както развива определена способност за познание, така той подхожда и към обектите на научното изследване на настоящето. И всичко, което един такъв нормален човек има да каже, формира съдържанието на науките в различните области на живота. Съвсем различно е в духовното изследване. То приема развитието сериозно. То се основава на факта, че със силите на познанието, с душевните способности, които изначално са присъщи на хората в ежедневието им, тези граници, които разделят чувственото от свръхсетивното, материалното от духовното, не могат да бъдат прекрачени; но се основава на факта, че силите на познанието на човек, душевните сили на човек, могат да бъдат развити. Сериозно е думата „развитие“. И днес ще говорим за интимни вътрешни процеси и дейности на душата, чрез които душата се издига над себе си, развива сили на познанието, които не са тези на обикновения живот, а тези, вътре в тази душа, които могат да бъдат разгледани в душата като истинското, безсмъртно, духовно ядро на човешкото същество.

В известен смисъл, духовното изследване не е толкова удобно, колкото другите форми на изследване; то не може да приема хората такива, каквито са, а трябва да им отправя неудобни изисквания. Ако искате да станете духовен изследовател, трябва да трансформирате душата си, така че тя да бъде водена отвъд обикновеното ниво чрез собствената си дейност и да провежда изследвания със сили, които не присъстват в ежедневието. Това е езикът на духовното изследване. Само тези сили водят до областите на духовния свят и до неговите същества. Но след това, когато душата бъде изведена навън, така че да схване собствената си същностна сърцевина като душа, тогава тя за първи път стига до истина, която в най-истинския смисъл на думата представлява продължение на откритията на естествената наука, но която все още навсякъде се разглежда като фантазия, където не е била изследвана подробно. Човек стига до истината за повтарящите се животи, истината, която може да се изрази накратко, като каже: Това, което преживяваме и за което работим в този живот между раждането и смъртта, ние не го преживяваме и за което работим само веднъж. Когато виждаме живота си, когато се обръщаме назад към детството, доколкото можем, и когато се надяваме на живота си във връзка с останалата част от живота преди смъртта, ние не живеем само веднъж. Преминаваме през портата на смъртта и живеем в чисто духовен свят, който може да бъде видян само с духа, живот между смъртта и новото раждане, и след това влизаме с плодовете на този живот, също и с тези, които събираме между смъртта и новото раждане, в нов живот на земята, към който можем да гледаме в бъдещето,

точно както можем да гледаме назад в миналото върху вече отминалите земни животи на отделния човек. Така че ние винаги очакваме с нетърпение живота на земята - между раждането и смъртта - и живота, който преминава между смъртта и новото раждане в чисто духовен свят. Начинът, по който представяме тази истина в днешния духовен живот, тя изглежда съвсем естествено фантастична за огромното мнозинство от хората. Но всички нови истини в света са изглеждали толкова фантастични, колкото са изглеждали. Винаги ще бъде съдбата на новите истини първоначално да изглеждат като фантазии, след това да се превърнат в нещо, което вече не може да се разглежда като различно; след това те стават нещо естествено. Тогава, когато човек се съзерцава като в разширен спомен, тогава той може да изследва и връзките на това духовно-душевно ядро, което преминава от живот в живот, с духовните светове, през които преминава и божествено-духовното, което се преплита и живее през този живот. Но от това, което духовният изследовател е съживил в себе си толкова пълноценно, за човека извират това, от което той се нуждае все повече и повече за културното развитие на нашата земя, особено в настоящето и в бъдещето.

Така представих някои от истините на това духовно изследване. Сега остава да покажа как духовният изследовател стига до тези истини, т.е. как се изследва и изследва духовният свят. Не бива да се вярва, че този духовен свят може да бъде изследван със сетивата, които можем да приложим към сетивния свят. Той е духовен свят именно защото не може да бъде възприеман от сетивата. Необходимо е за изучаването на този духовен свят самият човек да се превърне в инструмент на изследване. Всички други науки имат своите външни инструменти. Духовното изследване има за свой единствен инструмент самия човешки организъм, който обаче е най-чудесният инструмент, който можем да намерим на земята. Но този организъм трябва да претърпи известна трансформация, за да придобие, както казва Гьоте, „духовни очи и уши“, за да види това, което винаги е около нас в духовна форма, но което не може да се види, освен ако в човешката душа не се развият духовно око и духовно ухо, които иначе биха останали спящи.

Как човек развива духовните органи, чрез които духовният свят става видим, чуваем и възприемаем за човека? Не бурни външни процеси, не експерименти, които могат да се провеждат по същия начин външно, както в лаборатории или клиники, водят до тази промяна, а вътрешни душевни процеси, които духовният изследовател може да проведе със себе си, ако иска да получи прозрение за духовния свят. Това, което имам да кажа в това описание, може да изглежда на много хора изключително банално. Но трябва да се каже: колкото и банални да изглеждат тези неща, в своето изпълнение те са сред най-трудните, които човек може да предприеме на тази земя, включително всичките си други дейности. Но ние не говорим за специални чудеса, за някои неща, които в най-простата им форма не всеки човек би знаел, когато трябва да се говори за това, което духовният

изследовател трябва да развие в душата си, ако иска да стигне до истинското изследване на свръхсетивното. Душевните сили, които духовният изследовател трябва да развие, винаги са там в душата, но само в началото си, тъй като са необходими за ежедневието. Духовният изследовател трябва само да развие тези качества в неограничена степен. Тук трябва да обърне внимание на нещо, което не само присъства навсякъде в ежедневието, но е и необходимо в най-висшия смисъл на думата. Това е, което се нарича внимание: вниманието на душата към тези или онези неща, насочването на интереса към тези или онези неща, както ги имаме в обикновения живот.

Трябва да обърнем внимание на две неща. Много хора трябва да се замислят – но обикновено мислят за тези неща, когато нещата вече не вървят добре – трябва да се замислят защо паметта им се влошава в живота. Защо изобщо паметта се влошава? Ако се задълбочите във въпроса за паметта, ще стигнете до заключението, че всъщност става въпрос за внимание. Това, което схващаме интензивно с внимание, остава в паметта ни.

Можете да кажете нещо съвсем банално като уводна бележка, когато искате да посочите важността на вниманието. Много хора са доста раздразнени сутрин, когато не могат да намерят това или онова нещо, което са сложили тук или там вечерта. Те са го забравили напълно. Например, не могат да намерят копчето си за ръкавел. Защо се случва това? Ами, забравили са къде са го сложили. Той може да поправи това. Сигурен начин да си помогне е да реши не просто да го остави безмислено, а да си помисли: Слагам копчето на това място, слагам го с воля. Ако също обърнете внимание на действието от вътрешната си произволност, няма да го забравите, със сигурност ще запомните мястото, където сте сложили копчето. Това може да се разшири и до всички други спомени. Ако само хората осъзнаваха, че също така приемат в паметта си всичко, което приемат в произволното си внимание, тогава щяха да комбинират проблема с вниманието с проблема с паметта и тренирането на паметта може да се обобщи като трениране на вниманието.

И има още един момент, на който трябва да се обърне внимание, който изглежда дори по-важен. За здравословния психически живот е необходимо да можем да разпознаем преживяванията, които сме имали до момента на детството си, като наши в паметта. Ако не сме способни на това, ако, да речем, на тридесетгодишна възраст душевният живот на човек е такъв, че той не може да разпознае определени преживявания, които е имал на петгодишна възраст, като свои собствени, тогава се получава перфорация на способността за запомняне, която е донякъде нездравословна. Само тогава сме здрави, когато можем да следваме цялото си настояще „аз“ като непрекъсната нишка. Това зависи от това да можем да преживеем събитията, които ни се случват, по такъв начин, че те да се подредят в нишка на паметта, през която, така да се каже, преминава нашето его. И човек -

това се случва при определени психични заболявания - може, така да се каже, да развие двойно его, тъй като може да има мнението, че някой друг е преживял това, което той всъщност е преживял. Такива неща се случват. Тогава здравият му душевен живот се разрушава, разкъсва. Много би могло да се постигне за образованието на хора, у които в много случаи може да се разпознае подобно разбиване на егото, много би могло да се постигне за образованието, ако човек е наясно с факта, че способността за запомняне е тясно свързана с начина, по който обръщаме внимание и се интересуваме от нещата в света. Нищо друго освен внимание - това е, което принадлежи на въображаемите душевни сили.

Именно това внимание трябва да бъде развито до безкрайност от духовния изследовател в така наречената концентрация на мисълта. За да се постигне това обаче, една обикновена, ежедневна душевна сила трябва да бъде задвижвана с огромна вътрешна енергия и отречение до степен, в която иначе никога не би била задвижвана във външния живот. Човешкото същество трябва да се накара да изследва състоянието на ума, в което се намира, когато е внимателен; той трябва да го осъзнае, когато е внимателен в обикновения живот. Вниманието му се събужда от външни впечатления, от сензационни неща, които имат силно въздействие върху него. Но духовният изследовател трябва да трансформира вниманието си така, че да не се оставя да бъде принуждаван от нищо външно, а да е способен, единствено чрез вътрешен произвол, да разгърне дейността на душата, която иначе би се разгърнала само във вниманието.

Най-безопасният начин за постигане на тази цел е този, който е крайно неудобен за много хора. За да постигнете нещо много безопасно, трябва да се принудите да насочите вниманието си към нещо, което е възможно най-неинтересно в обикновения живот; нещо, от което бихте искали да избягате, което е напълно безинтересно. Ако можете да се накарате да се отнасяте към това, от което иначе бягате с душата си, по такъв начин, че да го поставите в центъра на духовния си живот, че да концентрирате всички сили на душата си върху това едно нещо, но по отношение на останалата част от душата си, чрез вътрешен произвол, чрез обучение на душата, вие стигате до състояние, подобно на сън, така че никое око, никое ухо не възприема нищо външно, че всички житейски грижи замлъкват: Всеки, който е заглушил цялото си същество по този начин, както иначе се постига само насън, но след това не заспива, а се фокусира върху нещо, което умишлено е поставил в центъра на психическия си живот и сега насочва вниманието на душата си към него по неограничен начин, ще събуди сили в душата си, които иначе биха останали спящи в душата му.

Това води до нещо, което би могло да се нарече – не ценя особено израза – духовна химия. Защото, когато развивате въображението и мисленето си, правите нещо в собствения си душевен живот, което може да се сравни и само да се сравни с отделянето на водород от вода в химическата лаборатория. Когато имаме вода

пред себе си, тя е течна. Ако отделим водорода от нея, имаме газ, който има много различни свойства от водата. Никой не може да види свойствата на водорода и кислорода във водата. И никой не може да разпознае духовната съдба в човека, който стои пред нас всеки ден. За да се направи това, духовното и умственото трябва да бъдат отделени от физическото и телесното. Това не се случва чрез външни процеси, а чрез увеличаването на това, което може да изглежда толкова обикновено за човека, в неизмеримо. Така че човек наистина може да каже: „Въпреки че е лека, светлината е тежка.“

Има много подробности, които трябва да се наблюдават. Тук може да се посочи само принципът. Ако душата след това увеличи вниманието си, както е необходимо, тя е способна, чрез концентрацията на сили, които иначе са несъзнателни, да откъсне всичко душевно и духовно от физическото, точно както водородът се откъсва от кислорода в лабораторията.

Ако продължите такива вътрешни упражнения на душевния живот, тогава ще дойде денят, в който ще можете да свържете смисъл с думите, които иначе са просто фраза: Сега знам, че мога да мисля, дори когато не мисля с мозъка си; сега знам, че мога да мисля и да визуализирам, дори когато не използвам тялото си; сега знам какво означава да напусна тялото и да чувствам и преживявам душата и духовния свят. И когато някой напусне физическото тяло с душата и духа, той има напълно различни качества и преживявания във вътрешния си живот, отколкото човек има в тялото си. Точно както някой казва, че водородът може да се извлече от вода, тогава водородът има свойствата на газ, който гори, така и от гледна точка на обикновения материалист, човек може да се смее на това, което духовният изследовател изпитва, когато достигне точката на издигане на духовната си душа от физическото си тяло чрез дълги, енергични упражнения. Звучи като празни фрази, когато говори за това. И все пак бих искал да опиша напредъка, поне подробно. Това, което духовният изследовател изпитва, когато продължава упражненията, е наистина толкова парадоксално, че от определен момент нататък той чувства: Да, мисленето ти преди беше такова, че трябваше да използваш мозъка си, за да мислиш – но сега чувстваш, че всъщност мислиш извън мозъка си. Той чувства, че може да се движи като слънце в духовното със сегашното си мислене, еманципирано от мозъка. Той преживява себе си по такъв начин, че сега дори знае: начинът, по който мисли иначе, сега протича почти автоматично, той е свързан с мозъка. От определен момент нататък човек придобива много определено знание за това: Когато си в сегашното си състояние, трябва да се върнеш в мозъка си, ако искаш отново да го използваш. Възприемаш мозъка си като нещо външно за теб, както би възприел външен обект, маса, стол, до себе си.

След това идва онова значимо преживяване, което оказва толкова значително, толкова съкрушително въздействие върху духовния живот на духовния изследовател. То трябва да се повтаря няколко пъти в живота, но когато се случи за

първи път в живота, това е най-мъчителното събитие, което не може да се сравни с нищо друго в живота. Може да се случи например по следния начин: човек се събужда посред сън, сякаш насън, но това не е сън, а духовна реалност, която засенчва цялата останала реалност на деня. Преживяването може да се случи и по средата на външния живот на деня, но не го нарушава, защото истинската и правилна подготовка никога няма да накара човек да фантазира. В живота на деня, както и в живота на нощта, може да възникне моментът, който бих характеризирал по следния начин. Но може да се случи и по стотици други начини; ще дам само типичен пример. Нещо от това, което се опитва да се опише с думи, ще се представи на всеки човек, който стане духовен изследовател. Той ще съобщи случващото се по такъв начин, че да каже: „Това е като стая, в която се намира. Светкавица удря стаята; той следва светкавицата, сякаш говори навътре в себе си, усеща как стихииите удрят тялото му светкавично, сякаш тялото му е разрушено.“ От този момент нататък той знае, че е обединен с духа без тяло, знае, че човекът носи духовен и душевен елемент в себе си; това е прякото преживяване на всеки човек, който може да има преживяването, ако иска. Едва от този момент нататък знаеш каква е човешката същност в най-истинския смисъл на думата; какво се крие отвъд раждането и смъртта.

Това преживяване може да се осъществи само по духовен начин, а не чрез външни експерименти. Тези, които изискват духовното да се установява чрез външни експерименти, трябва също да изискват някакъв опит, който са имали преди петдесет години, да бъде извлечен с някакъв вид прах, за да може да се приготви и да стане видим външно. Духовните факти не се установяват външно. Това, което духовните изследователи на всички времена са наричали „приближаване до портата на смъртта“, тоест преживяване на смъртта по образ, тоест това, което човек преживява в истинската смърт, когато вечната му сърцевина се отдели от физическото тяло, се преживява по образ в сериозното преживяване, което така поглъща душата на човека, който вече го е преживял веднъж, отпечатвайки върху душата онази сериозност, която може да се изрази и почувства с думите: Ти беше свързан с най-дълбоката сърцевина на твоето същество, с това, което, като вечното, духовно прониква, живее и преплита света. Тази сериозност обаче трябва да се преживее болезнено и не без да се положат най-големите усилия, с които човек не е свикнал. Не без да се откаже от това, което иначе се смята за удоволствие и радост; това, което иначе човек харесва в живота, не без да се откаже от това, към което иначе се стреми в живота за определени моменти, човек постига това най-чисто преживяване, за което се говори и сочи към светлина в духовния свят. След това човек постига нещо повече, когато добави следното към току-що казаното: Човек трябва да се откаже и от всичко, което възприема като желано в ежедневието, и трябва да се откаже от него по такъв начин, че напълно да се откаже от всичко, което иначе желае, от всичко, което иначе харесва, че да се откаже от

всичко, което му доставя удоволствие, и не трябва да се отказва от него по такъв начин, че да има само много специфично самосъзнание в предаността, а по такъв начин, че наистина да се откаже по време на тази преданост от всякаква такава дейност, която иначе наричаме пълна преданост на света, която иначе всъщност не познава, че да не се откаже от никаква принуда и от нищо, което иначе ни призовава към преданост в живота. Това трябва да се добави и духовният свят, в който сме влезли, усеща това с това, което наричаме духовно състояние.

Човек не бива да си представя това възприятие в духовния свят като същото като възприятието във външния свят. Външният свят ни е представен по такъв начин, че можем да кажем: има един обект там, който виждам с окото си или възприемам с другите си сетивни органи. Човек може да изпита духовни състояния само ако след преданост стане едно цяло със състоянията. Ние не изпитваме тези състояния отвън на себе си, а по такъв начин, че те да влязат в нас. Трябва да се потопим, да станем едно цяло с духовните състояния, които идват да ни посрещнат. Следователно, когато човек увеличи вътрешното си мислене чрез внимание и когато направим това мислене орган на възприятие за духовни състояния чрез преданост, тогава ние възприемаме тези духовни състояния.

Това, което човек преживява вътрешно, може да се нарече духовна мимикрия. Точно както в обикновения живот човек несъзнателно изразява духовните си състояния чрез изражения на лицето, така и чрез описаните процеси човек се слива с духовния свят, защото се чувства едно цяло с него. Докато душата преживява, тя е подтикната към изражение на лицето, става много активна, много активна, докато живее в условията. Преживявайки духовния свят, тя претърпява нещо подобно вътрешно по духовно-душевен начин, тъй като това е изражението на лицето ни. Преживяването е възприемането на духовния свят, невидимо, свръхсетивно преживяване. Това преживяване се постига, така да се каже, чрез тази духовна химия, чрез това отделяне на живота на идеите от инструмента на мозъка.

По същия начин човек може да отдели способността за реч от инструмента, който иначе служи на езика. Когато говорим, определена част от мозъка е външно активна, която трябва да използваме като инструмент на тялото си, тази, която води по-специално до ларинкса. Този, който изучава тайните на човешката реч, знае, че дори когато човек мисли, вътрешно се извършват по-фини движения, отколкото по-грубите външни речеви движения. Сега, като духовен изследовател, човек трябва да може да схване вътрешната дейност на душата, която иначе изразява чрез реч. Умственият изследовател трябва да я отдели от звука и думата; той трябва да я запази като вътрешна дейност, не ѝ позволявайки да се превърне в дума, не я оформяйки в думи, и трябва да я запази толкова вътрешно, че дори частите на мозъка, които иначе са активни при говорене, да не се използват. Той отделя силата на речта от говоренето. Той се учи да държи нещо вътрешно в душата си, което иначе вибрира вътрешно при говорене. Тогава той не говори, но това, което иначе

нахлува и пулсира през душата в словото, е силна сила, сила, чрез която той не само извършва вътрешни изражения на лицето, но и това, което може да се нарече вътрешни жестове, вътрешна жестикуляция, знаци. Тогава не само междинни състояния на духовния свят, междинни процеси на възприятие излизат наяве, но самият духовен свят се разкрива, разкрива в нас, когато можем да го имитираме във вътрешни жестове. И само чрез силата на езика ще бъде възможно да се имитира процесите на духовния свят.

Можете да се поставите на мястото на съществата и действията на истинските духове около нас. Само като живеете в техните жестове и станете едно цяло с тях, можете да възприемете духовните същества; по този начин получавате знание за духовния свят, но също така получавате знание за собствения си престой в духовния свят. Когато способността за говорене е химически отделена от говоренето, така да се каже, е настъпил моментът, в който паметта може да се разшири отвъд предишния живот на земята, когато се осъзнае, че това не са теории; когато се знае, че животът ни не е започнал вчера, а че е продължение на много предишни животи. От момента, в който можем да имитираме духовния свят чрез силата на речта във вътрешен жест, ние знаем, че настоящият ни живот на земята е част от цяла верига от животи. Във вътрешен жест ние стигахме до духовната същност, която представлява вечното.

Нещо друго трябва да бъде отделено от нашата дейност. Но това е по-трудно за разбиране. Бих искал да изразя това, което имам предвид, по най-простия начин. Когато си спомняме детството си, трябва да кажем: В детството си всички бяхме четириноги същества. Ходехме на четири крака. Изправяхме се чрез собствената си вътрешна дейност, която със сигурност беше практикувана, но която не оставяше спомен за своята вътрешност у човека. И само си представете какво е човекът, като културно същество на земята, защото гледа нагоре към небесната сфера с лицето си! Това е променило цялата му посока в пространството. Човекът само се е превърнал в съществото, което е. Да изпитаме отново в по-късен живот този вътрешен импулс, който ни е вдъхновявал, когато сме се превърнали в изправено същество и по този начин сме се оформили като човешко същество, това е, което трябва да активираме в душата си.

Това ни води до трета сила на душата, която отделяме от телесния си живот. Вече сме използвали тази сила в миналото на настоящия ни живот. Вече не ни е нужна в по-късния живот, защото тогава можем да се изправим. Но сега изваждаме силата, с която сме се изправили; прилагаме я, осъзнаваме я. По онова време тя е действала, без да сме я настигнали в душата си; ние се задоволявахме с това, че от пълзящи същества се превърнахме в изправени същества чрез вътрешното приложение на тази сила. Духовният изследовател се научава да разпознава прекрасна душевна сила в тази сила. Чрез тази сила той е способен не само да преживява духовното чрез състоянието на мисълта и жестовете на духовните същества чрез откъснатата

сила на речта, както е в състояние на мислене, но е способен да преживява самите духовни същества, да се слива с тях, така да се каже, да се слива с духовните светове, да работи и да вплита в тях. С тях човек се научава да разпознава, че човешкото същество е дошло на земята като духовно същество и като е донесло тези сили със себе си, то е станало това, което е като земно същество. Той е станал човешко същество, като е превел тялото си от хоризонтално във вертикално положение. Само човекът използва тази сила във вселената, за да се промени от четириног в двуног. Ако откриете тази сила вътрешно в душата, тогава навлизате във вътрешното същество на други духовни същества, които проникват в света и живеят чрез него. Това са същества, които имат различни задачи за изпълнение, защото имат различна цел в света от тази на хората. Човек получава прозрение за земните условия, като концентрира вниманието си, разпознава духовните същества с техните съпреживявания, като разкрива в духовния свят точно това, което дава на човешкото същество неговата духовна физиономия като човешко същество. Чрез вътрешната физиономия човек става едно цяло с духовните същества. Вътрешните жестове и движения водят до възприемане на процесите в духовния свят; но духовно мотивираната физиономия, тъй като дава изправена физиономия на човек, води до познание за това, което хората могат да преживеят и преживеят само в духовния свят, в общуване с други духовни същества.

Пътищата, които водят духовния изследовател в духовните светове, са посочени накратко. Тези пътища не могат да бъдат особено популярни. Днес те са такива, че трябва да се каже, че противоречат на една от характеристиките на човешката душа: нейната любов към комфорта. Тази любов към комфорта стига дотам днес, че човешката душа признава съществуването на нещо само когато може просто пасивно да му се посвети. Ако се изисква от тази душа първо тя самата да бъде активна, сама да преживее това, което преди не е означавало нищо за нея, и чрез което след това да разпознае обекта в собствения си опит, тогава това противоречи на самодоволството на днешната душа, която иска да бъде пасивна, която не иска да завладее истини за себе си, а иска те да ѝ бъдат дадени.

Следователно, духовното изследване е толкова съобразено с целите на настоящето, че тези цели на настоящето не искат да знаят за духовната наука, защото, особено в най-духовния смисъл, тези цели са насочени към пасивност. Духовната наука изисква развиване на душевни сили, които се основават на активност и които в по-нататъшното си преследване водят към висшите, свръхсетивни светове; защото духовното може да бъде преживяно само чрез вътрешна активност.

Но днешният човек често си представя духовното като просто фантазия. Той си го представя като външен обект, който му заповядва: „Аз съм тук, трябва да ме разпознаеш.“ По този начин той е много далеч от правилното разбиране. Следното беше обяснено доста философски в един вестник: Когато се потопите в Кант или който и да е друг философ, всички понятия са толкова неосезаеми, че трябва да

мислите за тях дълго време, преди да можете да ги разберете. Може ли нашето време да даде лек за това? И именно поради духа на нашето време, той [авторът] открива, че те могат да бъдат направени осезаеми. Всичко трябва да бъде направено осезаемо, включително духът. Да, дори това, което всяко човешко същество може да познае, не е видимо, човешкото мислене, мисълта трябва да стане видима. И как трябва да се случи това? Е, Спиноза, например, за когото се казва, че е труден за разбиране от хората, които искат да направят всичко живо, трябва да се подхожда по такъв начин, че да се използва кинематографът. Защо не? Може да се направи следното, казва въпросният човек. Това не е предложено като приказка, а като сериозно предложение, основано на целите на нашето време. То показва как Спиноза стига до привидно трудни мисли. Чрез идеята за разширяване на мисълта, то показва как цялата етика, чак до Бог, се съпоставя, кулминирайки във висшите идеи. Кинематографията би могла да се използва за илюстриране на цялата етика на Спиноза от отделни сили. Това е една от целите на нашето време. И редакторът на това списание, който поема трактата, прави следния коментар: „Така че най-накрая бихме могли да се надяваме, че древните господари на човечеството могат да бъдат доближени до хората по начин, който съответства на днешния ден, чрез това, което повечето хора днес очевидно виждат само като игра, а именно изкуството на киното.“

По този начин обаче духовната наука не може да е в крак с целите на нашето време. Тези цели на нашето време са насочени към пасивност и дори ако говорим с часове за целите на нашето време, тази пасивност на духа е необходимият корелат по отношение на това, което би могло да се каже за тези цели в интимни термини. Това може да се каже много.

Ако се вгледате внимателно, ще видите, че духовният живот на човечеството не се различава от останалата част от природата. Това, което е спечелено от една страна, трябва да бъде отнето от друга. Човек трябва да се възхищава на смелостта на изобретенията на ума, използвани в технологиите. Човек ще победи дори непокорния въздух; но всичко това се постига с най-дълбока духовна пасивност. Но именно поради тази причина нашето време е толкова зряло за развиване на самия дух в неговата дейност. Всъщност, повече от това, нашето време има необходимостта да направи духа вътрешно активен. Най-съкровениите морални, интелектуални и емоционални сили се изявяват чрез навиците на мислене и чувстване, които се придобиват чрез духовната наука. От една страна, в резултат на образованието, което човечеството вече е придобило под влиянието на това, което е наистина възхитително само по себе си, духовната наука се възприема като нещо парадоксално, нещо фантастично, може би дори нещо съвсем различно; но в резултат на това това противопоставяне се заключава от другата страна.

Противопоставянето е необходимо. Точно както когато натискате еластична топка дълго време, тя накрая развива онази сила, която се възприема като еластична

противодействаща сила срещу натиска, така и душата трябва да стигне до силна и все по-силна пасивност именно чрез възхитителните постижения на мисълта, за да копнее за вътрешна дейност. Несъзнателно, тя вече копнее за тази дейност днес. И всяка дейност може да се превърне в сила, чрез която душата се освобождава и изкупва, когато на духовното изследване се позволи да работи в тъканта на съвременната духовна култура.

Само с тези няколко забележки исках да покажа днес как духовната наука иска да се ангажира с цялата духовна тъкан на настоящето.

Ако погледнем назад към току-що обсъденото, ще стане напълно ясно, че духовната наука се сблъсква с опозиция от всички страни. Една от тези опозиции идва от онези, които вярват, че религиите или нещо друго е застрашено от духовната наука.

Те няма да изглеждат неразбираеми за наблюдателя на историята. За времето на Коперник фактът, че Земята обикаля около Слънцето, е бил също толкова фантастичен, колкото е фактът на повтарящите се земни животи за нашите съвременници. По това време хората са вярвали, че религията е застрашена от коперниковата астрономия; точно както хората днес вярват, че религията е отново застрашена от учението на духовната наука за повтарящите се земни животи.

Можем да бъдем по-спокойни относно подобни вярвания, ако вземем предвид, че когато един изключителен учен-философ, който, признаваме, е бил активен и в [космологичната] област, е стигнал до осъзнаването, че истината е непобедима, той е говорил за Галилей. Той е казал, че днес Църквата се е научила да вижда в Галилей, в Коперник, вече не онези, които някога е виждала в тях; но днес тя се е научила да посочва, че чрез откритията в областта на науката, славата на божествените откровения се разкрива на човечеството още по-ярко. Науката в истинския смисъл на думата е за похвала на религиозния живот, а не за критично вършене на нещо, което е в ущърб на истинския, религиозно разбран живот.

Че това не е толкова широко разбрано, стана ясно на голям брой наши приятели, които искат да започнат да строят сравнително малка структура в близко бъдеще, която ще осигури дом за духовна наука и разнообразни изследвания. Много от тези гласове бяха поучителни, които със сигурност понякога говореха от гледна точка, толкова дълбоко пропита с това какви фантастични неща, каква блянност всъщност е тази духовна наука. Да, беше интересно от културно-историческа гледна точка, когато ми бяха представени и забележките, направени относно сградата на най-различни места. Беше интересно да погледна нещата и от тази гледна точка. Всъщност, може да се признае, че хуманитарните науки или техните привърженици имат малко въображение, но не толкова, колкото тези, които от време на време са писали тези статии.

Най-много могат да се сравнят със статията, която също получих, за един духовен изследовател, който е доста близък до мен и в която се посочва какво той изразява под формата на фантазии. Не можеш да се наситиш на неговите фантазии и след

това преминаваш към втората част, където наистина ти се разказват, вероятно от пръв поглед, най-лошите фантазии за раждане, родство, произход. Наистина, дори и да имаше някакво въображение, ако беше склонен да фантазира *par excellence* [...], никога не би измислил толкова много фантазии, особено не фантазии за външен произход, за родство и т.н.

Могат да се прочетат най-странни неща. Например, казва се, че на мястото ще бъде построен будистки храм. Точно както съвременната химия е далеч от това, което някога се е практикувало като химия в далечна Азия преди векове или хилядолетия, така и съвременната духовна наука е далеч от това, което е будизмът. Необходимо е повече от малко въображение, за да се говори за будизъм. Днес се опитам да обясня, макар и недостатъчно, какво всъщност искат привържениците на духовната наука. Може би някои от идеите все пак ще могат да бъдат извлечени от нея. Но това ще има малко общо с това, което се предполага, че са тези духовни изследователи, според вестникарските репортажи. Една забележка, която се е появила в поне тридесет вестника, особено привлече вниманието ми. Научаваме за забележителна способност на духовните изследователи: те могат да накарат да вали. Навсякъде се подчертаваше, че основният камък е положен в проливния дъжд. Какви хора трябва да са духовните изследователи, че да могат да заповядат дъжд, за да могат да положат основния камък, защитени от дъжда? Ако беше така, те със сигурност щяха да бъдат много опасни. Но ако опознаете онези, които правят сградата на Дорнах своя, ще осъзнаете, че те обичат слънчевата светлина точно толкова, колкото и вие; че изобщо не са поръчвали дъжда и не са се страхували от деня. Дори щеше да е ден, когато беше положен основният камък, ако някои от членовете, които биха искали да бъдат там, не бяха дошли с по-късен влак. Това е по-тривиално обяснение, на което не може да се придаде голямо значение, но изглежда малко по-добре, ако се каже: Тези хора трябва да имат определени причини да работят през нощта и в дъжда. Това не беше казано, но все още беше в подсъзнанието и може да се интерпретира от думите. Но реалността не е толкова интересна. Що се отнася до останалото, бъдещето ще покаже колко малко основание има за фантастичните идеи, които са се разпространили във външния свят за това място, за което се казва, че е място на дейност в смисъла, посочен в тази лекция. Тази лекция не беше дадена, за да се говори за това място, но тъй като се дава, мога да се позова на него с тези няколко думи, защото, така да се каже, духовната наука е създала нежелана сензация в тази област.

Ако искате да кажете за какво е тази сграда, да, не е ли вярно, че гарите са построени, за да могат хората да пътуват с влак? Те са построени така, че машините, влаковете, да могат да влизат и излизат. За тази цел гарите трябва да бъдат използвани. Трябва да виждаме като характерно качество на тази сграда нищо друго освен това, което е полезно за целите на духовната наука, което е способно да раздвижи душата, когато се говори думата на духовната наука, както е

необходимо, за да се доведе душата в контакт с духовния свят. За да се предизвика настроението на душата, което е необходимо в нашето време, за да се подготви душата да приеме духовния свят, е необходимо да се говори не само чрез словото, но и чрез това, което е около нас. Това, което иначе може да се изрази само с думи, трябва да се излее в архитектурата. Под формата на символи, които са наистина артистични, във вътрешния дизайн трябва да се създаде сграда, която може да служи за култивирането на духовна култура по духовен начин, точно както една гарата служи на материалните си цели по правилния начин. Дори сравнението да е тривиално, то все пак е уместно.

Все повече ще се осъзнава, че това, което духовната наука може да постигне от човешката душа, е свързано с всички цели на настоящето. Като се обръща към активния елемент в душата, към това, което може да бъде събудено само чрез дейност в душата, духовната наука говори едновременно с това и за най-важните дейности на душата чрез резултатите от своите изследвания. Все повече и повече онези души, които могат да бъдат активни в истинския смисъл на думата, ще желаят духовната наука в духа. Духовната наука ще се обръща към душевни сили, които могат да бъдат взети предвид едва от настоящето нататък, но които също трябва да се намесят във всички цели на човешката култура; най-вече в художествения живот, така че както в древността духовната наука се е развивала от една страна, а изкуството от друга от общия източник на духовен живот, така и тук художествената дейност ще върви ръка за ръка с течението на духовната наука. И слабо начало за това трябва да бъде дадено в архитектурата на обекта, който ще бъде построен в Дорнах. Архитектурата трябва да говори на онези, които в копнежите на душата се чувстват привлечени към нея, чрез формата на същите духовни тайни, за които иначе само с думи може да се заекне. Духовната наука има надежда. С колко противници може да израсне в настоящето, че тя отговаря на необходимостта на сърцето и човешката душа, това ще се види от това, което е вложила в културата. Точно както научните и религиозните предразсъдъци не успяха да спрат коперниканизма, така и истините на духовната наука няма да бъдат възпрепятствани от предразсъдъците на тези противоположни страни. Това, което се крие в организма на човешкото ставане и случване, ще се случи със същата неизбежност, с която младият човек съзрява и узрява според вътрешен закон. Точно както това природно свойство е присъщо на човечеството, така ще узрее и тази духовна наука. И точно както естествената наука се намесва във външния материален живот и го преобразява, така и духовната наука ще се намеси в социалните, моралните и духовните условия на душевния живот. Точно както днес пътуваме по различен начин – с влак – отколкото преди два века, така и копнежите живеят по различен начин в душата днес, отколкото преди два века. Тези копнежи трябва да бъдат задоволени; можем да видим това и от следния забележителен случай, който може да се припомни отново, дори ако нещо външно

се сравни с нещо вътрешно: Когато в Германия е трябвало да се построят първите железопътни линии, е проведено консултиране с Медицинския колеж. Колежът отговори, че не трябва да се строят железопътни линии, в противен случай хората ще страдат тежко от нервни разстройства, когато пътуват по тях. И ако някои хора все още искат да пътуват, тогава железопътните линии трябва поне да бъдат оградени с дъски, за да не се завие свят на другите хора. Това е било решението през 1837 г. Железопътните линии се движат все едно. Така е и в живота. И духовната наука ще тече през духовния живот, точно както препятствията на антагонизма ще искат да се утвърдят. Духовната наука ще покаже именно в онези, в чиито сърца е да се вкорени, колко неоснователни са всички предразсъдъци срещу нея. Науката ще види как в духовната наука намира най-добрия си съюзник, как науката, ограничавайки се до външни въпроси, не може да постигне това, което духовната наука трябва да ѝ даде. Тя ще признае, че духовната наука противоречи на естествената наука също толкова малко, колкото има противоречие за здравословното мислене в следното. Можем да имаме трима души, стоящи пред нас, един и двама други пред него. Възниква въпросът: Защо единият живее? Ами, защото има бял дроб вътре и диша въздух навътре и навън. Няма какво да се каже против това. Но другият казва: Знам, че той живее и по друга причина. Намерих го обесен преди осем дни; защото го отсякох, той е жив днес. Всички са прави. Естественият учен е напълно прав да каже, че когато определени качества се появят в живота, ние сме ги наследили от нашите родители, нашите предци и така нататък. Той има заслугата да посочи това, което е дадено в линията на наследството. Духовният учен казва: това, което се развива в чудната мистерия на растежа, е донесено от човека от предишни земни животи. В това няма противоречие; и двете са верни.

И с религиозните проблеми ще бъде както с проблемите относно коперниканизма. Този, който стои на почвата на откровението, въпреки това се чувства единен с всички онези умове, които са схванали истината от тяхна гледна точка; това, което трябва да бъде духовното изследване, това ще стане, и когато духовното изследване е постижение на нашето време, тогава хората, благословени от този културен прогрес, ще са считали тези духовни цели на духовното изследване за свои собствени; като духовни същества, те ще са се чувствали единни с духовното изследване, ще са схванали неговата гледна точка по отношение на духовния свят. Както при всички други честни умове, свързани с човешкия прогрес, духовното изследване също се чувства едно с Гюте и с неговите думи бих искал да обобща днешното размишление от тази гледна точка. На всички, които са предубедени срещу духовното изследване, бих казал следното: ако хората вярват, че религията или нещо друго е застрашено от духовната наука, тогава духовният изследовател, чиято душа е била докосната от духовната наука, знае, че върви по света и знае, че думите на Гюте са истина и че този, който наистина се оставя да бъде проникнат от

науката и изкуството, навлиза по такъв начин, че душата му е истински религиозно развълнувана; и че само този, на когото липсва дарбата за наука и изкуство в правилния смисъл, няма да бъде религиозно развълнуван в истинския смисъл на думата. Затова, позволете ми да характеризирам позицията на духовната наука по отношение на целите на всички времена, а също и на нашето време, с думите на Гьоте, като кажа заедно с Гьоте:

Този, който притежава наука и изкуство,
има и религия;
този, който не притежава и двете,
ще има религия.

XIX. Теософия и антитеософия

Когато за последен път имах честта да говоря тук преди няколко седмици за духовната наука, се опитах да обясня общия характер и естеството на изследването на тази духовна наука, а също и да посоча до каква степен тази духовна наука е не само в пълно съгласие с научните изследвания и техните открития, но и че тя непременно трябва да се вписва в целите на времето като хуманитарна наука днес чрез аспектите, които това естественонаучно изследване е придобило за нашия общ мироглед, че то трябва да бъде възприето от целите на нашето време.

Тази вечер ще си позволя да говоря за настроението, което може да предизвика противопоставяне и враждебност в душата към тази духовна наука. Но за да се разберем, за да могат и тези, които не присъстваха сред днешната уважавана публика на последната лекция, да следят забележките, позволете ми да кажа няколко думи във въведение към това, което беше темата на последната лекция и какво е предназначено да характеризира общия характер на духовната наука. Точно както е вярно, че от една страна духовната наука е вид продължение на научното мислене, на научния мироглед за духовната сфера, така е също толкова вярно, от друга страна, че тази духовна наука, тъй като се простира до сферата на духовния живот, на духа, на духовните същества, се нуждае от различни методи на изследване, от различен вид мироглед, отколкото естествената наука, насочена към външното материално съществуване. Естественият учен използва външни инструменти и външни методи за наблюдение за своите изследвания и за получаване на своите резултати. Той има, така да се каже, пред себе си това, което му дават обектите на неговото изследване и това, което законите на неговото изследване му позволяват да получи. Духовният изследовател е различен: той трябва да намери връзката със свят, който като източник, като духовен източник на нашето съществуване, е в основата на цялата външна реалност, но който се изплъзва на сетивата, а също и на ума, който разчита на твърденията на сетивата, на външното възприятие. Духовният изследовател трябва да проникне в сфера, която първоначално не е достъпна за външното възприятие, за външното наблюдение. И единственият инструмент, който първоначално му е на разположение, в смисъла на истинската духовна наука, за да проникне в духовния свят, е само неговата собствена душа.

Но тази собствена душа, каквато първоначално се среща в ежедневието, а също и за външната наука, не е подходяща за проникване в духовния свят. Тази човешка душа е така устроена за външен живот, че трябва да използва органите, инструментите на тялото. Чрез сетивните органи, чрез интелекта, който е свързан с мозъка, външният свят става достъпен за нея. Фактът, че сетивата, а също и интелектът, който е свързан с мозъка, могат да проникнат само до физическо-сетивното съществуване,

беше обяснен по-подробно тук последния път, така че днес не би трябвало да ни занимава.

Нека първо се спрем на факта, че тази човешка душа, каквато е в ежедневието, трябва да се трансформира, за да проникне в духовния свят. Тя първо трябва да стане това, чрез което може да проникне в духовния свят, и може да стане това само чрез факта, че самият човек го прави такъв. И не външни събития, не преживявания, които са във физическия свят, могат да придвижат душата, така че тя да може да проникне в царството на духа, а само интимни, вътрешни процеси на самата душа. Те по същество се състоят в това душата да практикува концентрация на мисълта и медитация, както се наричат тези неща. Можете да намерите повече подробности в моята книга „Как да познаем висшите светове“.

Когато душата, при определени условия, изтрие и потуши възприятията на сетивата и мислите на обикновения ум, но въпреки това остава осъзната за себе си като душа, тогава тя се намира в състояние, в което постепенно се развива в духовния свят. Това състояние може да се сравни с обикновеното състояние на сън, в което се намира човек. Когато обикновените сетива постепенно замлъкнат, докато човек заспива, когато обикновеното мислене, обикновените импулси на възприятие, чувство и воля престанат, тогава човешката душа наистина вече не използва тялото си като инструмент. Но в същото време тя става безсъзнателна. Тъмнината на безсъзнателността се разпростира около нея. Всичко, което е безшумно в съня, трябва да бъде безшумно и в духовния изследовател. Но чрез вътрешно укрепване на душевния живот, чрез енергично и търпеливо духовен изследовател в продължение на много години, често концентрирайки душевната си дейност, дори само за кратко време, само за минути, върху определени идеи - можете да намерите повече подробности в книгата „Как да познаем висшите светове“? – чрез което душата е способна да се свива във вътрешна сила, така че тази душа да може да развие живот, който не е опосредстван от тялото, нито от сетивните органи.

Човек наистина може да доведе душата в същото състояние, в което тя иначе се намира само в нормален сън, но което се различава от това състояние по това, че човек е буден, макар че не мисли и не възприема както в обикновеното будно състояние. Човек може да отдели тази душа - изразът вече е използван тук - от тялото, сякаш чрез духовна химия. Ако човек укрепи мисленето и чувството си по подходящ начин, ако ги направи все по-силни, той постига нещо в инструмента на собственото си човешко същество, което може да се сравни с отделянето на водорода от водата във външната химия. Точно както водата не разкрива нищо от свойствата на водорода като такъв, така и човекът, изправен пред ежедневието, не разкрива нищо от действителните свойства на своята душа.

Но когато тази душа е укрепена чрез подходящо подсилване на вътрешните си сили, тогава тя започва да преживява себе си не несъзнателно, а напълно осъзнато извън тялото си, така че собственото ѝ тяло и иначе ежедневната ѝ съдба,

ежедневните ѝ преживявания, да се изправят пред нея като външния свят. Подобно на масата или стола като предмет, силно укрепената душа може да се изправи пред собственото си тяло. Тя се изразява извън тялото чрез увеличената сила, която придобива чрез медитация и концентрация, както се наричат тези упражнения за укрепване на душата. По този начин можем да погледнем навътре, когато душата ни е укрепнала; виждаме, така да се каже, себе си в света, но душата ни е извън тялото, което е много живо чрез метода, който наистина кара душата да излезе от тялото. Възможността за проникване в духовния свят по същество се основава на способността на човешката душа да стане жива и възприемчива извън тялото. Най-строгото доказателство за независимостта на душата се основава и на факта, че душата може да преживява и възприема извън тялото чрез духовно-научния метод. Може да се отрече, че душата е нещо извън тялото, например, когато човекът спи. Може да се каже, че душата не е нищо друго освен това, което се създава от машината на тялото; когато машината на тялото спре, не се проявяват никакви прояви на живот. Може да се твърди, че когато машината на тялото спре в смъртта, всяка душевна дейност престава.

Но когато духовната наука показва, че душата може да преживява себе си и да възприема себе си, когато е извън тялото, когато има тялото пред себе си, тогава едновременно с това се представя доказателство за независимостта на душата. Това доказателство е възможно. То е възможно чрез укрепване на същите вътрешни сили, които иначе упражняваме и в живота, но се отнасят само за всички външни събития на живота, и чрез отделянето на тези сили от външните събития на деня и укрепването им чрез медитация и концентрация. Тези доказателства - доколкото могат да бъдат обсъдени, те бяха в последната лекция.

Когато духовният изследовател е достигнал до този вид безтелесно възприятие, когато преживява себе си в душата си, така че тази душа е извън тялото му, тогава той всъщност е в духовния свят точно както е в ежедневието в материалния свят, когато се е потопил с душата си в тялото си и използва сетивата и обикновения ум. В духовния свят духовният изследовател тогава познава себе си и той познава себе си в духовния свят по такъв начин, че не само изследва живота между раждането или, да кажем, между зачеването и смъртта, но и изследва живота след като е преминал през портата на смъртта към нов живот. Защото един от най-важните критерии е перспективата за многократни животи на земята, в които целият живот на земята е такъв, че човек живее между смъртта и прераждането и между раждането и смъртта.

Това, което преживяваме в настоящия си живот, е следствие от предишни животи на земята. Но между два живота на земята, ние прекарваме време в чисто духовно, в онова духовно, в което духовният изследовател се потапя, когато душата му се освобождава от тялото. Така чрез духовното изследване се разширява обхватът на човешкия живот. И темата, която току-що беше обсъдена, заедно с все по-широки

аспекти на тези връзки в света и тяхното сътворение, на източника на човешкия живот, на това, което носи сигурност, надежда и цел на човешкия живот, е точно това, което духовното изследване се стреми да обхване и да добави към това, което естествената наука може да даде на външния свят.

Сега, в наше време, има противници на духовните изследвания – но винаги е имало противници – хора, които гледат на духовните изследвания с откровена враждебност. Днес няма да навлизаме в отделните атаки на евентуални противници на духовната наука. Трябва да се покаже нещо друго. Трябва да се покаже откъде може да произлиза враждебността срещу духовната наука в човешката природа, какво е налично в човешката природа, нормално, би искало да се каже, което, когато се случи особено засилено и развито в тази или онази личност, трябва да доведе до истинска враждебност към изследването на духовния живот, към методите на духа. Духовната наука е, в истинския смисъл, в истинския смисъл, това, което, където думите се разбират, е било наречено Теософия. Това, че духовната наука е била наречена Теософия, не означава, че духовното изследване, както е представено тук, иска да се идентифицира с всичко, което се нарича Теософия. Защото днес под името Теософия се обобщават доста съмнителни учения. Ако човек я разбира честно и праведно, думата теософия не означава нищо повече от това, че човек може да осъзнае, че носи в себе си душевно-духовен източник, чрез който е свързан с божествено-духовните източници, които извираят и действат през света, че човек може да почувства в себе си това, което присъства в целия свят като божествено-духовен източник. Че може да го преживее в себе си, че може не само да подозира и да вярва в божествено в себе си, но и да го осъществи. Това дава теософското настроение. Антиатеософско настроение би възникнало, ако човек или напълно отрече, че може да схване нещо в дълбините на душата си, или че това, което схваща, е свързано с божествен духовен живот, който блика през света. Или антиатеософско настроение би възникнало, ако той поне отрече, че разпознава тези връзки с божествено-духовното чрез силите на човешката природа.

Може да се каже: човешката душа може да развие теософско и антиатеософско настроение. И тъй като духовната наука показва, така да се каже, чрез експеримента на душата, чрез химията на душата: човек може да преживее душата, ако първо я доведе до гледна точка, където е свободна от тялото -, духовната наука трябва да застане на теософска гледна точка и да ѝ се отдаде. Това, което може да бъде освободено от тялото, е, когато е свободно от тялото, потопено в свят на духовни факти и духовни същности. Животът с духовните светове и духовните същности е теософия, е духовна наука. Но тя, именно защото е способна да навлезе в източниците на съществуване, ще се различава от другите светогледи по това, че никога не може да стане тесногръда. В другите светогледи ние го преживяваме, че техните привърженици просто искат да разберат и схванат това, което самите те твърдят, и често сякаш се борят с всичко останало, почти като с глупост, и казват, че

то не трябва да е там. Духовната наука, понеже се опитва да проникне в самите източници на човешката душа, може да разбере, напълно да разбере, откъде идват други настроения освен нейните собствени, да, тя дори може, както искаме да покажем днес, напълно да разбере антисократовското настроение. Днешното размишление е именно за това, че антисофийското настроение е не само простимо, така да се каже, когато се среща сред враговете и противниците на духовната наука, но че до известна степен то дори съответства на човешката природа и нейните наклонности.

Духовният изследовател изобщо не се изненадва, че възникват противници и врагове на неговата линия на изследване, защото той осъзнава, че този антагонизъм е вкоренен в човешката природа. Нека цитираме един факт от областта на самото духовно изследване, който също ще покаже веднага какво се има предвид под естествено даденото антифилософско настроение.

Как трябва духовната наука да гледа на човешките същества? В по-ранни лекции вече беше посочено, че за духовния изследовател навлизането на човешките същества в земния свят е прекрасна мистерия. За духовния изследовател е ясно, че когато човек навлезе в земния живот чрез раждане, той установява земния си живот въз основа на предишни земни животи, през които е преминал. Преди раждането си той е бил духовно същество в духовния свят. В допълнение към това, което човекът наследява от баща си и майка си, от предците си и това, което получава чрез наследствената субстанция, духовната душа идва от духовния свят. Това, което идва от бащата и майката, се комбинира с това, което идва от духовния свят. Първо виждаме как това, което идва от духовния свят, бавно си проправя път в това, което идва чрез наследствената склонност. Първо виждаме как дори чертите на лицето на детето са неопределени, но те стават все по-отчетливи, когато на преден план излезе душевно-духовният елемент на детето. Духовният изследовател знае, че душата и духът са само слабо свързани с физическото тяло в началото. Така че с всяка стъпка към по-определен облик на лицето, с появата на способности и таланти, виждаме как душата и духът се вграждат все по-дълбоко във физическото тяло. Ако времето позволяваше, бих могъл да цитирам доказателства, че душата постепенно изчезва в нарастващото физическо тяло, че душата придава на физическото тяло триизмерната му форма, че тя овладява движенията и уменията на физическото тяло.

Може би бих искал да насоча вниманието на някои от уважаемите слушатели, които вече са се запознали по-отблизо с нещо подобно, към начина, по който децата често изглеждат, когато се раждат, така че човек не знае на кого приличат, че с времето те само израстват в приликата. Това е така, защото две течения си противостоят: това, което е предразположено във физическото тяло, което, така да се каже, си проправя път нагоре като физическа сила, и това, което идва от душата и духа, което прониква във физическото тяло и постепенно се утвърждава. Тези

течения определят причините, поради които човек трябва да се роди в това или онова семейство. Човек не се ражда в семейство без причина, а защото това, което носи със себе си от духовния и душевния свят, чувства известна близост с това, което често е във въпросното семейство. Дори да има нещастие във въпросното семейство, душата се нуждае именно от това за по-нататъшното си развитие, което може да ѝ се случи като нещастие. Привличането на душата и духа и привличането на наследствеността си взаимодействат. Душата и духът само постепенно израстват в това, което външният свят им носи. Следователно, балансът с това, което е дадено по линия на наследството, се осъществява само постепенно.

Духовната наука не може да участва в обсъждането на тези въпроси по бруталния начин, по който го прави физическият експериментален метод. Човек трябва да може да погледне по-отблизо и по-интимно условията на живот, ако иска да ги разбере от духовно-научна гледна точка. И така виждаме как душата и духовните аспекти на човешкото същество се спускат и се свързват с физическите и телесните аспекти. Виждаме, че в ранните етапи на развитието на детето тялото е почти като сън. Детето не само трябва да проспие голяма част от съществуването си, за да остане здраво, но има нещо подобно на сън в живота му. След това идва времето – това е точката, до която човек си спомня – когато самосъзнанието ясно се проявява, когато детето се научава да чувства себе си като его, да изразява ясно самосъзнанието си.

На какво се основава това? В ранните дни, преди това да се случи, духовните и душевните сили първо работят, за да направят тялото подходящ инструмент за мисията, изпращането. Когато човек се роди, мозъкът и по-фините органи, които в началото са все още съвсем неопределени, все още имат дълъг път да извървят. Духовната душа трябва да се потопи, трябва все повече да завладее физическото тяло и да се развие във физическото тяло. Силите, които слизат от духовния свят, правят това, те оформят мозъка пластично, те „организируют“ отделните членове на човешкото тяло, така че то да има инструмент за действие и възприемане във външния свят. Тази вътрешна работа, която душата извършва в тялото, е безкрайно значима и важна. Докато трае тази вътрешна работа, детето трябва да живее един вид мечтан живот, особено докато тази работа е все още фокусирана върху физическото развитие на мозъка и по-фините крайници на нервната система. След това идва момент, който помним по-късно. В този момент вътрешната работа е завършена до известна степен. Трудно е да се изразят подобни неща точно в обикновения език на ежедневието, защото речта ни е предназначена за външния свят, а не за духовния. Затова човек трябва да се опита да изкова думите по такъв начин, че да сочат към това, което е в основата им. Когато, бих искал да кажа, това, което духовната душа има общо с физическото тяло, е толкова развито, че физическото тяло е кондензирано и подготвено така, както човекът се нуждае от него за по-късния си живот, тогава силите, които преди са действали вътре, се

освобождават. Те вече не потъват във физическото тяло, а ще бъдат там сами за себе си. И какъв е резултатът от това? Бих искал да изразя какъв е резултатът чрез сравнение. Притчата не бива да се използва като аналогия, за да се обясни каквото и да било, а само да изясни какво се има предвид тук: ако си помислим, че имаме стъклена чиния и маса пред нас и погледнем през стъклото, виждаме какво е зад нея. Ако сега вземем масата и я оформим така, че да можем да я поставим върху стъклената чиния като покритие, постепенно превръщаме това, което е било прозрачна стъклена чиния, в огледало. Ако сега погледнем в огледалото, сякаш гледаме себе си. Това, което е представено тук като притча, съответно обмислено, ни изяснява какво се случва в първите години на детето в човешкото същество. Душата и духът на детето работят заедно, за да оформят тялото, да го моделират пластично. Можем да кажем, че те го правят толкова плътно, че то вече не поема духовна и душевна активност и се вгражда в тялото. Можем да сравним това с факта, че вече не можете да виждате през стъкло, което има огледално покритие. Тялото вече ще отразява духовно-душевната активност, ще я отразява обратно; започва самосъзнанието. От момента, в който духовно-душевната активност е завършена, тялото се превръща в огледало, нервната система се превръща в огледало. И точно както виждате себе си в завършено огледало, така от този момент нататък вие преживявате себе си като независим Аз, като дете, използващо духовните и душевните сили, за да направи физическото си тяло огледало. Така, точно както възприемате себе си в огледалния си образ, самосъзнанието започва да се чувства като Аз. Това е точката, до която човек по-късно си спомня, че се е върнал назад. Това е пробуждането на самосъзнанието, това е появата на егото у детето. И в същото време, от това знаем, че силите, които преди са били използвани за организиране на тялото, които са довели тялото до плътността, при която то се е превърнало в огледален апарат, сега се използват за ежедневието, за чувстване, въображение и мислене. Какво друго играе роля тук? Това ще се покаже от развитието, което духовният изследовател трябва да претърпи. Когато духовният изследовател наистина формира душата си свободна от тялото, когато наистина стигне до свободно от тялото преживяване и възприятие чрез средствата, споменати в последната лекция и описани в „Окултна наука“, тогава той използва, именно в душата си, средствата, които детето използва, за да оформи тялото пластично. Той трябва да въведе отново средствата, които са престанали да се използват, когато връзката с външния свят е започнала да става осъзната. Това, от което духовният изследовател се нуждае за своя духовен метод, е трябвало да произтича от телесните възгледи и идеи.

Човек може да използва точен начин на изразяване, който използва дума, която вече често се използва днес. Може да се каже: Това, което духовният изследовател трябва да доведе до съзнание, е същото като това, което би присъствало в обикновения човек, ако съзнанието внезапно се появи в състояние на сън и човекът

все още би заспал. Духовният и душевен живот в обикновения човек се намира в подсъзнанието, той не достига до съзнание. Защото какво достига до съзнание в ежедневието? Не самата духовно-душевна същност, а нейното отражение в тялото, точно както човекът, стоящ пред огледалото, не вижда себе си да стои там, а своя образ, своето отражение. Така и ежедневието не е такова, в което духовно-душевната същност възприема себе си, а по-скоро това, което се отразява обратно от живота като огледален образ от момента, в който се пробужда самосъзнанието. От този конкретен момент нататък, това, което е престанало да бъде част от обичайния човешки опит и е било изтласкано надолу в подсъзнанието, за да може човекът да фокусира вниманието си по време на физическия си живот върху огледалния образ, трябва да бъде възстановено от духовния изследовател. Това се прави от духовния изследовател в един фрагмент от самата човешка организация, който първо се изработва по време на ембрионалния период и по-късно през времето след раждането на човека, до момента, в който се случва самосъзнанието. Две неща са противопоставени: ежедневието, където човек има работа само с огледалния образ, докато в подсъзнанието остава истинският опит на духовното и душевното. Това, което духовният изследовател трябва да направи, е да изведе наяве това, от което иначе човек има само огледален образ в ежедневието си опит. Сега трябва да имаме предвид, че в природата на човека е така, че той е така поставен в ежедневието, че изпраща силите в тялото си само в първото, най-нежно детство, до момента, в който животът на сънищата се трансформира в напълно съзнателния обикновен ежедневен живот, когато човек възприема отражението на душевния си живот. Всичко, чрез което човек е способен във външния живот, чрез което стои здраво в социалния живот, чрез което постига обикновената наука, се основава на факта, че той вече не използва силите за външния живот от характеризирания детска гледна точка, която може само да бъде отразена, които е използвал преди този момент за развитието на физическото тяло. Силите, от които човек се нуждае за външното си физическо тяло, следователно трябва да имат склонността да изтласкват назад, да изтласкват надолу в несъзнаваното всичко, от което духовният изследовател се нуждае за своето духовно изследване, но което е там и което оформя човека от духовния свят, което го прави по образ и подобие на духовния свят. Настроението задължително трябва да се развие чрез това, особено у човека, който е потопен във външния физически живот, който е осъзнат за факта, че е станал способен на външния свят чрез това, което съм придобил като човешко същество – и който не знае, че има други сили, а именно силите, които досега са действали върху вътрешното му същество, за него трябва да се появи настроението да се държи за силите, които са противоположни на силите на духовното изследване. Това настроение лесно излиза извън контрол в обикновения живот. То поражда отвращение, антипатия към всяко духовно изследване. Човек инстинктивно чувства, че трябва да приложи онези сили във

физическото тяло, от които се нуждае за физическия живот. Тези сили нямат нищо общо със силите, за които духовният изследовател иска да говори.

Ако някой иска да формулира въпроса убедително, той може да се характеризира по следния начин. Може да се каже: Да, човек чувства в себе си съзнанието, че е способен във физически смисъл на съществуване чрез силите на тялото си, когато забравя другата сила, духовно-душевната сила, която без негова намеса, без негово усилие, е подготвила тялото в първите години от детството му, върху което душата след това размишлява. Човек не обръща внимание на факта, че силите, които са го направили това, което е, и които му дават възможност да бъде способен, са живи. Той приема за даденост инструментите, които е подготвил без усилие. Той не мисли, че те са образувани от душевно-духовния свят. Той възприема този инструмент, когато е готов, така че той го прави способен във външния, физически свят.

Ако човек е настроен по този начин, ако си каже: „Как са се появили, не е моя грижа, просто искам да използвам този инструмент“, тогава той може да изпадне в антисофийско настроение. Той не иска да знае нищо за силите, които са образували този инструмент и които духовният изследовател трябва да изведе наяве и да доведе до съзнание. Осъзнаваш ли, че точно във време, когато материалният живот поставя толкова много изисквания към хората, във време, когато има толкова богати и процъфтяващи области на знанието, когато хората са толкова горди с материалния прогрес, че в такова време антидуховното настроение трябва да излезе извън контрол? Ще разбереш ли, че има антипатия към теософията, към силата, която царува тайно и трябва да бъде изведена наяве от духовния изследовател, че има негодувание? Но тези сили лежат скрити в дълбините на душата и се изваждат наяве чрез духовното изследване. И когато бъдат изведени наяве, тези сили се превръщат в средство, чрез което се запознаваме с реалните факти и същности на духовния свят.

Сега антисофичното настроение може да се разпали за втори път, защото пътят на духовното изследване не е особено лесен. Какво се случва, когато човек дойде да освободи душата и духа си от тялото, да се изплъзне от физическото и телесното, така да се каже? Тогава в душата му възникват възприятия, които вече не са възприятия на външните сетива, мисли, които вече не са мисли на обикновения му ум. Тогава, точно както при заспиването, ежедневният свят на сетивата потъва. Така външният свят избледнява в неопределеността. Но не се появява тъмнината на съня, а нов свят, свят, който трябва да бъде разбран в правилния смисъл, за да не бъде разбран погрешно.

Когато духовният изследовател е практикувал търпение и енергия достатъчно дълго, за да освободи душата си, така да се каже, да я отдели от тялото, тогава първото нещо, което се случва, не е, че той веднага се сблъсква с множество духовни факти и същности. Но той чувства, че е в различен свят. От определен момент нататък

човек знае какво означава да бъде извън тялото си в духовно-душевно състояние. Това се случва, когато човек започне да има съноподобни образи с един вид вътрешна душевна дейност, точно както сънищата могат да прекъсват нощния сън, смесвайки се с него, и знаем, че те не са причинени от външни неща по обичайния начин. Възникват образи, които някой, който не ги разбира, ще сметне за фантазии, но които духовният изследовател знае: ако неговата духовна душа е развита по правилния начин, не както днешното човечество разбира еволюцията, а по такъв начин, че душата се развива от дълбините на естественото си същество, тогава той е в нов свят. Има образи, които човек никога не е виждал, впечатления, които човек никога не е имал.

За да не бъде разбран погрешно, трябва веднага да отбележа нещо. Разбира се, когато душата е излязла от тялото и вижда около себе си свят, напомнящ за цветни образи, прелитащи напред-назад, свят от звуци. Но по същество не всичко в този нов свят е същото като във физическия свят. Ако всичко беше само спомен, спомен за сетивния свят, човек би могъл да остане с впечатлението, което е направил ученикът на Платон, когато е казал: „Сократ не е знаел нищо друго освен това, което знаят и другите хора. Всеки ученик също знае това. Защо Сократ трябва да знае повече от ученик? Разбира се, отделните цветни картини ни напомнят за външната цел в живота, но както буквите на една книга ни предават нещо съвсем ново, въпреки че познаваме всички отделни букви, така и преживяванията на душата ни въвеждат в духовния свят, въпреки че изглеждат като спомени за външния физически живот.“

Има само една точка, която трябва да бъде преодоляна. Това, което първо се появява, това, което изпълва полето на възприятие на душата ни, е нещо, което материалистът може да нарече образи на въображението, ако не знае, че тези образи първоначално не са реално възприятие за нещо външно, а първата проява на духовния организъм. Точно както ние се учим в хода на детството да формираме органите си, да усещаме нещата по правилния начин, да виждаме и само чрез това осъзнаваме тялото си, така трябва, ако мога да използвам израза, да осъзнаем духовното си тяло. Това, което тези хора виждат като духовен свят, е само това, което ние трябва да развием като духовно тяло. И в това духовно тяло ние трябва да усетим, така да се каже, истинския духовен свят. И наистина, това, което възприемаме първо, сме ние самите. В този смисъл може да се говори за видения, за халюцинации. Материалистичният изследовател не опознава нищо друго освен това. И тъй като не може да опознае нищо друго, той не може да повярва, че ще дойде времето, когато истинският духовен изследовател ще има нужда от тях. Точно както материалният учен се нуждае от ръцете си, за да възприема физическото, така и духовният учен се нуждае от това, което се произвежда от сетивата, свободни от тялото, за да схване и възприеме духовния свят. Първо

тренираме окото на ума и ухото на ума, а когато ги използваме, чрез тях навлизаме в духовния свят.

Там, на този праг на духовния свят, възникват две неща, които до известна степен карат хората да се страхуват от реалното навлизане в духовния свят. Това, което възниква, е следното: Преди всичко, светът на духа, в който навлизаме, е доста различен от физическия свят. Не можем просто да използваме нашите понятия, идеи и представи от физическия свят, за да проникнем в този духовен свят. В обичайния си ежедневен живот сме свикнали да възприемаме реалности, които възприемаме с телата си, които възприемаме чрез очите и ушите си. Свикнали сме да наричаме реално това, което можем да докоснем с ръцете си, което можем да разберем в неговите закони чрез ума си, който е свързан с физическия мозък. Но ние сме се освободили от това тяло, когато влизаме в духовния свят като духовни изследователи. В него няма нищо, което може да се възприеме чрез тялото. Отначало човек преживява себе си в душата си по такъв начин, че знае: тялото го няма, човек е в духовния свят само с душата си. Това, което се утвърждава, е това, което може да се нарече пълна непознаваемост на новата ситуация. Докато в света сте били свикнали да бъдете заобиколени от тялото, сега стоите там само с душата си и без никакво вътрешно преживяване. И възниква същото силно чувство, което може да се сравни само с това, което сте изпитали, когато сте сънували. Изведнъж се чувствате съблечени на място, където има много хора, изпълнени със срам, защото чувствате, че не принадлежите на този свят. Този сън дава размазан образ, донякъде като предчувствие, за това, което се случва с безкрайно усиливане, когато влезете в духовния свят и се чувствате не на място, така че казвате: Вие стоите срещу това, което сте наричали реалност по различен начин, не можете да видите или почувствате какво е означавал реалният свят за вас досега. Какъв е смисълът да се опитвате да влезете в свят, който е лишен от това, което наистина сте възприемали? Веднага щом влезете в духовния свят и се окажете в свят, който съдържа напълно различни същности, които са просто духовно-душевно, между които се случват действия, намиращи се само в духовния свят, веднага щом влезете, първо трябва да запазите егото си с всички сили. Ако не запазите егото си, ще бъдете потопени в целия този духовен свят. Затова, когато прочетете книгата „Как да познаем висшите светове“, ще видите, че всички упражнения, препоръчани там, са насочени към това да пренесат егото в духовния свят по-силно, отколкото се преживява във външния свят. Когато видя син цвят в сетивния свят, казвам: Виждам го. Мисля, че е извън мен. Когато човек влезе в духовния свят, той приема неговите свойства. Когато човек се потопи в духовния свят, той трябва да стане едно цяло с духовния свят. Цялото вътрешно същество се разпростира в духовния свят, изтича навън в духовния свят. А мислите – човек не чувства, че ги мисли, а по-скоро те мислят самите себе си. Ти наистина си в този духовен свят дотолкова, че си като Ерл Кинг и неговия син едновременно: бащата, пълен с тревоги, синът с

всевъзможни видения, нахлуващи в душата му. И двамата сте едновременно. Възприемаш нов свят, но се чувстваш сякаш си привлечен от всяко нещо, от всяко дело от някакви неопределени сили. Чувстваш се сякаш си бил изтръгнат от самия себе си. Това създава чувство в душата, което човек трябва да опознае добре. Чувство на страх да не бъдеш отнет от това, което досега е гарантирало реалност. И двете чувства, чувството за непривикнал към духовния свят и за това да бъдеш разголен в него, чувството за страх от него, се намират в дълбините на човешката душа. И двете чувства биха възникнали и внезапно биха обзели човека, ако той се събуди, както духовният изследовател трябва да се събуди, когато се събуди от ежедневието си сън; той би бил обзет от безкраен страх от това да бъде непознат и разголен. Но обикновеният сън веднага коригира тези чувства. Те не се изразяват. Човекът се вцепенява от волята, която възниква в него, за да се оттегли в тялото си и по този начин да се събуди. Ето защо човек се чувства сякаш е тласкан от волеви импулс към тялото си, когато се събуди, докато тялото може да го понесе, тоест до смъртта, защото тялото вцепенява чувството за разголеност. Човекът вцепенява чувството си на страх, като в началото изобщо не си позволява да проникне в духовния свят.

В момента, когато човек започне да прониква в духовния свят чрез упражнения, съветвани от духовния изследовател, този страх тихо се приближава до душата му. Човек се опитва да го притъпи, като се отдалечава от духовния свят, като е материалистичен, с други думи, като развива до най-висока степен това, което е в него - антисофично настроение, защото човек трябва да се притъпи за това, което би го изпълнило, ако иска да проникне в духовния свят. Чрез чувството на страх душата е антисофично настроена. За да не бъде антисофична, човек трябва да прави такива упражнения, които му позволяват преди всичко да не се чувства оголен, а да се чувства облечен в духовно тяло, както е облечен тук във физическо тяло. За да преодолее чувството на страх, човек трябва да прави упражнения, които му позволяват да се приближава до духовния свят безстрашно и смело.

Следователно много хора са антифилософски настроени. Но това по същество не е злонамереност, не е нещо, което може да се припише силно на хората, а по-скоро е човешкото желание да се притъпят от страх. Това е, което ги подтиква към антифилософско настроение. Не е фигура на речта, когато някъде се издигне сграда за духовна наука и опозицията се утвърждава в цялата среда и продължава да го прави навсякъде. Следователно, антисофистичното настроение произтича от факта, че хората искат да се притъпят от собствените си способности да влязат в духовния свят. Тъй като хората не могат да преодолеят този страх, те стават антисофични. Точно както хората се убеждават в нещо, за да избегнат срещата с нещо друго, да не го допуснат в съзнанието им, така и, честно казано, те би трябвало да кажат това, което е в подсъзнанието им: ние се страхуваме от духовния свят, следователно духовният свят не трябва да съществува за нас. Следствието от това е, че човекът

обявява духовната наука за глупост, фантазия, сънуване, ненужна, че измисля всякакви неща, за да я очерни. Това са средства за притъпяване на страха - страха, който човек естествено не разбира, когато говори.

Можем да използваме методите на духовната наука, за да обърнем специално внимание на този страх в днешно време и също така да посочим, че той не се признава, а се измисля нещо, което да го притъпи. Бих искал да насоча вниманието ви към едно характерно явление.

Един много важен физиолог, починал преди време, посочи нещо, което е достатъчно само да се разгледа правилно, за да се потвърди току-що споменатият факт. Бих искал обаче да отбележа, че когато цитирам нещо антисофистично, не съм склонен да атакувам опоненти, които не омаловажавам, но които ценя най-много в техните области. Ценя Дю Боа-Реймон, който произнесе известна, оживена реч на известна конференция по естествени науки през 70-те години на XIX век.

Блестящите, изключителни обяснения на човек, основан на съвременната естествена наука, намират доказателства за това, което той обяснява навсякъде, той навсякъде излага аргументи. След това той приближава до заключението.

До какво стигна той? Той показва, че естествената наука може да доведе до разбиране на света само ако разбира движението на най-малките части и че проследява всичко обратно до движението. Но колкото и цялата естествена наука да се основава на изследването на движението на атомите и т.н., вярно е също, че естествената наука никога не може да схване душата. Натуралистът може да каже, че червеният цвят възниква от определени движения, но не може да каже как възниква съзнанието за червения цвят в нас. Никоя естествена наука никога не би могла да схване нищо за душата от движението. Ако някой искаше да разбере душата от това, което е единствено оправдано в естествената наука, тогава би започнало това, което той нарича свръхестественост. И така Дю Боа-Реймон завършва речта си: Естествената наука трябва да спре до външното движение; тя никога не може да схване дори най-простата част от човешката душа. Тази душа може да бъде схваната само там, където започва свръхестествеността и свършва естествената наука.

Можем да прегледаме речта на Дю Боа-Реймон и навсякъде да открием най-красивите причини за това, което казва. Само последното твърдение е като изстрел от пистолет. Той не предоставя никакви доказателства за него. Имаме чувството – и трябва да го имаме, защото е оправдано – че Дю Боа-Реймон, преминавайки от това, което е оправданото поле на неговата наука, към свръхестествеността, вече не представя причини, а антипатия. Чувството на неприязън изригва от подсъзнанието му, карайки го да гледа с антипатия към свръхестествеността, но той няма причини за твърдението си. Дю Боа-Реймон не е сам; споменах го само като типичен представител на тази тенденция. Навсякъде, където има антипатия към комуникацията на духовната наука, т.е. навсякъде, където възникват

антисократически настроения, виждаме хора навсякъде, независимо дали ги наричаме материалисти или монисти, които дават най-красивите причини за това, което казват, под формата на положителни аргументи.

Но виждате ли, за това могат да се приведат стотици доказателства; където хората изразяват антипатията си към духовната наука, причините спират. Тази антипатия идва от подсъзнанието, от това, което няма нищо общо с това, което те знаят как да оправдаят. За да видим какво възниква, трябва да хвърлим светлина върху човешката душевна организация със средствата на духовната наука и тук външната естествена наука всъщност среща духовната наука по средата, както естествената наука винаги прави, когато последната разбира себе си и не иска да основава цялостен мироглед върху погрешно разбрано знание.

Човек може да изследва как функционира неговата организация под влияние на мисленето, което е насочено само към външния свят на сетивните възприятия и интелекта, чрез специфичния начин, по който изследва чисто външният, чисто фактически основан учен, който иначе разчита само на това, което мисленето му дава за външния свят. Вижда се, че нервите са поставени в същото положение, както когато човек е в състояние на страх, само че в случай на състояние на страх, причинено от внезапен шок, може да се наруши кръвообращението му; може да се изтегли от външните части на тялото и да се насочи към сърцето и мозъка, така че може да се получи припадък в резултат на внезапен страх. Ученият отдава това, което внезапно причинява страха, на дълъг живот. Той разтваря състоянията на страх, така да се каже. Когато се сблъсква със света, той е обзет от страх в цялата си душа, след което разтваря този страх в антисофийско настроение.

Датският изследовател Ланге е написал книга за емоциите, в която състоянията на страх също са характеризирани с психологически термини. Но духовната наука може да направи това и със своите средства. Цялата съдова система се привежда в различно настроение, когато човек изпитва страх или шок. Когато страхът се появи в човешката душа, дори течностите се привеждат в различно настроение. Това би могло да се опише подробно. Би отнело твърде много от времето ни, но има едно нещо, което всички ще знаете: когато човек е обзет от ужас или страх, той внезапно се чувства несигурен. Има желание да се хване за нещо и дори може да припадне. Физически се стреми да се държи.

Това, което човек произвежда чрез дейност, насочена единствено към външния свят на наблюдение, е страх и ужас, разпространяван през годините. Бавно и постепенно страхът се излива в душата и в организма - това е състоянието на страх, когато човек преживява само това, което се отнася до външния сетивен свят. Когато хората са в това състояние на страх, тогава това, което се изразява в тях, в тяхното поле, е това, което се изразява в човек, който е в страх и ужас и казва: Падам, дайте ми нещо, за което да се хвана. Това казва човекът, който е толкова склонен, че отхвърля свръхестествения свят. Ще отхвърля духовния свят, дайте ми нещо, за

което да се хвана. Физическото наблюдение, теорията на атомите, е това, за което се държат онези, които са обзети от подсъзнателно чувство на страх.

Това е отговорът, който науката, насочена към външното, трябва да даде, която не иска да знае нищо за тази духовна наука, за условията, които човек би трябвало да преживее, без да може да се хване за външно знание, за физически закони. Точно както страхливите искат да се държат за масата или стола, така и тези, които се страхуват от духовния свят, искат да се държат за материята, защото се страхуват да не потънат в духовно безсилие, ако не могат да се държат за материята. Той се вцепенява от този страх, като си въобразява: няма нищо свръхестествено.

От тези забележки виждаме как антисофийското настроение трябва да се генерира по естествен начин, виждаме как антисофийското настроение трябва да се генерира именно във формите, които тази външна наука приема. Ще откриете толкова повече антисофийско настроение, колкото повече човек се оставя да бъде вътрешно заразен от чувството, което тази наука генерира, насочено навън. По този начин може да се каже, че нещо е дадено на човека изцяло в неговата естествена предразположеност, което може да се опише като антисофийско настроение. И колкото повече човек се поставя във външния живот - било то на практика или в науката - толкова повече антисофийско настроение се съхранява.

Но както махалото, когато се люлее на едната страна, трябва да се люлее и на другата страна, така и когато външната форма се люлее към антисократическо настроение, човекът също трябва да се люлее на другата страна - теософското. Човекът не може да стои там в духовен мир, както махалото не може да бъде в покой, когато се е люлеело на едната страна. Човек би могъл да запази душата си в мир само тогава, ако остане напълно тъп в духовен полумрак. Може да се случи, именно поради настроението на настоящето, душата да бъде увлечена от антисофското настроение. Още по-голямо основание е да се отбележи, в дълбините на човешката душа, за тези, които могат да я разгледат по-отблизо, че махалото иска да се люлее на другата страна, че теософското настроение е и в многобройни човешки души. Въпросът е тази теософия да бъде насочена в правилната посока за духовната наука в частност. Тя няма задачата да създава теософското настроение; това настроение ще възникне от само себе си, подобно на обратното люлеене на махалото. Колкото повече се приближаваме към бъдещето, толкова повече теософското настроение ще се заражда във всички човешки души, които се разбират помежду си, за разлика от антисофското настроение. Но теософското настроение, колкото и малко да е необходимо да бъде създадено, трябва да бъде ръководено и насочвано от духовната наука. То трябва да намери правилния път чрез духовната наука, точно както антитеософското настроение трябва да намери своя правилен път. В противен случай, това, което искам да предложа чрез сравнение, лесно би могло да се случи.

Тасо е известен не само чрез собствената си поезия, но и чрез творчеството на Гьоте. Тасо говореше за дух, с когото разговаря. Той не говореше така, както говори духовният изследовател. Духовният изследовател, който осъзнава себе си и знае какво същество е то, който може да поддържа съзнанието си, трябва да говори различно от поета, който облича това, което чувства, във фантазия. Духовният изследовател на настоящето се държи за егото и не позволява на страха да се появи. Тасо все още не е живял в епохата, в която духовните изследвания започват да образуват за духовния свят. Тасо говори за дух, с когото разговаря и на когото дължи най-добрите си мисли. Мансо, който е написал биография на Тасо, винаги се е смеял на този странен дух, с когото Тасо разговаря. Той не вижда нищо, казват те. Затова Тасо веднъж му казал: „Ще те накарам да го видиш и чуеш поне веднъж.“ И веднъж, след като бяха на лов заедно, Тасо изведнъж погледнал към прозореца, където стоял с Мансо. Мансо видял как Тасо започнал да говори, сякаш на чуждо същество. Тасо водел разговор с него. И Мансо не можа да се задоволи с това, че Тасо може би го е измислил. Той говореше по такъв начин, че даваше отговори, които не би могъл да даде сам по себе си. Когато разговорът приключи, Тасо му каза: „Имаш ли сега доказателство за духа, с когото говоря?“ „Да“, каза Мансо, „чух те да говориш с един дух, но не видях нищо.“ Тогава Тасо каза: „Видя и чу достатъчно. Ако беше видял повече, тогава“ – той млъкна. „Не би могъл да го понесеш, можехме да довършим думите му по този начин.“

Ето как би могло да бъде за душите, ако не им се налагаше, както е естествено, да развиват теософското настроение като отговор, като противовес на антисофското настроение. Те непременно биха могли да възприемат духовното, но човек трябва да се съмнява дали биха могли да го понесат. Духовната наука трябва да насочва тези души в правилната посока. Докато хората се отдават на антисофически настроения, именно там антисофистите ще бъдат, така да се каже, образите на Мефисто, оригиналния антисофист на съвременното време. Той е оригиналният антисофист. Когато дава на Фауст ключа към царството на майките, той обяснява, че Фауст ще влезе в нищото. Фауст, теософът, заявява: „В твоята нищожност се надявам да намеря Всичкото.“ Той е преодолял страха, не е нужно да се обезболява пред лицето на страха.

Ако развием това, което води от антитеософското към теософското настроение, тогава отново може да се каже: С духовната наука човек се чувства в хармония с всички онези хора, които с течение на времето, дори и все още да не са успели да прегърнат духовната наука – защото духовната наука може само в наше време да обхване душата и да застане редом с естествената наука – с всички онези, които от истинско, автентично духовно изследване представляват прогреса на човечеството, с всички онези, с които човек се чувства в хармония.

Когато разглеждаме човешката душа с нейните анти- и теософски настроения, и двете от които задължително трябва да присъстват в човешката душа, както

направихме днес, тогава можем да кажем, че напълно разбираме всички противници и врагове на духовната наука. Трябва да се защитаваме от тях, но ги разбираме. И това разбиране може дори да доведе до състрадание, защото в повечето случаи противопоставянето не е нищо повече от упойка за страха, който обзема човек, когато за първи път иска да проникне в духовния свят и не е подготвен. Антисофистът не изпитва този страх, но той присъства в неговото подсъзнание. И той се поставя на страната на човека, който през осемнадесети век е откликнал като философ на антисофската тенденция. Халер, великият мъдрец, който е добре познат и тук, в Швейцария. Той е споменат тук, точно както са споменати други хора, а не по-малки противници, защото е бил един от най-великите в своята област. Защото в душата му, именно за да постигне това, в което е станал велик, а именно като естествоизпитател във външните области, антисофийското настроение е нараствало все повече, той казва:

В най-съкровената природа
никой сътворен дух не прониква.

Щастлив е онзи, на когото тя отхвърля само
външната си обвивка.

Това е антисофийското чувство, което не може да проникне, да признае, че човекът има вътрешен източник на съществуване и не може да се доближи до този източник научно. Гьоте се противопоставя на това със своето теософско чувство. Той не говори за теософско или антисофийско чувство. Но той казва по отношение на думите на Халер:

Чувам това да се казва от шестдесет години,
проклинам го, но скришом;

Кажете ми хиляди, хиляди пъти:

Тя дава всичко изобилно и доброволно,

Природата няма нито сърцевина

, нито черупка,

Тя е всичко едновременно;

Тя само те изпитва най-много

Дали си сърцевината или черупката.

Човек може да развие антисофистично настроение в себе си. Той може да стигне до състояние на ума, в което да каже: Искam да стигна до същината, до това, което гарантира моята реалност, когато съм само в черупката си. Това, което стои в основата на това, което животът крие от мен, неговата същност, може да остане скрито. Това е изразено в изречението:

Никой създаден дух не

може да проникне в най-съкровената природа.

Щастлив е човекът, пред когото тя

показва само външната си обвивка.

Теософът казва: Човекът е, в най-съкровената част на своето същество, това, което е духовно и душевно в него. Духовното и душевното триумфира над тялото, [това е],

което побеждава тялото в смъртта и преминава през смъртта в духовния свят, за да изпита духовния свят чрез смъртта и да се върне отново в тялото чрез ново раждане за по-нататъшно развитие! Човек може да живее в своята същност и когато живее в своята същност и само нея изпита, тогава той изпита духовния и душевен живот, който тече и се разлива през света. Точно както ние присъстваме в целия физически свят чрез тялото си като инструменти и сили, така ние присъстваме в духовния и душевен живот на света, като изпитаме най-съкровенията част на душата си. И дори ако не всеки може да стане духовен изследовател, душата на човека е предразположена към познанието на истината. Само малцина трябва да станат духовни изследователи. Но дори и самият човек да не е духовен изследовател, ако само изследва собственото си обикновено човешко мислене, той е способен да разбере всичко, което казва духовният изследовател, ако приложи посоченото за развитието на душата.

Духовният изследовател не се ограничава да говори само с духовни изследователи. Той знае, че говори на най-съкровенията същност, която е във всяка душа. И ако външните предразсъдъци не ѝ пречат, всяка душа може да почувства истината на това, което казва духовният изследовател. Това теософско настроение ще става все повече и повече част от живота, все повече ще обхваща целите на духовния живот, особено когато хората стигнат до все по-славен и плодотворен духовен живот. Тогава човешката душа ще се защитава срещу антиатеистическото настроение в тихите си часове, в моментите, когато чувства, когато осъзнава как е свързана със същността на цялото съществуване. Тогава душата ще се опита да събуди такова теософско настроение, което се изразява в това да казва все повече и повече пред лицето на всички антиатеистически настроения:

Природата няма нито сърцевина

, нито обвивка;

тя е едновременно всичко;

— Нищо не е вътре, нищо не е отвън.

Защото това, което е вътре, е и отвън. —

Ти, най-вече, изпитваш себе си

Дали си сърцевина или обвивка.

XX. Духовната наука във връзка с религиозните и социални движения на нашето време

Първите две лекции по духовна наука, които успях да изнеса тук тази зима, бяха по-скоро за начина, по който се придобива духовно знание. Те бяха за онези сили в човешката душа, които като цяло все още се противопоставят на това духовно знание в нашето настояще време, враждебни са към него и други подобни.

Тази вечер бих искал да си позволя да кажа няколко думи, дори и те естествено да са ограничени в кратка лекция, за връзката между духовната наука и различните религиозни и социални течения в съвременната ни култура. Мога да отбележа, че както е естествено, мога да се застъпвам само за духовно-научно изследване, което беше тема на първите две лекции тук, и че трябва внимателно да избягваме да бъркаме това духовно-научно изследване с всякакви други течения, които се наричат теософски или подобни и са активни в наши дни. Най-общо казано, не е приятно да се говори за такива течения, но може би не е необходимо след тези лекции. Живеем във време, в което човешката душа, която е само малко наясно с това, което се случва около нея, несъмнено трябва да чувства как все повече е принудена да излезе от инстинктивния живот на душата и да живее все по-съзнателно и разпознаваемо в това, което може да се нарече изискванията на света, а именно културния свят, към човека и неговото душевно развитие. Не е нужно да се връщаме назад към най-ранните дни на културното развитие на човечеството, за да се убедим, наистина много скоро, ако не сме предубедени, че в онези по-ранни времена човекът е могъл да живее много по-инстинктивно, много по-естествено, може да се каже, отколкото в нашето време. Това е основата на това, което преживяваме като прогресивен аспект на нашето време. Човешката душа е все по-принудена да мисли и да си представя какво, ако може да се използва изразът, е било вложено в нея от вътрешни, душевно-духовни сили, които остават по-неопределени, за да могат да се изразят по-инстинктивно.

В истински и истински смисъл духовната наука се стреми да служи на тази човешка душа, която се стреми към зрялост и пълно съзнание. Но тъй като тя трябва да го прави от гледна точка, която поне първоначално привидно е в рязък контраст с традиционните навици на мислене и начини на мислене за много души, от друга страна е съвсем естествено, както вече беше подчертано, общото съзнание да се бунтува срещу това, което духовната наука иска да внесе в настоящето, така че то наистина да съответства не само на това, което е налице, така да се каже, на повърхността на душата, а на това, което в дълбоките копнежи на душата се вплита и се стреми към човешкото бъдеще.

За някои това, което духовната наука може да каже, трябва да изглежда коренно различно в много по-дълбок смисъл от например това, което е било коренно различно в зората на новия духовен живот, който донесе научният начин на

мислене. В много по-голяма степен човекът днес трябва да чувства, че духовната наука очевидно - и това винаги трябва да се подчертава - е извадила земята изпод краката му, за разлика от времето, когато Коперник, с новия си физически мироглед, е разклатил това, в което хората са вярвали преди това, а именно, че земята, заедно с човека, е неподвижна в пространството. Че хората трябваше да приемат новата истина, която беше нова за онова време, те я чувстваха донякъде така, сякаш земята, на която са стояли тихо, е била извадена изпод краката им. Ако някой е усетил нещо физически по онова време, със сигурност може да го почувства и днес в по-голяма степен, ако иска да се придържа към старите навици на мислене, когато духовното изследване говори за повтарящи се земни животи и казва, че духовните сфери могат да бъдат изследвани само ако човек освободи душата от преживяванията в тялото. Духовната наука изисква наблюдение на душата, което е свободно от всяко сетивно възприятие и свободно от мисленето, обвързано с мозъка.

Естествено е, че за разлика от това, много хора, които винаги са търсили безопасната почва на човешкото възприятие и наблюдение, човешкото философстване, се чувстват несигурни, тъй като душата използва сетивата и интелекта, който е свързан с мозъка. При последния възниква чувство на несигурност, сякаш земята се издърпва изпод краката му, само че в много по-голяма степен, отколкото е било по онова време в зората на новия духовен живот. Всеки, който е дори бегло запознат със значението и духа на духовната наука, не може да не бъде многократно учуден от определени възражения и атаки, идващи особено от едната страна, а именно от религиозните деноминации с най-разнообразни насоки. Човек трябва да бъде още по-учуден от това, макар че е разбираемо, тъй като атаките идват и от материалистическа и друга научна страна. Човек трябва да бъде още по-изненадан от атаките, идващи от религиозните деноминации. Пред лицето на тези атаки, първо трябва да се подчертае, макар че това вече е направено, накратко, какво е действителното препятствие за много души, когато се сблъскат с духовната наука.

Духовната наука иска да бъде продължение на научния начин на мислене в най-висшия смисъл, но тъй като се занимава с духовната сфера, тя трябва да преодолее този научен начин на мислене. Тя трябва, така да се каже, да развие по различен начин това, което научният начин на мислене е постигнал в своята област, защото духовните изследвания се занимават с царството на духа. Съвременната духовна наука показва, че със средствата, с които човек разполага, когато иска да изследва природния свят и да проумее великите истини на природата, той не може да навлезе в духовния свят с тези сили и душевни способности. Очевидно е, че никакво прозрение в духовния свят не е възможно, ако човек желае да използва само онези душевни способности, които могат да бъдат развити, когато човек, от буден до сън, е в произтичащото от това състояние на съзнание, че човек използва

сетивата на тялото си, на мислене, чувстване и воля, за които се нуждае от нервната си система и мозъка си.

Че освен душевните способности, които човек трябва да прилага именно в областта на външния сетивен живот, а също и в областта на научните изследвания, че освен тези способности в душата спят и други способности, които могат да бъдат развити, ако човек направи нещо за тяхното усъвършенстване – това е неприемливо за много умове на днешното време. Много умове на днешното време дори не вземат предвид факта, че в известен смисъл подобна промяна се случва в миниатюра, в примитивното, в човека в хода на неговия изцяло естествен живот, каквато се изисква от духовното изследване, ако то иска да се развива в съответствие с него. Всяко човешко същество развива душевни сили в първите години от детството си, с които не би могло да се справи през целия си живот, ако беше останало през целия си живот такова, каквото е било в първите детски години. Фактът, че ние, като възрастни, намираме пътя си в живота, че можем да се позиционираме в живота по такъв начин, че да развием подходящи отношения с другите хора и със света като цяло, зависи от това дали способностите, които имаме в ранното детство, ще бъдат развити по-нататък и дали способностите от детството ще бъдат издигнати на по-високо ниво. Точно както силите, дремещи в човека през първите години от живота му, се развиват по такъв начин, че той да може да се ориентира в сетивния си свят, така и ако човекът наистина иска да разпознае, да погледне и да възприеме духовния свят, в по-късен етап от живота му трябва да настъпи промяна. И чрез упражнения, чийто принцип е обяснен в последните лекции и в моите книги „Тайна наука“ и „Прагът на духовния свят“ и т.н., чрез такива упражнения човекът е способен да трансформира способностите на душата, които той естествено притежава, без да прави нищо, в способности, чрез които може да вижда в духовния свят. И тази трансформация е свързана с факта, че човекът се научава наистина да извлича душата си от тялото.

По този начин човек стига до ясната концепция за съзнателно разграничаване на две различни състояния на живота. Едното състояние е това на обикновеното будно състояние. В него човек знае, че трябва да използва сетивата си. И всеки, който дори бегло е проникнал в начина на мислене в съвременето, знае, че трябва да използва мозъка и свързания с нервната система мисловен живот, за да се ориентира във външния свят. Съзнанието е такова, че всичко от душата е пряко свързано с тялото, че тялото се съдържа в душата и духа. Чрез усилието на силите на мислене, чувство и воля, които човек трябва да развие в определени духовни упражнения, той е способен да концентрира и укрепи душевните си сили по такъв начин, че душата да се отдели от тялото. Той е способен истински да изпита този момент, който иначе също се преживява, но несъзнателно: моментът на напускане на физическото тяло. Този момент се преживява иначе - но несъзнателно - когато заспи. Човекът все още възприема как впечатленията и вътрешната дейност

избледняват. След това бавно преминава в безсъзнание. По подобен начин, някой, който е укрепил мисленето, чувствата и волята си чрез определени духовни и душевни упражнения, чувства как може да направи душата си толкова силна, че тя да чувства: Аз все още съм нещо, дори когато вече не движа ръцете си, вече не използвам очите и ушите си, аз все още съм нещо в себе си.

Тези душевно-духовни упражнения се основават на факта, че се извеждат най-вече по-дълбоките сили, чрез които душата също е нещо, когато се отказва от телесните впечатления и усещането за себе си, като упражнява волята си в крайниците на тялото. Чрез тези упражнения душата е способна да напусне тялото. Тогава тялото е външно нещо за душата, както другите неща извън нашето тяло. В последните лекции използвах сравнението на духовната химия: точно както водородът се извлича химически като вода, така душата преживява себе си като духовно-душевно същество и така ще се оттегли от тялото. Тогава тя познава себе си в свят на духовни процеси и същности, точно както познава себе си в свят на сетивни процеси и същности, стига да използва сетивата и интелекта, който е свързан с мозъка.

Вече посочих, че в присъствието на някои хора все още е простено да се говори за духа по общ начин; но вече не е простено, когато духовният свят, в който живее душата, се нарича по такъв начин, че този свят, подобно на сетивния свят, се състои от отделни, много конкретни процеси и същности. Трудно е да се прости, когато човек не се сънува в общ, неясен, пантеистичен духовен свят, а навлиза в свят на духовно многообразие. И все пак това вътрешно укрепване на душата води до това тя да се освободи от тялото, до това човек наистина да навлезе в конкретни духовни светове.

Не искам да говоря с абстракции, а по-скоро да насоча вниманието към това, което духовният изследовател преживява конкретно. Чрез отдаване на много специфични мисли, които обмисля, той преживява как чувствата и волевите импулси се струват заедно и по този начин кара душата да се освободи от тялото. Той преживява това, така да се каже, докато е буден, което иначе се преживява само в спящо и несъзнателно състояние. Отначало той усеща как външният сетивен свят, светът на цветовете, светлината и звуците, избледнява, докато заспива. След това усеща, че мислите му, за които правилно е казал: „Аз схващам тези сетивни впечатления с тях“, сякаш се отделят от него. И пред него се открива нов свят.

Човек излива мислите си за новия свят. И когато впечатленията от сетивния свят изчезнат, тогава човек знае: Да, досега, където съм виждал килима на сетивния свят около себе си в моето състояние на съзнание, сякаш за мен е било изтъкано нещо като воал. Сега, когато този воал го няма, за мен се отваря нов свят. Когато живееш съзнателно в душата без тяло, не само преживяваш изчезването на сетивния свят, но и изчезва нещо като воал, което се усеща сякаш е покрило един свят на

духовното. Тогава преживяваш един свят на духовни същества, които се появяват, когато воалът на чувственото се разкъса.

Когато завесата изчезне, човек преживява същества, които са с една степен по-високи от човешката душа в световния ред. Тогава човек се запознава с чувство, което безкрайно обогатява душата. Тогава човек чувства: Когато се огледаш тук, в света на сетивата, под теб са съществата от минералното, растителното, животинското и човешкото царство. Най-висшата сфера, която те заобикаля, е на същото ниво като теб. Ти се потапяш в един свят, който идва при теб, и като душа знаеш: какво се крие в дълбините ти, какво не осъзнаваш в обикновеното си съществуване, какво не влиза в самосъзнанието ти, това е нещо, чрез което ще се обогатиш. Това е свят на духовни същества, които стоят над теб в световния ред, които не са въплътени в тялото, а са „одушевени“ и в които ти самият си, когато си станал душа без тяло.

Това е едно нещо. Второ нещо, което ви идва в главата, когато завесата на сетивния свят се вдигне, е, че възприемате това, което иначе наричате природни закони, по съвсем различен начин. Законите на природата, които човек разбира в смисъл на съществуване чрез мисли, вече не са закони на природата, когато човек възприема извън тялото; мислите са изчезнали, те са се съединили с духовни същества, които стоят над човека. Това, което преживяваме в законите на природата, което преди сме възприемали чрез мисли, сега е самият живот. Това са духовни същества, които, когато човек е достигнал съответното ниво на познание, стоят пред душата на човека толкова реални, колкото животните, растенията и минералите стоят пред сетивата на човека. Човек се запознава с тези същности, по отношение на които си казва: законите на природата ни показват нещо като силуети, като техни абстракции. Но това, което присъства в законите на природата, когато завесата се вдигне, са висши духовни същности. В духовната наука тези същности, които представляват формата на законите на природата, се наричат духове на формата, защото те инструктират всичко в света да приеме форма чрез своята духовна сила, от живота на света. Всичко, което съществува в минералите, в животните и растенията като форма, е резултат от дейността на тези същности.

Когато физическото тяло на човек е в покой, но по такъв начин, че съзнанието се запазва, когато всяка воля, която действа само чрез крайници, която действа само чрез тялото, когато всяка такава воля е парализирана, когато тя почива, както тогава прави в съня, когато човекът с физическото си тяло лежи неподвижно в леглото, когато волята е отслабена от прилагането на душевна сила, но човекът не потъва в безсъзнание, а остава в съзнание, тогава той осъзнава: има нещо във вас, което е дателят на вашата воля, което излъчва във вашата воля. Вашата воля е пронизана и всепроникната от възвишени духове, които проникват и преплитат света. Човек е изкушен да ги нарече духове на волята. Парализирайки волята в себе си, човек открива духовете на волята.

По този начин той живее в духовния свят по същия начин, както когато отваря очи при раждането си и се запознава със свят, който възприема чрез сетивата си. По този начин той живее, когато обикновените съзнателни сили на душата са отхвърлени, в духовен свят. Това живеене се осъществява чрез потапянето на човека със собствената си душа в духа, както съвременната естествена наука се потапя в природата в своите експерименти. Какво е довело до големите триумфи в естествената наука? То е отделило наблюдението от експеримента. В експеримента природното събитие е отделено от непосредственото впечатление, което прави върху сетивата. Вярно е, че човек трябва да наблюдава, но в експеримента човек се опитва да проникне в това, което се крие зад сетивните впечатления във физическото. Ние се потапяме в природата и всеки експеримент в естествената наука изисква това, което трябва да се види, да бъде направено независимо от субективните впечатления на сетивата.

Духовната наука отива на другата страна. Тя прави самия човек обект на експериментиране. Не го прави, както се прави в някои спиритуалистични кръгове, където експериментите се провеждат върху хора под формата на наблюдение. Духовната наука знае, че човек може да се превърне само в инструмент, за да намери пътя си в духовния свят. И така тя показва как физическото и сетивното се отделя от душевно-духовното в човека и как той се озовава сред духове и души под духове и души.

Всичко това, което сега беше обсъдено, е обидно за много умове на днешното време. Разбираемо е, че трябва да има този ефект. Защо е толкова обидно? Не мога сега да навлизам в това, което вече споменах в последните лекции. Само тези, които се обучават духовно, могат да възприемат в духовния свят, но за да възприеме и разбере това, което духовният изследовател пише в книгите, след като го е изследвал, не е нужно да си духовен изследовател. Трябва да си художник, за да нарисуваш картина, но не и да я разбереш. Би било тъжно, ако само художниците можеха да разбират картините. По същия начин не е нужно да си духовен изследовател, за да разбереш какво казва духовното изследване.

Все повече и повече светът ще осъзнава, че дори ако само малцина хора могат да бъдат духовни изследователи – в края на краищата, моите книги обясняват как всеки може да стане духовен изследовател до известна степен – светът ще бъде пряко и убедително повлиян от това, което тези малцина имат да кажат, и от начина, по който го изразяват. И ще дойде времето, когато дори недуховните изследователи ще жадуват за описания на духовния свят. Човешките души са създадени за истина, а не за грешка. За да види в духовния свят, човек трябва съзнателно да се вгледа в него, човек трябва да бъде духовен изследовател. За да разбере, не е нужно да се вглежда в него, човек трябва само да приеме напълно и без предразсъдъци това, което духовният изследовател има да каже.

По този начин човешката душа ще бъде директно разгадана от това, което духовният изследовател има да каже. В дълбините на човешката душа се крие скрит език. Този език само трябва да бъде развит. Той дреме във всяка човешка душа. Той се обръща директно към човешката душа и се събужда от духовните истини, които духовният изследовател носи от духовния свят. Духовният изследовател бива разбран все повече и повече чрез интимния, дълбок език, който човешката душа има за духа.

Преди всичко, по този начин човек опознава собствената си душа. Той осъзнава, че е възможно да се говори за безсмъртието, за това, което надхвърля света на сетивата, по истински научен начин, когато чрез развитието на духовните си сили открива душевното ядро, което може да се отдели от физическото и след това да продължи да живее като живо същество, когато човекът премине през портата на смъртта и предаде физическото на стихиите.

За да опознае съзнателно безсмъртието на душата, човек трябва да следва пътищата, които водят до тази човешка душа. В обикновения човек свойствата са скрити, както свойствата на водорода във водата. Следователно той не може да се доближи до душата с никаква философия, не само с понятия. Той със сигурност може да определи теоретично всякакви неща за това, което се нарича безсмъртие, но е възможно да се говори знаещо за безсмъртието само когато човек наистина разбере природата на душата. Тогава ще се покаже, че целият ни живот на земята между раждането и смъртта се представя по такъв начин, че ние наистина развиваме нещо с това, което носим в душата си, което духовният изследовател извлича само от тялото, но което винаги остава независимо от физическото, както естественият учен открива живия зародиш в растението, докато то расте от корена до листата, цветовете и плодовете, който постепенно се развива и който, когато растението увехне, предлага перспективата за нов растителен живот.

По този начин духовният изследовател усеща душата и открива в човешкото същество това, което расте вътрешно, духовно и душевно в целия живот между раждането и смъртта, и което след това, като жива душа, преминава през портала на смъртта и навлиза в духовен свят, преминавайки през духовните събития, които от своя страна водят до повтарящи се земни животи. Това, което преминава през човешкото същество под формата на безплътена душа, трябва да премине през повтарящи се земни животи. И това, което преминава през смъртта по този начин, е истински открито от духовния изследовател. Но то се открива чрез факта, че всъщност се издърпва основата от знанието, на което човек първоначално иска да се опира. Точно както Коперник подкопава основата на сетивните доказателства, на които хората вярват, че виждат всичко правилно, така и духовната наука подкопава убеждението, че душата, ако само се отдели, ако самата тя стане духовно-душевно същество, може наистина да вижда в духовния свят.

Това е обидното в духовната наука, че тя по подобен начин отхвърля всяко знание, с което човекът е толкова горд и което е довело до такива големи триумфи във външната наука, точно както Коперник отхвърля доказателствата на сетивата. И ето защо човек се отдръпва от тази духовна наука, защото тя казва: Нито една сила на познанието, която вече е налице, а такава, която трябва да бъде внимателно подготвена и придобита, е единствено способна да погледне в духовния свят. Човекът се отдръпва от това. Защото всичко, което изисква от човека да отиде по-далеч, отколкото вече е, противоречи на възгледа, често несъзнателно дремещ дълбоко в душата, че човекът, такъв какъвто е, е вече много свършен, че изобщо няма нужда да надхвърля себе си.

Духовната наука знае, че е необходимо да се надхвърли обичайната възприемчивост, точно както детето трябва да надхвърли възприятията си, ако иска да се ориентира в света. По принцип знаем, че някои деца се чувстват неудобно, когато искаме да ги издигнем отвъд вродените им възприятия. Децата просто нямат ината и съпротивата, които хората имат в по-късна възраст. Ако кажете на някого: „Ако искаш да се доближиш до духа, трябва да вярваш в други сили, освен обичайната си възприемчивост“, тогава това противоречи на човешката суета, на вярата в свършенството на човешкото същество. Но колкото и да се съпротивлява човек да признае истината на току-що казаното, именно суетата и дискомфортът от нов, непознат начин на мислене пречат на хората да се доближат до духовно-научните интереси.

И по същество това е, което винаги е възпирало или се е опитвало да възпрепятства всеки реален прогрес в човешкия културен живот; това е още по-вярно в случая с духовната наука. Тези, които се противопоставят на духовните изследвания днес, независимо дали от либерална или ортодоксална гледна точка, са наистина наследници на противниците на Коперник, Галилей, Джордано Бруно. Точно както противниците по онова време са вярвали, че всичко, което преди това е било признато за истина от хората, сега се поставя под въпрос и е в опасност, така и днес се вярва в по-голяма степен на духовната наука. И това, и нищо друго, е всъщност основата на атаките, отправяни срещу духовната наука, особено от религиозните общности. Тук трябва да се обърне внимание на въпроса: Защо религиозните общности упорито се съпротивляват на прогресивното развитие на човечеството? Как е възможно по времето на Коперник, Галилей и Джордано Бруно някои хора да са вярвали, че религията е застрашена от появата на тези научни открития? Как е възможно наследниците на тези хора днес да вярват, че религията е застрашена от духовната наука?

Когато човек чуе как изповедникът на тази или онази религиозна общност се бунтува, може да се каже с всички оръжия, с които разполага, срещу нещо като духовната наука, многократно си спомням за един свещеник, избран за ректор на голям университет неотдавна. Той произнесе встъпителната си реч за Галилео

Галилей. Той беше свещеник и същевременно голям учен, приятен учен. Той, свещеникът, каза по онова време, противно на възгледите на църковната си общност, по отношение на новите културни постижения в областта на ума: По времето, когато се появиха Коперник и Галилей, хората, които преценяха въпроса от гледна точка на своята религиозна общност по късоглед начин, вярваха, че подобни открития биха застрашили поклонението пред Бога и религиозните чувства. Днес би трябвало да сме надрасли подобни вярвания. Днес би трябвало да е ясно, че всяко ново прозрение за великите истини на съществуването може само да послужи за разкриване на светостта и славата на божествения ред на света. Това са думи на човек, който като католически свещеник е разбирал ядрото на своята религиозна общност по-добре от онези, които днес искат да бъдат наследници на борилите се срещу Галилей и Коперник. Че го е казал в духа на своята религиозна общност, е било ясно за всеки, който е усещал в него нещо не съвсем истинско, тъй като се е придържал към него през целия си живот. И дори в последния си час той се е придържал здраво към казаното. Той е говорил в смъртния си час, казвайки, че иска да умре като верен син на своята църква. Човек трябва да съчувства, без може би да стои на земята на този свещеник, на това какво означава истинска, вътрешна връзка със ядрото и душата на една религиозна общност, ако едновременно с това намери възможността и способността да говори, както прави той, за прогреса на човечеството.

Всяка религиозна общност, повече или по-малко в хода на своето съществуване, се съюзява с определени възгледи, с прозренията на своето време, защото трябва да работи. Така, както е съвсем естествено, християнската религия се е асоциирала с идеите на предкоперниканския мироглед. Но фактът, че се е асоциирала с тях, е бил израз на нейното време. Тези, които са казвали, че религията ще бъде застрашена, ако сега се знае нещо различно за мирогледа, са били късогледи. Тези, които са казвали: Богът, когото носим в сърцата си, Христос, с когото чувстваме, религиозното чувство, което преминава през нас, което ще бъде ефективно, независимо как може да се оформи останалият мироглед. И все пак е донякъде разбираемо, когато днешните религиозни общности се държат антагонистично към материалистическите мирогледи, които вярват, че градят на основата на науката, но които обикновено са далеч от истинското познание за природата.

Но човек изобщо не може да разбере защо отделни представители на тези религиозни деноминации са толкова ужасно против духовните изследвания, макар че са дълбоко настроени учени по природа – достатъчно е да се сетим само за Галилей или, ако не искаме да го споменем, за Коперник, бихме могли да споменем и цяла поредица от дълбоки натуралисти и учени от деветнадесети век, които наистина са разпространили зова на естествената наука по целия свят – макар че по-дълбоко настроените натуралисти са били по същество винаги благочестиви. За Нютон се е казвало, че не е произнасял името на Бог, без да си е показал глава.

Онези, които днес се държат като материалисти и казват, че наблюдението на природата им забранява да вярват в идеята за Бог, се осланят на него. Нютон е бил толкова привързан към нея, че никога не е показвал глава, където и да е бил, когато е произнасял името на Бог, той, предполагаемият основател на движението, което днес иска да бъде монисти в материалистически смисъл.

Въпреки това, човек може да разбере как могат да възникнат противници. От повърхностно наблюдение на природата, някои може да вярват, че науката изисква да се отрече безсмъртието, да се отрече Бог - повърхностно разглеждано, в смисъл, че човек е отделил от сетивното възприятие това, което е скрито във външната природа. Като се въздържа от това скрито знание и въоръжава сетивата си, за да наблюдава външната природа, науката е израснала. Тя винаги ще произлиза от повърхностно наблюдение на природата, от дилетантско познание за природата, ако човек вярва, че е принуден да бъде атеист, от липса на религия. Това може да произлиза само от неразбиране на нещата. Това може да доведе до това онези, които се чувстват религиозно склонни, да се бунтуват срещу това, което произтича от нерелигиозно наблюдение на природата. Духовната наука обаче влияе на ума по различен начин от светогледа, който твърди, че се основава на чистата естествена наука. Хората много бързо разбират как работи тази духовна наука, ако само се отворят малко за нея. Всеки, който се занимава с духовна наука, е представен с набор от понятия и идеи за света и неговите процеси, към които душата наистина принадлежи. Ако усвоите тези понятия и идеи, те са със съвсем различна сила от идеите на външната естествена наука. Тези идеи могат, така да се каже, да решат много външни загадки, но те вече няма да достигнат до това, което се намира в дълбините на душата. Те вече няма да подтикнат вътрешното същество към активност, те оставят дълбините на душата безплодни. Но духовната наука, със своите понятия, достига до душата, до ума, до волята и чувството на душата, прониква и одухотворява всички импулси, дори всички афекти и страсти на душата. Тя влита и живее през цялата душа. И следствието от това живеене и преплитане на душата чрез духовната наука е, че душата на човешкото същество получава религиозен уклон. Духовната наука иска да бъде истинска, автентична наука и няма желание да основава нова религия или да се конкурира със стара религия. Тя иска да бъде всичко друго, но не и нова религиозна секта. Тя иска да бъде наука за душата, точно както естествената наука е била наука за външния свят на природата от момента, в който е дошло времето ѝ. Тя иска да бъде научна, но начинът, по който подхожда към душата, означава, че душата е настроена към религията от самото начало. Можеш да бъдеш велик естествоизпитател, можеш да опознаеш пълния обхват на природните закони и можеш да бъдеш нерелигиозен, нерелигиозен човек. Човек не става духовен изследовател, като вече е подготвил това или онова религиозно чувство, а като издигне научния си ум и дух нагоре. Но ако човек е привлечен от духовната наука, той се интересува от духовната наука,

тогава той непременно става религиозно настроен човек, религиозно настроена душа.

Ако религиозните общности на днешния ден можеха да усещат правилно какво се случва чрез духовната наука, те нямаше да се борят толкова много с нея. Те щяха да кажат: Слава Богу, че се появява светоглед, който дава на душите чувство за религия. Той ще донесе на душата това, от което толкова много хора са лишени чрез неразбраната естествена наука. Човек може да разбере погрешно естествената наука, но никой няма да разбере погрешно духовната наука в антирелигиозен смисъл. Душите на различните общности трябва да се радват, че се появява духовна сила, която отново ще даде религиозен поглед на душите, които са станали нерелигиозни в резултат на толкова много неща в днешно време. И е странно, че тази тенденция, която се наблюдава в духовната наука и дава религиозен дух на душите, не се усеща. Не се усеща, защото хората изобщо не са склонни да се учат от историята. Те са успели да се борят и дори да изгорят представителите на научния светоглед; той е надделял. Можете да се борите с поддръжниците на духовно-научния светоглед; той ще надделее. Учудващо е само, че членовете на религиозните общества не си задават въпроса: Трябва ли да преживеем същото с духовно-научните постижения, както нашите предци с естественонаучните? Не бихме ли могли все пак да научим нещо от историята? Фактът, че човечеството все още не е напреднало достатъчно, за да се поучи от историята, от своя страна поражда въпроса: Защо например има противопоставяне на духовната наука? Трябва да се каже, че много хора със сигурност имат своя представа за Бог, своите религиозни чувства, но са забравили как да се радват, да чувстват радост, когато настъпи ново време, което задълбочава тези религиозни чувства. Те са твърде мързеливи, за да се придържат към това ново време заради него. Нека разгледаме отделните аспекти. Духовната наука напълно разпознава Христос, на когото истинският християнин се покланя. Духовната наука дори я задълбочава, следвайки хода на развитието на човечеството, казвайки, че цялото човешко развитие преди Мистерията на Голгота е сочело към събитието на Голгота, че чрез това събитие дух, който преди това е бил извънземен, е влязъл на земята, за да живее и да остане на земята с хората, макар и невидимо.

Духовната наука показва, че нещо грандиозно се е случило при това събитие, за което Библията така намеква, а именно при събитието на Голгота. По това време, дух, който преди това е действал в човечеството само отвън на земята, е влязъл в земната дейност чрез човешкото същество, сякаш през врата. Духовната наука казва: Това, което преди не е било в духовната атмосфера на Земята, оттогава е в земната атмосфера. Христос е влязъл в земната атмосфера. Духовната наука казва: Космическо същество е станало земно същество. И в човека Исус от Назарет то е живяло, за да стане спътник на хората. Духовната наука казва: Христос, който от

раждането на Исус от Назарет се е носил около този Исус отвън, така да се каже, е влязъл в дълбините на душата му при кръщението му в Йордан.

Сега идват противниците и казват: Вие проповядвате идея за Христос, която не можем да разпознаем, когато твърдите, че до кръщението на Исус в река Йордан, Исус просто се е готвил да приеме Христос, докато Библията предписва, че Христовото същество е било свързано с Исус от Назарет от самото начало. Библията също ще учи нещо различно в това отношение. Тя ще докаже, че духовно-научното тълкуване е правилно, защото вече не може да постъпи по друг начин. Днес проницателни преводачи превеждат пасаж от [Евангелието от] Лука:

Това е моят възлюбен син, днес го родих.

тоест, потопен в душата на Исус от Назарет. Пред всеобхватното величие на тази идея за Христос, която наистина може да обхване душата в самите ѝ дълбини, противниците могат да кажат, че тя не е християнска, че човек не бива да представя Христос по този начин, защото не търси Христос в Исус от Назарет преди кръщението му в река Йордан.

Когато погледнете едно дете и кажете: От момента, в който детето се научи да казва „аз“, тоест от момента във времето, до който си спомняте по-късно в живота, от този момент нататък, нещо ново е влязло в детето, влязло е в детето – възможно ли е да дойдете и да кажете: Не бива да наричате детето, което се казва Павел, Павел, преди момента, в който детето се научи да казва „аз“, защото в този момент се е случило нещо значимо? Променя ли нещо в това, което сега е християнско, фактът, че значението на кръщението в Йордан е било разпознато в духовно-научни термини, че нещо, което преди е обграждало Исус от Назарет, е влязло в неговото вътрешно същество и е станало едно с това вътрешно същество? Не, това е правилното нещо, че всички представи на душата, всички дълбоки чувства, цялото единение с Христос Исус, което само някоя християнска душа може да почувства, се запазват и че се добавя нещо, което, с напредването на времето, прави идеята за Христос да изглежда още по-велика, още по-славна. Така че, когато духовната наука трябва да каже на онези, които я подхождат от християнска гледна точка: това, в което искате да вярвате, духовната наука не го отрича, духовната наука признава, че това, в което вярвате, може да бъде повярвано. Само нещо се добавя, което ние вярваме, че трябва да бъде добавено, защото Христос е казал:

Аз съм с теб до края на света.

Той е жив сред нас и непрекъснато се разкрива в душите на хората днес. Той е, който ни въвежда в духовната наука и чрез Него ние се чувстваме свързани с нея. Привържениците на това духовно учение не искат да казват: Трябва да вярвате на всичко, в което ви молим да вярвате; това не е така. Духовната наука не отрича нищо, тя добавя нещо. Тя не изисква да се вярва на нещо, в което вярва, но изисква това, в което не вярва, но знае, да не се вярва, а да се знае. Тя предава, че идеята за Христос расте и напредва в света. Как прави това?

Да предположим, че е могло да се случи така, че преди Колумб да открие Америка, хората да са дошли при него и да са казали: Предполага се, че има и други области на земята? Това не е възможно, защото слънцето грее толкова топло върху нашите области на земята. Ако трябваше да грее върху други области, нямаше да има достатъчно топлина за нашите области. Но други биха казали на Колумб: Разбира се, слънцето грее и върху други части на земята, както и върху нашата. Тези, които са толкова слаби в своята представа за Бог, че вярват, че тази представа е застрашена, когато хората открият нова област, нов физически факт, са същите като тези, които не вярват, че слънцето е достатъчно силно, за да грее върху новооткрита земя. Но всеки, който иска да живее със своя Христос, който е достатъчно пропит с религиозното си чувство, знае, че тази концепция за божественост, тази връзка с Христос, това религиозно чувство ще блести над всички области, физически и духовни, които човекът някога ще открие. Не трябва ли да заключим колко слабоумна е представата за Бога на хората, които вярват, че тази представа за Христос е застрашена, защото не могат да приемат, че в това новооткрито духовно царство слънцето на духа ще свети, както свети в старото царство?

Така все повече ще се осъзнава, че противопоставянето произтича от отслабналата религиозност, от религиозността, която се е превърнала в страхлива, както е при различните религиозни деноминации към откритията в областта на духовния живот. Трябва да осъзнаем много по-добре къде всъщност се намираме с нашия религиозен живот. Не виждаме ли, че той става все по-фрагментиран? Не виждаме ли как всички възможни нюанси, всички възможни религиозни деноминации се разпространяват от най-ортодоксалната десница до най-радикалната левица? Не виждаме ли тези представители да се борят помежду си все повече и повече? Ако погледнете тези вярвания от духовно-научна гледна точка, можете да се запитате: откъде идват тези антагонизми?

Ако се впуснете в тази омраза, много неща се оказват толкова слаби. Само един пример, който вече посочих, е, че преди няколко месеца един проповедник от Свободната религия каза, че децата не трябва да бъдат обучавани на религия, защото това е против природата. Просто трябва да оставите децата да растат сами, за да не стигнат сами до религиозни идеи. Следователно не е естествено те да се развиват от себе си. Затова не трябва да бъдат обучавани изкуствено. Тази поговорка изглежда убедителна за много души чрез логиката. Но ако някой попита на какво се основава тази логика, трябва да каже, че тя е слаба, едностранчива логика. Човекът не е толкова устроен, че да може да прави всичко ново от себе си. Същата логика говори съвсем точно и против това дете да се учи да говори. Логиката трябва само да се изостри малко, тогава можем да видим толкова ясно какво всъщност се случва на по-дълбоко ниво. Защото не логиката се бори срещу логиката. Това, което се бори от крайната десница до крайната левица, са страстите, човешките темпераменти - това е, което човешките души носят в себе си под

формата на афекти и страсти, преди да бъдат осветени и напълно разпалени от Христос. Когато различните групи в нашето настояще време се изправят една срещу друга по този начин в областта на религиозния мироглед, те разкриват как нашето фрагментирано време трябва да копнее за това, което духовната наука може да му даде.

Духовната наука не основава нова религия. Тя казва това, което има да каже за света на духа, по същия начин, както естествената наука говори за външната природа. Духовната наука говори за Христос по начина, по който човек трябва да говори за него, когато учи душата, която е станала свободна, да погледне в духовните сфери и там да намери действащия Христос. Духовната наука все повече ще предоставя на спорещите страни основата за тяхното взаимно разбирателство. Спорните страни в религиозните общности днес са като хората, които по времето на Коперник са спорили за това, което той е имал да каже за Слънчевата система. Спорът ще приключи веднага щом има положителна основа. Задачата и мисията на духовната наука ще бъде да създаде положителна основа, наистина да каже как стоят нещата в духовния свят, за което човек би могъл да изгради основа само от опипващото усещане за неопределеността на душата. И всеки, който се вгледа в душите на човешките същества, знае, че това е задача, за която те копнеят.

По този начин духовната наука няма да хвърли нова ябълка на раздора в душите на настоящето, а ще донесе мира, който наистина може да живее в душите, като ги уравни. По този начин тя ще придаде форма на стремежа на човешката душа. По този начин тези души ще имат основа за борба, чрез собственото си интуитивно възприятие, с основа, което чрез характера на индивида клони твърде много към либерализъм или ортодоксалност, така че хората ще трябва да се борят, излизайки от този темперамент. Духовната наука ще постави позитивното, истински духовното, в контраст с това, което се усеща само.

И когато разгледаме това, ще разберем как духовната наука наистина се отнася към различните религиозни деноминации. Можем да кажем, че отделните религиозни партии са разделени една от друга от поток, който все още не могат да преминат. Духовната наука е мостът, който води през този поток. Тя има какво да каже на всеки, точно както има какво да каже на всеки, който е погледнал отвъд определен радиус. От една страна, тя говори на онези, които са запазили вярата си, а от друга страна, говори на онези, чието религиозно чувство търси нова форма. Тя показва, че в крайна сметка може да обедини всички. Така ще бъде и с духовната наука: тя трябва да намери позитивното.

И този положителен аспект трябва да допринесе не само от религиозна гледна точка, но и за социалните течения. О, тези социални течения! Когато погледнем с разбиране през тези социални течения, виждаме, че хората са по същество доста безпомощни, когато се опитваме да мислим по-задълбочено, когато се опитваме да

формираме идеи за възможното бъдеще на човечеството в социалната сфера и за ефекта от тези социални течения.

Един пример сред многото може да се посочи в нашето настояще и по този начин можем да разберем от най-разнообразни интелектуални и физически причини какво всъщност е донесла социалната организация. Зомбарт написа книга преди време, за да изясни как се е появил този капиталистически дух, който доминира в настоящето. Той не е фанатичен представител на капиталистическия дух. Зомбарт прекара целия си живот, опитвайки се да разбере какво е довело човека, такъв какъвто е сега в икономическия живот, до този икономически живот. Той всъщност намери до известна степен красиви обяснения за капитализма, който е завладял човешката душа. След като авторът се е постарал да събере всичко, което може да даде представа за това, което нашата организация е създала, той завършва книгата си – показателно, че е дебела книга – по следния начин:

Какво ще се случи, когато капиталистическият дух престане да притежава сегашната си устойчивост, не е наша грижа тук. Може би гигантът

– с което той има предвид настоящия икономически ред

– тогава, когато ослепее, ще бъде обучено да тегли демократична културна каруца. Или може би ще настъпи здрачът на боговете. [...]

Кой знае?

Ето как се представя опитът в днешния ток – опитът да се разбере как хората биха могли да се издигнат от настоящия икономически ред до пълноценно човешко съществуване. Толкова силно е това „кой знае“, че нарича духа на този икономически ред „сляп гигант“. И когато разгледаме различните опити да разберем интелектуално какво ще стане с нашата настояща икономическа система, която по никакъв начин не е национална, която завладява целия свят отвъд всички страни, виждаме как, отново отляво и отдясно, от радикализъм и консерватизъм, се правят най-разнообразни опити да се задвижи цялото.

Книгата на Зомбарт съдържа определени препратки към това, което аз се осмелявам да казвам от много години по отношение на духовната наука. Той описва какво се е случило от древни времена, за да се осъществи настоящият ред, как днешното човечество е определено в областта на икономическия живот като от заповедта на душата си: „Това ще направиш, за да си тръгнеш.“ Той описва как човекът е обзет от безличен организъм, как е тласнат в колело. Този наблюдател на съвременния социален живот го описва живо и експертно. И ако се вгледате подробно в този социален живот, тогава вече знаем, че това е обзето от хора, които са точно в средата на този живот.

Просто прочетете автобиографията на един велик железопътен крал. Винаги ще намерите един и същ тон, един и същ тип човек, който например казва:

Моето [...] намерение се ограничаваше до това да придобия достатъчно чрез изграждането на железопътни линии, за да си купя по-голямо имение, след което да се оттегля от бизнеса и,

когато се появи възможност, да приема мандат за Камарата на представителите и да се посветя изцяло на парламентарната работа. Това искаше той.

Това му каза душата му. Той се хвърли в този живот. Осъзна: ако се хвърли в това едно начинание, съм обречен да загубя. Само като използвам тези средства за следващо начинание, само като се оставя да бъде влачен от едно в друго, само по този начин може да се направи. - Като се потапя във второ, трето, четвърто начинание и бидейки тласкан от едно в друго, той бива тласкан все по-рязко в него. Човекът не може да следва собствения си път. Всеки, който гледа икономическия живот, знае, че той винаги зависи от това как делата на настоящето са интегрирани в обективния ред. Човекът е потопен в този обективен ред, завладян от него и личният му живот е напълно елиминиран, така че Зомбарт може да каже: Хората са загубили различни неща с течение на времето. Ако погледнете днешния предприемач, трябва да кажете, че той се е отказал от последното нещо, което все още можеше да го отдели от тази обективна икономическа машина. Той е загубил всяко субективно чувство и цялата си любов към работата в самата компания. Това, което преди е било насочено към съвсем други неща, е излято в компанията. Човекът вече не знае нищо за себе си, а е станал бездомен в работата си. Това не е моя дума, а на Зомбарт.

Това е социалното течение на настоящето: душата е бездомна в съвременния живот и дали това важи само за онези, които работят на водещи предприемачески позиции? Не! Този социален дух на настоящето е обхванал всички, така че не само предприемачът, но и тези, които работят като прости работници в икономическия живот, не се чувстват свързани с това, което работят. Ако в хода на работата въпросът за заплатите или нещо друго е причина за разногласия, тогава не работата е в центъра на интереса, а въпросът, който е повдигнат от нашата икономическа система. Този интерес е преплетен с работата. Това играе роля в съвременния социален живот. В тази област настоящето със сигурност се движи напред.

Всичко, което току-що казах, не е казано с цел да критикувам. Нещата са станали така, както са станали – те са станали необходими. Но характерното е какво има да каже човекът за този ред. Отделният човек не може наистина да живее по начин, който подобава на човешкото достойнство, а по-скоро казва: Днес ще трябва да направя това или онова, утре не е моя работа; нека „слепият гигант“ прави по-късно това, което не може да се знае, това не е наша работа. Зомбарт казва още повече. Споменавам го не точно защото е написал тази книга, а защото това, което казва, е типично. Зомбарт казва: Този социален ред, този икономически ред е стигнал дотам, че виждаме как той завладява хората, прави ги духовно бездомни, хвърля ги в колелата на индустрията, безмилостно ги хвърля. А сега една много характерна дума! Той казва: А какви средства всъщност имаме, за да се противопоставим на това? Закони за защита на труда, закони за защита на родината и други подобни. Средства, които карат човек да потръпва, когато бъдат създадени. Но – както той го

формулира – никаква Ваймарско-Кьонигсбергска доктрина за мъдростта никога няма да промени този ход на икономическия ред. – Ваймарско-Кьонигсберг [означава]: мъдрост, която би могла да произтича от светогледа на Гьоте или Кант. Какво се изразява в подобно знание? Нещо, което всъщност би трябвало само да ни изненадва, когато толкова малко хора днес са трогнати от него, са обезпокоени от него. Как се отнасят такива хора към съвременните социални тенденции? Може да се каже, че на този етап от развитието индивидуалността се е откъснала от хората. Днес вече не можем да кажем: човешкото същество пресмята в бизнеса си; той се потапя, той пресмята, той брои, капиталът тече от едно място на друго.

Какво казва човекът, когато не иска да се държи благочестиво пред „факта“, че това трябва да продължава безкрайно така? Какво казва човекът, когато разглежда положените досега усилия за получаване на научно прозрение за човешкия живот, за получаване на мироглед? Човекът казва: Никаква Ваймарска мъдрост, никаква Кьонигсбергска мъдрост няма да промени нищо. Защо не? Защото човек се изключва от онази мъдрост, която идва от духовната наука и която има съвсем различни сили да получи достъп до човешките души. Защото това, което се разбира в смисъла на Зомбарт като Ваймарска, като Гьотеова мъдрост, като Кантова мъдрост, е празно. Но духовната наука има не само понятия, не само идеи; тя е нещо, което обзема целия човек и го връща към самия него.

Само духовната наука ще има силата и мощта да укрепи човешките души в самите тях, да ги обхване по такъв начин, че тези човешки души да могат да намерят отново себе си, след като е трябвало да се изгубят в духа на икономическия ред на новата епоха. Този дух на икономическия ред беше толкова силен, че можеше да направи човека чужд на самия себе си. Духът на духовната наука ще бъде толкова силен, че ще обхване душата, че ще ѝ предложи нейния духовен и душевен дом в суматохата на съвременния икономически ред. Човекът е бил вцепенен от икономическия ред, така че трябва да говори за него като за „слепия гигант“, за когото не знае какво ще донесе. Духовната наука ще отвори силата на душата да вижда, която ще обхване хората, така че да стане техен дом, така че те да могат да станат сияещи и одухотворени чрез това, което правят на тази земя.

Подобно нещо все още може да бъде малко разбрано от хората на настоящето. А това, което не се разбира, най-често се посреща с враждебност. Ако не разбираш нещо, ти си негов противник. Това е най-лесното нещо. Да се научиш да разбираш е по-трудно. Да се смееш и да не разбираш е по-лесно. И именно в сферата на антагонизма някои хора са се събрали във връзка със сградата, която се опитваме да утвърдим като място за хуманитарните науки. Това място вече се оказва нещо специално в новото в нашия духовен живот, тъй като хората се опитват да му намерят имена от всички възможни ъгли на старото. Вече са показани карти, на които сградата е наречена „Антропософски храм в строеж“. Няма да е храм, но е необходимо име. Няма да е храм, както антропософията не иска да бъде нова

религия или основаване на секта. Ако някой иска име, може да каже: ще бъде „Свободен университет за духовна наука“. Но поради посочените причини, в него няма да има нищо антирелигиозно; Той няма да бъде противник на религията, но този колеж ще има религиозно настроени души в стените си. Защото чрез обясненото, душите са толкова привлечени от духовната наука, че са религиозно настроени.

Но без стремеж към религия, религията е особено защитена от духовната наука и душите отново биват водени да разберат и признаят величието на своята религия. И много души, които може би са били отчуждени от религиозното настроение чрез образованието, тоест от това, което живее извън религията, ще бъдат спечелени отново за сигурна представа за Бога и Христос чрез това, което се преподава в този религиозен колеж, е показано. Ние не се заемаме да построим църква или храм; а това, което построим, това, което искаме: както има лаборатории и кабинети за физическия живот, така ще построим лаборатория, кабинет за изследване на духовния живот. Това, което искаме, ще бъде образ на това духовно начинание в цялата му конфигурация и в целия му замисъл. Тези, които са предвидили току-що казаното за връзката между духовната наука и социалните течения на настоящето, ще разберат, че нещо подобно трябва да се случи.

Когато се издигат сгради в голям мащаб, в които такава духовна основа се простира до последния детайл, до последния ръб, и когато душите, укрепени от духовната наука, не се изправят пред нея като пред нещо, което не разбират, тогава човешките души, които не са намерили своя рай на социално конфигурираната земя, ще съчетаят любовта с работата си. Тогава няма да питаме: Какво ще стане със „слепия гигант?“, а по-скоро: Какво ще стане с тази човешка душа, настроена към религиозната духовна наука? И ние знаем: Нашата представа за Бога, нашето религиозно чувство е толкова силно, че тази душа ще го пренесе в бъдещето. Ние не питаме: Кой знае какво ще се случи тогава? Виждаме добре обоснованото знание, че нашата душа преминава през смъртта, че тази душа основава нов живот за себе си на земята, че ще пренесе това, което е придобила чрез смъртта, в духовния свят, така че да работи отново от духовния свят, преди душата да се появи отново на земята. Ние не казваме: Кой знае какво ще донесе бъдещето? Стремим се да придобием в настоящето това, което гарантира, че бъдещето на човешката душа ще бъде такова, че поради зашеметяването на социалния живот да не може да се каже, че човекът е загубил дома си. По-скоро тогава ще може да се каже: Колкото и да се разпространява капиталистическата система, колкото и да притъпява хората, човешката душа ще намери себе си и ще знае колко здраво е вкоренена в почвата на първоначалния си духовен живот. Тя няма да живее в свят, воден от „сляп гигант“, а в свят, в който може да вижда и в който нейната икономическа система също може да вижда. Това ще й даде основателна надежда за бъдещето, защото

самата душа осигурява градивните елементи за изграждането на тази надежда. Това може да се каже и за социалното движение.

Тази духовна наука ще покаже на всеки, който отдели дори малко време да се запознае с нея, че тя търси пътя, който човешката душа изминава от началото до края на живота. Духовната наука говори за пътя, по който човек върви към своето бъдеще. Духовната наука говори за истината, не само за истината на външните впечатления, които възникват чрез сетивното възприятие, но за онази истина, която се преживява вътрешно от душата по такъв начин, че тя се чувства като духовен гражданин на душата в онзи свят. В онзи свят Христос може да бъде намерен директно. Много духове в настоящето търсят настоящия Христос, но само копнеят, само говорят за него.

Христос е този, който хармонизира. Той ще намери новата хармония с религията на стара Европа, той ще даде душите на самите тях. Всеки, който размишлява, трябва да открие, че има духовна връзка между всички неща. И това, което днес е подвластно на външна сила, трябва да копнее за прякото живо присъствие на Христос. Духовната наука посочва, че живият Христос ще поддържа реда на света, докато трае земното време. Духовната наука посочва Христос, от който душата се нуждае, ако иска да се чувства истински силна, и към когото се обръща във времена на нужда и опасност. Духовната наука предава този Христос. Тя схваща света в истината, като позволява на душата да изпита истината. По този начин самата истина оживява, така че мъртвата абстрактна истина е толкова съживена, че целият човек е обхванат от нея.

Докато днешната икономическа система е убила човешкото същество и го е изхвърлила от родината му, духовната наука го връща в живата му родина. Тя има пътя, пътя, който душата преди това е загубила и е трябвало да поеме по различен. Душата търси истината и ще я схване директно, така че да не се чувства отделена от живота, а свързана с него. Пътят, истината и животът блестят за духовното изследване. И както тя искрено търси тези три, така тя е и наясно, че ще ги намери. И тя намира и този, който е казал, че е това, което търси. Без значение как противниците на това духовно изследване се борят с него, каквито и аргументи да изтъкват, духовното изследване сочи към истината и живота чрез това, което живее в неговите привърженици, които могат да стигнат до това придържане само чрез собствената си сила на преценка, чрез това, което живее в тях и към което се стремят. И така, без значение какво могат да кажат противниците на религиозните деноминации, тези, които честно и искрено търсят пътя към духовния свят и които се стремят към него по същия начин, както привържениците на духовното изследване, не трябва да се страхуват. Те ще открият, в правилния смисъл, в смисъла, в който душите трябва да го разкрият днес, този, който е казал: Аз съм пътят, истината и животът.

И без значение колко силни могат да станат гласовете, които се надигат срещу духовното изследване, в знанието, че то винаги търси Пътя, Истината и Живота и по този начин е пряко осъзнато за връзката с Този, Който е бил Пътят, Истината и Животът, в това знание то става смело и свободно, но също така осъзнава своята слава, в скромност и смирение винаги може да отговори на всеки – дори на тези, които казват, че духовната наука търси лъжеХристос – Ние търсим Този, Който е Пътят, Истината и Животът. Каквото и да каже Той, знаем, че можем да се изразяваме свободно и честно пред всеки: Ние Го следваме по нашия собствен начин, който вярваме, че дава на душите техния нов дом на земята. Ние Го следваме, Той ни призовава, Той ще ни води.

XXI. Духовната наука и бъдещето на човечеството

Съзнанието ни се оттегля в тъмнина, когато се опитваме да следваме вътре в себе си това, което е отвън в света. Човек не може да бъде наблюдаван сякаш в реторта. Процесите на вътрешния свят се изплъзват на съзнанието.

Това е едната страна; другата е това, което живее в душата. Ние преживяваме душевния живот само когато го преживяваме във външния свят. Само че не можете да го преживеете в други хора. Веднага щом стане външен, например, преживян в други, душевният живот се оттегля. Тогава душата изчезва в неопределена тъмнина. Природните закони са понятия на духовни същества. За обикновения човек понятията и идеите са само абстракции.

Духовната наука познава само един инструмент – човешката душа. Тя не е нещо фиксирано, затворено; в нея дреме сили и способности.

Будност и сън.

Ние нямаме пасивно отношение към външния свят, а изпитваме симпатия и антипатия. Чувство за истина. Щом наблюдавате страстите, те се променят. Себепознанието преобразява човека. - Мистиците отклоняват погледа си от външния свят и го насочват към вътрешността. Един малък пример: можете да се запитате пред лицето на несгодите: Какви сили и способности съм развил оттогава? Без това нямаше да бъдем въввлечени във верига от събития.

Откритията за това, което се променя в дъното на душата, за това, което е там, предизвикват изкушения и изпитания. Малкият пазач на прага. Ето как човек стига зад себе си до същината на човешката природа. Точно както външният свят се изгражда от духовния свят, той се изгражда вътрешно от собствената карма. Точно както еделвайсът расте само по планините, така и всяко същество има своята съдба според природата си.

От времето на Реди насам има различна вяра в науката. Нищо живо без зародиш на живот. Затова по-късно някой ще се запита: Как е възможно в миналото хората да не са вярвали в теософията? Всичко има една и съща основа, великия Монон, както във вътрешния, така и във външния свят. Ние сме включени в духовния и във външния свят. Общото духовно стои зад двете. Светът става прозрачен и от двете страни.

Настоящото време е едно, тъй като никога не е било там. Развитието на бъдещето ни тласка към индивидуалността в бъдещето. Чрез собствената си душа трябва да намерим най-добрия начин да живеем. Парата ни тласка напред; истината е също движеща сила, а не абстрактно понятие. У Фихте например още през 1811 г. е имало предчувствие за духовния свят и за възможността за трансформация като човешки същества – сила на душата. [...] Дори преди хиляди години Заратустра е стигнал до същото заключение.

XXII. Заратустра, неговото учение и неговата мисия

Трудно е да общуваме с някой, който се изразява различно от нас. За да изясним собствените си духовни тайни, е важно да сравняваме собственото си мислене, чувства и воля с духовете на другите.

Обичайните по-нови исторически изследвания дори не знаят как да определят живота на Заратустра; те го поставят във времето на Буда, древните гърци ги поставят 5000 години преди Христос: възможно най-назад или не много назад. Теософията го поставя в предазиатската култура, но влиянието му може да се види и в християнските времена.

Целият душевен живот е бил силно модифициран и развитието на това, което се е появило, сега е задоволително изследване. Духовното развитие на човека би трябвало да премине през същото изследване, за да се хвърли светлина; човек трябва да се върне към по-ранни състояния на ума, където хората са осъзнавали различна среда от тази, в която са сега. Съществуваше един вид ясновидско съзнание, често злоупотребявана дума, образно съзнание. Образите, които се издигат и слизат в обичайните форми, означават малко, те са остатък от едно напълно различно състояние на съзнанието. По-ранното образно съзнание може да бъде свързано с външната реалност в духовния свят зад сетивния свят, когато обектното съзнание е било все още в начален стадий на развитие, на междинен свят между будността и съня, чрез символи, които са свързани с реалния духовен свят.

Определена способност се постига за сметка на друга. Трябва да се върнем нагоре, но към форма на ясновидство, пропита с интелектуалност. Първо интелектът е бил изгубен. Митове, саги, легенди са най-старите записи на древното ясновидство. Образите на боговете в митологията първоначално са били само образи. Имало е две духовни течения: едното от древна Индия, другото, по-северно, от древна Персия. Те са вървели едно до друго в по-старите хилядолетия, сливайки се в древногръцката култура. Ето защо песимизмът на древните индийци е толкова характерен. Древният индиец е намирал за зловещо, когато е виждал духовни същества зад външните неща. Той ги е наричал асури. Последният импулс на това, който следователно е бил толкова значим, се е появил в Буда. Чрез недуховна склонност към вътрешното, той е бил пренесен в Мая и затова е трябвало да излезе от нея в Нирвана. Нирвана няма нищо от това, което предлагат сетивата. Нирвана е последният велик зов на сетивата, тъй като това развитие на човечеството се усеща като спускане. И това е пронизано с песимистично антиреалистично намордник. В Древна Гърция това потапяне не се е усещало по съвсем същия начин. В Дионисиевата култура гърците са усещали това, което все още не е присъствало в културата, пренесена в Гърция от Древна Индия. Заратустра е развил точно обратното, персите са искали да помогнат за насочване на реалността, за преход

към ново, радостно бъдеще за човечеството. Той е придобил нещо ново, нови човешки душевни сили. Заратустра е посочил на персийския народ, че физическият свят не е само Мая. За него външният свят е като дреха на духовен свят, чувственият свят - като килим. Духовният свят се крие зад чувствения свят; духовният свят е зад всичко. Това не е казано само като пантеистична препратка към духовната мъдрост, но и като конкретно прозрение за духовния свят. Зад най-важната чувствена реалност се крие духовното значение. И както слънцето има своята голяма аура, така и човекът има своята малка аура: Ахура Маздао, по-късно Ормузд. Той вече не намира доброто чрез просто мистично прозрение. Това са умиращи сили, следователно деите са зли за него, асурите са правилното нещо. Това обръщане може да се обясни с развитието на културата. Ахури са индийските асури. Има духовност във и зад всяка чувственост, особено зад центъра. Гръцкият Аполон е гръцкият превод на културата на Маздао. И двете течения се събраха, когато дойде най-великият импулс за човечеството, в Христос.

По онова време, по времето на Заратустра, са били необходими съвсем различни знаци, съвсем различна писменост, за да се осмисли това. Тази древна писменост е била в небесните тела. Заратустра е приписвал и двете противоречия на нещо по-висше. Той е имал нужда от символи. През деня слънцето преминава през част от зодиака; дневното слънце е Ормузд, нощното слънце е Ариман. Ормузд се свързва с едната половина от зодиакалните знаци, а Ариман с другата. Има обща основа за доброто и злото. В една все по-разширяваща се дъга кръгът става все по-плосък и по-плосък, като накрая се превръща в права линия, безкрайност. Кръг с безкраен диаметър е представяне на безкрайния ход на времето. Миналото възпира, бъдещето е за прогрес, издигане. Целият зодиак всъщност е линия, представена като минимизиран кръг. „Зароана акарена“ е образът на безкрайното време.

По този начин, надписите в звездите представляват това, което е в духовния свят. Зороастър не е абстрактен дух, който се движи само в общи неща; ето защо понисшите духове са под ръководството на Ормузд. Днешният човек е удобен и иска веднага да се възнесе до най-висшия Бог. Шестимата или седемте Амшаспанда са били, така да се каже, пратеници. Гьоте споменава в своя „Фауст“: Синове на боговете, пазете красивото и т.н. Същото е. Ариман също има пет до шест зли духовни същества; това прави общо дванадесет.

Всяко съзвездие е израз на една от силите. Ормузд, например, действа чрез лъва като добро разположение, чрез овена като мъдрост. По този начин духовните същества влизат в хората, така да се каже. Но хората не са толкова мъдри, колкото малкият си пръст, който знае, че е нищо без целия организъм. Така силите на човешката душа влизат в човека и продължават в него, като се кондензират материално в това, което е в него. По този начин човек може да бъде Ормузд или Ариман. Новата физиология, която анализира човешкото същество, казва [анатомично и физиологично]: дванадесет чифта мозъчни нерви произлизат от

мозъка. Така, материализираните дванадесет Амшаспанда са открити отново след хилядолетия. И двете епохи се хващат за ръце.

Има от 28 до 31 Изеда, духове, които изпълняват подчинени функции, ефективни в космоса и в човешката природа. В човешката глава това са умствените способности [= Амшаспандите] и способностите, които произлизат от гръбначномозъчните нерви и, доколкото ми пука, се връщат [Изедите]. След това, във Фериарите, виждаме духовните архетипи, които са в основата на всичко останало.

Платон казва: Всички чувствени неща се основават на архетипи. Но тук това се има предвид по-абстрактно. Платон говори за духовния свят, Зороастър за духовния свят. Но Платон все още е имал живо чувство за днешните възгледи. Зороастър е виждал във външната светлина това, което е вътрешна мъдрост, както вижда и духовната наука днес.

Питагор е научил от персите правилното отношение към духовния и моралния свят. Това е съвсем различно от начина, по който е в Египет или в Дионисиевите мистерии. Там мъжкото и женското начало, Озирис - Изиде, Аполон - Афродита, са валидни. Такива сексуални противоположности могат да бъдат открити навсякъде. Дори при древните евреи Луцифер, злото, е обозначено с женското начало. Само Зороастър го е направил обратното, като е взел органичния, морален контраст на доброто и злото в образи, а не от природата.

Следователно, Зороастър трябва да е важен в днешно време, за да не се свежда всичко до противоположностите на половете, както е днес. Оттук и ароматът, който се носи от зороастризма. Чрез пречистване, чрез морално прочистване се развива героична, морална сила, а не филистерски морал като днешния. Древният персиец не е съзерцателен, той е трудолюбив, полага ръце върху съкровищата на земята. Така той става спътник на Ормузд, който винаги се е борил с Ариман. Такъв е бил случаят с този прост културен народ. Чрез морално пречистване препятствията се преодоляват.

Ще говоря, ще дойда и ще чуя това, което е най-висше в света. Не говоря за него със зъл език, а за обратното. Чуйте какво имам предвид, иначе ще чуете лоши неща в края на света. – Така казва Зороастър. Не е достатъчно да се изучават Гатите буквално; човек трябва да се постави в чувствата и мислите на Зороастър. Това изисква чувство за история. Човек трябва да бъде благодарен на Ариман.

XXIII. Природата на духовно-научното знание и неговото значение за човешкия живот

Днес имам задачата да кажа нещо за същността на духовно-научното познание. Въпросът е, че тук говорим за духовно-научно познание по такъв начин, че не е толкова разглежданата област, колкото същността на знанието. Например, днешната психология не е духовна наука в нашия смисъл, защото начинът, по който психологията се третира и практикува днес, само като външно наблюдение, всъщност е учение за душата без душа. В официалната наука за душата се открива как идеите се свързват със сетивното възприятие и т.н. Но за тези, които изискват духовна наука в различен смисъл, официалната психология е безплодна; чрез нея не може да се знае нищо за съдбата на душата, например след смъртта. Възможно е да се проникне в същността на духовната и човешката душа до такава степен, че да се каже нещо за съдбата на душата.

Духовната наука е неразбрана от много страни, от онези, които вярват, че стоят на твърдата основа на религиозна система или наука. Духовната наука, както е застъпена тук, по същество няма нищо общо с религиозните вярвания и всички религиозни системи. Духовната наука разглежда това, което се крие в религиозните вярвания, като поле за изследване и търси това, което се крие в тях. Можете също толкова лесно да наречете ботаниката поляна или поле, колкото сте нарекли теософията религиозно изповедание.

Преди 300 до 400 години естествената наука е била в такова състояние, че велики мислители [като] Кеплер и други са изоставили сетивното наблюдение. Сетивното наблюдение не може да доведе до истина в обсъжданата област. Духовната наука не иска нищо повече от това да проумее най-висшите, най-ценните прозрения, използвайки същите логически пътища като научните прозрения. Ботаникът трябва да доведе края на образуването на растенията до цялостно органично цяло с началото: развитие от семе до цвят и плод и отново до семе и т.н. Гьоте изразява развитието на човека към старостта и решението. Духовното и душевноподобното е като семе; той казва, че в напреднала възраст човек става мистик. Но Гьоте не е имал предвид под „мистик“ това, което днес се разбира като мъгляво, а по-скоро, че човек става все по-зрял чрез своите преживявания и действия, той узрява и формира плода на живота си. Ние разпознаваме това по-специално по това, което правим погрешно, но обикновено не можем да го повторим. Опитът и силата се натрупват в човека, които той не използва, и тези сили имат най-висока еластичност и са най-зрели непосредствено преди смъртта; те образуват семената, духовно-душевните зародиши. Идеите и импулсите в човека не отминават; те имат вътрешна ефективност, вътрешна активност и трябва да продължат да действат. Те се комбинират, за да образуват духовния и душевен зародиш, и това, което има

вътрешна активност, вътрешна сила и вътрешна истина, е това, което Гьоте нарича мистично, а човекът, който остарява, е това, което той нарича мистик.

В младостта е различно: тогава виждаме как това, което живее в душата, се изстрелва навън; то се тласка навън; човек е идеалист, активен, действен, не мистик; от първия час на физическото съществуване душата се изстрелва във външна дейност, във външно формиране, образование, подобно на силата на поклъване в растението. Този факт убягва на външната психология, на възгледа, че в нас живее духовно-душевно ядро, което става все по-импулсивно към старостта и след това преминава през междинно състояние, за да проникне отново във външния живот след това. Последователното развитие на методите на днешната психология, както е започнато от Франц фон Брентано, на строго научните методи, ще и трябва да доведе до доктрината за прераждането. За да се случи това обаче, е необходимо човекът да се превърне в инструмент.

Как разбираме, как разпознаваме каквото и да било? Ако можем да знаем как са съставени нещата, как е съставено едно произведение на изкуството, ако сме способни да го проследим в неговото ставане, в неговото съставяне, когато самият човек присъства. Но не е така с природата, както казва Гьоте; не ставането, а ставането, се появява пред нас, а другата смислена дума на Гьоте е: ние не разбираме ставането.

Но има нещо, където ние присъстваме в процеса на ставане. Човекът преминава последователно през състояние на сън и състояние на будност. Какво го уморява? Уморява го, когато износва част от съзнателната си дейност. Няма умора, когато оставяш мислите си да се скитат свободно, съзнателно мечтаейки, докато си буден; това не те уморява. Но мисленето, където е замесена съзнателната воля, именно съзнателната воля ни уморява, ни изтощава. Спането във вагон не е същото като почивката в леглото у дома. Тук организъмът почива, докато в железопътната линия тялото остава в движение. Наложено движение противоречи на вродените сили на организма. Всеки път, когато на организма се налага дейност отвън, която той няма по своята природа, настъпва умора; това е и причината за морската болест. Всяка нощ по време на сън в нашия организъм се случва ставане, възникване, което възстановява това, което преди това сме износили. Ние сме в процес на ставане, но не го осъзнаваме.

Но това е, към което се стреми духовната наука: хората да се развиват по такъв начин, че да могат съзнателно да осъзнават това ставане. Чрез медитация и концентрация те могат съзнателно да заспят – което, разбира се, не е заспиване: живееш в себе си, без да използваш мислите или организма си. Но отначало той преживява това като нещастно състояние, защото възприема собствения си мозък например като пречка; първо трябва да работи върху мозъка от духовната душа, така да се каже, да го преработи, за да изрази чрез мозъка това, което човек преживява духовно и душевно. В този процес учителят е съзнателно включен в

процеса на ставане и работи по същия конструктивен начин върху тялото и организма, както душата и духът работят върху детския организъм в процеса на ставане.

Ако сравним деца, чиито родители все още живеят, с такива, чиито родители вече са починали, обученият наблюдател може да направи много интересни наблюдения. Например, учителят иска да стимулира нещо у дете, което е загубило баща си рано и не може да постигне никакъв напредък. Симпатиите и антипатиите, които бащата е изпитвал, са включени в душевното състояние на детето. Човек може да преоткрие симпатиите или антипатиите на бащата към майката или към другите, или усещането за това как бащата е искал да възпита детето. По този начин, изразените антипатии и т.н. се появяват по поразителен начин у детето, като продължителен ефект от мъртвите. Духовната душа на бащата е тази, която влияе върху духовната душа на детето.

Духовната наука няма да се ръководи от предразсъдъци или отвращения, а те ще се ръководят от импулсите, които духовната наука дава на човешкия живот.

Бащата на Рафаело не е бил велик художник, но когато умира – Рафаело е на единадесет години по време на смъртта си – той успява да изживее и развие това, което е в него, което не би могло да се развие в материалния свят, безпрепятствено от физическото, и това се отразява в духовния и душевния живот на момчето Рафаело и му дава възможност да преодолява препятствия.

Точно както сърцата и белите ни дробове не се уморяват, защото са в хармония с ритъма на света, така и нашата душа и дух, когато живеят в духовния свят, са приведени в хармония с ритъма, който е техен собствен; нашето чувство, усещане, мислене е пропито с този ритъм; теософията има лечебен ефект. На човека е даден духовен водач, който вече не го оставя да се движи несъзнателно като локомотив без машинист, а духовната наука може да бъде нещо за душата: че тя знае, че е интегрирана в духовно-душевния свят и че нейните мисли са свързани със световните мисли, воля.

Фауст иска да разшири себе си в един вид духовен организъм; той усеща в себе си силите на космоса. [Така може да се каже:]

В мисленето ти живеят мисли за света и т.н.

За конете, които могат да броят и смятат

Повдигнат е въпросът какво се крие зад сега толкова известните коне от Елберфелд, които са способни да броят и правят смятания, а също така притежават и други видове мъдрост. Нека кажа още от самото начало, че не съм лично запознат с фактите, свързани с конете от Елберфелд, които могат да смятат и да правят други трикове, защото никога не съм бил там, но се запознах с „умния Ханс“ на хер фон Остен, кон, подобен на тези от Елберфелд, който предизвика такава сензация в Берлин за дълго време.

Наистина е изненадващо да се види, че докато по това време целият Берлин наистина се интересуваше от „умния Ханс“ доста дълго време, този интерес би трябвало да е угаснал толкова бързо. Краткотрайността на интереса на хората към нещо е много характерна черта на настоящето.

Много интересни преживявания биха могли да се направят във връзка с този кон. В началото всички, които чували за подобни неща за първи път, били доста скептични, докато не решили да проучат тези факти по-отблизо, тъй като информацията относно изящните неща, извършвани от „умния Ханс“, изглеждала доста надеждна. Той можел да прави отлични смятания, да вади корени и т.н.; също така откривал правилната карта в трик с карти и т.н. Всъщност можем да кажем, че постепенно станало невъзможно да се отрече, че се случва нещо необикновено. Собственикът на коня повикал непознати, експерти, дресьори, укротители на диви животни и т.н. Той поканил и комисия от философи. Накрая се появила брошура, написана от филолог, някой си д-р Пфунге - изключително интересна брошура. След като отхвърлил всичко, което присъстващите били казали, филологът стигнал до следното заключение: „Разбира се, очевидно е, че „умният Ханс“ не може да прави смятания, но г-н фон Остен или други, които му поставят задача, му влияят по някакъв начин.“ И тези влияния трябвало да бъдат обяснени възможно най-материалистично. Че едно влияние може действително да преминава от душа на душа, е нещо, което съвременните професори вече не признават, защото филолозите вече напълно са забравили душата. Нашите уважаеми филолози въпреки това признават, че може да има определени влияния – а именно влияния, които са възможно най-материалистични. Те предполагат например, че човек може да направи почти незабележим жест, който влияе на животното. Например, на животното може да се постави задачата да намери корен квадратен от 16. Правят се много леки жестове, изразяващи това, което човекът мисли, изразяващи какъв е корен квадратен от 16. Конят възприема тези жестове и като тропва с крак, показва корен квадратен от 16. Това обяснение е напълно реалистично. Тогава г-н фон Остен повика експерти по животни. Тези експерти, запознати с всеки трик и жест от най-фин вид, не бяха в състояние да възприемат нищо от фините нюанси, които според професорите биха могли да повлияят на животното. Тези хора, които

наистина бяха способни да разберат как едно животно се подчинява с един поглед, не можах да открия подобни жестове, така че трябва да кажем: Тези почти незабележими жестове могат да бъдат възприети само от някой, който е работил години наред във физиологична или филологическа лаборатория! Защото беше дадено задълбочено обяснение, че само професор, който е работил години наред в лаборатория, може да възприеме това, което конете са способни да възприемат! Такова обяснение обаче спаси материализма. Това е наистина любопитство - да се поставя под въпрос всяко психическо влияние и да се твърди, че конят знае веднага, когато професорът се научи да знае след години работа във физиологична лаборатория!

Този въпрос обаче трябва да се разгледа по-сериозно. Бих искал да ви обясня заключението, до което стигнах. Въпреки това трябва да отбележа, че това, което ще ви кажа сега, трябва да се опише абсолютно като хипотеза, точно защото този въпрос е толкова изключително сложен. Въпреки това, това е хипотеза, но мисля, че по-нататъшни окултни изследвания ще я подкрепят. Ако разгледаме целия въпрос, ще открием, че той наистина е много сложен и ще се натъкнем на необикновени явления. Следователно, имам смелостта просто да изложа един вид хипотеза, и то окултна хипотеза относно целия въпрос, в резултат на наблюденията, които успях да направя, докато наблюдавах г-н фон Остен да работи с коня си. Сигурен съм, че по-късно тази хипотеза ще бъде потвърдена от окултно изследване.

Открих, че математическото мислене, цялата математическа концепция, е нещо много по-обективно, отколкото човек обикновено си мисли. Цялото математическо мислене е нещо, което работи като вид автомат, а именно по следния начин:

Основата на математическото мислене може да се обясни с факта, че всички математически понятия се съдържат в структурата на цялата земя. Земята не е онова недиференцирано тяло, теоретично обмислено от хората. Тя има изключително фина структура и влияния отвътре на съществата, които я обитават. При човешкото същество математическите способности зависят главно от три канала, разположени в средното ухо, които са свързани с чувството за равновесие. В случая с човека има вид връзка между този орган, разположен в ухото, и цялата нервна система, съставляваща гръбначния мозък. Ако човек стигне до математически заключения, можем да наблюдаваме, че той всъщност е зрител в много по-голяма степен, отколкото обикновено си представяме. Защото математическите заключения се формират, така да се каже, сами по себе си и особено в сферата на математиката човекът е по-скоро вид автомат. Следователно, това е особена черта на математиката, че ние наистина се чувстваме подтикнати да я развиваме като вид автомат. В нашата система броим до 10. След това броим десетиците и т.н. По този начин цяла система за смятане се автоматизира вътрешно. Числата всъщност съдържат вътрешна система от закони, която е свързана със Земята чрез един вид математически автоматизъм. Този автоматизъм не действа

толкова силно в човека, защото човешкото същество е издигнато от него чрез способността си за преценка, която държи под контрол целия математически автоматизъм. Сега е странно да се види, че в „умния Ханс“ цялата духовна атмосфера на коня действа по такъв начин, че при най-малкото подтикване, с най-малкото почукване, цялата атмосфера на земята се удря, така да се каже... Чрез различните позиции на гръбнака си, в сравнение с човешкия, конят участва в живота на земята и силата, която наистина мисли в него, е в края на краищата земята. Земята мисли чрез целия инструмент на коня. Така всъщност получаваме следното впечатление! От една страна е г-н фон Остен, който не е нужно да изчислява различните математически задачи, които дава на коня, а просто докосва нещо математическо. По този начин той се включва в математическия автомат на земята. Това преминава в гръбначния стълб на коня и тогава конят е способен да го изрази съвсем самостоятелно чрез душевния си живот. Но *земята* е тази, която предава този душевен елемент. Никога не съм осъзнавал толкова силно начина, по който математическият автомат може да бъде предаден, както в случая с „умния Ханс“.

Така можем да видим сътрудничеството между душевния елемент на г-н фон Остен и душевния елемент на цялата земя. Не можех да не си помисля: Ако прокараме проводник към земята, в случая на телеграфен апарат, всичко, от което се нуждаем, е друг проводник, за да го свържем с друг апарат. Сега земята сътрудничи като цяло, като съвкупност. Всичко, от което се нуждаем, е да инсталираме свързващия проводник, като в този случай и земята ще бъде включена като апарат. В механичната сфера резултатът би бил, че определен сигнал, който се препредава през клавишите на единия апарат, ще се появи отново като сигнал на другия апарат. Но в случая на това, което изпълва земята, в случая на математическия автомат, ще има връзка, която наистина може да се нарече подземна, един вид свързващ проводник между Земята и този, който е в контакт с коня. Конят трябва да си позволи да бъде свързан с целия апарат на земята.

Нека добавя, за сравнение, нещо, което успях да наблюдавам в тази връзка преди много години. Запознах се с няколко малки момчета – не всички наведнъж, а последователно. Едно от тях беше много глупаво момче по всички предмети, но ако му беше даден аритметичен пример – например, да извлече корен от число, състоящо се от шест или седем цифри – той можеше да реши тази задача. Можеше да умножава много големи числа. Веднъж известен професор по математика му постави задачата да повдигне на квадрат четирицифрено число. Професорът трябваше да намери решението, но момчето успя да отговори почти веднага и нямаше затруднения да извлече корени от числа, състоящи се от 10 и дори 12 цифри. Изведнъж той стана неспокоен. Вече не можеше да смята. Всъщност, той стана съвсем див. Усети, че е свързан по много странен начин с математическия автомат. Защо? Защото професорът беше повдигнал на квадрат грешно число.

Всъщност трябва да се има предвид, че земята е главният фактор в тази конкретна духовна дейност. Ако успеем да осъществим контакт чрез специалната психическа връзка, съществуваща между треньора и коня, който изпитва известна привързаност към човека, тогава няма да е необходимо мислене, за да се реши поставената задача. Конят може да бъде зададен в аритметична задача и изобщо не е необходимо тя да минава през главата му. Единственото нещо, което ще е необходимо, е да се научи конят на програмата; това ще бъде достатъчно, защото цялата математика е цялост – следователно всички пътища, площади и т.н. са свързани. И само защото има тази връзка между всички математически неща, ще бъде достатъчно да се даде бакшиш на животното, ако сме го обучили до степен да може да изрази нещо; останалото ще дойде от само себе си. Това се основава на връзката между човешката душа и животинската душа. Земята има предаваща роля. В съзнателния си живот животното се занимава единствено със сладкишите, които получава, и докато цялото му внимание в съзнателния си живот е насочено към захарта, най-любопитните неща се случват в подсъзнателния му живот. Но всички тези процеси се случват изцяло в подсъзнателните му области. В съзнанието си конят не знае нищо за всичко това. Освен това, поради удоволствието, което изпитва от постоянното хрупане на захарта, той няма време да наблюдава нищо друго.

XV. Задачата и целта на духовната наука и духовното търсене в наши дни

Отговори на въпроси: Каква е позицията на духовната наука по отношение на Сведенборг?

Рудолф Щайнер: Сведенборг е като човек, който има петно в окото си и следователно не може да вижда ясно. Той е стрелял по дефекта на окото си. Често се казва и още по-често се вярва, че духовното прозрение изключва научното образование. Но Сведенборг става духовен изследовател едва след като вече е имал изключителна научна кариера. Неговата духовна визия е още по-важна за него, тъй като той сам може да отпрати всички възражения на другите. Това е проблем за учените, че някой първо е велик експериментатор, а след това се занимава с окултизъм. След това казват, че той просто вече не е бил научен, така че човек трябва да прави разлика между здравословно мислещ сутрешен проблем и лудо мислещ следобеден проблем! Разбира се, не можем да разчитаме на Сведенборг във всеки детайл, но той виждаше в духовния свят. В същото време обаче той е пример за това как духовните органи могат да покажат на човек какво не е наред. Тук важат както поговорката „Човек греша, докато се стреми“, така и поговорката „Добрият човек в тъмните си импулси е добре запознат с правилния път“. Защото в крайна сметка човешкото същество е създадено за истината, а не за лъжата.

Въпрос: А какво ще кажете за свободата на волята?

Рудолф Щайнер: Моля, прочетете моята *„Философия на свободата“*.

Въпрос: Как може съзнанието да присъства, когато човешкото същество е свободно от тялото?

Рудолф Щайнер: Преди всичко, трябва да сме наясно какво имаме предвид под „съзнание“. Едва от Декарт насам говорим за „съзнание“ абстрактно; преди това говорихме повече за душата и душевните сили. Днес дори имаме „философия на несъзнаваното“, но съзнанието въпреки това е свойство на душата. През нощта душата присъства, дори и да не е в съзнание. Не може да се справим с абстрактното определение на Вундт: душата е единството на феномените на съзнанието. Извън тялото обаче процесите също стават съзнателни; чрез духовно развитие човек дори достига по-висше състояние на съзнание. Това се пренася в обикновеното съзнание като спомен и в известен смисъл става съзнателно само в мисленето. В противен случай би било като сънищата, които човек не помни. Начинаещите често казват: Не преживявам нищо в духовните светове, въпреки че правя упражнения. Те все още могат да преживеят огромно количество, но просто не го помнят в обикновеното си съзнание. Това е необходимо и за някои неща. Добра съдба е за хората моралният закон да се спуска към тях несъзнателно.

Въпрос: Ами да си представим конете и Ролф, кучето от Манхайм? Твърди се, че животното може да изчисли корен от седемцифрено число за пет минути, което би отнело на математик два часа.

Рудолф Щайнер: Не съм виждал конете Елберфелд, така че не мога да говоря за тях. Виждал съм само коня на г-н фон Остен, Умния Ханс, но това беше достатъчно, за да ми даде представа за тези сложни неща. Един частен лектор даде много материалистично обяснение, въпреки че подобни обяснения се считат за идеалистични. Той казва, че това е свързано с фината игра на чертите по лицето на човека, задаващ аритметичната задача. Той каза само, че е изучавал изразенията на лицето в продължение на десетилетие, но че тук става въпрос за толкова фини движения в човешкото лице, че дори той не може да ги проследи, но животното може. Така че са необходими десет години, за да се прецени човек, а след това има изразение на лицето, което само кон може да прецени, дори не и коневъд.

Истината е, че когато си извън тялото, тялото математизира; оставяш математиката в тялото и след това я наблюдаваш. Конят също може да прави това. Тя е свързана с течения, които обикалят земята. Това може да доведе до развитието на скрити способности, които иначе не биха били развити. Не бива да се подиграваме твърде много на тези неща, иначе светът би могъл да бъде донякъде изумен от тях.

